

Országos Kriminológiai Intézet

**KRIMINOLÓGIAI
TANULMÁNYOK**

53.

BUDAPEST, 2016

Közzéteszi
az Országos Kriminológiai Intézet

A sorozatot 1962-ben alapította dr. Gödöny József

Szerkeszti:
a szerkesztőbizottság

Felelős szerkesztő:
© Dr. Vókó György
az Országos Kriminológiai Intézet igazgatója

© Országos Kriminológiai Intézet, 2016

ISSN 1586-4596

TARTALOM

Előszó

7

IRK FERENC

Zöldkriminológia: szemlélet, súlypontok, irányzatok

9

SÁRIK ESZTER

Vallásosság és kriminológia

25

KÓ JÓZSEF

Az ENYÜBS rendszer kriminológiai szempontból

43

BOLYKY ORSOLYA

A terhelti védekezések bírói értékelése emberölési ügyekben

64

KISS ANNA

A hazai büntetőeljárás hatékonyságáról

81

RITTER ILDIKÓ

Remix – Új típusú pszichoaktív anyagok és a büntetőeljárás

98

KÁRMÁN GABRIELLA
Műtárgyhamisítás Magyarországon
a büntető igazságszolgáltatásban
Egy empirikus kutatás tapasztalatai

118

DERES PETRONELLA
Néhány észrevétel az uzsora-bűncselekményről
egy OKRI-kutatás tükrében

142

NAGY LÁSZLÓ TIBOR
Az ustawka és büntetőjogi megítélése

168

SOLT ÁGNES
Nők, férfiak, fiatalok a börtönben

181

Summaries

203

Előszó

Az empirikus kutatások támogatása mellett az intézet alapvető feladata az elméleti összefoglalók készítése, és – nem utolsósorban – kifejezetten jogi, dogmatikai kérdések értelmezése. Ez évi számunkban olvashatnak empirikus kutatásokról, de elméleti cikket is találhatnak, és jogi elemzések nélkül sem maradnak az olvasók.

Irk Ferenc írása a magyar kriminológiai kutatásokban alig ismert irányzattal, az egyre fontosabbá váló környezetkriminológiával foglalkozik. A modern termelési szisztémák, a gazdasági és pénzügyi globális érdekek eredménye a kriminalitásban is egyre pregnansabban jelenik meg. A szerző kísérletet tesz a zöldkriminológia fogalmának meghatározására, amely „*egyesíti a globális, a regionális és a nemzeti ökológiai rendszerekben már bekövetkezett és/vagy a jövőben valószínűsíthető kártételek környezeti és ökológiai méltányosságára (igazságosságra) fókuszáló ismeretanyagát, amelyet jogi szempontú megközelítéssel ötvözött rendszerezett tapasztalati tudás formájában összegez*”.

Sárik Eszter tanulmánya azt a kérdést teszi fel, hogy a vallás képes-e, és ha igen, hogyan képes a modern világban a bűnmegelőzésben szerepet játszani. Van-e relevanciája a vallásnak mint a bűnelkövetéstől visszatartó tényezőnek? Tud-e segíteni a bűnelkövetők jobbításában, gyógyításában, rehabilitálásában? Az elemzés során egyértelművé válik, hogy a vallásosság közvetett hatása a bűn megelőzésében, a közösség segítő ereje, a morális értékek tisztelete lényeges hatással van a személyiségfejlődésre, és jelentős visszatartó erőt képvisel.

Kó József cikkében a kriminológiai kutatások egyik alapvető adatbázisát, a bűnügyi statisztikai rendszer problémáit, torzítási faktorait, a tényleges adatok és a statisztikákban tükröződő változások közötti eltéréseket vizsgálja. Bemutatja az ENYÜBS és a bírósági statisztika használatának hiányosságait, a hibalehetőségek okát és okozóit, egyúttal javaslatokat is a tesz a megoldási lehetőségekre.

Bolyky Orsolya írásában az emberölési ügyek központi problémáját vizsgálta, mégpedig a bűnösségi körülmények bizonyítását. A kutatás fő kérdése a terheltek védekezési taktikája és a védő szerepének hatása, s hogy mindez befolyásolta-e a kiszabott büntetés mértékét, vagy más tényezők határozzák meg a büntetés alakulását. Védelmi oldalról úgy tűnik, hogy az emberölések esetében a *vádlott személynek* pozitív beállítása erősebb hatást gyakorolhat a bíróságra, mint a bűncselekményi körülmények tagadása vagy magyarázása.

Kiss Anna tanulmánya a büntetőeljárás örökzöld problémáját világítja át, mégpedig az eljárás elhúzódásának kérdését. Hatékonyabbá tétele szempontjából döntő, hogy közelebbről megismerhetővé váljon az elhúzódások oka, az eljárás egyszerűsítésének, gyorsításának lehetőségei. A végső konklúziója, hogy a hatékony bűnüldözés az emberi tényezőkre, az emberi jogi szempontokra éppúgy tekintettel kell

hogy legyen, mint a megfelelő technikai, anyagi háttér biztosítására. A szerző szerint „sohasem szabad ugyanakkor az eljárási szabályokat az éppen aktuális kriminálpolitikai elvek szerint alakítani”.

Ritter Ildikó 2015-ben végzett vizsgálatának eredményei szerint a mintába kerülő kábítószer-bűncselekmények 44 százalékában volt bizonyítható új típusú pszichoaktív anyag jelenléte vagy fogyasztása is. Az igazságszolgáltatás rendszere, ezen belül is a felderítés azonban csak lassan, jelentős fáziskéséssel képes reagálni a gyors és állandó bűnözéspiaci változásokra. A szerző szerint a „rendőrség nem tekinti kiemelt figyelmet igénylő cselekménynek ezt a normasértést, így nem fordít az átlagosnál sem több anyagi, sem több technikai, sem több krimináltaktikai, kiváltképp pedig humán erőforrást ennek felderítésére és/vagy üldözésére”.

Kármán Gabriella empirikus vizsgálata a büntető igazságszolgáltatás szemszögéből tekinti át a magyarországi műkinshamisítás kérdését. Úgy véli, hogy elsődlegesen a műtárgyak kezelésével kapcsolatos közigazgatási szabályozásnak kell működőképesnek lennie, a büntetőjognak ebben a tárgykörben ultima ratio szerepe van. Mindennek ellenére szerinte a veszélyeztetett érték és a károk nagyságrendje miatt a műtárgyhamisításra a büntetőjognak is hatékony megoldásokat kell találnia.

Deres Petronella kutatása egy „ösi” gazdasági bűncselekmény, az uzsora kriminológiai szempontú feltárására irányult. A szerző ennek érdekében az uzsora-bűncselekmények ügyében 2009 és 2015 között jogerőre emelkedett ítéletek elemzését, értékelését végezte el dogmatikai és kriminológiai szempontból. Az uzsora-bűncselekmény gyakoriságát illetően megállapítható, hogy 2009 és 2014 között 1063 bűnügyet regisztráltak Magyarországon, ezek közül 1016 esetben került sor vádemelésre, 33 esetben pedig a nyomozás megszüntetésére. Összességében kimondható, hogy az uzsorajelenség elleni fellépés összetett megoldásokat igényel, a büntetőjogi eszközök mellett szükséges egyebek között szociális és mikrohitelzési, valamint megelőző-felvilágosító programok indítása, fejlesztése.

Nagy László Tibor tanulmányában a stadionokon kívül zajló, előre megszervezett, közösen kialakított szabályok szerint rendezett footballhuligánok közötti összecsapásokról, az úgynevezett ustawka jelenségéről ír. A kérdés az, hogy büntethető-e az elkövető, ha a verekezésben való önkéntes részvétel kvázi sértetti beleegyezésként is felfogható. Az ustawka bűncselekmény, vagy férfiak közötti agresszív játék?

Solt Ágnes többéves kutatásaival a börtönök világának jobb megismerésére törekszik. Jelen írása a nemek és életkor szerinti tagozódás hatását vizsgálja a fogvatartottak körében. Különböző kvalitatív és kvantitatív módszerekkel tanulmányozta az elítéltek viselkedési és értékrendbeli mintázatait. Az eredmény azt mutatja, hogy a férfi, a női és a fiatalok elítélteknek más és más igényeik, szükségleteik vannak, amelyek eltérő programokat és bánásmódot kívánnak meg.

Dr. Vókó György

Zöldkriminológia: szemlélet, súlypontok, irányzatok

A mindinkább szimbiózisban élő politikai és gazdasági érdekek képviselői a rövid távon elérhető haszonra törekszenek. Ezért gyakran figyelmen kívül hagyják a közép- vagy hosszú távon jelentkező károkat. Szemléletüket általában a korábbi reflexeken és már elavult tudásanyagokon alapuló döntések jellemzik. Számos helyen – így Magyarországon is – ezt a beállítódást segíti a lakosságnak a környezeti károkozások iránti közömbössége, és a gyenge érdekvédelem. Külföldi kutatók már évtizedek óta foglalkoznak a természeti környezetet érintő károkozással. A környezeti kriminológiát művelő tudósok főként a zöld-, a környezeti és az ökoglobál szemlélet lényegét dolgozták ki. A tanulmány a fő irányelvek lényegét mutatja be. Összehasonlítja a környezeti bűntényeket két másik (street crimes és közlekedési) bűncselekménytípussal, és bemutatja ezek néhány azonos vagy hasonló, illetve különböző jellemzőjét. Végül a szerző javaslatot tesz a zöldkriminológia definíciójára is, amelyet a környezeti vagy ökoglobál kriminológia szinonimájának tekint.

Az elmúlt néhány évtizedben számos kriminológus figyelt fel arra, hogy a világban bekövetkező radikális változások nem hagyhatók figyelmen kívül a bűnözés alakulásával foglalkozó kutatások során. A globalizáció, az ehhez társuló transznacionális termelés, kereskedelem és fogyasztás gyökeres átalakulást hozott a bűnözési formákban, a bűnelkövetők tevékenységében, amit többé-kevésbé követtek a bűnmegelőzésben és a bűnüldözésben megfigyelhető fejlemények. Az eltelt időben azonban az is nyilvánvalóvá vált, hogy a társadalomra leselkedő veszélyek (szaknyelven ezt hívjuk a társadalmi veszélyességnek) új formáira adott válaszok gyakran nemcsak megkésették (ezt még többé-kevésbé természetes állapotnak is könyvelhetjük el), hanem – ha egyáltalán vannak ilyen reakciók, ezek – inadekvátak, világosabban fogalmazva rosszak. Ami még nagyobb baj, hogy az elkövetett hibákat később már egyáltalán nem vagy csak nagy nehézségek árán lehet kijavítani. Az új világ egyik fontos jellemzője, hogy a jelenségek rendszerszintű kölcsönös egymásra hatása megnehezíti a tettek és azok lehetséges következményeinek megfelelő időben történő egybevetését, amitől az volna várható, hogy egy rossz döntést követő tett kedvezőtlen hatásait még idejében meg lehessen akadályozni. A többi hibát már e láncfolyam egyes állomásainak tekinthetjük. A döntéshozatal gyengeségének fel- és beismerése számos tényező függvénye. Ilyenek például az adott szervezeti egység (legyen az valamely államszövetség, állam, transz- vagy lokális formában működő vállalat) kulturális, morális, tradicionális (megszokás által

preferált) döntési mechanizmusa, az érdekek preferenciái, az új jelenségek iránti érdeklődés, befogadási hajlandóság, alkalmazkodási képesség gyorsasága és minősége, az anyagi ellátottság ténye és érzete, és még számos más faktor.

Az imént jelzésszerűen felsorolt szempontok érvényesülése megfigyelhető a bűnügyi tudományok, ezeken belül a közvélemény számára látványos szerepet játszó büntető anyagi és -eljárési jog szabályozásában, az előbbiek támaszául szolgáló kriminalisztika helyzetében, és az előbbiekhez képest szinte csak bűvópataként a háttérben meghúzódó kriminológia, ennek részeként a szakkriminológiák művelésének kiterjedtségében, prioritásaiban. Ne legyen kétségünk, hogy az előzőekben felsorolt mechanizmusok és preferenciák látványossá akkor válnak, amikor valamely államszövetség, államhatalom erre feljogosított reprezentánsai a jogszabályokban kijelölik a – szerintük – társadalomra veszélyes cselekmények körét, s a lehetséges büntetések (intézkedések) kilátásba helyezésével – egymáshoz viszonyítottan – „beárazzák” őket. Az már a kriminológia mint tudomány művelőjének önállóságáról ad képet, hogy az e területen tevékenykedő kutató mindehhez miként viszonyul. A leginkább megszo-kott válaszreakciók a következők: 1. Tudomásul veszi, és csak a büntetőjogi (esetleg az előbbire hajazó enyhébb normasértéseket tartalmazó egyéb) szabályszovegek alapján folytatja a vizsgálódást. 2. Érdeklődési körét ennél szélesebben vonja meg, s (a kriminalizálás–dekriminalizálás kettősségében) folytatja elemző munkáját. 3. Egészen más tere-numra is kiterjeszti figyelmét azáltal, hogy megkérdőjelezi a fennálló büntetési rendszer etikai alapjait arra tekintettel, hogy meglátása szerint a jelenlegi szisztéma lényegében egy – ma már – jórészt irracionális mércerendszer szerint működik, amelyikbe a legnagyobb bűnök bele sem kerülnek, ezért ezek megbüntethetetlenek.

Politikai és gazdasági érdekek viszonyulása a természeti környezet értékeihez

Sokan kész ténynek tekintik, hogy a politikai és a gazdasági hatalom nemcsak figyeli és folyamatosan értékeli egymás döntéseit, hanem ma már szimbiózisban élnek. Másutt korábban példák sorának bemutatásával felhívtam a figyelmet arra, hogy ennek az összefonódásnak milyen következményei lehetnek.¹

---

¹ Erről lásd bővebben Irk F.: Kétkedő kriminológia. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2012, különösen az 5. fejezet; továbbá Irk F.: Megbüntethetetlen bűnök. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2015, különösen az 5. és a 6. fejezet.

A szervezeti bűnözés fogalma alá tartozó bűncselekmények jelentős részében az említett jelenség megfigyelhető. A szervezeti bűnözés – és tágabb megközelítésben az ebbe a körbe tartozó, de esetleg büntetéssel nem fenyegetett tettek – jelentős része épp azért megbüntethetetlen, mert a politikai (és ennek részeként a kormányzati) hatalom különféle okokra visszavezethetően ellenérdekelt a ténylegesen kárt okozó vagy „csak” ennek lehetőségét magában hordozó kockázatos tevékenységek alapos revíziójában.

A kockázatos termelő tevékenységek vizsgálata során a *rizikó minőségét* két csoportba sorolhatjuk, mégpedig az elsődlegesen *gazdasági* és az elsődlegesen *egészségi* jellegű kockázatok közé. Ezek gyakran egymástól elválaszthatatlanok, és együttesen további kockázati típusokat hozhatnak létre. Ilyen például a *környezeti* kockázat. Az is előfordul, hogy a kockázatok egyik típusa előtérbe kerül (például az úgynevezett Paks II. projekt esetében a gazdasági), míg a másik (az említett példánál maradva: az egészségi) megemléítésre is alig kerül, pedig ez utóbbi elválaszthatatlan a környezeti kockázat vizsgálatától, amely utóbbinak kimunkálhatósága viszont nagymértékben az első körbe sorolt kockázat elemzésének irányultságától, széleskörűségétől függ.

A *szemléletet általában a korábbi reflexek és* (esetleg az idők folyamán már elavulttá vált) *tudásanyag által meghatározott változtatást eredményező döntések, vagy a status quo fenntartása jellemzi.* Ez gyakran abban mutatkozik meg, hogy a döntéshozó hatalmi helyzetével (sőt éppenséggel vissza-) élve kockázati szempontokat gyakran akkor is figyelmen kívül hagy, amikor ennek a (nem) döntésnek a helytelensége (például egy független szakértő számára) már nyilvánvaló. Az ilyen *beállítódás erősen kultúrafüggő*, amiből többnyire az is következik, hogy hosszú időn át, olykor gyökeresen megváltozott környezetben is, esetleg a korábitól teljesen eltérő felfogást valló személyek, csoportok és intézményi struktúrák működését változatlanul meghatározza.

Erre példaként hozható fel az az OKRI és az MTA közös kutatásában még a rendszerváltozást közvetlenül megelőző időszakban elvégzett kutatás², amelyik

² Jelen téma kapcsán lásd Irk F.: Környezet és bűnözés. In: Bándi Gy. – Irk F.: Humánökológia. Eötvös Loránd Tudományegyetem Természettudományi Kar, Budapest, 1992, 87–114. o. A felnőtt korcsoportokba sorolható lakosságot életkor, nem, iskolai végzettség és foglalkozási kategória szerint reprezentáló populációnak – más témakörök mellett – a környezettel kapcsolatos kérdéseket is feltettünk. Jelen munka szempontjából leginkább maguknak a kérdéseknek a kiválasztása lehet érdekes, hiszen azok valamennyien olyan panaszlevelekből származtak, amelyeket a lakosság küldött be az egykorvolt és annak idején viszonylag jó hatékonysággal működő legális panasz fórumoknak: a területi, illetve a Központi Népi Ellenőrzési Bizottságnak (KNEB). Az adatokat ettől a szervezettől kértük és kaptuk meg, méghozzá

felhívta a figyelmet az ilyenfajta pozíciódeterminált beállítódásra. Vállalatvezetőként például a múlt század nyolcvanas éveiben elfogadható volt egy arra vonatkozó utasítás, hogy – termelési érdekre hivatkozva – a munkavégzők a gyár szennyvizét akkor is a közeli tóba vezessék, ha ennek következményeként a halak elpusztultak. Szintén előfordult, hogy külföldi céggel egy vállalatvezető olyan szerződést kötött, aminek folyományaként nagy mennyiségű mérgező anyag tárolására került sor. A megállapodás indokai között szerepelt, hogy az üzletkötéssel az állam sok devizához juthat. A vezető erre tekintettel annak ellenére tartotta a döntését helyesnek, hogy tudatában volt, ezáltal a lerakóhely környezetében élőkét bizonyos egészségi kockázatnak teszi ki. Anélkül, hogy ennek az idestova harminc évvel ezelőtti – és tudomásom szerint hasonló relációban mindmáig meg nem ismételt (s a megváltozott körülmények folytán ma már megismételhetetlen) – kutatásnak részleteibe belemennék, megállapítható, hogy az akkori lakossági vélemény bár a lábjegyzetben megemlített csoportok esetében erősen szóródott, mégis meglehetősen elnéző volt. Sokkal toleránsabb, mint a környezetet pusztán önös érdekből, hatalmi helyzetét kihasználva megsértő személyekkel (például tanácselnökkel vagy párttitkárral).

A bemutatott kutatási példa egyúttal rávilágíthat annak okaira is, hogy – számos, akár térségünkbeli ország gyakorlatával ellentétben – miért olyan közömbös a magyar lakosság a rendszerváltozás utáni két és fél évtizedben (mind a mai napig) a környezetet veszélyeztető vagy kifejezetten sértő tettekkel szemben. Ennek folyományaként a hatósági eszközökkel felvértezett döntéshozók még ma is gyakran meglepődnek, ha álláspontjuk – egy-egy személy (például országgyűlési vagy önkormányzati képviselő), vagy környezetvédelemre szakosodott nem kormányzati intézmény (például egyetemi tanszék, civilszervezet) „kéretlen” aktivitása következtében – nem azonnal és automatikusan érvényesül.

Az előnyök és hátrányok jó felmérése, a kockázatok helyes kezelése olykor nem egyszerű. Ennek több oka van. Így például számos *érdekcsoport* kísérli meg saját elképzelését elfogadtatni, a végső döntést megalapozó indokolások pedig gyakran nem támaszkodnak szilárd alapokon nyugvó bizonyítékokra. A veszélyek és azok bekövetkezésének idő- és térbeli valószínűsége – tapasztalati tények hiányában – csak rendszerszemléletű megközelítéssel végezhető el. Ám még ilyen esetekben is többnyire csupán a valószínűség különböző fokain álló tudásanyag produkálható, és csak ezek által megalapozott döntések és tettek

---

az után, hogy a KNEB munkatársai ellenőrizték a bejelentések megalapozottságát. Az esetek egyik részét az akkori körülmények között „elsikálták”, míg másik részéből bírósági ügy keletkezett.

valósulhatnak meg. Ezek sorában valamely veszély esetleges bekövetkezését követő kártétel nagysága és minősége jelentheti azt a szempontot, ami döntő érvként szolgálhat valamely kockázatos tett kivitelezéséhez vagy elkerüléséhez.

A természeti környezet védelmével foglalkozó főbb irányzatokról

A korábban említett gondatlan vagy szándékos kártételek az elmúlt évtizedekben minőségi változásokon estek át. Ezt felismerve kértek és kaptak részt a kriminológiai kutatásokban egyrészt a technikai kockázatok elemzésére, másrészt kifejezetten a környezeti kártételekre összpontosító vizsgálatok. Így a huszadik század utolsó évtizedeiben végzett kutatások már arra is figyelmet fordítottak, hogy az emberiség jelenét és jövőjét befolyásoló különféle irányzatoknak milyen a várható társadalmi-környezeti kimenetelük. *Mark Halsey és Rob White* egyik tanulmányában³ részletesen bemutatja, hogy az általuk legfontosabbnak tartott három fő irányzat, nevezetesen az antro- és a bio- és az ököcentrikus szemlélet – eltérő koncepcióik miatt – a jövőre nézve milyen esélyeket kínál az emberiség számára. A három irányzat esszenciája a következőkben foglalható össze.

Az *antropocentrizmus* lényege, hogy az emberiség mind biológiai, mind mentális, mind morális szempontból a többi élő és nem élő lény felett áll. Ennek megfelelően a világot két nagy részre osztja: ezek egyike az emberiség, minden egyéb a másik csoportba tartozik, amely utóbbinak egyetlen küldetése van, és pedig az emberiség szolgálata, az emberi faj számára haszon termelése. Ennek egyenes következménye, hogy hosszú távon fenntartható legyen az emberiség érdekében álló természet kizsákmányolása. *Ideológiai bázisa* ennek az elfogás, amelyik szerint az emberiség tevékenységének lényegéhez tartozik, hogy a természetet felhasználja önző céljainak megvalósítására. A döntéshozatal *szociális struktúrájának* lényege abban összegezhető, hogy a hatalom centralizált szervei szorosan összefonódnak mind a nemzeti, mind a transznacionális szervezetekkel. Jellemző vonása, hogy hívei a környezetet a gazdasági haszon nyomában járó hosszú távú szociális és gazdasági stabilitás megalapozására használják, aminek része a munkahelyteremtés. (Ilyen lehet például, amikor az állam új bányát megnyitását (nemzeti érdek hangoztatása mellett) engedélyezi egy magáncégnek annak érdekében, hogy a környék munkaerő-feleslegét fel-

---

³ M. Halsey – R. White: Crime, Ecophilosophy and Environmental Harm. Theoretical Criminology, vol. 2, no. 3, 1998, pp. 345–371. In: N. South – P. Beirne (eds.): Green Criminology. Ashgate, Aldershot, 2006, pp. 195–222.

szippantsa. Az ilyen környezeti stratégiának tipikus ideológiai jelszava a *fenntartható fejlődés* szavatolása. Amivel ez a felfogás a környezetben kárt okoz, azt vagy nem méltatják figyelemre, vagy úgy fogalmazzák meg, hogy ez annak ára, amit meg kell fizetnünk a többség életminőségének javításáért. Ezért mondják e szemlélet kritikusai, hogy a fenntartható fejlődés nem más, mint a zöldkapitalizmus egy másik megfogalmazásban. A *jogszabályok kizárólag az emberiség rövid távú hasznosságának elősegítésére koncentrálnak*, és egyáltalán nem törődnek azzal, hogy ennek a haszonnak – olykor számos áttételen keresztül – később milyen kárkövetkezményei lehetnek. Mindezek ellenére a *jelenlegi kapitalista világ vezető felfogásának tekinthető*.

A *biocentrizmus* (amit biocentrikus egyenlőségnek vagy biológiai egalitarianizmusnak is szoktak nevezni) lényege abban foglalható össze, hogy e nézet képviselői úgy vélik, miszerint az ökoszférában jelen lévő valamennyi szervezet része az egymással kölcsönös függésben lévő egésznek, s mint ilyenek, belső értékeiket tekintve egyenlők.⁴ Ennek megfelelően a biocentrizmus szerint az emberiség azonos morális értéket képvisel, mint például a bálnák, a farkasok vagy a madarak. Ebből pedig az is következik, hogy az emberek saját igényeik jobb kielégítésekor a többi élőlényel azonos fontossággal bírnak. A biocentrikus világ ideológiai bázisa valamennyi egyed megőrzése és megvalósítása. Az emberi én megőrzése ezáltal azon magatartásformák intézményesülését jelenti, amelyek egy magasabb Én (ami magában foglalja a nem emberi természetet) érdekeit segítik. A biocentrikus irodalomra jellemző, hogy a szociális jelenségeket biológiaiakra redukálja, s ennek folytán *nagyfokú rokonságot mutat a darwinizmus különféle iskoláival*.

Az *ökocentrizmus* azon az elképzelésen alapul, amelyik szerint az emberek és az ő tevékenységük elválaszthatatlan egységet alkot a természeti világgal kötött közösségi vagy ahhoz hasonló megállapodásokkal.⁵ Ennek filozófiai alapja az a felfogás, amelyik szerint az emberiség a globális ökoszisztéma része, és az ökológiai jog tárgya. Ez, valamint az ökológiai alapon nyugvó moralitás igénye jelenti az emberi tevékenység korlátait, mégpedig a gazdasági és a populációs növekedés határainak megszabásával (kijelölésével). Ezáltal egyrészt a természet szigorú tekintetbevétele annak saját jogán biztosítható, ami másrészt egyfajta pragmatikus rendszerszemléletet is tükröz.⁶ E nézet képviselői azt vallják, hogy az egész

⁴ B. Devall – G. Sessions: *Deep Ecology: Living as if Nature Mattered*. Gibbs Smith, Salt Lake City, 1985, p. 67

⁵ B. Steverson: *Ecocentrism and Ecological Modeling*. *Environmental Ethics*, vol. 16, no. 1, 1994, pp. 71–72.

⁶ D. Pepper: *Eco-Socialism: From Deep Ecology to Social Justice*. Routledge, New York, 1993, p. 33.

rendszerben az ember felelőssége kiterjed mind az emberi, mind a nem emberi életre, ami a Föld ökoszferikus limitjeinek meghatározásából áll. Ezt a gondolkodásmódot fejezi ki az a megfogalmazás, amelyik szerint az ököcentrikus perspektíva lehetőséget ad a károk minimalizálásával együtt annak maximalizálására, hogy a legszélesebb értelemben vett szervezetek és közösségek – beleértve önmagunkat is – mindegyike a maga módján legyen képes önmagát kibontakoztatni.⁷ Az ököcentristák a döntéseket aszerint értékelik, hogy azok kimenetele milyen viszonyban van az emberi élet és a nem emberi (non-human) természet hosszú távú integritásával. Ennek öt sarokpontja ismeretes, úgymint 1. minden összefüggésben van minden egyébbel; 2. az egész több mint az azt alkotó részek összege; 3. valaminek a jelentése mindig környezetfüggő; 4. valamely folyamat elsőbbséget élvez annak részeihez képest; 5. emberi és nem emberi természet egy egységet alkot.⁸ Ezekből a tételekből vonható le az a következtetés, hogy a világ bármelyik pontján a természet rendjébe történő bármiféle egyéni, közösségi vagy nemzeti szintű beavatkozás – még ha olykor alig vagy egyáltalán nem észrevehető mértékben is, de – hatással van a földkerekség más pontjain található nem emberi környezetre csakúgy, mint az emberekre, közösségekre és nemzetekre. Az *ököcentrikusok számára a környezeti jog szimbolikus jelentőséggel bír*, ami garantálja egyrészt a szociális méltányosság (igazságosság) feltételeit, másrészt az ökoszisztéma jó állapotát szolgálja. Ideális esetben ezeknek az etikai elveknek és viselkedési szabályoknak kellene megalapozniuk a közösségek által formalizált normákat.⁹

Az előzőekben vázolt irányzatokat a következő táblázatban is bemutatta Mark Halsey és Rob White¹⁰ (1. számú táblázat).

A várható kimeneti eredmény tehát az *antropocentrikus* felfogás (irányzat) esetében a szociális egyenlőtlenségek elmélyülését és extenzív ökológiai problémákat; a *biocentrikus* perspektíva szignifikáns ökológiai problémák nélkül a szociális egyenlőtlenségek szinten tartását; az *ököcentrikus* szemlélet elfogadása pedig szociális igazságosságot (méltányosságot)¹¹ és ökológiai fenntarthatóságot vetíti előre.

⁷ R. Eckersley: *Environmentalism and Political Theory*. UCL Press, London, 1992, p. 57.

⁸ C. Merchant: *Environmental Ethics and Political Conflict: A View from California*. *Environmental Ethics*, vol. 12, no. 1, 1990, pp. 59–60.

⁹ Tanulmányában Halsey és White gyakorlati példákon szemlélteti, hogy a három különböző irányzat miként értékeli egy-egy környezeti károkozást.

¹⁰ M. Halsey – R. White: i. m. 345–371. o. Az itt bemutatott táblázatot lásd 348. o.

¹¹ Az angol „justice” szó magyarításaként a továbbiakban nem az általánosan használt és jogi vonzatot sejtető „igazságosság”, hanem az előbbivel szinonim, a morális szempontot előtérbe

1. számú táblázat

A természeti környezet védelmével foglalkozó főbb irányzatok összefoglalása

<i>Az emberi lét és a környezet perspektívájáról alkotott felfogás</i>		
Antropocentrikus	Biocentrikus	Ökocentrikus
valamennyi egyéb szervezet-hez képest biológiai, mentális és morális szempontból felsőbb rendű	morális és etikai szempontból valamennyi egyéb szervezethez képest azonos rendű	az embert szociális és etikai felelősség terheli a nem emberi szervezetek integritásáért
<i>A természeti környezetről alkotott felfogás</i>		
Antropocentrikus	Biocentrikus	Ökocentrikus
eszközénti használat	belső érték	dialektikus viszony
<i>A tevékenység ideológiai alapja</i>		
Antropocentrikus	Biocentrikus	Ökocentrikus
önérdek (önzés)	biotikus érdek	társadalmi-környezeti érdek
<i>A szociális világ fő célja</i>		
Antropocentrikus	Biocentrikus	Ökocentrikus
az árucikk-előállításban/fogyasztásban a gazdasági szabadság maximalizálása	a gaianizmuson ¹² alapuló biológiai és ökológiai aggályokon alapuló önmegvalósítás	az ökoszisztéma stabilitásának fenntartása mellett a kollektív emberi szükségletek kielégítése
<i>A döntéshozatal struktúrája</i>		
Antropocentrikus	Biocentrikus	Ökocentrikus
a hatalom erősen központosított szervei	szakértelemre támaszkodás	részvételi demokrácia
<i>Az emberi jólét elsődleges mutatója</i>		
Antropocentrikus	Biocentrikus	Ökocentrikus
gazdasági eredményesség	szpirituális tudatosság	társadalmi-ökológiai jólét
<i>Előnyben részesített környezeti stratégia</i>		
Antropocentrikus	Biocentrikus	Ökocentrikus
fenntartható fejlődés; a források gazdaságilag hatékony használata	becsületes gazdálkodás; a vadon tömeges megőrzése	bioregionalizmus; ökológiai egyensúly
<i>A környezetvédelmi jogszabályok típusa és szerepe</i>		
Antropocentrikus	Biocentrikus	Ökocentrikus
a liberalizmus és a neoklasszikus politikai gazdaságtan elvein alapuló állam által szabályozott jogszabályok	a valamennyi szervezet morális ekvivalenciájának elképzelésén alapuló központilag szabályozott jogszabályok	a bioregionális aggodalmak és a szélesebb értelemben vett globális körülmények információin alapuló kommunális szabályozott jogszabályok

helyező „méltányosság” szót fogom használni. (Méltányos ‘az igazságot követve, érvényesítve’ igazságos. Lásd O. Nagy G. – Ruzsiczky É.: Magyar szinonima szótár. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1978, 279. o.)

¹² Lásd erről <https://en.wikipedia.org/wiki/Gaianism> (Letöltve: 2016. január 24.)

Társadalmi-környezeti eredmények		
Antropocentrikus	Biocentrikus	Ökocentrikus
szociális egyenlőtlenségek mélyülése; extenzív ökológiai problémák	a szociális egyenlőtlenség karbantartása; nincsenek szignifikáns ökológiai problémák	szociális méltányosság; ökológiai fenntarthatóság

A bemutatott összeállításból kitetszhet, hogy a hosszú távon jelentkező előnyök és hátrányok egybevetésével az ökocentrikus felfogás tűnik a leginkább hasznosnak annak ellenére, hogy jelenleg többségében még az antropocentrikus szemlélet az uralkodó.¹³

Ökológiai szemlélet a kriminológiában

A kriminológiának manapság leginkább „zöld”, „környezeti”, „öko”, vagy „öko-globál” nevekkkel címkézett új irányzata markánsan *először a tengerentúli* (elsősorban az amerikai) *államokban*, kanadai, ausztrál és új-zélandi szerzőknek a *múlt század nyolcvanas éveiben* írt cikkeiben látott napvilágot.¹⁴ Az addig elért eredmények alapvető összegzését vetette papírra *Michael J. Lynch*.¹⁵ Az elsősorban a természeti környezet kizsákmányolását és ennek veszélyeit bemutató írások tulajdonképpen rácsatlakoztak a Föld sorsáért aggódó társadalomtudósoknak a növekedés, sőt bizonyos vonatkozásokban a fejlődés fenntarthatatlanságát bemutató szemléletére¹⁶, aminek a kriminológiához fűződő kapcsolata aligha lehet kétséges.¹⁷

¹³ Az általam is preferált ökológiai irányzat pontos megértéséhez segítséget nyújt az a meghatározás, amelyik szerint az *ökológia* a tudományoknak az az ága, amelyik az élettereket, továbbá az élőlények egymáshoz és a környezethez való viszonyát vizsgálja. (<http://idegen-szavak.hu/keres/ökológia>) Kiegészítésként ide idézhető még az MTA Ökológiai Bizottságának testületi állásfoglalása, amelyik szerint az ökológia „*feladata azoknak a limitálással irányított [...] jelenségeknek és folyamatoknak [...] a kutatása, amelyek a populációk és közösségek tér- és időbeni mennyiségi eloszlását és viselkedését [...] ténylegesen okozzák*”. Anonim: Az MTA ökológiai bizottságának állásfoglalása az ökológia néhány fogalmának definíciójáról. *Természet Világa*. 1987/9.; továbbá: <https://hu.wikipedia.org/wiki/Ökológia>.

¹⁴ Vö. N. South – P. Beirne: Introduction. In: N. South – P. Beirne (eds.): i. m. xiii. o.

¹⁵ M. J. Lynch: The Greening of Criminology: A Perspective on the 1990s. *Critical Criminologist*, vol. 2, 1990, pp. 1–5. Idézi N. South – P. Beirne (eds.): i. m. 165–170. o.

¹⁶ D. H. Meadows – D. L. Meadows – J. Randers – W. Behrens: *The Limits to Growth. A Report to The Club of Rome*. Universe, 1972

¹⁷ Bővebb kifejtését lásd Irk F.: *Kétkedő kriminológia. A rizikótársadalom kriminálszociológiája*. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2012

Avi Brisman és Nigel South úgy véli, hogy a *zöldkriminológia* az a fogalom, amelyet a kriminológusok az „ökológiai”, a „környezeti” és a „zöld-” bűncselekmények, károk és kockázatok vizsgálatával összefüggésben a leggyakrabban használnak.¹⁸ Nigel South, Avi Brisman és Piers Beirne szerint a „zöldkriminológia” kifejezés az élő szervezeteket érintő ökológiai, környezeti vagy egyéb zöldkárokozásokkal, illetve veszélyekkel, továbbá a környezettel összefüggő méltányossággal, illetve igazságtalanságokkal (méltánytalanságokkal) foglalkozó kutatásokat foglalja magában.¹⁹ Rob White és Diana Heckenberg az előbbieknél részletesebb meghatározást ad. Szerintük a zöldkriminológia a környezeti ártalmakkal, a környezeti jogokkal és a környezeti szabályozásokkal foglalkozik. A zöldkriminológián belül a környezeti ártalmak koncepciójának kifejtésére a következő három fő területen kerül sor: 1. környezeti méltányosság (hangsúly a környezeten); 2. az ökológiai méltányosság (hangsúly az emberen); és 3. a fajokkal kapcsolatos méltányosság (hangsúly az állatokon).²⁰ A zöldkriminológia természetesen számos egyéb „zöld-” bűncselekményt is vizsgál, így például azokat, amelyek a *szervezett bűnözés* körébe tartoznak.²¹ Nemkülönbön figyelmet fordít a *gazdasági növekedés* által előidézett környezeti károkozásokra.²² Kutatások számolnak be a *klímaváltozás* és a férfiak által a nők sérelmére elkövetett erőszakos bűncselekmények közötti kapcsolatáról.²³

A *környezeti kriminológia* lényeges vonása az a hagyományos kriminológiai megközelítés, amelyik a jog által definiált környezeti bűncselekményekkel foglalkozik, s ennek folytán valójában a szituációs bűnmegelőzésre koncentrááló bűncselekmények kriminológiájának egyik változata.²⁴

¹⁸ A. Brisman – N. South: Introduction: Horizons, issues and relationships in green criminology. In: N. South – A. Brisman: (eds.): *Routledge International Handbook of Green Criminology*. Routledge, London–New York, 2014, p. 3.

¹⁹ N. South – A. Brisman – P. Beirne: A guide to a green criminology. In: N. South – A. Brisman (eds.): i. m. 27–42. o.

²⁰ R. White – D. Heckenberg: *Green Criminology. An introduction to the study of environmental harm*. Routledge, London–New York, Glossary, 2014, pp. 298–303.

²¹ Így például V. Ruggiero: The environment and the crimes of the economy. In: N. South – A. Brisman (eds.): i. m. 261–262. o.

²² Így például R. White: Eco-global-Criminology and the political economy of environmental harm. In: N. South – A. Brisman (eds.): i. m. 243–244. o.

²³ S. Wachholz: ‘At risk’: climate change and its bearing on women’s vulnerability to male violence. In: P. Beirne – N. South: (eds.): *Issues in Green Criminology. Confronting harms against environments, humanity and other animals*. Willan Publishing, Cullompton, 2007, pp. 161–185.

²⁴ R. White – D. Heckenberg: i. m. 298–303. o.

Az ököcentrikus felfogásra alapozva épül fel az úgynevezett *ökoglobális kriminológia*, amelyik az ökológiai, a transznacionális és a környezeti ártalmakkal foglalkozik.²⁵ Rob White ezzel kapcsolatban kifejti, hogy „*az ökoglobális kriminológia egy olyan elemzési keretet jelent, amelyen belül a súlypontokat az ökológia, a transznacionalitás és a méltányosság jelentik. Az ökoglobális kriminológia érdemi hangsúlya az ökoszisztémával, az emberekkel és az állatokkal szembeni vétkeken van*”. Jó úton járnak tehát azok, akik úgy vélik, hogy az ökoglobális kriminológia a kritikai kriminológia része, tehát olyan kriminológiai irányzat, amelyik az embereket, az állatokat és a környezetet érő károkat kritikus globális perspektíva kontextusában (összefüggésében) vizsgálja.²⁶

Fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy a környezeti bűncselekmények körébe sorolható *vétkek nem illeszthetők bele a hagyományos bűncselekmény-kezelési konstrukcióba*. Aki a világ változásának és a büntetőjog szerepének alakulását az elmúlt évtizedekben folyamatában figyelte meg, annak számára ez a kijelentés nem újdonság, hiszen kriminológusok és büntetőjog-tudósok közül vannak, akik immár évtizedek óta visszatérően figyelmeztettek arra, hogy a tradicionális büntetőjog hagyományos szerepvállalási lehetősége részint a tudományos-műszaki fejlődés, részint – az előbbtől nem függetlenül – a társadalmi-gazdasági átalakulás következményeként immár teljesítőképessége határaihoz érkezett, olykor azt már meghaladta. Erről szól a 2. számú táblázat, amelyben az összehasonlításra kiválasztott és három csoportba sorolt cselekmények között nem véletlenül szerepel a középső oszlopban az a bűncselekményfajta, amelynek elbírálása során immár több mint fél évszázada elkezdődött az a bomlási folyamat, amely manapság a környezeti bűncselekmények megítélésekor teljeseedik ki. Az egyes bűncselekmény eltérő jellemvonásait külön-külön mutatom be a tett (A), a tett és a kárkövetkezmény (B), a büntetőeljárás (C) és a büntetés kiszabás (D) szempontjából.

Az egymástól olykor nagyban különböző jellemzők két szempontra mindenképpen utalnak. Egyrészt arra, hogy a hagyományos, sok évszázados, olykor évezredes alapokon nyugvó szemléletbe és annak logikájába már a napjainkban megszokottá vált, sőt tömegméreteket öltő gondatlan közlekedési cselekmények is nehezen illenek bele. A csak a távoli, akkor azonban minden korábban megismertnél súlyosabb következménnyel fenyegető veszélyek elleni

²⁵ R. White: Foreword. In: G. Meško – D. Dimitriević – Ch. B. Fields (eds.): *Understanding and Managing Threats to the Environment in South-Eastern Europe*. Springer, 2011

²⁶ G. Larsen: *The Most Serious Crime: Eco-genocide Concepts and Perspectives in Eco-global Criminology*. In: R. Ellefsen – R. Sollund – G. Larsen (eds.): *Eco-global Crimes. Contemporary Problems and Future Challenges*. Ashgate, 2012, p. 40.

méltányos (igazságos) és prevenciószempontból is hatékony büntetőjogi fellépés alkotmányos-jogállami keretek között mai tudásunk szerint teljességgel elképzelhetetlen.

2. számú táblázat

**Közönséges (street crimes) és közlekedési bűncselekmények,
valamint a környezeti bűntények (bűncselekmények?) összehasonlítása**

A. – A TETT		
1. TÍPUSÚ CSELEKMÉNYEK: KÖZÖNSÉGES BŰNCSELEKMÉNYEK (PL.: SZEMÉLY, VAGYON ELLENIEK)	2. TÍPUSÚ CSELEKMÉNYEK: KÖZLEKEDÉSI BŰNCSELEKMÉNYEK (PL.: BALESETOKOZÁS)	3. TÍPUSÚ CSELEKMÉNYEK: KÖRNYEZETI BŰNTÉNYEK (PL.: KÖRNYEZETSZENNYEZÉS)
tett elkövetése kivételes („gondos modell” szerint cselekvő által nem valósítható meg)	tett bárki által elkövethető („gondos modell” szerint cselekvő által is megvalósítható)	minél nagyobb a kár, annál bizonytalanabb a tettes kiléte (ki a „gondos modell” szerint cselekvő?)
<i>tett és cselekmény elkövetése jellemzően célzatos és szándékos, kivételesen gondatlan</i>	<i>tett jellemzően nem célzatos, cselekmény elkövetése jellemzően gondatlan</i>	<i>tett jellemzően szándékos, de nem célzatos, cselekményelkövetés jellemzően gondatlan</i>
tett jogszabállyal jól definiálható	tett jogszabállyal jól definiálható	tett jogszabály általi definiálhatósága ambivalens
tett morális elítélésének hatalmi és lakossági szintű összhangja biztosított	tett morális elítélésének hatalmi és lakossági szintű összhangja biztosított	tett morális elítélése mind hatalmi, mind lakossági szinten bizonytalan
tett területi hatálya: általában lokális	tett területi hatálya: lokális	tett területi hatálya: lokális/regionális/transznacionális/globális
azonos bűncselekményfajtán belül a tettarányosság részlegesen biztosítható	azonos bűncselekményfajtán belül a tettarányosság biztosítható	ha van bűncselekmény: azonos bűncselekményfajtán belül a tettarányosság gyakran nem biztosítható
latencia cselekményfüggő	latencia alacsony	latencia magas

B. – A TETT ÉS A KÁRKÖVETKEZMÉNY		
1. TÍPUSÚ CSELEKMÉNYEK	2. TÍPUSÚ CSELEKMÉNYEK	3. TÍPUSÚ CSELEKMÉNYEK
tett és kárkövetkezmény tér- és időbeli kapcsolata általában szoros	tett és kárkövetkezmény tér- és időbeli kapcsolata általában szoros	tett és kárkövetkezmény közötti tér- és időbeli kapcsolat gyakran távoli
tett és kárkövetkezmény közötti összefüggés evidens és bizonyítható	tett és kárkövetkezmény közötti összefüggés evidens és bizonyítható	tett és kárkövetkezmény közötti összefüggés gyakran nem evidens és nem bizonyítható
lakosság szerint a lehetséges kárkövetkezménnyel járó kockázatvállalás: deviáns	lakosság szerint a lehetséges kárkövetkezménnyel járó kockázatvállalás: olykor normális	lakosság szerint a lehetséges kárkövetkezménnyel járó kockázatvállalás: inkább normális
kárkövetkezmény észlelhetősége: általában azonnali	kárkövetkezmény észlelhetősége: azonnali	kárkövetkezmény észlelhetősége: gyakran csak a közeli/távolabbi jövőben

C. – A BÜNTETŐELJÁRÁS		
1. TÍPUSÚ CSELEKMÉNYEK	2. TÍPUSÚ CSELEKMÉNYEK	3. TÍPUSÚ CSELEKMÉNYEK
tett bizonyíthatósága többnyire megfelelő	tett bizonyíthatósága könnyű	tett bizonyíthatósága általában nehézkes (problémás)
elkövető kiléte többnyire megállapítható	elkövető kiléte megállapítható	elkövető kiléte többnyire homályban marad
sértetti kör többnyire behatárolható	sértetti kör behatárolható	sértetti kör többnyire behatárolhatatlan
áldozati kár nagysága többnyire meghatározható	áldozati kár nagysága meghatározható	áldozati kár nagysága többnyire meghatározhatatlan
szakértői kompetencia: többnyire társadalomtudomány	szakértői kompetencia: természet- + társadalomtudomány	szakértői kompetencia: természet- + társadalomtudomány
jogi felelősség rendszere jól kidolgozott	jogi felelősség rendszere jól kidolgozott	jogi felelősség rendszere nem vagy csak hiányosan kidolgozott

D. – A BÜNTETÉSKISZABÁS		
1. TÍPUSÚ CSELEKMÉNYEK	2. TÍPUSÚ CSELEKMÉNYEK	3. TÍPUSÚ CSELEKMÉNYEK
minimum-maximum büntetési tétel közötti távolság a következmény súlyossága függvényében fokozatosan csökken	minimum-maximum büntetési tétel közötti távolság a következmény súlyossága függvényében fokozatosan csökken	ha van büntetés: minimum-maximum büntetési tétel közötti távolság a következmény súlyossága függvényében olykor értelmezhetetlen
különféle bűncselekmények miatt kiszabható büntetések súlyossága egymással arányosítható	különféle bűncselekmények miatt kiszabható büntetések súlyossága egymással arányosítható	különféle bűncselekmények miatt kiszabható büntetések súlyossága egymással többnyire nem arányosítható

Zárógondolatok

Az előzőekben láthattuk, hogy az emberi környezet elleni károkozás kriminológiai irányzatának számos változata vált ismertté. Úgy vélem, hogy a zöldkriminológia lehet az a közös fogalom, amelyikből leágaztathatók lokális, regionális és globális alirányok, megadva mindegyiknek a tárgyából adódó specialitásokat. Ennek értelmében *zöldkriminológiának* nevezem a kriminológiának azt az irányzatát, amelyik egyesíti a globális, a regionális és a nemzeti ökológiai rendszerekben már bekövetkezett és/vagy a jövőben valószínűsíthető kártételek környezeti és ökológiai méltányosságára (igazságosságára) fókuszáló ismeretanyagát, amelyet jogi szempontú megközelítéssel ötvözött rendszerezett tapasztalati tudás formájában összegez.²⁷

²⁷ A fogalom utolsó fordulata Günter Kaiser 1993-ban közreadott definíciójának Korinek László által idézett rendszerét követi. Vö. Korinek L.: Kriminológia I. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010, 19. o.

A zöldkriminológia művelői munkáinak tanulmányozásakor új megvilágításba kerülhet a büntetőjogi felelősséget megalapozó *társadalmi veszélyesség* minősége. Ez következik abból a megközelítésből, amelyik szerint a környezeti kár konceptualizálása egyrészt konvencionális jogi terminológiákkal, másrészt ökológiai alapokon nyugvó koncepciókkal lehetséges. Ezt azért szükséges hangsúlyozni – folytatja fejtegetését Rob White –, mert e diszciplína elemzésekor nem hagyható figyelmen kívül, hogy a szisztematikus oksági láncolatok a globális politikai gazdaságban vannak lehorgonyozva, amelyek középpontjában a transznacionális vállalatok társadalmi ereje található.²⁸ White már korábbi munkáiban²⁹ is felhívta a figyelmet arra, hogy a termelés, az elosztás és a fogyasztás elősegíti és jutalmazza a különféle környezeti károkat és azok elkövetőit. A társadalmi veszélyesség bűncselekmény-orientált rendszerének rendszerelméleten alapuló és hálóelméleti módszerek felhasználásával történő kidolgozása fontos hozzájárulás lehet a büntetőjogi felelősségi rendszer olyan kialakításához, amelyik egy-egy társadalomra súlyos mértékben veszélyes vagy már kárt okozó cselekmény tárgyi és személyi súlyának helyes megítélésékor³⁰ képes figyelembe venni a globalizált világ összetettségéből fakadó számos faktor szerepét.

Végezetül azt is megállapíthatjuk, hogy a károsnak tartott jelenségek szokásos (hagyományokon alapuló) hatalmi-uralkodó kezelése általában is egyre gyakrabban mond csődöt. Háború elől menekülők elé lehet kerítések építeni, lehet őket tiltott határlépésért büntetéssel fenyegetni, de ez nem oldja meg a problémát, mert azt az ilyen beavatkozás csak az egyik helyről egy másikra tereli át. Új folyamatok indultak be, amelyekre új válaszokat kell adni.

A jog, ezen belül még inkább a büntetőjog a dilemmák összefüggései feltárásának jelenleg még csupán a felszínéig jut el, s ez a megváltozott körülményeink között már nem hatékony. És ez még csak a kezdet, hiszen előttünk áll a várható klímamigráció, amiről ma még kevesen beszélnek, és amelyre *Tálas Péternek*, a Nemzeti Közszerkeleti Egyetem kutatójának véleménye szerint Európa

²⁸ R. White: The Foundations of Eco-global Criminology. In: R. Ellefsen – R. Sollund – G. Larsen (eds.): i. m. 15. o.

²⁹ R. White: Environmental Harm and the Political Economy of Consumption. Social Justice, vol. 29, nos. 1–2, 2002, pp. 82–102.; R. White: Crimes against Nature: Environmental Criminology and Ecological Justice. Willan Publishing, Devon, 2008

³⁰ Erre utal Pallagi Anikó, amikor hangsúlyozza, hogy „bizonyos újabban megjelenő, vagy egyre inkább tömegessé váló társadalomra veszélyes jelenségekkel szembeni fellépésre a meglévő büntetőjog elégtelen”. Pallagi A.: Büntetőpolitika az új évszázad első éveiben. PhD-értekezés. Kézirat, 2014, 61. o.; valamint vö. Barabás A. T.: Általános viktimológia, latencia. In: Irk F. (szerk.): *Áldozatok és vélemények I.* OKRI, Budapest, 2004, 157–199. o.

nincs felkészülve.³¹ A jellegükben egymástól gyökeresen különböző társadalomra veszélyes jelenségekre a mindenkori hatalomnak szintén egymástól különböző adekvát válaszokat kell(ene) adnia.

Irodalom

- Barabás A. T.:** Általános viktimológia, latencia. In: **Irk F. (szerk.):** *Áldozatok és vélemények I.* OKRI, Budapest, 2004, 157–199. o.
- Brisman, A. – South, N.:** Introduction: Horizons, issues and relationships in green criminology. In: **South, N. – Brisman, A. (eds.):** *Routledge International Handbook of Green Criminology.* Routledge, London–New York, 2014, pp. 1–23.
- Devall, B. – Sessions, G.:** *Deep Ecology: Living as if Nature Mattered.* Gibbs Smith, Salt Lake City, 1985
- Eckersley, R.:** *Environmentalism and Political Theory.* UCL Press, London, 1992
- Halsey, M. – White, R.:** Crime, Ecophilosophy and Environmental Harm. *Theoretical Criminology*, vol. 2, no. 3, 1998. In: **South, N. – Beirne, P. (eds.):** *Green Criminology.* Ashgate, Aldershot, 2006, pp. 195–222.
- Irk F.:** Környezet és bűnözés. In: **Bándi Gy. – Irk F.:** *Humánökológia.* Eötvös Loránd Tudományegyetem Természettudományi Kar, Budapest, 1992, 87–114. o.
- Irk F.:** *Kétkedő kriminológia.* Bíbor Kiadó, Miskolc, 2012
- Irk F.:** *Megbüntethetetlen bűnök.* Bíbor Kiadó, Miskolc, 2015
- Korinek L.:** *Kriminológia I.* Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010
- Larsen, G.:** The Most Serious Crime: Eco-genocide Concepts and Perspectives in Eco-global Criminology. In: **Ellefsen, R. – Sollund, R. – Larsen, G. (eds.):** *Eco-global Crimes. Contemporary Problems and Future Challenges.* Ashgate, 2012, pp. 33–56.
- Lynch, M. J.:** The Greening of Criminology: A Perspective on the 1990s. *Critical Criminologist*, vol. 2, 1990, pp. 1–5. Idézi **South, N. – Beirne, P. (eds.):** *Green Criminology.* Ashgate, Aldershot, 2006
- Meadows, D. H. – Meadows, D. L. – Randers, J. – Behrens, W.:** *The Limits to Growth. A Report to The Club of Rome.* Universe, 1972
- Merchant, C.:** Environmental Ethics and Political Conflict: A View from California. *Environmental Ethics*, vol. 12, no. 1, 1990
- O. Nagy G. – Ruzsiczky É.:** *Magyar szinonima szótár.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1978

---

³¹ Zubor Z.: Európa nincs felkészülve a klímamigránsokra. Origo, 2015. október 27. Elérhető: <http://www.origo.hu/gazdasag/20151027-migracio-es-klimavaltozas-konferencia-klímamigránsok.html> (Letöltve: 2016. január 24.)

- Pallagi A.:** Büntetőpolitika az új évszázad első éveiben. PhD-értekezés. Kézirat, 2014
- Pepper, D.:** *Eco-Socialism: From Deep Ecology to Social Justice*. Routledge, New York, 1993
- Ruggiero, V.:** The environment and the crimes of the economy. In: **South, N. – Brisman, A. (eds.):** *Routledge International Handbook of Green Criminology*. Routledge London, New York, 2014, pp. 261–271.
- South, N. – Beirne, P.:** Introduction. In: **South, N. – Beirne, P. (eds.):** *Green Criminology*. Ashgate, Aldershot, 2006
- South, N. – Brisman, A. – Beirne, P.:** A guide to a green criminology. In: **South, N. – Brisman, A. (eds.):** *Routledge International Handbook of Green Criminology*. Routledge London, New York, 2014, pp. 27–42.
- Steverson, B.:** Ecocentrism and Ecological Modeling. *Environmental Ethics*, vol. 16, no. 1, 1994
- Wachholz, S.:** 'At risk': climate change and its bearing on women's vulnerability to male violence. In: **Beirne, P. – South, N. (eds.):** *Issues in Green Criminology. Confronting harms against environments, humanity and other animals*. Willan Publishing, Cullompton, 2007, pp. 161–185.
- White, R. – Heckenberg, D.:** *Green Criminology. An introduction to the study of environmental harm*. Routledge, London–New York, Glossary, 2014
- White, R.:** Environmental Harm and the Political Economy of Consumption. *Social Justice*, vol. 29, nos. 1–2, 2002
- White, R.:** *Crimes against Nature: Environmental Criminology and Ecological Justice*. Willan Publishing, Devon, 2008
- White, R.:** Foreword. In: **Meško, G. – Dimitrijević, D. – Fields, Ch. B. (eds.):** *Understanding and Managing Threats to the Environment in South-Eastern Europe*. Springer, 2011
- White, R.:** The Foundations of Eco-global Criminology. In: **Ellefsen, R. – Sollund, R. – Larsen, G. (eds.):** *Eco-global Crimes. Contemporary Problems and Future Challenges*. Ashgate, 2012, pp. 15–32.
- White, R.:** Eco-global-Criminology and the political economy of environmental harm. In: **South, N. – Brisman, A. (eds.):** *Routledge International Handbook of Green Criminology*. Routledge, London–New York, 2014, pp. 243–260.
- Zubor Z.:** Európa nincs felkészülve a klímamigránsokra. *Origo*, 2015. október 27. <http://www.origo.hu/gazdasag/20151027-migracio-es-klimavaltozas-konferencia-klimamigransok.html> (Letöltve: 2016. január 24.)

Vallásosság és kriminológia

A tanulmány célja a vallást/vallásosságot mint társadalmi, szociológiai és lélektani jelenséget elhelyezni a kriminológia kontextusában. A vallásosság összetett jelenség, de a posztmodern társadalomban a legtöbb funkciója elenyészett. A vallás a lélektani területen volt képes megőrizni utolsó bástyáit, leginkább pedig úgynevezett értelemadó funkcióiban. Bár elveszítette homogén világmagyarázó szerepét, és intézményi szinten sem képes már hegemoniájának fenntartására, a tekintetben egyedülálló, hogy a sok szempontból magára utalt, ad absurdum magára hagyott egyén számára értelmes életcél jelöljön meg. A tanulmány – az előbbieik fényében – a vallás és spiritualitás helyét keresi a kriminológiában, és azokat a kutatási eredményeket mutatja be, ahol a vallás képes effektív bűnmegelőzési funkciót betölteni.

Céлом, hogy a vallást/vallásosságot mint társadalmi, szociológiai és lélektani jelenséget elhelyezzem a kriminológia kontextusában, s feltegyem a kérdést: a vallás képes-e, és ha igen, hogyan képes szekularizált világunkban a bűnmegelőzésben szerepet játszani. Van-e relevanciája a vallásnak mint a bűnelkövetéstől visszatartó tényezőnek? Tud-e segíteni a bűnelkövetők jobbításában, gyógyításában, rehabilitálásában? A tanulmány a keresztény vallásokra helyezi a hangsúlyt, minthogy hazánk – és egész Európa – értékrendi gyökereit a zsidó-keresztény kultúra, a Bibliából eredeztethető gondolkodás adja.¹ Magyarország pedig vallási összetételét tekintve dominánsan keresztény.

A vallás és a bűnelkövetés kérdése természetesen kapcsolódik össze morális vetületében. A vallás és a jog között az összekötő kapocs az erkölcs, ami legmarkánsabban a bűn és a bűncselekmény kérdése körül ölt testet. Ahogyan Erdő Péter fogalmaz: „A bűn és a bűncselekmény viszonyának problémája tehát a jog és az erkölcs kapcsolatának alapvető kérdését rejti magában...”² A kereszténység az ószövetségi tanításoktól két jelentős momentumban távolodott el: egyrészt a bűn személyi felelőssége – a bűnösség kiterjesztése – a közösségről áthelyeződött az egyénre; másrészt pedig a törvény vallásából a „szeretet és irgalom”

---

¹ Részletesebben lásd Sárik E.: A vallás és bűnmegelőzés kérdései a posztmodern tükrében. Belügyi Szemle, 2011/1.

² Erdő P.: A bűn és a bűncselekmény. Két alapvető fogalom viszonya az egyházi jog tükrében. Belügyi Szemle, 2010/6., 3. o.

vallása lett. Vagyis a tilalmazott és kívánatos magatartások szigorú lajstromozásától az Újszövetség elindult a bűnösség személyes, lelki tartalmainak irányába (még ha ez a gondolkodásmód a kereszténység vonatkozásában sem bizonyult tartósan életképesnek).

A vallás és a bűn, a bűnelkövetés kapcsolata a keresztény tanokban

A hangsúlyok az Ószövetségben még elsőrendűen a kollektív bűnösségen voltak. Eklatáns példáit látjuk ezeknek az eredendő bűnben, Szodoma és Gomora bűnösségében, vagy az Úr több generációt büntető szemléletében.

„Mert Én, az Örökkévaló, a te Istened buzgó Isten vagyok, aki számon kéri az atyák vétkeit gyermekeiken, harmad- és negyedíziglen, azoktól, akik engem gyűlölnék. Ám szeretetet gyakorlok ezred íziglen azokon, akik szeretnek engem, és megőrzik parancsolataimat.”³

De ugyanilyen közösségi felelősségre utal a bűnbak feláldozásának szokása is, ami feloldozást adott az egyéni és kollektív bűnökre.⁴

„A keresztény születésének pillanatától ismeri a bűnnek azt a fogalmát, amely a személyes emberi cselekedetet jelenti, olyan cselekedetet, amely elsősorban az Isten és az ember viszonyát zavarja meg, vagyis amely engedetlenséget jelent Isten akarátával, parancsával szemben.”⁵

Vagyis fogalmazhatunk úgy, hogy az Újszövetség a bűn lényegeként az Istennel való személyes szembefordulást fogalmazta meg.

A zsidó vallás alapvetően a törvény vallása volt. Törvények és szabályok övezték a hétköznapiakat, az étkezést, a körülmetélést, a temetést. A morál és a törvény a zsidóság kultúrájában egy volt. A törvény alapja és szava a Tóra.

³ 2Móz 20,5–6.

⁴ „A sorshúzás az egykori pusztai, majd a jeruzsálemi Szentély engesztelónapi (jom kipuri) szertartásának része volt. (A Szentély pusztulása óta nem gyakoroljuk.) Egy ládába két egyforma táblácskát helyeztek. Az egyikre ezt írták: »az Örökkévalónak«, a másikra »Azazélnak«, majd miután az egyik bakot előállították, kihúzták a rá vonatkozó táblát. Amelyik Azazélnak jutott, annak fejére ráolvasták a nép feltételezett bűneit. Ez lett a bűnbak, amelyet azután kiűztek a sivatagba, míg a másikat feláldozták. Ez a különös szertartás az egyéni és a kollektív bűnök jelentőségére, illetve az azok alól nyerhető isteni engesztelésre hívta fel a nép figyelmét.” do.hu/zsido-hitelet-vallas-szokasok

⁵ Ugyanakkor Erdő utal arra is, hogy már az Ószövetségben is voltak utalások az egyéni felelősségre, s az egyénre mint a bűn hordozójára: „Azokban a napokban nem mondják többé: az atyák ették az éretlen szőlőt, és a fiaik foga vásott el tőle. Mert ki-ki a maga gonoszságáért hal meg, annak vásik el a foga, aki az éretlen szőlőt eszi” (Jer 31,29–30). Erdő P.: i. m. 4. o.

„A Tóra a világ teremtésének leírásával kezdődik és Mózes halálának elbeszélésével végződik; öt könyvön át az ősemberiség, a törzsatyák és Izráel történetét közli és törvények gyűjteményét nyújtja, melyek az egyének és a köznek életét kívánják szabályozni, annak minden vonatkozásában és elágazásában. A tóra minden vallásos gondolkodásnak, minden erkölcsös érzésnek forrása és minden vallásos-erkölcsös életnek talpköve. Nincsen a társadalomnak oly kérdése, az ennek keretében létesült vagy létesítendő intézménye, melyet nem tárgyalna több-kevesebb részletességgel vagy amelynek legalább alapvonalait meg nem húzná. Államjog, magánjog, büntetőjog, szociális, nevelési, jótékonyági és, természetesen, egyházi törvények szólnak meg benne gazdag, színes változatban.”⁶

A kereszténységben azonban a törvény megváltozott, hiszen immáron nemcsak a betű szerinti törvény vált zsinórmértékké, hanem annál egy mélyebb, összetettebb „jogforrás” is: az irgalom, a megbocsátás és Isten szava.

Tamás szerint az újszövetségi új törvény „elsődlegesen maga a Szentlélek kegyelme, amely a Krisztusban hívőknek adatik [...] Azt kell tehát mondani, hogy az újszövetségi törvény elsősorban bensőnkbe adott törvény (lex indita), és másodszorban írott törvény.”⁷

A bensőkben írott, lelkiismereti törvényt azonban a katolikus teológia folyamatosan merevítette, ismételten írott törvénné, sőt dogmává változtatta. Nemeshegyi Péter erről így írt:

„[A középkorban]... az erkölctant már nem is az erények szerint, hanem a törvények, nevezetesen a Tízparancsolat szerint tagolják. Ez a kötelezettség-erkölctan a 16. századtól kezdve uralkodóvá válik az egész katolikus erkölcteológiában. A moralisták egyre nagyobb pontossággal igyekeznek meghatározni a »halálos bűn« és a »bocsánatos bűn« közötti határt.”⁸

Ennek hatására, illetve ebbe beágyazva hosszú időn keresztül tehát az erkölcs egyet jelentett egy hol szigorúbban, hol kevésbé szigorúan megfogalmazott bűnlajstrommal⁹, másként: a moralitás újra csak rigorózus törvénné lett.

⁶ A Tóra összes szakasza. www.zsido.com

⁷ Nemeshegyi P.: Bűn, bűntudat, bűnbánat. Vigília, 2002/3., 7. o.

⁸ Uo.

⁹ „A katolikus erkölcteológiának ez az állapota rányomta bélyegét az egész újkori katolikus hitéletre. A katekizmusok két főrésze arról szólt, hogy mit vagyunk kötelesek hinni, és hogy mit vagyunk kötelesek cselekedni, illetve mitől vagyunk kötelesek tartózkodni. A szentségekről szóló harmadik rész azokat főképpen kötelességeink megtartására képesítő kegyelemközvetítőként tárgyalta, és rájuk vonatkozólag is a kötelességeket és tilalmakat emelte ki. Mindebből született meg az a buzgó, de szorongó katolikusoknak a típusa, akik állandóan halálos bűnök karmában érezték magukat, egyre gyakrabban akartak gyónni, ritkán mertek

Az igény arra, hogy az erkölcs ismételten belső, lelki tartalmi kérdéssé váljon, az újkorban fogant meg újra, amikor a kötelezettségre koncentráló erkölcs-tan ellentétbe került az újkori szellemtörténetben egyre erősebben jelentkező szabadságvágygal. A moralisták egyre inkább arra keresték a választ, hogy hol van a kötelező törvény és a szabadság határa.

A szabadság mint erény gyakorlása azonban csak a II. vatikáni zsinat forradalmian új felfogásával kúszott vissza a teológiába. *„Érvényesülnie kell a társadalomban a csorbíthatlan szabadság gyakorlatának, amely abban áll, hogy az embereknek a szabadság maximumát biztosítják és szabadságát csak szükség esetén és csak a szükséges mértékben korlátozzák.”*¹⁰ A vallás így – teológiai önreflexiója által – maga is elindult a „szabadság útján”, a belső szabadság kérdése felé; és elkezdett visszatérni eredeti, újszövetségi gyökereihez.

A tudomány és a vallás viszonyáról

A vallás (a katolikus egyház is) modernizálódott, a világ egyre radikálisabban szekularizálódott, aminek következtében a vallás egyre távolabb került attól, hogy képes legyen erkölcsi kérdésekben, a bűn meghatározásában hegemóniát gyakorolni. S bár a modernitásban a bűncselekmények meghatározása kikerült a vallás fennhatósága alól, a bűn és a bűncselekmények, a bűncselekmények és a morál kapcsolata a mai napig vitathatatlan. Másként fogalmazva, a vallás etikai vonatkozásban a kriminológiával szükségszerűen kapcsolatban áll: a bűn kérdése ugyanis olyan szerves kapocs köztük, ami megfellebbezhetetlenül jogossá teszi a vallás/vallásosság kriminológiai vizsgálatát.

A tudomány és a vallás azonban a modern gondolkodástól datálhatóan hadilábon állt egymással, s így a racionális gondolkodás berzenkedett attól, hogy magába olvassza a vallásból következő, a vallástól eredő tudást, erényt, ismertet. A vallás és a tudomány két platformra került: a posztmodernitás eklektikája kellett ahhoz, hogy a tudomány feladja vegytiszta racionalitását, s újra felfedezze a vallásban, a vallásosságban rejlő potenciált. A vallásosság társadalmi és egyéni megnyilvánulásainak vizsgálata a szociológiában és a pszichológiában kapott polgárjogot.

áldozni, és egész keresztény életüket kötelezettség-tehernek érezték. Ennek a kötelezettségnek a szankciója pedig a lehető legsúlyosabb volt: az örök kárhozát. Nem csoda, hogy egy ilyen erkölcs-tant hirdető egyháztól elidegenedtek az emberek abban az újkorban, amelynek a pátosza éppen a szabadságvágy.” Nemeshegyi P.: Uo. 10. o.

¹⁰ Uo. 8. o.

S így közvetett módon, társtudományainak információanyagára hagyatkozva, a kriminológusok érdeklődését is felkeltette a vallásosság. A kriminológia a XX. század végén, a XXI. század elején kezdett foglalkozni azzal a lehetőséggel, hogy a vallásosság esetleges forrása lehet a bűnelkövetők reszocializációjának. A vallásosság újraértelmezésére az úgynevezett protektív faktorok témakörében került sor, ami a rizikófaktorok ellentétpárjaként, komplementereként jelent meg a kriminológiai szakirodalomban.

A tudományos érdeklődés egyre inkább abba az irányba fordult, miért van az, hogy egyes emberek a rossz életkörülményeik ellenére is talpon maradnak.¹¹ Miért van az, hogy az egyik szegény, elhanyagolt, ad absurdum, bántalmazott fiatal bűnelkövetővé válik, míg a másik, aki szintén hátrányokkal küszködik, kevéssé iskolázott családból jön, deviáns környezetben él, mégis talpon marad az élet viharában? *Henderson és Milsten* erre a jelenségre a reziliencia fogalmát alkalmazta, ami azt jelenti, hogy egyeseknek megvannak azok a képességeik, hogy az átlagostól eltérő élethelyzetekkel is megküzdjenek, és képesek a társadalmi, tanulmányi, szellemi fejlődésre, míg másoknak ez a képességük hiányzik.¹² *Masten* a fogalmat azzal egészítette ki, hogy: „A reziliencia az úgynevezett társadalmi, környezeti protektív faktorokkal egybeesik, egyéni szempontból viszont egy/vagy több személyiségjegyet feltételez, ami az egyént a nehézségekkel történő megküzdésre alkalmassá teszi.”¹³

De mi lehet az, ami a bűnözéstől megvédi? Ki az, aki a reziliencia képességével bír? De elsősorban azt firtatjuk e helyütt, hogy mit tekinthetünk protektív faktornak. *Unruh és társai* fiatalok elkövetőket kérdeztek arról, hogy az életükben mi jelenthetett volna védelmet a bűnelkövetővé válás ellen. Az önbevallásos vizsgálatban a fiatalok kiemelték, hogy ha megkapták volna a család érzelmi támaszát, biztatását; találtak volna egy pozitív, decens baráti kört, és támogató és konstruktív programokat kínáló iskolát – ami alkalmat és lehetőséget ad arra, hogy konzolidált barátokkal, iskolatársakkal találkozzanak –, nagyobb eséllyel kerültek volna el a deviáns viselkedést. A tinédzserek a közösség fontosságát is hangsúlyozták, és – a sportklubokon kívül – a *vallási közösséget* nevesítették, mint olyat, ami értelmes alternatívája lehetett volna a lehúzó, kártékony baráti társaságoknak,

¹¹ C. Simões – M. G. Matos – J. M. Batista-Foguet: *Juvenile Delinquency: Analysis of Risk and Protective Factors Using Quantitative and Qualitative Methods*. Cignitie, Creier, Comportament, December, 2008, p. 2.

¹² M. K. Brigges – P. P. Akos et al.: *Assessing and Promoting Spiritual Wellness as a Protective Factor in Secondary Schools*. Counseling and Values, April, 2011, p. 2.

¹³ Greene pontosítása szerint pedig a reziliencia olyan készség, amely magában foglalja a személyiség megerősítését, illetve az én-védelmet. M. K. Brigges – P. P. Akos et al.: i. m. 3. o.

bandázásnak, gangeknek.¹⁴ Látható, hogy még a fiatal bűnelkövetők által adott felsorolásban is megjelenik a *vallásosság, a vallási közösség* mint lehetséges védőfaktor. A kérdés az, hogy a vallásosság csak közösségei által vagy más módon is nyújthat-e támaszt a bajban lévő embereknek.

A vallásosság mint protektív faktor

A vallásosságnak több egymással szorosan összefüggő és összekapcsolódó szegmense van. Nehezen mondható, hogy a vallásosság önmagában attól hatékony, hogy közösségi szerepet tölt be, ahogyan az is, hogy pusztán az ima erejében vagy a közös áhítatban rejlik a lényege. Az egyes tényezők, vetületek, a különböző megnyilvánulási formák (ima, templomba járás) egymást kölcsönösen erősítve, körkörös módon egymásra hatva tudnak valódi értéket képviselni. A tényezőkre bontás, illetve a szegmensek csoportosítása a tudomány analízáló kényszeréből fakad.

- 1) A vallásosság *közösségi aspektusában* azáltal képes hatást gyakorolni, hogy intézményi keretrendszerében kötődést, elkötelezettséget, értelmes/tartalmas programokban való részvételt kínál. Ezeket a funkciókat önmagukban azonban más intézmények (iskolák, gyermekvédelmi intézmények, sportklubok stb.) is tudnák nyújtani, a vallásosság azonban a hitek, hitelvek közös rendszere által tud hozzáadott értéket képviselni. A vallásosság közösségi vetületei megfelelnek a szociális kontroll elmélete által megfogalmazott tényezőknek.
- 2) A vallásosságnak a spirituális, lélektani vetülete *közvetett módon* kaphat szerepet a bűnelkövetés csökkentésében. A spiritualitás elsődlegesen a betegségekre, köztük a lelki megbetegedésekre hat: közvetlenül hat(hat) a depresszióra, ami viszont pozitívan korrelál az önkárosító magatartásokkal, leggyakrabban a szerfogyasztással. A szerfogyasztás és a bűnelkövetés közötti összefüggést a kriminológiai kutatások igazolták. A kriminológiában a vallásosságnak a spirituális vetülete mint *közvetett protektív faktor*, vagyis mint a reziliencia egyik eleme jelenik meg.
- 3) A vallásosság azonban a személyiség egészére is képes hatást gyakorolni. A vallásosságot és a személyiség-lélektani tudást összekapcsolva, kiviláglik, hogy a vallásosság egy megtérítési élménynél vagy annak fokozatos

---

¹⁴ D. Unruh – T. Povenmire-Kirk – S. Yamamoto: Perceived Barriers and Protective Factors of Juvenile Offenders on Their Developmental Pathway to Adulthood. *Journal of Correctional Education*, September, 2009, pp. 14–15.

fejlődésével elérheti azt a szintet, amelyben a személyiség kiteljesedik, és értékrendbeli/érzelmi stabilitása miatt elképzelhetetlenné válik a deviáns magatartások tanúsítása. A vallásosság „működése” többlépcsős, közvetett hatásként értelmezhető, amelyben a protektív tényező a vallásos megtérés maga és a vallásos érzület, értékfelfogás és életszemlélet kiérlelt, fejlett szintje. A vallásosság e helyütt *morális/etikai* arcát mutatja meg.

A vallási közösségek szerepe

A vallásosságnak egyik potenciális ereje a közösségiségében van. Azonban a vallásos csoportok, az egyházak közösségi erejét is több elméleti keretben, több nézőpontból elemezték a kutatások.

Utaltam már *Hirschi* szociáliskontroll-elméletére, amely szerint az egyházaknak és vallási közösségeknek evidens szerepük lehet a bűnmegelőzésben, minthogy a vallás érzelmi kötődést, elköteleződést és aktív közösségi részvételt nyújthat; illetve alkalmas lehet arra, hogy pozitív és konstruktív hit- és eszmrendszeret kínáljon. *Hirschi* és *Stark* eredeti vizsgálata azonban nem igazolta a vallásosság preventív hatását a bűnelkövetésben.¹⁵

A vizsgálat, amely közvetlenül igazolni tudta a vallásosság relevanciáját a szociáliskontroll-teória kontextusában egy speciális, többé-kevésbé zárt közösségben zajlott. *Ryan*, *Testa* és *Zhai* afrikai amerikai, gyermekvédelmi gondoskodásban élő fiatalok között ellenőrizték azt, hogy a vallási közösséghez tartozás – az elköteleződés, az érzelmi kötődés, a részvétel által – negatívan korrelál a bűnelkövetéssel ebben az egyedi jellegzetességgel bíró közösségben.¹⁶ Ugyanezt az eredményt hozta az az országosan reprezentatív minta (Egyesült Államok), amely az afroamerikai fiúk szerhasználatát és vallásosságának összefüggéseit mérte.¹⁷

Ji és *társai* a vallásos közösségeket – *Hirschiék* alaptéziseire hagyatkozva, de az eredetnél részletesebb szempontok alapján – elemezték.¹⁸

¹⁵ Ch.-H. C. Ji – T. Perry et al.: Considering Personal Religiosity in Adolescent Delinquency: The Role of Depression, Suicidal Ideation, and Church Guideline. *Journal of Psychology and Christianity*, Spring 2011

¹⁶ J. P. Ryan – M. F. Testa – F. Zhai: African American Male sin Foster Care and Risk of Delinquency: The Value of Social Bonds and Permanence. *Child Welfare*, 1 January, 2008, p. 4.

¹⁷ D. R. Hodge – F. F. Marsiglia – T. Nieri: Religion and Substance Use among Youths of Mexican Heritage: A Social Capital Perspective. *Social Work Research*, September, 2011

¹⁸ Ch.-H. C. Ji – T. Perry et al.: i. m. 7. o.

Az egyes tényezőket külön bontották, és arra voltak kíváncsiak, hogy egy vallási közösség miben és hogyan működik másképp, mint minden más, értéksemleges közösség. A vallás integratív mechanizmusként működik, ami fenntartja a társadalmi rendet, támogatja (biztosítja) a hierarchiát, és elősegíti a hagyományos értékek és normák működését. Azok tehát, akik kapcsolatban állnak az egyházzal, és vallásosként határozzák meg magukat, az erkölcsi modellt (a normákat és viselkedésformákat) a vallási közösségből merítik; és ezek a vallásos Igék (normák és értékek) azok, amelyek visszatartják az egyént az önpusztító magatartástól, kiváltképpen azért, mert a test Isten temploma, így annak mérgezése, károsítása az Úr elleni véték. Mindemellett a keresztény tanítások magva a szeretet és a megbocsátás, így a mások elleni gyűlölet és erőszak is bűnnek számít. Az egyházak (közösségek) speciális tartalmukkal együtt képviselnek hozzáadott értéket, hiszen így tudják a racionális elköteleződés-részvétel elemeket érzelmi kötődéssel (*attachment*) és a közös hit-, értékrenddel (*beliefs*) megerősíteni.

Ji és társai elemzése azt igazolta, hogy az egyházak iránymutató és érték-meghatározó szerepe csökkentette a depressziós hajlamot, valamint az Istenhez való vertikális viszony megalapozza a vallási tételek tekintélyét, és távol tartja az egyént a destruktív magatartásoktól.

Hogde-ék bár szintén a közösség szerepét domborították ki, azonban a hangsúlyt¹⁹ – *Putnam, Xu és Bartkowski* elméletére hivatkozva – a *szociális tőke* elemére helyezték. A szociális tőke fogalmából három aspektust emeltek ki: a normák, a hálózatok és a vallásos beágyazottság, a közösségi lét bizalomerősítő funkcióját. A vallásos *normák* tilalmazzák a szerhasználatot, erősítik az önkontrollt, felkínálják Isten segítségét a kritikus, stresszes időszakokban, és Istent mint „tekintélyszemélyen” keresztül a tekintélytisztelet megszilárdítására is lehetőség nyílik, ami a „földi”, társadalmi autoritások elfogadását, akceptálását is segíti. A *vallásos hálózatok* (közösségek) lehetőséget kínálnak arra, hogy az egyén felnőtt modellszemélyt találjon, illetve olyan korcsoportos társaságot, amellyel konstruktív (proszociális) tevékenységeket végezhet. A bizalom pedig a hitre és vallási normákra (is) vonatkozik, ami hatást gyakorol (körkörös módon) a vallási közösség tagjaiba vetett és a közösség által képviselt normák iránt táplált bizalomra is.

Vizsgálatukban – amelyben latin-amerikai fiúk szerfogyasztási szokásait és a vallásosság közösségi aspektusának összefüggéseit elemezték – arra a megállapításra jutottak, hogy a vallásgyakorlás, templomba járás határozottan mérsékelte

---

¹⁹ D. R. Hodge – F. F. Marsiglia – T. Nieri: i. m. 5. o.

a szerhasználatot (marihuána, szipuzás), s az aktív közösségi részvétel, a vallásos aktivitás az antiszociális magatartásokat – mindenestül – markánsan csökkentette.²⁰

Levin metaanalízise a közösség hatását nem szedte elemeire, azonban a 212 tanulmány alapján igazolta, hogy a vallásgyakorlók és a közösségbe járók között alacsonyabb volt a dohányzók, az alkoholt rendszeresen fogyasztók, és kisebb az alkalmi szexuális kapcsolatot létesítők aránya is.²¹

A vallás és az egyén

A vallásosságnak csak az egyik, de nem kizárólagos eleme a vallási közösség: az egyénre hathat a vallás döntően spirituális tartalomként. A spiritualitás egyes szegmenseinek különválasztása azonban még nehezebb, hiszen a lélektani krízisek, illetve az arra adandó – és a vallásosság, a hit által adott – válaszok alig-alig elemezhetőek egymástól függetlenül. A vallásosság, spiritualitás azonban közvetett módon, bizonyítottan hatást gyakorol a bűnelkövetésre. A következőkben aszerint rendszerezem az egyes vizsgálati eredményeket, hogy a vallásosság *melyik életterület/krízis* megoldására (depresszió, önpusztítás stb.), milyen *tartalmak* szerint (életcélok megfogalmazása, fásultság feloldása, értéktételezés), milyen *eszközökkel* (imádság stb.) jöhet számításba.

A spirituális elkötelezettség és az életminőség közötti összefüggést számos kutatás vizsgálta, és több ponton is pozitív korreláció igazolódott. Ezt igazolja az is, hogy „[M]ár az Egészségügyi Világszervezet (WHO) életminőség meghatározásában is szerepel a spiritualitás dimenziója”²². A döntően amerikai vizsgálatok mind a mentális, mind a fizikai egészség és a spiritualitás közti összefüggést alátámasztották. *Moller és Riemann* a spiritualitás és az egzisztenciális jóllét kapcsolatáról írott cikkükben kifejtik, hogy a nehéz élethelyzetekkel vagy súlyos betegségekkel való megküzdésben a spiritualitás egészen más minőséget jelent.²³

²⁰ Ugyanakkor a szerzők azt is hozzátették, hogy a vallásos közösségek/egyházi csoportok (akár egyházi iskolák) tevékenysége nem szükségszerűen proszociális program, előfordulhat ugyanis ezeken a helyeken is – a tiltás ellenére – szerhasználat; de fő szabály szerint a közösségi részvétel mégiscsak devianciacsökkentő.

²¹ J. S. Levin: Religion and spirituality in medicine. *Journal of the American Medical Association*, 3 Sep 1997, pp. 792–793.

²² Perczel Forintos D.: Az imádkozás lélektani (gyógyító) hatása. In: *Lélektan és spiritualitás. Vigilia* Kiadó, Budapest, 2005, 17. o. [Sapientia Füzetek 5.]

²³ Uo. 22. o.

Elemzésem szempontjából azonban a lelki egészség a releváns²⁴, leginkább pedig a depresszió tekinthető fontosnak, minthogy ez az a mentális betegség, amely tinédzserkorban jelentősen hozzájárulhat az önpusztító magatartások kialakulásához.²⁵

A legtöbb vizsgálat éppen ezért a spirituális elkötelezettség és a depresszió közti negatív összefüggést vizsgálta²⁶, ezek azonban a vallásosságnak más-más elemét emelték ki. *Maltby, Lewis és Day* vizsgálatai arra irányultak, hogy az extrinsic-intrinsic vallásosság és az úgynevezett kereső (*quest*) hit, valamint a depresszió kapcsolatát elemezzék. Ez a tipizálás eredetileg *Gordon Allport* névéhez fűződik, ő azonban még a *quest* fogalmát nem használta.²⁷ Szerinte a vallás intrinsic típusa belső motivációkon, őszinteségen alapul, és a vallásos hit szerinti életvezetést jelenti, függetlenül ezek következményeitől. A „külső vallásosság” pedig a környezet által motivált és a társadalmi státus, a biztonság és a szociabilitás megszerzésének eszköze.²⁸ A különbség a két típus között érdemi²⁹, hiszen különböző személyiségtypusokat feltételez.³⁰

²⁴ Kutatásokat végeztek a rákbetegség megelőzéséről – döntően az afroamerikai populációban –, kiderült, hogy azok az afroamerikaiak, akiknek mélyebb a vallási és spirituális elkötelezettségük, döntően nagyobb gondot fordítanak a betegségmegelőzésre. *Kurita* és társainak kutatásai pedig azt igazolták, hogy a spiritualitásnak elsődlegesen idős korban van szerepe, amikor akár a szív- és érrendszeri betegségekkel küszködők állapotában is javulást mutatott a spiritualitás gyakorlása. D. K. Singh – S. Ajinkya: Spirituality and Religion in Modern Medicine. *Indian Journal of Psychological Medicine*, October-December 2012, p. 12.

²⁵ *Shah* és kutatótársainak elemzése értelmében a spiritualitás még az olyan súlyos mentális betegség, mint a skizofrénia kezelésében is relevánsnak bizonyult, természetesen a gyógyszerek szedése mellett. D. K. Singh – S. Ajinkya: Uo.

²⁶ J. Maltby – L. Day: Depressive symptoms and religious orientation: examining the relationship between religiosity and depression within the context of other correlates of depression. *Personality and Individual Differences*, vol. 28, iss. 2, 2000, p. 17.

²⁷ N. Tiliopoulos – A. P. Bikker – A. P. M. Coxon – Ph. K. Hawkin: The means and ends of religiosity: A fresh look at Gordon Allport’s religious orientation dimensions, *Science Direct. Personality and Individual Differences*, vol. 42, no. 8, 2007, pp. 1609–1620.

²⁸ Kovács L.: A vallásosság hatása a serdülők kábítószer-fogyasztására. *Szociológiai Szemle*, 2007/1–2.

²⁹ A hármas felosztás validitását – valamint a Maltby és Day által felépített *quest*-kérdőívet *Annick Shaw* és *Stephen Joseph* is ellenőrizte, több kérdéssel fejlesztve az eredeti modellt. A. Shaw – S. Joseph: Principal components analysis of Maltby and Day’s (1988) amended *quest* religious orientation scale: a replication of the three component structure. *Personality and Individual Differences*, vol. 37, iss. 7, 2004, p. 1427.

³⁰ Allport a vallásosság kérdését elsőrendűen az előítéletek szempontjából elemezte, és modellje szerint az eltérő típusú vallásosság pszichológiai relevanciát mutat, és különböző személyiség-

A vizsgálatok megállapították, hogy a külső-belső vallásosság is pozitívan hatott a megbetegedésre – bár más-más irányból, de konstruktív eszköznek bizonyultak –, az úgynevezett *quest* vallásosság viszont nem jelentett sem elköteleződést, sem pedig megoldást.³¹

Egyes vizsgálatok azonban a személyes, individuális vallásosság *tartalmi aspektusaira* is rákérdeztek. Ebben a körben kiderült, hogy az egyik legfontosabb tényező az, hogy értelmet ad az életnek. *Wright és Frost* szerint a belső vallásosság azáltal csökkenti a depressziós megbetegedéseket, hogy célokat tételez. *Hindham, Hooper és Hudson* szerint a vallásos elképzelések csökkentette a kamaszok reménytelenségét, céltalanságát, ami közvetetten hozzájárult az önpusztító és agresszív magatartásformák redukálásához.³² *Salsman és Carlson* kutatásainak értelmében pedig az védi a fiatalokat a depressziótól, hogy Isten – mint személyes entitás – kerül a fókuszba, elvonva a figyelmet a tisztán egoista késztetésekről.

Speciális tartalmat tártak fel azok a vizsgálatok is, amelyek szerint a spirituális életfelfogás és a spirituális támogatottság pozitívan korrelált (elsősorban afroamerikai) fiatalok önbizalmával. *Ellison* állítása szerint ez az önbizalomnövekedés, az én megerősítése – ami *Greene* szerint az egyik attribútuma a rezilienciának – akár közösségi megerősítés nélkül, vagyis pusztán a hit által is bekövetkezhet. Az önbizalom növekedése alkalmassá teszi az egyént arra, hogy nagyobb erővel álljon ellen az őt körülvevő kísértéseknek, ami a vizsgálati eredmények tanúsága szerint is csökkentette a deviáns magatartásokat.³³

Az imádság egyedi *megnyilvánulási formája* a vallás gyakorlásának, ami ha a vallásosságtípusokat értelmezzük, leginkább a *vertikális hit* csoportosításában helyezhető el, minthogy az Istennel való közvetlen és elsődleges kommunikációt jelenti. A kutatások szinte egységesen alátámasztották azt, hogy az imádságnak mind a lelki egészségben, mind a problémákkal való megküzdésben kiemelkedően fontos szerepe van. *Poloma és Pendleton* szerint az imádság növeli az egyén elégedettségét és boldogságszintjét, és ezáltal csökkenti a rendszeresen imádkozók körében a fásultak, céltalanok arányát. *Rasicék* ugyanezekről számoltak be: ők azonban depresszió mellett a szorongásos megbetegedések, az öngyilkossági kísérletek száma közti összefüggést elemezték, ahol szintén

---

jegyekkel, magatartásformákkal jár együtt. G. W. Allport: Az előítélet. Gondolat Kiadó, Budapest, 1977, 620. o. [Társadalomtudományi Könyvtár]

³¹ J. Maltby – C. A. Lewis – L. Day: Religious orientation and psychological well being. The frequency of personal. *British Journal of Health Psychology*, vol. 4, 1999, pp. 363–378.

³² Ch.-H. C. Ji – T. Perry et al.: i. m. 4. o.

³³ D. R. Hodge – P. Cardenas – H. Montoya: Substance Use: Spirituality and Religious Participation as Protective Factors among Rural Youths. *Social Work Research*, September, 2001. p. 5.

markáns negatív korreláció rajzolódott ki. Levin tapasztalatai alapján pedig az imádság azért fontos, mert a gyakoribb imádkozás kevesebb nyugtalansággal, elégedetlenséggel és feszültséggel jár együtt. *„A pozitív érzelmek (lelki nyugalom, béke, remény, optimizmus, bizakodás) élettanilag feszültségmentes állapotot hoznak létre, védelmet nyújtanak a betegségek ellen.”*³⁴

A teljesség kedvéért azonban megjegyzendő, hogy a *„helytelenül értelmezett vallásosság (például szigorúan büntető istenkép) azonban felerősítheti a szorongásokat és mélyítheti a depressziót”*³⁵.

Kriminológiai szempontból érdemes vizsgálni a szerhasználat és a vallásosság összefüggéseit. *McFadden és társai* szerint a spirituális nézetek növekedésével párhuzamosan csökkent a dohányzás.³⁶ Hasonló eredményeket kapott *Benson és Donahue* is³⁷. *Dana Bain* az alkoholfogyasztás, alkoholizmus és a spiritualitás között fennálló negatív kapcsolatot elemezte³⁸; *Cochran és Akers*, valamint *Middleton és Putney* kutatásainak értelmében a vallásosság mindegyik szer használatát – az alkohol, a dohányzás és az illegális drogok fogyasztását is – csökkentette.³⁹ *Jeynes, Hadaway és társai*, valamint *Crowyn és Benda* a vallásosság és a droghasználat negatív korrelációját elemezték: eredményeik értelmében a vallásos aktivitás visszatart a szerhasználattól.⁴⁰

Jiék kutatása azt is igazolta, hogy belső vallásosság, a doktrinális ortodoxia, a vertikális hit a szerfogyasztást; a horizontális hit pedig a bűnelkövetési hajlandóságot csökkenti. *„Az elemzésből megállapítható volt, hogy a depressziós készletek csökkentésében hat százalékot képviseltek a vallási tényezők, tizenhatot az öngyilkossági kísérletek csökkenésében, huszonegy százalékot pedig a drogtól és populáris kultúrától való távolmaradásban.”*⁴¹

³⁴ Perczel Forintos D.: i. m. 25. o.

³⁵ Uo. 27. o.

³⁶ D. K. Singh – S. Ajinkya: i. m.

³⁷ D. R. Hodge – P. Cardenas – H. Montoya: i. m. 1. o.

³⁸ D. Bain: Awareness Creates Opportunity: A narrative study of resilience in adult children of alcoholics. A Thesis Submitted to the College of Graduate Studies and Research in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Master of Education in the Department of Educational Psychology and Special Education. University of Saskatchewan, Saskatoon, May, 2011

³⁹ S. D. Li: The Religious Context of Parenting, Family Processes, and Alcohol Use in Early Adolescence. *Journal of Drug Issues*, Fall 2011, p. 2.

⁴⁰ Hadaway, *Elifson* és *Peterson* szintén az alkohol- és drogfogyasztás csökkenése mellett érvelt. *Corwyn* és *Benda* a kemény drogok és a személyes vallásosság közti negatív korreláció szerepét emelte ki. *Hodge* és *társai* pedig azt erősítették meg, hogy latin-amerikai fiúk körében a vallásosság csökkentheti az illegális szerek használatát. *Ch.-H. C. Ji – T. Perry* et al.: i. m. 8. o.

⁴¹ Uo.

Összességében megállapítható, hogy a vallásosság spirituális dimenziója közvetetten hat a bűnelkövetésre: a depresszió csökkentése, illetve a szerhasználatból való távolmaradás által, de ez a hatás mégsem tekinthető elhanyagolhatónak.⁴²

A vallásosság mint a morális fejlődés komponense

A vallásosság morális oldala az egyik legmeghatározóbb a bűnelkövetés szempontjából. Az ember, aki tisztában van az erkölcsi normákkal, és annak megfelelően él, távol marad a devianciától, a bűnözéstől. Azonban az erkölcsi ismeretek beépülése, az értékek internalizálása komplex és hosszadalmas folyamat.

Utaltam már arra, hogy a vallásosság és a személyiségfejlődés közötti összefüggés fontos tényező a bűnelkövetéstől távolmaradás szempontjából. Az Allport-féle intrinszc vallásosság azt feltételezi, hogy az egyén nem másoknak akar megfelelni, nem másokat tekint mércének az életében, a döntéseiben; nem a körülményeinek a foglya, ezért nem külső befolyásra cselekszik, hanem mert belülről jövő, következetes és koherens értékrendje van. A személyiségnek ez a fajta teljessége szinte – ab ovo – távol tartja az egyént az elhajlástól, a depressziótól, a bűnözéstől. A külső-belső vallásosság dichotómiája azonban nem elegendő ahhoz, hogy a vallásos érettséget és a moralitás közti kapcsolatot teljes egészében átláthassuk. Ahhoz átfogóbb, komplexebb teóriára van szükség, és ebben nyújt segítséget a Piaget-ra és Kohlbergre is hagyatkozó Fowler-féle modell.

Mielőtt ezt vázolom, utalni kell a vallásosság és a depresszió közti összefüggés egy előbbieken nem ismertett aspektusára. A vizsgálatok döntően azt mutatták meg, hogy a depressziós élettelfogás, a tinédzser céltalansága vezet el az öndestrukcióhoz.

A depresszió azonban nemcsak akképpen hat a szerhasználatra és a deviáns magatartások növekedésére, hogy a krízishelyzetet önpusztító magatartásokká transzformálhatja, hanem – Kohlberg szerint – egy bonyolultabb lélektani folyamat által is.

„A lelki betegségek és a morális fejlettség összefügg egymással. Kohlberg kutatásait folytatva Szentmártoni mutatta ki, hogy a depresszióra hajlamos személyek morális színvonala fejletlenebb, mint a kontrollcsoporté. A lelki szenvedés ezen »ősibb«, fejletlenebb állapotában a szabad cselekvés lehetősége korlátozott.”⁴³

---

⁴² Uo. 19. o.

⁴³ Tringer L.: Bűntudat és bűn-tudat. In: Lélektan és spiritualitás. Vigilia Kiadó, Budapest, 2005, 76. o. [Sapientia Füzetek 5.]

Ahhoz, hogy az egyén valóban „szabad” legyen döntéseiben, és nem saját lelkének, torzulásainak foglya, morális felfogása belülről jövő, értékrendje internalizált legyen, a vallásosságnak is el kell érnie egy érettségi szintet. Hazánkban Siba Balázs⁴⁴ foglalkozott azzal a kérdéssel, hogy a vallásosság nemcsak horizontális értelmében, hanem vertikálisan is tagolt. A vallásosságnak ugyanis csakúgy, mint a személyiségfejlődésnek van egy modellezhető fejlődési íve, ami összekapcsolódik az egyén erkölcsi fejlettségével is, és az egyik szükségszerűen hatást is gyakorol a másikra.⁴⁵

Siba alaptéziseit elsősorban Erikson állításaira alapozza. Felfogásában az életkor előrehaladtával a személyiség változik, kríziseken megy keresztül. A krízisek alakítják az identitást, ezen belül a vallásosság tartalmát is, aminek következtében más-más tartalmat mutat fel egy kisgyermek vallásossága, mint egy kamasz vagy egy felnőtt emberé.⁴⁶ Fowler felállított egy hatlépcsős modellt, amelyben a vallásos érettséget az életkori fejlettséggel is összeköti. Tétéleinek értelmében a nulladik szakaszban (egy-két éves életkor) a gyermek hite differenciálatlan, hite nem oszlik elemekre, világlátása egynemű és a közvetlen környezetre koncentrál. Itt jelenik meg az ősbizalom kialakulásának lehetősége. A gyerek intuitív-projektív hite kettő- és hatéves kora között jellemző, amikor is a kisgyermek már képes magát kifejezni, de a gondolkodásmódja egocentrikus. A jellemzően tizenkét éves korig tartó *mitikus-literális* hit szintjén a gyermek már képes önálló gondolkodásra, alapvető és konkrét műveletek elvégzésére, azonban az absztrakt gondolkodásra még nem. Ebben a fejlődési szakban a fiatal Isten emberi képmásra alkotja meg, és a saját cselekedeteit és Isten viszonyát a büntető-jutalmazó dichotómiájában helyezi el.

A *szintetikus-konvencionális* szinten jelenik meg az absztrakció képessége, ahogyan – bizonyos szintű – önreflexió is. A világ teljesebbé válik a serdülőkorú számára, és értékrendjében lecsapódnak bizonyos külvilági élmények is, amelyek azonban elsősorban a közvetlen környezetéhez kötődnek.

Fowler szerint a „*tinédzser*” (illetve az ezen a hitszinten létező egyén) a hitet mint készen kapott rendszert szemléli, nem képes annak analitikus felbontására, újraértelmezésére, attitűdjé jellemzően reflexív-emocionális.

⁴⁴ Siba B.: Isten és élettörténet. A narratív identitással kapcsolatos kutatási eredmények gyakorlati teológiai jelentősége. Budapest, 2008

⁴⁵ Elsősorban Piaget kognitív fejlődési elméletére és a Kohlberg-féle erkölcsi modell szintézisére alapozta modelljét, bevonva Oser és Fowler globális koncepcióit a vallás értelmezésébe.

⁴⁶ Siba B.: i. m. 43. o.

Az *individuális reflexív* hitbeállítódás már egy magas szintű intellektuális absztrakciót feltételez, egyebekben azt, hogy az ember értékrendjét ne készen kapottként kezelje, hanem maga vizsgálja fölül a másoktól kapott élményeket, impulzusokat, attitűdöket. Az individuális-reflexív gondolkodó (és hívő) már csak a saját maga által megélt és lelkileg/szellemileg megharcolt értékeket (hit-tételeket) vallja magáénak.

Fowler tipizálásában a hit (vallásosság) legmagasabb szintje a *második naivitás* kora, az úgynevezett konjunktív hit szakasza. Ekkor kezdi „összerakni a képet”, rádöbben önnön kicsinységére, az emberi lét paradox voltára, valamint arra, hogy a világ teljessége mégiscsak éppen ebben a paradoxonban gyökerezdik. A *második naivitás* az Istenhez való személyes, és valós megtérés, amely személyes kapcsolatot indukál a transzcendenssel, azonban nem az automatizmus és az (elsődleges) naivitás állapotában (és abból kifolyólag), hanem érett, önálló és szublimált módon. A végső – azonban vélhetően a legtöbb ember számára elérhetetlen – hitszint az univerzáló hit, amely mintegy fölülről, egészen és összefüggéseiben képes szemlélni az életet, és képes a feltétlen szeretetre és elfogadásra.⁴⁷

Látható, hogy a vallásosság fejlődése és az erkölcsi kérdések megítélése egymással párhuzamosan változik. Szinkronban a Kohlberg-féle erkölcsi fejlődés modelljével, az egyén vallásossága is fokozatosan – az életkor előrehaladtával vagy esetleg katartikus élmények nyomán – érheti el azt a szintet, amelyben a szabályok betartását már nem a büntetéstől való félelem, a külső elvárás, a kilátásba helyezett szankció működteti.

A vallásosságnak azonban az úgynevezett második naivitás szintje, és legfőképpen az univerzáló hit csakúgy kevesek sajátja, mint a Kohlbergi klasszifikációban a posztkonvencionális erkölcsi szint. Ennek ellenére az Amerikai Egyesült Államokban a fowleri és Kohlbergi gondolatmenetre bűnmegelőzési, bűnelkövető-kezelési börtönprogram építkezik.

Az úgynevezett *Life Learning Program* lényege, hogy a sikeres és békés élethez szükséges képességeket úgy tanítsa meg, hogy azokat a vallásosság és a vallás értékvilágában helyezze el. Célokat tételezzen, erkölcsi paradigmákat tanítson.

Természetesen nehéz ezekben a programokban elhatárolni azt, hogy a vallásos vagy az értékrendi/morális dimenziói által válnak sikeressé, azonban az előnyük az, hogy egyszerre tanítanak felelősségre, világitanak rá a konfliktusok kognitív megoldásaira, tanítanak meg a „jó és a rossz” közti különbségtételre.

---

⁴⁷ Uo.

Teszik mindezt úgy, hogy egyszerre adnak vallásos hitet és immanensen erkölcsi tartalmat; és a tartalmakhoz olyan hiteles vallási közösséget kínálnak, amely hosszú távra is lehet viszonyítási pont vagy akár konkrét segítség.⁴⁸

Összegzés

A tanulmányban igazoltam, hogy a vallásosság a zsidó-keresztény kultúrában még napjaink szekularizált társadalmában is számos olyan aspektussal bír, ami közvetve pozitív hatást gyakorolhat az emberek magatartására. A vallásosság hathat közösségei által, amelyek elköteleződést, kötődést és konstruktív programokat tudnak nyújtani. A vallási közösség bizalom-, tekintélyforrás, viszonyítási pont és szeretetteljes, védő-óvó közeg lehet. A vallásosság érzelmi támaszt nyújt(hat): az imádság, Istenhez fordulás, a megbocsátás és a szeretetbe vetett hit által; és így segíthet a betegségek, a lelki krízisek, a depresszió gyógyításában. A vallásosság közvetett módon visszatartathat az elhajlástól, a büntől: mások és önmagunk bántásától. A legfőbb erénye posztmodern társadalmunk értékbizonytalanságában az, hogy – közösségein keresztül vagy akár egyéni módon is – stabil értékrendet, fogódzót nyújthat, egy teljes hitvilágot, amelyben válaszok vannak a hétköznapi kérdésekre csakúgy, mint az élet döntő problémáira.

Tudjuk, hogy a vallás és a vallásosság nem jelenthet mindenre és mindenki számára megoldást. Nyilvánvaló, hogy a vallásosság nem lehet mindenkinek vonzó, mert a vallásosság nagyon távol van az értékrendjüktől, életüktől, felfogásuktól. Azonban éppen azoknak, akiknek az életében több a bizonytalanság, mint a bizonyosság, több a kérdés, mint a válasz, a vallás vigasz lehet, és stabil támasz; olyan vigasz és támasz, ami a szeretet, megbocsátás és irgalom ígéretével akár a büntől is távol tarthat.

Irodalom

Allport, G. W.: *Az előítélet.* Gondolat Kiadó, Budapest, 1977 [Társadalomtudományi Könyvtár]

Bain, D.: *Awareness Creates Opportunity: A narrative study of resilience in adult children of alcoholics. A Thesis Submitted to the Collger of Graduate Studies and Research in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Master of Education in the Department of Educational Psychology and Special Education.* University of Saskatchewan, Saskatoon, May, 2011

---

⁴⁸ K. Swanson: Faith and Moral Development: A Case Study of a Jail Faith-Based Correctional Education Program. *Journal of Correctional Education*, December, 2009, p. 10.

- Briggs, M. K. – Akos, P. P. et al.:** Assessing and Promoting Spiritual Wellness as a Protective Factor in Secondary Schools. *Counseling and Values*, April, 2011
- Erdő P.:** A bűn és a bűncselekmény. Két alapvető fogalom viszonya az egyházi jog tükrében. *Belügyi Szemle*, 2010/6.
- Hodge, D. R. – Cardenas, P. – Montoya, H.:** Substance Use: Spirituality and Religious Participation as Protective Factors among Rural Youths. *Social Work Research*, September, 2001
- Hodge, D. R. – Marsiglia, F. F. – Nieri, T.:** Religion and Substance Use among Youths of Mexican Heritage: A Social Capital Perspective. *Social Work Research*, September, 2011
- Ji, Ch.-H. C. – Perry, T. et al.:** Considering Personal Religiosity in Adolescent Delinquency: The Role of Depression, Suicidal Ideation, and Church Guideline. *Journal of Psychology and Christianity*, Spring 2011
- Kovács L.:** A vallásosság hatása a serdülők kábítószer-fogyasztására. *Szociológiai Szemle*, 2007/1–2.
- Levin, J. S.:** Religion and spirituality in medicine. *Journal of the American Medical Association*, 3 Sep 1997
- Li, S. D.:** The Religious Context of Parenting, Family Processes, and Alcohol Use in Early Adolescence. *Journal of Drug Issues*, Fall 2011
- Maltby, J. – Day, L.:** Depressive symptoms and religious orientation: examining the relationship between religiosity and depression within the context of other correlates of depression. *Personality and Individual Differences*, vol. 28, iss. 2, 2000
- Maltby, J. – Lewis, C. A. – Day, L.:** Religious orientation and psychological well being. The frequency of personal. *British Journal of Health Psychology*, vol. 4, 1999.
- Nemeshegyi P.:** Bűn, bűntudat, bűnbánat. *Vigília*, 2002/3.
- Perczel Forintos D.:** Az imádkozás lélektani (gyógyító) hatása. In: *Lélektan és spiritualitás*. Vigília Kiadó, Budapest, 2005 [Sapientia Füzetek 5.]
- Ryan, J. P. – Testa, M. F. – Zhai, F.:** African American Male sin Foster Care and Risk of Delinquency: The Value of Social Bonds and Permanence. *Child Welfare*, 1 January, 2008
- Sárik E.:** A vallás és bűnmegelőzés kérdései a posztmodern tükrében. *Belügyi Szemle*, 2011/1.
- Shaw, A. – Joseph, S.:** Principal components analysis of Maltby and Day's (1988) amended quest religious orientation scale: a replication of the three component structure. *Personality and Individual Differences*, vol. 37, iss. 7, 2004.
- Siba B.:** *Isten és élettörténet. A narratív identitással kapcsolatos kutatási eredmények gyakorlati teológiai jelentősége*. Budapest, 2008

- Simões, C. – Matos, M. G. – Batista-Foguet, J. M.:** Juvenile Delinquency: Analysis of Risk and Protective Factors Using Quantitative and Qualitative Methods. *Cignitie, Creier, Comportament*, December, 2008
- Singh, D. K. – Ajinkya, S.:** Spirituality and Religion in Modern Medicine. *Indian Journal of Psychological Medicine*, October-December 2012
- Swanson, K.:** Faith and Moral Development: A Case Study of a Jail Faith-Based Correctional Education Program. *Journal of Correctional Education*, December, 2009
- Tiliopoulos, N. – Bikker, A. P. – Coxon, A. P. M. – Hawkin, Ph. K.:** The means and ends of religiosity: A fresh look at Gordon Allport's religious orientation dimensions, Science Direct. *Personality and Individual Differences*, vol. 42, no. 8, 2007
- Tringer L.:** Búntudat és bűn-tudat. In: *Lélektan és spiritualitás*. Vigilia Kiadó, Budapest, 2005 [Sapientia Füzetek 5.]
- Unruh, D. – Povenmire-Kirk, T. – Yamamoto, S.:** Percieved Barriers and Protective Factors of Juvenile Offenders on Their Developmental Pathway to Adulthood. *Journal of Correctional Education*, September, 2009

Az ENYÜBS rendszer kriminológiai szempontból

A tanulmány az ERÜBS-ENYÜBS bűnügyi statisztikai rendszer sajátosságait vizsgálja. A kutatás keretében a már ismert problémákon túlmenően sikerült feltárnom, hogy az ENYÜBS-ben szereplő adatok időeltolódása milyen változást okoz az adatokban a tényleges értékekhez képest. A bűnügyi statisztika egy-két éves késéssel reagál a trendváltásokra. Ha nincs ütemváltás, akkor a statisztikai adatok és a tényleges helyzetet jobban tükröző számított értékek eltérése néhány százalék körül mozog, de ütemváltások idején az eltérés meghaladhatja a tizenöt százalékot is ami már jelentős eltérésnek tekinthető. A kimutatott eltéréssel a trendelemzések során is számolni kell. Tehát a statisztikában látható ütemváltások valójában egy-két évvel korábbi helyzetet tükröznek. Az elemzés végső következtetése az, hogy az ENYÜBS-adatok valójában nem a bűnügyi helyzetet vagy annak változásait mutatják, hanem a nyomozó hatóságok tevékenységét tükrözik.

A hazai bűnügyiadat-szolgáltató rendszer két különálló részből tevődik össze. Az egyik a rendőri-ügyészi tevékenységet tükröző ENYÜBS (korábban: ERÜBS) rendszer, a másik a bírósági statisztika. Vannak, akik idesorolják a büntetés-végrehajtási statisztikát is¹, de ez a bűnözésnek csak egy kis szegmenséről, és az elkövetők kb. tíz-tizenkét százalékáról ad tájékoztatást.

Sajnos a két átfogóbb rendszer, az ENYÜBS és a bírósági statisztika között nincs közvetlen kapcsolat, így összehasonlítható adatokat nem szolgáltatnak. E kettősségből a kriminológiai vizsgálatok során több probléma adódik. A büntetőbírósági statisztika a bűnözés alaktani jellemzőit a büntetőjog kategóriarendszerén belül tükrözi, az adatok nyilvántartása a törvényi tényállásokhoz kötődik. A bírósági ítélekből készült statisztika adatmezői nem minden esetben fedik a kriminológiai szempontból fontos vizsgálati tényezőket. Viktimológiai jellemzők nehezen vagy egyáltalán nem tárhatók fel a bírósági statisztika alapján. Cselekményi statisztika sem készíthető az adatok bázisán, mert a bírósági statisztikát egy-egy lezárt tárgyalási eset után rögzítik, és egy bírósági ügy gyakran nem egy bűncselekményt érint, miközben a statisztikában csak egy cselekményt rögzítenek. Például, ha valakit elmarasztal a bíróság háromrendbeli csalás

---

¹ Vavró I.: A bűnözés mérésének módszerei; a magyarországi kriminalitás általános jellemzői. In: Gönczöl K. – Kerezi K. – Korinek L. – Lévay M.: Kriminológia – Szakkriminológia. Complex Kiadó, Budapest, 2006, 221. o.

és kétrendbeli okirat-hamisítás miatt, akkor a statisztikába csak a csalás bűncselekménye fog bekerülni, az okirat-hamisítás nem. A bírósági statisztika ezért a súlyosabb bűncselekmények irányába torzítja az adatokat. A kisebb súlyú cselekmények egy része nem jelenik meg közvetlenül a statisztikában. Ennek a jelenségnek számos következménye van az adatok elemzésére. A legfontosabb az, hogy az egyes bűncselekménytípusok esetében alkalmazott büntetések súlyossága nem hasonlítható össze közvetlenül, hiszen lehetnek olyan esetek, amikor a szóban forgó cselekményt önállóan bírálták el, és lehetnek olyan esetek, amikor más bűncselekményekkel együtt értékelve szabták ki a büntetést. Az megállapítható ugyan a statisztikából, hogy a kiszabott büntetés halmazati volt-e, vagy sem (ezt az adatot egy külön változó tartalmazza), és erről az elemzések során nem szabad megfeledkezni, ezért az egyes adatcsoportokat önállóan kell elemezni. Változó lehet az ügyek és a vádlottak száma, ráadásul nem valamennyi vádlotthoz kapcsolódik mindegyik tárgyalt cselekmény.

A cselekmények elkövetése és az ítéletek jogerőre emelkedése között nagyon hosszú idő telik el. Az öt-hat éves eltérések sem tekinthetők ritkának. Ráadásul az elkövetési idők megoszlása sem egyenletes. Az adott évi bírósági statisztika az azt megelőző kb. nyolc évben elkövetett cselekményeket tartalmazza véletlenszerű megoszlásban. Így az egymás utáni évek statisztikai adatai sem hasonlíthatók össze, hiszen időben eltérő összetételű eseményeket tartalmaznak. Amikor feltorlódnak az ügyek, megnő a korábbi években elkövetett cselekmények aránya, amikor gyorsul az ügymenet, az elkövetési idők közelebb kerülnek a tárgyévhez.

Sajnos a kriminológiában vizsgált „tényállások” egy része nem felel meg a magyar büntetőjogi kategória rendszerének, így a bírósági statisztika alapján nem vizsgálható. Ilyen például a betöréses lopás, gépjárműlopás, és az erőszakos bűncselekmények egy része. Ezekben az esetekben az elítéltek és a bűncselekmények jellemzői a megfelelő csoportosításban nem állnak rendelkezésre. Így nemzetközi összehasonlító elemzések sem végezhetők. (A nyugat-európai bírósági statisztikák rendszerint tartalmazzák ezeket az adatokat.) Nálunk ezek a kategóriák csak az ENYÜBS-adatok alapján tanulmányozhatók, ez azonban az összehasonlítás során nem hozható közös nevezőre a bírósági adatbázisok adataival.

Szükség volna az ENYÜBS és a bírósági statisztika kategóriarendszerének kompatibilissé tételére. Jelenleg a bírósági statisztika valójában nem is nagyon tekinthető bűnügyi statisztikának, inkább a bíróságok ügyforgalmának bemutatását szolgálja. A kriminológusok figyelme így természetesen fordul inkább az ENYÜBS-adatok irányába.

Az ENYÜBS rendszer a büntetőjogi kategóriákon belül is sok, kriminológiai szempontból is fontos kategóriát különít el és tart nyilván. Nemzetközi összehasonlításban vizsgálva, a magyar bűnügyi statisztika egész rendszere a feldolgozott adatok mennyiségét és sokrétűségét tekintve jónak minősíthető. A nemzetközi szervezetek által igényelt nyilvántartási adatok szolgáltatására többnyire megfelelően képes a rendszer.

Ezt a megállapítást igazolja Kertész Imre egy korábbi megállapítása, amelyik szerint *„Az Európa Tanács kérdőíveinek a magyar adatszolgáltató majdnem teljes egészében meg tudott felelni. A kitöltött kérdőívünk azon kevesek közé került, amely a rendszerbe beépített ellenőrzési program előtt is jól vizsgázott. A néhány válasz nélkül maradt kérdés avval függ össze, hogy az Egységes Rendőrségi és Ügyészégi Bűnügyi Statisztika – ERÜBS – nincs szerves kapcsolatban büntető bírósági statisztikai rendszerünkkel. A két rendszert bizonyos fokig összeköti ugyan az ügyészség vádképviseleti statisztikája, de ez nem pótolja a szerves kapcsolatot. A bírósági és a vádképviseleti statisztikának nem azonos az adatállománya, egymástól eltérő egész fogalom- és kódrendszerük, továbbá a bűncselekmények általuk alkalmazott nomenklatúrája, ezért adataik nagy része alkalmatlan az összehasonlításra. A bírósági statisztikából nem lehet az eljáró szerve visszakövetkeztetni, a vádképviseleti statisztika viszont nem tartalmazza csak a kiszabott büntetés nemét, a büntetés mértékét nem mutatja ki.”²*

Az ENYÜBS története

A jelenleg használatban lévő Egységes Nyomozóhatósági és Ügyészégi Bűnügyi Statisztika közkeletű rövidítése ENYÜBS. Maga a rendszer még a múlt század hatvanas éveiben született. Hosszú előkészületek után 1964. január elsején vezették be, még ERÜBS néven, a belügyminiszter és a legfőbb ügyész közös utasításának eredményeképpen.

Az előkészítésben közreműködő szakemberek egyedülálló lehetőséget kaptak. Olyan javaslatot készíthettek, amely megfelelt a statisztikai és kriminológiai elemzések kívánalmainak. A kidolgozás során nagyon részletes, a bűnözés szinte minden lehetséges aspektusát feltérképezni és rögzíteni kívánó adatlap jött létre, amelyet a nyomozó hatóság és az ügyészség szakembereinek kellett kitölteniük. A részletes adatgyűjtés a működés során sok problémát okozott. A kitöltők számára nagy nehézséget jelentett a kitöltési útmutató használata.

---

² Kertész I.: A tükör görbe vagy a királynő csúnya? A bűnügyi statisztika reformjáról. Magyar Jog, 1998. szeptember, 516. o.

Jelenleg az adatgyűjtés az Országos Statisztikai Adatgyűjtési Program (OSAP) 1228-as nyilvántartási számú adatgyűjtésének keretében történik, amelynek „adatgazdája” a Belügyminisztérium. Az adatgyűjtés az ügyek feldolgozása során elektronikus úton részben automatikus. A statisztikai rendszerbe akkor kerülnek be az adatok, amikor a nyomozati szak, illetve az ügyészi eljárás lezárul. Az ENYÜBS megfigyelési rendszerének alapján jelenleg a rendőrök, ügyészek, vám- és pénzügyőrök, adóhatósági nyomozók, határőrök azonos egyéni kérdőíveken, azonos elvek alapján a büntetőeljárás nyomozati szakaszában gyűjtik össze a bűnözésre és bűnüldözésre vonatkozó információkat.

Az Egységes Nyomozóhatósági és Ügyészségi Bűnügyi Statisztikáról szóló 59/2007. (XII. 23.) IRM rendelet a büntetőeljárásra vonatkozó 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban: Be.) 36. §-a alapján folytatott nyomozási, nyomásfelügyeleti, valamint vád-előkészítési tevékenységgel összefüggő statisztikai feladatok végrehajtására terjed ki.³ A rendelet előírja, hogy a bűnügyi statisztikai adatok gyűjtése, feldolgozása és továbbítása országosan egységes számítógépes programmal és a kitöltéshez szükséges iránymutatás alapján, elektronikus úton történik.

A rendőrség, illetve korábban a vám- és pénzügyőrség⁴, jelenleg a Nemzeti Adó- és Vámhivatal a nyomozás megszüntetése vagy felfüggesztése esetén, illetve ezeken kívüli esetekben a kitöltött statisztikai adatlapokat a nyomozás befejezése után az ügy irataival együtt megküldi az illetékes megyei rendőrfőkapitányságnak, illetve az ügyészségnek.

Az Egységes Nyomozóhatósági és Ügyészségi Bűnügyi Statisztika adatlapjairól, a kitöltési kódszótárakról és a kitöltési szabályzatról szóló 1/2009. (I. 10.) IRM tájékoztató előírja, hogy az egységes nyomozóhatósági és ügyészségi bűnügyi statisztikai rendszerben az adatszolgáltatást a meghatározott adatszolgáltató lapokon kell teljesíteni. A tájékoztató rendelkezik továbbá arról, hogy az adatszolgáltatásra kötelezettek egységesen tegyenek eleget adatszolgáltatási kötelezettségeiknek, elősegítve így az adatfeldolgozást.

---

³ A nyomozó hatóságok statisztikai adatszolgáltatási kötelezettségéről a következő jogszabályok rendelkeznek: 59/2007. (XII. 23.) IRM rendelet az egységes nyomozóhatósági és ügyészségi bűnügyi statisztikáról; 1/2009. (I. 10.) IRM tájékoztató az egységes nyomozóhatósági és ügyészségi bűnügyi statisztika adatlapjairól, a kitöltési kódszótárakról és a kitöltési szabályzatról; a 14/2002. (BK 8.) BM utasítás a rendőrség bűnügyi ügyforgalmi statisztikai adatszolgáltatásáról; 50/2007. (OT 30.) ORFK utasítás a Robotzsaru integrált ügyviteli és ügyfeldolgozó rendszer ERÜBS moduljának rendszerbe állításáról; 55/2007. (OT 32.) ORFK utasítás a Rendőrség Egységes Iratkezelési Szabályzatáról.

⁴ A vám- és pénzügyőrség 2011. január 1-jén megszűnt.

A Robotzsaru integrált ügyviteli és ügyfeldolgozó rendszer ERÜBS moduljának rendszerbe állításáról szóló 50/2007. (OT 30.) ORFK utasítás írja elő kötelezettségként, hogy az ERÜBS rendszerébe a rendőrségi adatszolgáltatást 2008. január 1-jétől a Robotzsaru rendszer ERÜBS47 moduljával előállított adatlapokon kell teljesíteni. Az előírások alapján elmondható, hogy az ENYÜBS-ben tárolt adatok tartalmazzák a megszüntetett, felfüggesztett vagy befejezett ügyekhez kapcsolódó információkat.

Az ENYÜBS-ben szereplő adatok

Az ERÜBS-ENYÜBS rendszer kezdetektől próbál megszabadulni attól a súlyos problémától, amely végigkíséri az működését, nevezetesen: összekapcsolódott a statisztikai rendszer a rendőri értékelési rendszerrel. A rendőrség egészének és az egyes rendőri szervezeteknek a munkáját elsősorban a statisztikai adatok felhasználásával értékelik.

Már régen megfogalmazódott, hogy törekedni kell a rendőri munka értékelésének és a statisztikai nyilvántartási rendszernek a szétválasztására. A rendőri munka értékelése jelentős mértékben támaszkodik még ma is az ENYÜBS-ben is megjelenő statisztikai, nyomozáseredményességi mutatókra. Ezzel az a probléma, hogy egy olyan rendszer adatai alapján ítélik meg a nyomozó hatóságok egyes egységeinek munkáját, amelyet ők maguk állítanak elő. Az egyes nyomozó szervezeteknek és a nyomozást végzőknek maguknak kell előállítaniuk azokat a statisztikai adatokat, amelyek felhasználásával a munkájuk értékelésére sor kerül. Adott a lehetőség és a motiváció az adatok kisebb-nagyobb mértékű korrigálására, manipulálására. Ha a rendőrök tudják, hogy a munkájukat az általuk kitöltött adatlapok alapján értékelik, akarva-akaratlanul, de torzíthatják a statisztikai adatokat. Erre a közelmúltban is találunk néhány példát.

„A gödöllői és a III. kerületi kapitányságon történt statisztika-hamisítás miatt tett feljelentést Hatala József országos rendőrfőkapitány. Kovács Tamás volt legfőbb ügyész a Pintér Sándor belügyminiszternek címzett tavaly nyári levelében a büntetőjogi felelősségre vonást elkerülhetetlennek tartotta a hamis statisztikai adatszolgáltatás miatt.”⁵

Egyes kapitányságok a kedvezőbb év végi értékelés érdekében visszatartottak felderítetlen ügyeket. Előfordul, hogy az eleve reménytelennek ítélt ügyeket még a nyomozás korai szakaszában a hatóságok valamilyen módszerrel igyekeznek

---

⁵ Gödöllőn és Óbudán meghamisították a bűnügyi statisztikát. HVG.hu, 2011. március 10. http://hvg.hu/itthon/20110310_godollo_obudan_hamisitottak_bunugyi_stati

elhárítani. A nyomozó hatóságok az eredményes ügyek részarányának növelésében érdekeltek, éppen ezért sokféle módszert fejlesztettek ki és alkalmaznak a reménytelen ügyek elhárítására. A kisebb súlyú vagyon elleni cselekményeknél a leggyakoribb módszer a szabálysértési értékhatár rugalmas kezelése. Ha sikerül az okozott kár becsült értékét az értékhatár alatt tartani, máris megszabadultak egy esettől, ami immár nem bűncselekmény, hanem szabálysértés, így nem kerül bele a statisztikába, így nem is rontja.

Sereg András arról ír, hogy „A bűnügyi statisztika manipulálásának kifinomult módszerei alakultak ki az idők folyamán. Gyakran egy ügyszámra tettek két olyan ügyet, amelyben nem volt várható sikeres felderítés. Ha nehéznek ígérkezett a felderítés, a rendőr inkább bejelentést javasolt feljelentés helyett, mert az így nem került be a bűnügyi statisztikába. Ugyanakkor bekerült a bűnügyi adatok közé, ha az eljárást érdemi nyomozati cselekmény nélkül függesztették fel, de nem számított bele sem az eredményes, sem az eredménytelen ügyek közé. Egy nevének elhallgatását kérő volt rendőr beszámolója szerint egy új kapitányságvezető a váltást követően szinte azonnal razziára küldte őket a helyi bolhapiacra, ahol több száz másolt DVD-t foglaltak le. Minden adathordozót külön ügynek vették, így több száz statisztikai lapot töltöttek ki, noha csak egyetlen cselekményről volt szó. A kapitányságvezető egy csapásra jelentősen javított a felderített ügyek számán, és egyúttal bizonyította, hogy jó választás volt.”⁶

Ihárosi Ibolya pedig a következőkről számol be: „Országos vizsgálatot indított a Legfőbb Ügyészség annak megállapítására, hogy pontosan milyen mértékben kozmetikázták a rendőrök az egységes nyomozó hatósági és ügyészségi büntető-statisztikát. A vizsgálat tízezres nagyságrendben tárt fel hibákat, hiányosságokat, szándékos torzításokat. Az évi 400 ezerhez közeli bűncselekményszám mellett ilyen mennyiségű valótlan adat már a statisztika egészének a hitelességét kérdőjelezi meg.”⁷

Az utóbbi években valóban sokat romlott az ENYÜBS-ből szerezhető adatok megbízhatósága. Minden statisztika tartalmaz valamilyen mértékű hibás, téves adatot, ez az ilyen rendszerek működési sajátossága. A rendszer üzemeltetőjének a feladata, hogy az előforduló hibákat feltárja és javítsa. A statisztikai véletlenszerűségből fakadó nem szisztematikus hibák, amennyiben előfordulásuk néhány százalék alatt marad, nem befolyásolják az adatok használhatóságát, ezek a hibák statisztikai módszerekkel kezelhetők. A probléma az, ha a hibák nem véletlenszerűen, hanem szisztematikus módon azonos irányban lépnek fel. Különösen, ha nem ismerjük e hibák előfordulási gyakoriságát, akkor az adatok megbízhatósága kapcsán erős kétségek vetődnek fel. Esetünkben sajnos

⁶ Sereg A.: Hazug számok. Jogifórum.hu, 2015. január 16. <http://www.jogiforum.hu/hirek/33121>

⁷ Ihárosi I.: Durván megugrott a bűncselekmények száma. Teol.hu, 2011. április 11. <http://www.teol.hu/tolna/kozelet/durvan-megugrott-a-buncselekmenyek-szama-370579>

éppen ez a helyzet. Az adatok meghatározható irányokban torzulnak a véletlen vagy szándékos adattorzítások következtében. Csak sajnós a torzulás mértékéről nincsenek információink, így azok korrigálására az adatfeldolgozás során nincs lehetőség.

A rendszer hatékonyságának, és működésének kontrollálására rendszeres evaluációs vizsgálatokat kellene végezni. Az eseti ad hoc ellenőrzések csak a hibák meglétének tényét képesek feltárni, a statisztika módosításához, kezelhetőségéhez szükséges adatszolgáltatásra nem képesek. Ezért éves rendszerességgel kellene evaluációs vizsgálatokat végezni a rendszer karbantartása, és működéskéességének fenntartása érdekében. Az ilyen jellegű vizsgálatok segítségével megállapítható lenne a megjelenő hibák gyakorisága és szisztematizáltsága. A pontos mérésekkel, matematikai-statisztikai módszerekkel a hibák korrigálhatók. De ehhez ismernünk kell a felbukkanási valószínűségüket, és az irányultságukat. Ilyen vizsgálatok hiányában az ENYÜBS rendszer megbízhatósága tovább romlik, és valóban eljuthat a használhatóság határára. Ellenőrzés, utólagos szisztematikus kontroll, és javítás hiányában a hibák halmozódnak. Ha nem ismerjük meg, és nem tárjuk fel a téves adatok természetét, akkor az elemzések során az esetlegesen statisztikai módszerekkel orvosolható hibákat sem tudjuk korrigálni.

A korábbi években a téves adatrögzítés miatti hibák gyakorisága néhány esetre korlátozódott. Ez azt jelentette például, hogy a statisztikában szereplő nyilvántartási számok alapján bekért száz aktából kettő vagy három valójában nem abba a csoportba tartozott, amelyben az adatok alapján megjelent. Az utóbbi két évben ez az arány több kutatás esetében is jelentősen növekedett. Ez különösen a kisebb gyakoriságú bűncselekmények esetében megnehezíti a kutatások elvégzését. Lehetetlenné teszi a szakszerű elemzést. Aktavizsgálatok során fény derül az előforduló hibákra, és korrigálható a téves besorolás, de ha csak a statisztikai adatok felhasználásával dolgozunk, akkor az elemzések tévűtra jutnak, és olyan megállapításokat teszünk a hibás adatok alapján, amelyek nem a tényleges helyzetből erednek.

A latencia kérdése

A kriminológiai irodalomban közismert, hogy a statisztikai adatok és a tényleges események nem minden esetben esnek egybe. A legjelentősebb eltérést a latencia okozhatja.

Ez klasszikus formájában, amikor teljes egészében rejtve marad a hatóságok előtt, nem jelentkezhet a statisztikai rendszerben, de mert a lakosságot érinti ezek hatása is, alááshatja a bűnügyi statisztika hitelébe vetett bizalmat. Mindazonáltal más olyan események, amelyek érintik a statisztikai adatgyűjtést is, közrejátszhatnak abban, hogy a statisztikai és a tényleges adatok eltérnek a statisztikában megjelenő értékektől. Például a hatóságok túlterheltségéből fakadó elhárító mechanizmusok, amelyek negligálhatják a megjelenő esetek egy részét is. Ezért mindenképpen szükséges volna egy célzott empirikus vizsgálat lefolytatása a statisztikai adatok és a tényleges bűnügyi helyzet kapcsolatának feltárására. A nyilvántartott adatok reliabilitásának megállapítása után lehetne megfogalmazni a szükséges további lépéseket. Ekkor derülhetne ki, hogy mely területeken kell erősíteni az adatszolgáltató rendszert. De sajnos eddig csak egy ilyen, a latenciát országos szinten vizsgáló és feltáró vizsgálat készült Magyarországon⁸, pedig lassan uniós követelmény is lesz a latenciaadatok szolgáltatása és a latens bűnözés rendszeres monitorozása.

Az ENYÜBS-ben szereplő ismertté vált bűncselekmények száma azon cselekmények számával azonos, *„amelyekről a büntetőügyben eljáró hatóságok (nyomozó hatóságok és ügyészség) a tárgyidőszakban meghozott*

- vádemelés;
- vádemelés részbeni mellőzése;
- büntetőeljárás átadása;
- közvetítői eljárást követő nyomozásmegszüntetés;
- közvetítői eljárást követő vádemelés elhalasztása;
- elterelés (vádemelés elhalasztása, kábítószer-élvezővel szemben alkalmazott vádemelés elhalasztása);
- büntethetőséget kizáró, vagy megszüntető ok miatt feljelentés-elutasítás, illetőleg nyomozásmegszüntetés, ideértve a megrovás alkalmazását is;
- az elkövető ismeretlen volta miatt nyomozás-felfüggesztés⁹;
- a nyomozásmegszüntetés, mert nem a gyanúsított követte el a bűncselekményt;
- nyomozásmegszüntetés, mert nem állapítható meg, hogy a gyanúsított követte el a bűncselekményt;
- nyomozásmegszüntetés, tevékeny megbánás miatt;
- nyomozás részbeni mellőzése;

⁸ Irk F. (szerk.): Áldozatok és vélemények. OKRI, Budapest, 2004

⁹ 2006. július 1. és 2009. augusztus 12. között a nyomozás megszüntetésének volt helye, ha az elkövető kiléte a nyomozás során nem volt megállapítható. A 2003. július 1. és 2006. június 30. közötti időszakban, illetve 2009. augusztus 13. óta e jogcímen a nyomozás felfüggesztésére kerül sor.

- megállapodás;
- a legfőbb ügyész feljelentése külföldi állammal;
- fedett nyomozóval szemben alkalmazott feljelentés-elutasítás, illetőleg nyomozásmegszüntetés;
- feljelentés-elutasítás, illetőleg nyomozásmegszüntetés a Btk. 236. §-ban, illetőleg 240. §-ban meghatározott feltétel hiánya miatt;
- fegyelmi eljárásra utalás;

büntetőeljárási döntésben megállapították, hogy bűncselekmények.

Nem számítanak a regisztrált bűncselekmények közé:

I. A feljelentés-elutasítás, illetőleg a nyomozásmegszüntetés büntetőeljárási döntésekben megállapított cselekmények, ha a feljelentés-elutasítás, illetőleg a nyomozásmegszüntetés jogcíme:

1. nem bűncselekmény
2. nem bűncselekmény, hanem szabálysértés
3. hiányzik a bűncselekmény gyanúja
4. nem állapítható meg bűncselekmény elkövetése
5. a bűncselekményt már jogerősen elbírálták

II.

1. A nyomozás-felfüggesztés (kivéve, ha annak oka az elkövető ismeretlen volta),
2. a kábítószer-élvezővel szemben alkalmazott nyomozás-felfüggesztés,
3. a közvetítői eljárásra utalásról rendelkező büntetőeljárási döntésekben megállapított cselekmények.

III.

1. A korábban ismert elkövetővel szemben elkülönített és felfüggesztett, majd bármely büntetőeljárási döntéssel befejezett büntetőeljárások esetében az elkülönítést és felfüggesztést követően meghozott – azaz az eljárást befejező – büntetőeljárási döntésben megállapított cselekmények, továbbá
2. az utólagosan lefolytatott eljárásokban meghozott büntetőeljárási döntésekben megállapított cselekmények.”¹⁰

Az ENYÜBS-nyilvántartáshoz tartozó adatlapokat a nyomozati szak végén töltik ki, és a kitöltés, adatrögzítés után nincs mód az adatok módosítására. Például a vádemeléssel záruló ügyek esetében akkor sem módosítják a már rögzített adatokat, ha a bíróság bűncselekmény hiányában menti fel a vádlottat. Ez azt jelenti, hogy az ENYÜBS, ha csak kis részben is, de tartalmaz olyan eseteket, amelyeknél jogerős bírósági ítélet mondja ki, hogy nem történt bűn-

---

¹⁰ Tájékoztató a 2012. évi bűnözésről. Belügyminisztérium Koordinációs és Statisztikai Osztály–Legfőbb Ügyészség Informatikai Főosztály.

cselekmény. Ha pedig nem történt bűncselekmény, akkor sértett sincs az ügyben. A vádemeléssel záruló ügyek esetében a valóban bűncselekménynek minősülő esetek száma meghatározható, az egyéb befejezési módok esetében azonban ez az eredmény nem adódik automatikusan. Ugyanakkor joggal feltételezzük, hogy ha a bíróság elé kerülő esetekben előfordul téves minősítés, akkor a többi ügybefejezési módhoz kapcsolódó cselekményeknél is előfordulhat ugyanez, ennek mértéke azonban a statisztikából nem állapítható meg. Az ENYÜBS-ben tehát a bűncselekmények definiálása bizonytalanabb, mint a bíróság által tárgyalt esetekben. Azonban az ENYÜBS a bírósági statisztikánál jóval több esetet és sértettet is regisztrál. A latens bűncselekmények esetében, amelyek nem jutnak a hatóságok tudomására, a bűncselekmény megtörténtének ténye már nem határozható meg egzakt módon. Nem képzelhető el olyan adatfelvétel, amely biztosítani tudná, hogy valóban csak olyan cselekmények kerüljenek be a számbavételbe, amelyeknél jogi értelemben egyértelműen bizonyítható a bűncselekmény megtörténte. A lakossági megkérdezéseken alapuló empirikus vizsgálatok esetében a számszerűség feltételezhetően jobban közelít ugyan a ténylegesen megtörtént bűncselekmények számához, az ezen az úton felderített cselekményeknél azonban a jogi meghatározás egzaktságát elveszítjük, és be kell érünk a sokkal bizonytalanabb, a megkérdezett személyek szubjektív meghatározásán alapuló minősítésekkel.

A számszerűségben és a minősítésekben tapasztalható effajta bizonytalanság azonban nem tulajdonítható sem a bűnügyi statisztikák, sem az empirikus adatfelvétel hiányosságainak. Ez egyszerűen a viktimológiai vizsgálatok bizonytalansági tételéből fakad, és el kell fogadnunk, hogy egyetlen országban sem lehetséges egyszerre azonos pontossággal meghatározni a megtörtént, bűncselekménynek tartott, illetve minősített esetek bűncselekmény voltát és e cselekmények számát. Vagy a számszerűségben, vagy a minősítésben szükségszerűen megjelenik valamekkora bizonytalansági tényező, ami fordított arányosságot mutatva változik. Ezt az eltérést a *viktimológiai határozatlansági elv fogalmazza meg*.

A viktimológiai határozatlansági elv azt mondja ki, hogy nem lehet egyidejűleg pontosan megállapítani az áldozatok számát és a bűncselekmények tényét. Ez nem a bűnügyi statisztika vagy a viktimológiai felmérések hiányosságai miatt kivihetetlen, hanem elvileg kizárt. Ha ugyanis a bűncselekmények tényét kívánjuk pontosan rögzíteni, akkor az esetek egy részét veszítjük el, ha a cselekmények számát kívánjuk minél pontosabban meghatározni, akkor a bűncselekmények azonosítása, meghatározása válik bizonytalanná.

A bírósági statisztika a jogerős ítélettel záruló esetek adatait tartalmazza, tehát természetesen azok az esetek, ahol nem találták meg az elkövetőt,

nem is kerülhetnek be a statisztikába. Ez a statisztikai rendszer a hatóságok tudomására jutó eseteknek is csak egy részét – a felderítési arányokat és a vádemeléssel zárult ügyek számát figyelembe véve¹¹ –, kevesebb mint a harmadát tartalmazza. A sértetti körre vonatkozóan is csak töredékes adatokat szolgáltat, így az összes sértett adatait megjelenítő vizsgálati eredményekkel való összehasonlítás nem célszerű. De a bírósági statisztikában szereplő esetekben teljes¹² bizonyossággal állíthatjuk, hogy bűncselekmény történt, az érintett sértettek köre azonban a statisztikai rendszer sajátosságai miatt nem állapítható meg.

A statisztika használhatóságát javító lehetőségek

Ki kellene alakítani egy hasznos, a kitöltési területre értelmezett (például kapitánysági szint) visszajelzési mechanizmust. Ez azt jelentené, hogy feldolgozás után az adott területre vonatkozó adatoknak vissza kellene kerülniük az adatszolgáltatókhoz azért, hogy ők is hasznos, értelmes feladatként kezeljék az adatlapok kitöltését. Nemzetközi tapasztalatok bizonyítják, hogy a helyi szintre vonatkozó adatok nagyobb régiókra vonatkozó információkkal kiegészítve, összehasonlítva történő ismertetése a területen dolgozó szakemberekkel, a bűnüldözés hatékonyságát is jelentősen javíthatja. Ha a tényleges adatszolgáltatást végzők saját tapasztalataik alapján győződhetnek meg a statisztikai adatok használhatóságáról, akkor a kitöltés pontossága, az adatok validitása kimutathatóan növekszik.

A rendszert szükséges volna a felvetődő politikai, rendőrségi, média- és lakossági igényekhez alkalmazkodni képes rugalmas adatszolgáltatási képességekkel kiegészíteni (például kísérőlapos módszer).

Időről időre felvetődik egy input jellegű adatszolgáltatási rendszer kiépítésének igénye. A meglévő, nagy hagyományú rendszer megszüntetése és teljes átalakítása nem volna kívánatos. Mindamellet nemzetközi összehasonlíthatóságának és a naprakész információk igényének kiszolgálását is meg kellene oldani. Az input statisztikában a nyilvántartásba felvett adatokat a hatóság tudomására jutásával egy időben regisztrálják. Ennek nagy előnye, hogy naprakész. A bűncselekménygyanús eseteket a történéssel gyakorlatilag azonos idő-

---

¹¹ A nyomozáseredményességi mutató 2002-ben 51 százalék volt, ez az ENYÜBS szerint 2014-re 42,18 százalékra csökkent. A vádemeléssel záruló esetek aránya 45,3 százalék volt. Tájékoztató a bűnözésről 2014. BM Központi Adatfeldolgozó, Nyilvántartó és Választási Hivatal–Legfőbb Ügyészség Számítástechnika-alkalmazási is Információs Főosztály.

¹² Az időnként előforduló téves ítéletektől eltekintve.

ben regisztrálják. Hátránya, hogy a minősítés tekintetében pontatlan. Az eljárás korai szakaszában nem minden esetben van lehetőség a pontos minősítés megadására, a nyomozás során később felvetődő bizonyítékok módosíthatják a kezdeti minősítést. A kísérőlapos módszer alkalmazása lehetővé teszi az input és az output statisztika együttes alkalmazását, a két adatgyűjtési stratégia hibáinak kiküszöbölését az adatfeldolgozási és adatgyűjtési munka jelentős növekedése nélkül. Ez a rendszer egy input statisztikának tekinthető adatgyűjtéssel kezdődik. Az adatok felvétele az ügynek a hatóságok tudomására jutáskor indul, a jelenlegi rendszernek megfelelően, de nem zárul le, hanem a kísérőlap végigkíséri az ügyet az igazságszolgáltatás teljes folyamatán, és az esetleges változásokat folyamatosan rögzítik. A kísérőlapokat az ügy lezárásakor összegyűjtik és feldolgozzák az output statisztikai rendszerekben szokott módon, azzal a különbséggel, hogy ekkor már csak az esetleges változásokat kell feldolgozni.

A kísérőlapos módszer modernebb, a jelenlegi igényekhez jobban igazodó változata, amikor az adatokat elektronikusan gyűjtik és dolgozzák fel. A rendszerben megjelenő adatok azonnal (az eljárás kezdetekor) egy nyílt adatbázisba kerülnek, ahol addig maradnak, amíg jogerősen befejeződik valamilyen módon az eljárás. A rendszerben már szereplő adatokhoz mindig hozzáfűzik a következő szakaszhoz kapcsolódó információt. Egy ilyen adatbázis működtetése képes ötvözni az input és az output statisztika előnyeit, az adatbázisból naprakészen lekérdezhetők az aktuális adatok. Nyomon követhető, hogy éppen melyik eljárási szakasznál tart az ügy, és a jogerős befejezés után összesíthetők az adatok egy output statisztikának megfelelően.

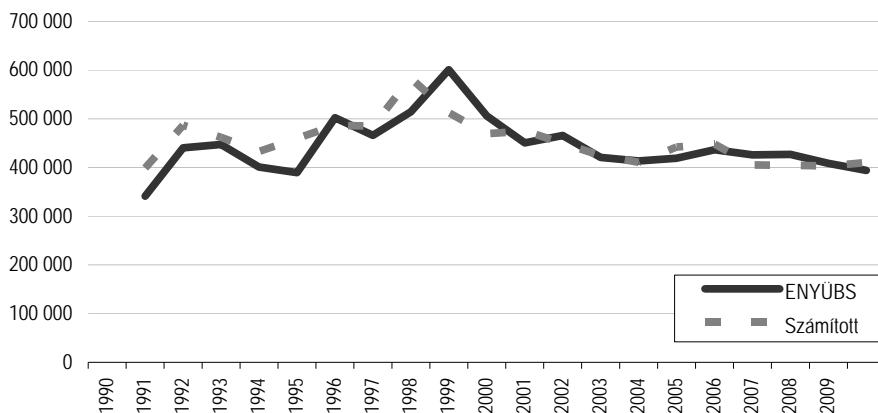
Az output statisztika pontosabb minősítéseket tartalmaz, mivel az ügymenet későbbi szakaszában kerül sor az adatok felvételére. További előny a hazai gyakorlatban, hogy a minősítést szakmailag képzett személy, az ügyész végzi. A leggyakoribb nehézséget ebben az esetben a bűncselekmény elkövetésének és az adatok megjelenésének időbeli eltérése okozza. A nyilvántartási periódus naptári határnapján túl húzódó ügyek az elkövetéshez képest későbbi időszakban jelennek meg. Ez nem okoz különösebb gondot, ha az ügymenet egyenletes, és az időbeni elhúzódás nem jelentős. A jelenlegi hazai gyakorlatra sajnos nem ez a jellemző. Ez a jelenség a forrása az ENYÜBS-statisztikát érő kritikák legtöbbszörének.

De ténylegesen milyen torzítást okoz ez az időbeni eltérés az adott évben elkövetett és az ENYÜBS-ben megjelenő cselekmények között? A kérdés megválaszolása némi időbeni visszatekintést igényel. Az adott évben a statisztikai rendszerbe bekerülő cselekmények elkövetési idejét vizsgálva azt állapíthatjuk meg, hogy rendszerint a tárgyévi esetek teszik ki az összes regisztrált cselekmény negyvenöt-ötven százalékát. Az előző évi cselekmények huszonöt százalékát

körüli részarányt képviselnek, és ahogy az időben egyre későbbi adatokat nézünk, úgy csökken a részesedés az aktuális statisztikában. A hat évnél régebbi cselekmények részaránya 0,1 százalék körül alakul, az ennél régebbi esetek még ritkábbak, így gyakorlatilag elhanyagolható mértékben vannak jelen a statisztikai adatok között. Ezért úgy döntöttem, hogy öt évre tekintek vissza az időben, és az elkövetési idők alapján visszamenőleg felállítok egy korrigált statisztikai mutatót, amelyben már homogén módon csak az adott évben elkövetett cselekmények szerepelnek az adatok között. Ezért 2010-től kezdődően leválogattam az éves ENYÜBS-adatokból a 2010-ben elkövetett cselekményeket, és hozzáadtam a 2011-ben, 2012-ben, 2013-ban, 2014-ben és 2015-ben megjelenő, szintén 2010-ben elkövetett cselekményeket. Az ezzel a módszerrel kapott adatot összehasonlítottam a 2010-es ENYÜBS-adattal.

A pontosabb elemzés érdekében ezt az eljárást alkalmazva összegyűjtöttem az 1990 és 2009¹³ közötti évek cselekményeire vonatkozó adatokat, és az új, tisztított számokat tartalmazó adatsort összehasonlítottam a szokásos folyó évi ENYÜBS-adatokkal. A tényleges folyó évi elkövetéseket mutató és a számított, a követő évek adataiból összegzett, ENYÜBS-adatokat ábrázolva a következő kép rajzolódik ki (*ábra*).

Ábra
Az ENYÜBS-ben közzétett és a statisztikában a követő években megjelenő adatok alapján számított, az adott évre vonatkozó gyakorisági értékek

¹³ Az adatsort azért tart „csak” 2009-ig, mert öt évet kell várni, hogy az adott évben elkövetett cselekményeket legalább 99 százalékban összegyűjthessük, és összegezhessük.

Az *ábra* jól szemlélteti, hogy az ENYÜBS-ben közzétett adatok és az adott évben elkövetett cselekmények számított értéke eltér egymástól. Az eltérés ingadozó, hol kisebb, hol nagyobb a különbség a két trendvonal között. Az eltérés a trendek alakulásának függvényében változik. Emelkedő trendnél a statisztika „kullog” a ténylegesen megtörtént események után. A bűncselekmények számának emelkedését az ENYÜBS csak egy-két éves késéssel jeleníti meg. Ez az elcsúszás a statisztika output jellegéből adódik. Csak a lezárt ügyek kerülnek be a statisztikába, és az ügyek feldolgozása rendszerint elhúzódik. A tárgyévben történő cselekmények csak kb. felénél fejeződik be az eljárás ugyanabban az évben. Ezek jellemzően az ismeretlen tetteses ügyek, ahol az eljárások hamarabb befejeződnek. A növekedés vagy csökkenés csak késve tud megjelenni a statisztikában, így az ENYÜBS-adatok követik a tényleges eseményeket. Amikor a statisztika növekedést jelez a bűncselekmények gyakoriságában, akkor ez már egy-két évvel korábban elkezdődött.

Táblázat
Az ENYÜBS-ben közzétett és az adott évben elkövetett cselekmények száma és százalékos összefüggése

Év	ENYÜBS	Számított	% ¹⁴
1990	341 061	398 884	85,50
1991	440 370	486 616	90,50
1992	447 215	461 658	96,87
1993	400 935	432 824	92,63
1994	389 451	459 582	84,74
1995	502 036	486 692	103,15
1996	466 050	485 227	96,05
1997	514 403	583 817	88,11
1998	600 621	512 567	117,18
1999	505 716	469 171	107,79
2000	450 673	474 743	94,93
2001	465 694	449 758	103,54
2002	420 782	424 553	99,11
2003	413 343	410 380	100,72
2004	418 883	442 011	94,77
2005	436 522	447 791	97,48
2006	425 941	405 184	105,12
2007	426 914	404 432	105,56
2008	408 407	403 122	101,31
2009	394 034	410 278	96,04

¹⁴ Az ENYÜBS-adat hány százaléka a valóban a tárgyévben elkövetett cselekményeknek. A 100-nál magasabb értékek azt jelzik, hogy a statisztika az elhúzódó befejezések miatt több esetet tartalmaz, mint amennyit az adott évben ténylegesen felderítettek.

A bűncselekmények szaporodásakor az ENYÜBS a tényleges esetszámnál kisebb értékeket mutat. Csökkenő bűncselekményszámok esetében is megmarad ez a késés, így az ENYÜBS még akár növekedést is mutathat, miközben ténylegesen már elkezdett csökkenni az esetek gyakorisága.

A százalékos megoszlás is mutatja, hogy az eltérés nem egyirányú (*táblázat*). Az ENYÜBS-adatok kisebb és nagyobb értéket is mutathatnak a ténylegesen az adott évben elkövetett, és a hatóság tudomására jutó bűnesetek számánál. Azokban az években, amikor nem változik a tendencia, a két érték egészen közel kerülhet egymáshoz, ilyenkor csak néhány százalékos eltérés tapasztalható. Jelentősebb különbségek akkor mutatkoznak, amikor változik, vagy még inkább, amikor megfordul a trend. Ezekben az években a különbség eléri a tizenöt százalékot is, ami már jelentős eltérésnek tekinthető. Ez az eltérés újabb érv amellet, hogy ne használjuk önmagukban az éves bűnügyi statisztikai adatokat. Hosszabb távon késéssel ugyan, de végül megjelennek az ENYÜBS-adatokban is a tényleges tendenciák.

A közzétett adatok

Az összegyűjtött adatok feldolgozását is közelítenünk kellene a több oldalról megfogalmazódó igényekhez. Nem elegendő pusztán a nyers statisztikai adatok közlése. A megfelelő arányszámok alkalmazásával és az indexszámítás segítségével a felhasználók számára könnyebben feldolgozhatóvá, értelmezhetővé válnának az adatok. A korábbi kriminológiai kutatások során már feltárt összefüggések, tendenciák megjeleníthetősége és vizsgálhatósága érdekében a „nyers” bűnügyi adatokat szélesebb körű szociodemográfiai háttérváltozókkal együtt kell közölni. Például a bűncselekményekkel okozott kár és az elkövetési érték esetében az inflációs hatást vagy jelezni kellene, vagy indexálással kiszűrni. A bűnelkövetők szociológiai jellemzőit az átlagnépességre vonatkozó adatokkal együttesen kellene közölni. Itt tapasztalható némi előrelépés: az ENYÜBS-adatok alapján készülő tájékoztatók már tartalmaznak lakossági viszonyszámokat a jobb területi összehasonlíthatóság érdekében. Ez az első lépésnek tekinthető, de még sok lehetőség kihasználatlanul marad. *Vavró István* részletesen vizsgálta¹⁵, és kimutatta, hogy a lakosság kormegoszlásának alapvető befolyása van a bűnözés alakulására, de ezek az eredmények egyáltalán nem jelennek meg a szokásos ENYÜBS-elemzésekben.

---

¹⁵ Vavró I.: A korspecifikus kriminalitási gyakoriság változása (1989-2008). *Demográfia*, 2010/1., 91–100. o.

Egy korábbi vizsgálatunkban¹⁶ igyekeztünk feltárni a bűncselekményekkel okozott kár nagyságát. A közvetlenül a statisztikában megjelenő számok félrevezetőek. Sokkal kisebb értékek jelennek meg, mint a valóságos károkozás. A tanulmányunkban módszert is kidolgoztunk ezeknek a járulékos, vagy a statisztikában közvetlenül meg nem jelenő károknak a számbavételére. Hasznos lenne a kutatás eredményeit átültetni a gyakorlatba, és nemcsak egyszerűen a statisztika nyers adatait, hanem a tényleges összegeket jobban közelítő számított értékeket is kiszámolni és közzétenni.

A vagyoni elleni bűncselekmények esetében például a lakossági arányszámokon kívül érdemes lenne figyelembe venni az adott terület egyéb jellemzőit. Az ismertté vált elkövetők számát együtt lehetne bemutatni a munkanélküliek számával, vagy területi megoszlásnál a termelési, jövedelemszerzési adatokkal együtt vizsgálni a bűncselekmények gyakorisági mutatóit. Egy ilyen elemzésből kiderülhetne, hogy a jobb anyagi helyzetű területen vagy a szegényebb vidéken élőknek kell-e nagyobb bűnügyi terhelést elviselniük.

Az elemzések kiterjesztése a bűnmegelőzés lehetőségeit is jelentősen kibővítené, hiszen kiderülhetne, hogy mely területek milyen bűncselekménytípus esetében tekinthetők veszélyeztetettnek, és milyen egyéb tényezők befolyásolják a bűncselekmények gyakoriságát. Ebben az esetben célzott bűnmegelőzési programokat lehetne megvalósítani azokon a területeken, ahol valóban érintettek az ott élők, s nem forgácsolódnának szét az amúgy is szűkös erőforrások olyan programokra és területekre, ahol csak csekély hatékonysággal működhetnek.

Mind az ügyészség, mind a rendőrség, és valószínűleg más nyomozó szervek megfelelő egységei sok jelentést, elemzést készítenek.

Az egyedi megrendelésre (például minisztériumok, kormányzati kérések, rendőri vezetés) készülő anyagok nyilvánosságra hozható részeit szélesebb körben kellene publikálni. Ezáltal elkerülhetővé válna a párhuzamos adatfeldolgozások egy része, és a kriminológiával foglalkozó szakemberek több adatforráshoz juthatnának hozzá. Jó kezdeményezés volt, hogy a rendőrség honlapjára felkerültek az ENYÜBS-ből származó adatok. Bizonyos elemzések és összesítések is elérhetőek voltak, de sajnos ez a kezdeményezés elsorvadt, már évek óta nem frissítették az oldal adatait. Pedig a rendelkezésre álló adatok hasznosításának manapság ez a leghatékonyabb és leginkább költségkímélő módja.

---

¹⁶ Kerezsi K. – Kó J. – Antal Sz.: A bűnözés társadalmi költségei. In: Virág Gy. (szerk.): Kriminológiai Tanulmányok, 48. OKRI, Budapest, 2011, 168–195. o.

Értelmezési problémák

Törvényhozási, jogalkotói szintű döntések szükségesek bizonyos értelmezési problémák megoldására. A bűnügyek egyesítésének lehetőségét (különösen a csalás és az okirat-hamisítási ügyekben), valamint a halmazati ügyek nyilvántartását is felül kellene vizsgálni. Az új Btk.-ban már történt előrelépés e tekintetben.

A halmazati és a folytatólagos ügyek nyilvántartása nemzetközileg ismert gond, amelynek megoldására az egyes országokban eltérő módszerek léteznek.

Kertész Imre szerint „Általános szabály, hogy a külön-külön számba veendő bűncselekmények közös elkövetőit szintén külön veszik számba minden egyes bűncselekménynél, de az összesítésnél, az »összes elkövető« kategóriában ennek ellenére is csak egyszer szerepel. Svédországban akkor számít ugyanazon személy egy elkövetőnek, ha bűncselekményeit ugyanabban az évben, Németországban, ha ugyanabban a tartományban követte el. Magyarországon a halmazat minden egyes tagja külön kerül be a statisztikába, a folytatólagosan elkövetett bűncselekmény pedig egy egységnek számít.”¹⁷

Ez időnként jelentős anomáliákat okoz az adatok mozgásában. Voltak olyan évek, amikor a sorozat-bűncselekmények miatt jelentősen, ötven-hatvanezerrel nőtt az ismertté vált bűncselekmények száma, de a jelentős növekedés mögött csak egy-két ügy állt. (Jellemzően ilyenek a piramisjátékkal, befektetési csalással kapcsolatos ügyek, illetve volt egy parkolójegycsalás több tízezer esettel, amelyik a korábbi táblázat 1998-as adatában okozott jelentős torzulást.) Az egyes évek statisztikai adatait már csak ezért sem szabad önállóan vizsgálni.

Nincs értelme két egymást követő év adatait összehasonlítani, pedig ez gyakran megtörténik. Különösen a sajtó munkatársai szeretik az éves bűnügyi adatok közzétételekor összehasonlítani az előző évi adatokkal az aktuális értékeket, és „mélyreható” következtetéseket levonni a tapasztalt különbségekből. Ez az eljárás azonban nagyon félrevezető lehet, hiszen az adatok közzétételekor nem lehet tudni, hogy a változásokat mi okozta. Lehet egyszerű ügyrendi oka is: feltorlódtak az ügyek, kevesebb eljárás fejeződött be, így csökkenő adatokat láthatunk, vagy fordítva, növekvő számok jelentek meg a statisztikában egy-két sorozat-bűncselekmény kapcsán, vagy mert a hatóságok ledolgozták a korábbi lemaradásukat. Az éves adatok csak tendencia jelleggel hasonlíthatók össze, és csak hosszabb időtávok figyelembevételével szabad elvégezni az elemzéseket. A néhány százalékos eltérés egy-két éven belül valószínűleg nem jelez semmilyen tendenciát. A kriminológusoknak az a hipotézisük, hogy hosszabb távon az ismertté vált bűncselekmények számának alakulása nem

---

¹⁷ Kertész I.: i. m. 517. o.

térhet el a ténylegesen elkövetett cselekmények alakulásától jelentős mértékben. Azokban az országokban, ahol rendszeresen végeznek viktimológiai felméréseket, igazolták is ezt a hipotézist, de csak tendenciaszerűen. Az ismertté vált bűncselekmények számának alakulása valóban igazodik a ténylegesen elkövetett cselekményekben tapasztalható változásokhoz, de két-három éves eltolódás mutatható ki a két trendvonal alakulása között.¹⁸ Trendváltáskor az ismertté vált bűncselekmények számának alakulása csak késéssel követi a ténylegesen bekövetkezett változásokat. Különösen igaz ez az output statisztikák esetében, amilyen az ENYÜBS. Az eljárási idő mindenképpen késedelmet okoz az adatok megjelenésében. Ez akár azt is jelentheti, hogy az ENYÜBS-ben még növekvő bűnügyi adatokkal találkozunk, holott a valóságban már elkezdődött a bűncselekmények gyakoriságának a csökkenése. Ez a csökkenés azonban majd csak két év múlva fog megjelenni a statisztikában. Ez nem azt jelenti, hogy a statisztika rossz, mert nem tükrözi közvetlenül a valóságot, ha azonban figyelembe vesszük ezt a sajátosságot, és ennek megfelelően elemezzük az adatokat, akkor az értelmezés során korrigálhatók ezek az ismert eltérések. De még egyszer fontos hangsúlyozni, hogy egy-egy adott év adatai alapján nem szabad messzemenő következtetéseket levonni.

A rendszer működéséből és felépítéséből adódó problémák

Az ERÜBS rendszer létrehozásának célja egy minél jobb, teljesebb körű adatgyűjtés volt, ennek érdekében nagyon részletes adatgyűjtési technika született. Az ERÜBS–ENYÜBS-adatlapok kitöltéséhez egy több mint százoldalas kitöltési útmutató áttanulmányozása és naprakész használata szükséges. A kódszótárt rendszeresen frissíteni szokták. Szinte minden évben volt valamilyen módosítás, így a régi megszokás elvileg nem működött, újra kellett tanulni a kitöltést. Az ENYÜBS-nyilvántartást érintő folyamatos kezelési- és kitöltésszabálymódosítások követése nehézséget okoz az adatlapok kitöltőinek. Szükség volna egy a jelenleg hatályos kitöltési rendszert átfogóan bemutató kiadvány megjelentetésére. A legutóbbi tíz éve jelent meg. Egységes és egyszerűbb kitöltési szabályokat és könnyebben kezelhető kódszótárakat kellene alkalmazni. Jelenleg általánosnak tekinthető az a gyakorlat, hogy az adatlapok kitöltői lassan, nehezen vagy egyáltalán nem alkalmazzák a kódszótárak módosításaival megjelenő új kategóriákat.

---

¹⁸ Kó J.: Bűnözésmérés survey módszerrel. In: Jacsó J. (szerk.): Bizalom–Társadalom–Bűnözés. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2006, 108–113. o.

A több tucat kódot tartalmazó listákról rendszerint csak néhányat alkalmaznak a kitöltők; azt, ami leggyakrabban előfordul, vagy ami először eszükbe jut. A kódszótárak használhatóságát célzott empirikus vizsgálatokkal kellene ellenőrizni, és a tapasztalatokat felhasználva megalkotni a szükséges módosításokat. Egy sokkal kevésbé részletes, gyorsabban, egyszerűbben kitölthető kérdőív alkalmazása jelentősen javíthatná a statisztika megbízhatóságát. A jelenlegi részletezettség két okból is felesleges:

1. Soha, senki sem használta még az adatokat ilyen részletes bontásban. Nincs tudomásom olyan tanulmányról, elemzésről, ami a jelenleg elérhető részletezettséget kihasználva vizsgálta volna az ENYÜBS-adatokat. Ha senki sem használja, akkor milyen célt szolgál az adatgyűjtés?
2. Ha mégis megpróbálná valaki a kódszótárak részletezettségi szintjén elemezni az adatokat, csakhamar be kellene látnia, hogy zsákutcába jutott, mert a kitöltők nem használják ki a lehetőségeket, és néhány nagyobb csoportba sorolják az összes esetet. A részletes listák megbízhatósága nagyon csekély. Nem a tényeken, hanem a kitöltő türelmén, gyakorlottságán, vagy éppen a véletlen mülük, hogy melyik kódot alkalmazzák.

Összességében tehát az állapítható meg, hogy bár elvileg nagyon részletes adatgyűjtés folyik, valójában a ténylegesen megjelenő részletezettség nem megbízható, és nem is olyan mélységű, mint lehetne, de szerencsére nem is használja senki.

Meg kellene vizsgálnunk az adatrögzítés kétszintűvé tételének lehetőségét. Ez azzal a haszonnal járna, hogy az adatlapok kitöltői egy olyan átfogó kategóriákkal működő kódszótárt használhatnának, amely egységes, hosszú időn keresztül változatlan, de a jelenleginél sokkal kevésbé részletes. Emellett írásban is rögzíteni kellene a nyilvántartásba kerülő adatokat. A második szinten, amikor az adatokat számítógéppel feldolgozható formában rögzítik: az írásban rögzített, nyílt kérdésként kezelt nyilvántartási pontokon megjelenő információt az aktuális igényekhez, változásokhoz igazodva lehetne feldolgozni. Ez a módszer kiküszöbölné a jelenleg gyakran előforduló kódolási, besorolási pontatlanságokból fakadó információvesztést, illetve -torzítást.

Az áldozatok

Az áldozatokra vonatkozó adatgyűjtést mindenképpen korszerűsíteni kell. A megváltozott tulajdonviszonyokhoz igazodó adatgyűjtési szisztémát kell kialakítani. A jogi személyeket érő bűncselekmények esetét el kellene különíteni a természetes személyekre vonatkozó résztől. A jelenlegi gazdasági helyzethez

igazodó kriminológiai módszerekkel elemezhető adatokat kell felvenni, amelyekből következtetni lehet a sértett társadalmi státusára, gazdasági súlyára, és ezeknek a háttértényezőknél a bűncselekmény bekövetkezésében játszott szerepére. Elengedhetetlen, hogy a sértettek köre egyértelműen megállapítható legyen. Kriminológiai, de nyomozati szempontból sem mindegy, hogy a sértett például egy jelentős alaptőkéjű részvénytársaság, vagy egy önmagát foglalkoztató vállalkozó.

A korábbi rendszer *egy bűncselekmény = egy sértett* elve nem volt tartható, mert alapvetően behatárolta a sértetti statisztika használhatóságát. Most elvileg feloldódott egy a korábban megbonthatatlanak tűnő monolitikus egység, de sajnos az ezzel járó informatikai nehézségeket nem sikerült megoldani. Így továbbra sem javasolható, hogy messzemenőbb következtetéseket vonjunk le az ENYÜBS sértetti adataiból.

A kriminális szabálysértések

Nem tartozik közvetlenül az ENYÜBS hatáskörébe, de a tényleges bűnügyi helyzetet tükröző bűnügyi statisztika és az adatok nemzetközi összehasonlíthatósága miatt figyelembe kell vennünk a kriminális szabálysértéseket is. Azokban az országokban, ahol nem létezik ez a kategória, nyilvánvalóan magasabb bűnügyi adatokkal találkozhatunk. A hazai lakosság számára is gyakran bűncselekményként jelennek meg a szabálysértési kategóriába tartozó esetek. Az emberek többsége nem tud, és nem is akar különbséget tenni szabálysértés és bűncselekmény között. Ha ellopták az ásóját az udvarról, vagy elvitték a kerékpárját, akkor az számára bűncselekmény függetlenül attól, hogy az értékhatár figyelemvételével jogi értelemben szabálysértésnek minősül-e. Az ENYÜBS adatoknak a tényleges értékekhez való közelítése érdekében az összefoglaló statisztikákban mindenképpen szükség volna a kriminális szabálysértések előfordulási gyakoriságának közlésére. Az ENYÜBS adatgyűjtési körében lenne a helyük a kriminális szabálysértéseknek, márcsak azért is, mert ezzel egy nagyon hatékony statisztikabefolyásolási lehetőségtől esnének el az adatszolgáltatók. Nem volna szükség többé szabálysértéssé minősíteni egy ügyet pusztán azért, hogy ne kerüljön bele a statisztikába, és ne rontsa. Ha mindenképpen szerepelnének ezek az esetek is a statisztikában, az jelentősen javíthatná az ENYÜBS megbízhatóságát, és pontosabbá válna a nemzetközi adatokkal való összehasonlítás is.

Irodalom

- Déri P.:** Statisztika vagy regisztráció a „bűnügyi statisztika”? In: **Kovacsicsné Nagy K. (szerk.):** *A statisztika és a közigazgatás elkötelezettje. Ünnepi kötet a 60 éves Katona Tamás tiszteletére.* ELTE ÁJK–Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 2008, 63–73. o.
- Hoóz I.:** A bűnözésre vonatkozó adatok elemzésének néhány problémája. *Belügyi Szemle*, 1968/3.
- Kerecsi K. – Kó J. – Antal Sz.:** A bűnözés társadalmi költségei. In: **Virág Gy. (szerk.):** *Kriminológiai Tanulmányok*, 48. OKRI, Budapest, 2011, 168–195. o.
- Kertész I.:** A bűnözés társadalmi háttere. *Jogtudományi Közlöny*, 1981/2.
- Kertész I.:** A bűnügyi statisztika nemzetközi összehasonlításának lehetőségei. *Statisztikai Szemle*, 1996/1.
- Kertész I.:** A tükör görbe vagy a királynő csúnya? A bűnügyi statisztika reformjáról. *Magyar Jog*, 1998. szeptember
- Kó József:** Vélemények a bűnözésről. Egy közvélemény-kutatás tanulságai. In: **Irk F. (szerk.):** *Kriminológiai és kriminalisztikai tanulmányok* 35. OKRI, Budapest, 1998
- Korinek L.:** Egy követéses vizsgálat ürügyén a bűnözési félelemről. *Jogtudományi Közlöny*, 1996. július–augusztus
- Korinek L.:** Békés egymás mellett félés. In: **Irk F. (szerk.):** *Társadalmi átalakulás és bűnözés. Magyar–német Kriminológiai Szimpózium.* Budapest, 1997
- Korinek L.:** Objektív biztonság – szubjektív biztonság – félelem. *Magyar Jog*, 1998/2.
- Kovacsicsné Nagy K.:** *Igazságügyi statisztika.* Rejtjel Kiadó, Budapest, 2002
- Sutherland, E. H. – Cressey, D. R.:** *Principles of criminology.* 8th ed. Lippincott, Chicago, 1970
- Tauber I.:** Gazdasági, társadalmi viszonyok változása és a bűnözés alakulása. In: **Erdei Á. (szerk.):** *Tények és kilátások. Tanulmányok Király Tibor tiszteletére.* KJK, Budapest, 1995
- Vavró I.:** *A bűnözés kriminálstatisztikai jellemzői.* KJK, Budapest, 1976

A terhelti védekezések bírói értékelése emberölési ügyekben

Az emberölés a legnagyobb arányban felderített bűncselekmények közé tartozik. A nyomozás általában nem a tettes személyének felkutatására irányul – miután arra sok esetben a bűncselekmény elkövetése után rövid időn belül fény derül –, mint inkább a cselekmény indítóokára, előzményeire, az elkövető beszámíthatóságának vizsgálatára, azaz a bűnösségi körülmények bizonyítására helyeződik a hangsúly. A terhelti védekezés is ennek megfelelően alakul: a bűnösség tagadása a leggyakrabban előforduló védekezési stratégia. Tanulmányomban a beismerés büntetésre gyakorolt hatását, a védői minőség és a kiszabott büntetések közötti összefüggéseket, a mentális állapotra hivatkozó védekezéseket és mindezek bírói értékelését vizsgálom.

A modern büntetőeljárás-jogi rendszerekben alapvetően jelenik meg a terhelt védelemhez, védekezéshez való joga, amely őt az egész büntetőeljárás során megilleti. Az Emberi jogok európai egyezményének¹ 6. cikke a tisztességes eljáráshoz való jog részeként garantálja a védekezéshez és a védelemhez való alapvető jogot. A 3. pont b) és c) alpontja értelmében: „Minden bűncselekménnyel gyanúsított személynek joga van – legalább – arra, hogy rendelkezék a védekezésének előkészítéséhez szükséges idővel és eszközökkel; és személyesen, vagy az általa választott védő segítségével védekezhessenek, és ha nem állnak rendelkezésre eszközök védő díjazására, amennyiben az igazságszolgáltatás érdekei ezt követelik meg, hivatalból és ingyenesen rendelkezjen ki számára ügyvédet.”

Magyarország Alaptörvénye kimondja, hogy „A büntetőeljárás alá vont személynek az eljárás minden szakaszában joga van a védelemhez[...]”²

Büntetőeljárás törvényünk³ (Be.) szintén az alapelvek között szabályozza a terhelt védekezéshez és védelemhez való jogát, amely magában foglalja a védő igénybevételét, a hallgatáshoz való jogot és azt is, hogy a terhelt az eljárás bármely szakaszában vallomást tehet, illetve megtagadhatja a vallomástételt.

---

¹ Az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről az 1993. évi XXXI. törvény szól.

² Alaptörvény XXVIII. cikk (3) bekezdés.

³ A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 5. §.

A védekezés részeként említhetjük, hogy a terheltet nem terheli igazmondási kötelezettség, azaz taktikai vagy egyéb okokból letagadhatja, elferdítheti az igazságot. Ha a terheltet az eljárás során először tanúként hallgatják ki, a tanúvallomása felhasználható bizonyítékként, amennyiben a tanúkihallgatás előtt a törvényben előírt figyelmeztetések szabályszerűen elhangzottak.⁴ Ha a későbbi terhelt a bűncselekmény megvalósulása után közvetlenül készült rendőri jelentésben önmagára nézve terhelő nyilatkozatot tesz, ez bizonyítékként nem használható fel, mivel a nyilatkozat előtt a hatóság nem figyelmeztette a vallomás megtagadásának jogára.⁵

Emberölési ügyekben különösen érdekes a védekezések jellegének vizsgálata és azok bírói értékelése, mégpedig azért, mert az emberölések nagy részénél⁶ az elkövető személye ismertté válik: a tettet az elkövetéstől számított rövid időn belül – sok esetben a helyszínen – elfogják.⁷ A bizonyítási eljárás során tehát nem a tettes személyének felkutatása az elsődleges cél, hanem az egyéb tárgyi bizonyítékok beszerzése, a cselekmény folyamatának rekonstruálására, de legfőképpen az indíték azonosítására és a bűncselekmény szubjektív oldalának feltárására helyeződik a hangsúly. Minderre tekintettel a ténybeli beismerésnek kisebb a jelentősége a bizonyítékok sorában, mint más bűncselekmények esetében, mivel anélkül is – az egyéb bizonyítékok alapján – kétséget kizáróan megállapítható, hogy a terhelt követte el a cselekményt. Így a hatóságra leginkább a bűnösség bizonyítása hárul.

Írásomban a védekezések jellegét és hatékonyságát, a védői minőség és a kiszabott büntetések közötti összefüggéseket vizsgálom, valamint a védekezés-ként elhangzottaknak – különösen az elmeállapokra vonatkozó védekezéseknek – és azok bírói értékelésének elemzését mutatom be. A kutatás fő kérdése végső soron az, hogy a terheltek védekezési taktikája – ha egyáltalán beszélhetünk ilyenről – és a védő szerepe ténylegesen befolyásolta-e a kiszabott büntetés mértékét, vagy esetleg egyéb tényezők határozzák meg a büntetés alakulását.

---

⁴ 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról 291. § (2) bek.

⁵ Tóth A. N. – Háger T.: A terhelt vallomása a büntetőeljárás bírósági szakaszában, egyes eljárási szabálysértések megítélése. Miskolci Jogi Szemle, 2013/2., 84. o. http://www.mjsz.unimiskolc.hu/201302/noname_7.pdf

⁶ Az emberölés nyomozáseredményességi mutatója 2011-ben 88,57, 2012-ben 84,7, 2013-ban 86,49 százalék volt. Forrás: <https://bsr.bm.hu/SitePages/ArchivAdatok.aspx>

⁷ A több ember sérelmére elkövetett emberölésekről szóló kriminológiai kutatás eredményei szerint a mintában szereplő terheltek 28,1 százalékát a bűncselekmény helyszínén vagy annak közelében fogták el, valamint a terheltek 54,1 százaléka az elkövetéstől számított 24 órán belül került rendőrkézre. Nagy L. T.: Több ember sérelmére elkövetett emberölések kutatása. In: Vókó Gy. (szerk.): Kriminológiai Tanulmányok 52. OKRI, Budapest, 2015, 52. o.

Mindehhez az Országos Kriminológiai Intézetben (OKRI) lefolytatott két emberölési kutatás⁸ releváns részeinek elemzését végeztem el.

A terhelti védekezések jellegéről szóló néhány hazai kutatás

A terhelti védekezéseket nem kizárólag jogi vagy racionális érvek alkotják. A védekezést nagyban meghatározzák a terhelt személyiségében rejlő sajátosságok, a tárgyaláson és az eljárás korábbi szakaszaiban tett nyilatkozatai, megnyilvánulásai. Így a bírói meggyőződés kialakulásában – az objektív bizonyítékokon felül – a szabad mérlegelés és értékelés „művészete” által számos egyéb tényező is szerepet játszhat. A jogszabály adta bírói szabadság a gyakorlatban magában foglalja a törvényben általánosan alapelveként megfogalmazott rendelkezések konkrét ügyben történő jogalkalmazói értelmezését is.⁹

*Bérces Viktor*¹⁰ azt az álláspontot képviseli, amely szerint a terhelt-védő relációból mindenfajta szubjektumot (érzelmi kötődést, feltétlen bizalmat) ki kell rekeszteni, és kizárólag az ügyiratokra támaszkodva kell ellátni az ügyvédi feladatokat. Indifferens, hogy a terhelt a védőnek igazat mond-e vagy sem. A terhelt többféle módon adhatja elő a cselekménnyel kapcsolatos viszonyát: beismerhet; mártírnak állíthatja be magát úgy, hogy bár ártatlanságát hangoztatja, mégis beismer, arra gondolva, hogy ügyis elítélik (sajnáltatja magát); más helyett viszi el a balhét, vagy erre kényszerítik; következetesen tagad. Bármelyik eset valósul meg, a védő csak a hatóság által beszerezett bizonyítékok ismeretében tud védekezési stratégiát felállítani. A terhelt előadása viszont megszabja a védekezés irányvonalát. Bérces ugyanakkor elismeri, hogy a terhelt személyisége, az eljárás során tanúsított viselkedése – amelyért részben a védő is felelős – is befolyásolja az ítélet alakulását.

Fenyvesi Csaba a védő szerepéről írt értekezésében¹¹ egyebek között a védői aktivitást boncolgatja a kirendelt és a megbízott védők vonatkozásában. Véleménye szerint a kirendelt védők nem látják el kellő hatékonysággal a terhelt

⁸ Bolyky O.: Született gyilkosok? In: Tamási E. (szerk.): Különös kegyetlenséggel... Fiatalkorú és fiatal felnőtt emberölést elkövetők kriminológiai vizsgálata. OKRI, Budapest, 2015; Nagy L. T. – Bolyky O.: Több ember sérelmére elkövetett emberölések vizsgálata. Kézirat. OKRI, 2015

⁹ Bence M.: A bírói mérlegelésre vonatkozó szabályok értelmezésének sajátosságai. Jogesetek Magyarázata, 2011/2., 83. o.

¹⁰ Bérces V.: A védői szerepkör értelmezésének kérdései – különös tekintettel a büntetőbírórság előtti eljárásokra. Pázmány Press, Budapest, 2014

¹¹ Fenyvesi Cs.: A védőügyvéd. A védő büntetőeljárás szerepéről és jogállásáról. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2001

védelmét, aminek hátterében jogalkotási hiányosságok, jogalkalmazási problémák és védői mulasztások állnak. A védő és a terhelt kapcsolatát illetően leszögezi, hogy a hatékony védelem feltétele a terhelt részéről az őszinte, feltáró igazmondás a védőnek, a védőnek pedig kötelessége a szükséges törvényes bizonyítási eszközök késedelem nélküli igénybevétele, a terhelt tájékoztatása a jogairól és a jog adta lehetőségekről. Nem buzdíthatja törvénytelen bizonyítékok beszerzésére, a bizonyítékok eltüntetésére, megsemmisítésére, illetve nem tarthatja vissza attól, ha a terhelt beismerő vallomást szeretne tenni. Mindemellett kötelessége, hogy a terhelt által kezdeményezett bizonyítások lehetséges következményeiről felvilágosítást adjon.

Elek Balázs és Hajdú Krisztina a védekezések büntetőjogi és pszichológiai szempontú elemzését végezték el az úgynevezett adminisztratív csődbüntett esetében.¹² A bűncselekmény kiválasztásának fő oka az volt, hogy az ezt elkövetők nagy része korábban nem került összetűzésbe a törvénnyel, így többé-kevésbé homogén csoportot alkotnak, valamint a felszámoló feljelentési kötelezettsége miatt egyetlen cselekmény sem marad latenciában. A kutatók szerint büntetőjogi aspektusból a terhelti védekezések két típusa különíthető el: 1. nem érzi magát bűnösnek, mert nem tudta, hogy bűncselekményt követ el; valamint 2. aki arra hivatkozik, hogy családi háttere felborult, vállalkozása összeomlott. Pszichológiai dimenzióban a következő tipikus védekezési stílusokat látták: 1. bűnösségét beismeri, és részletes vallomást tesz; 2. teljes tagadásban van, ártatlanságát hangoztatja, és azt próbálja bizonyítani; és aki 3. ténybeli beismerő vallomást tesz, de bűnösségét tagadja. A terhelt védekezésének jellege szerint szintén a beismerő, a tagadó és a vegyes természetű kategóriákat említik.¹³

Emberölés esetében a bűncselekmény ismeretének hiányára – „nem tudtam, hogy nem szabad embert ölni” – nyilvánvalóan senki sem hivatkozhat sikerrel. Gyakori a szándékosság tagadásával történő védekezés, azaz a terhelt a gondatlanságát igyekszik igazolni, vagy véletlen balesetként állítja be a cselekményt. A negatív környezeti hatásokra, az elkövetéskori lelkiállapotra, valamint a motivációra mint mentségre hivatkozással is sokszor találkozhatunk.

---

¹² Elek B. – Hajdú K.: Terhelti védekezések jogi és pszichológiai szempontú értékelése az adminisztratív csődbüntett köréből. Debreceni Jogi Műhely, 2006/3. http://www.debreceni jogimuhely.hu/archivum/3_2006/terhelti_vedekezések_jogi_es_pszichologiai_szempontu_ertekese_az_adminisztrativ_csodbuntett_korebol/ (letöltés: 2016. 01. 19.)

¹³ Mező A.: A terhelt vallomásának szerepe a büntetőeljárásban. Debreceni Jogi Műhely, 2012/3. http://www.debrecenijogimuhely.hu/archivum/3_2012/a_terhelt_vallomasanak_szerepe_a_buntetoeljarasban/ (letöltés: 2016. 01. 19.)

A büntetéskiszabás során értékelhető tényezőkről szóló 56. számú büntető-kollégiumi vélemény szerint a *„bűnösségre is kiterjedő beismerő vallomás enyhítő körülmény, és a részbeni beismerés is az lehet. Nagyobb a nyomatéka, ha az felderítő jellegű.”* Az általam elemzett ügyekben keletkezett ítéletekből azonban látni fogjuk, hogy a beismerés büntetésenyhítő hatásának következetes érvényesüléséről nem beszélhetünk. Miután legtöbb esetben a tettes személye ismert, és a cselekmény elkövetését sem tagadja, a védekezésekben és a büntetés kiszabásakor is más körülményekre helyeződik a hangsúly.

A terhelti védekezés és védelem sajátosságai emberölési ügyekben

A kiszabott büntetések hossza és a bűncselekmények jellegének összefüggései

A „fiatal gyilkosok” mintájában a kiszabható büntetések hosszának különbsége miatt a fiatakorú (14–17 éves) és a fiatal felnőtt (18–24 éves) elkövetőket különválasztottam. A fiatakorúaknál a kiszabott büntetések átlagos hossza 7,5 év, fiatal felnőtteknél 11,69 év volt. A fiatakorúaknál azonban az átlag érdekesen alakult: a bírói gyakorlat az enyhe (5 évnél kevesebb) és a súlyos büntetések (10–15 év) kiszabását preferálta, míg „közepes” hosszúságú (5,1–9,9 év) büntetések csak ritkán fordultak elő. Érthetővé válik ez a jogalkalmazói gyakorlat, ha megnézzük a bűncselekmények motivációit.

Az enyhe ítélettel záruló ügyeket áttekintve a fiatakorúak körében megtalálhatjuk az újszülött gyermekük megölését elkövető lányokat, akik külön kategóriaként tarthatók számon a fiatakorú gyilkosok között. Esetükben az elkövetés előzményei – eltitkolt terhesség –, a környezet kiemelkedő felelőssége és maga a bűncselekmény elkövetési módja is teljesen más, mint ami általában jellemző erre a korosztályra. Bár ezek a lányok is emberölést valósítottak meg, méghozzá annak minősített esetét – 14. életévét be nem töltött sértett sérelmére elkövetett emberölést –, a bíróság mégis a kétszeres enyhítés lehetőségét alkalmazta velük szemben, mivel figyelembe vette a bűncselekmény speciális körülményeit.

Az enyhe büntetést ezen kívül elsősorban a bűnsegédi minőség alapozta meg mindkét csoportban. Kiemelést érdemel, hogy tettesi minőség esetében az egzisztenciálisan rendezett családi háttér, a magasabb iskolai színvonal vagy a kiemelkedő tehetség valamilyen művészetben vagy sportban – tehát az alapvetően más környezet, mint az emberölők többségénél –, általában az enyhítés irányába hatott és az ilyen elkövetők többsége enyhébb büntetésben is részesült.

A súlyos büntetéssel sújtottak cselekményei általában extrém brutalitással jellemezhetőek. A különös kegyetlenség mint minősítő körülmény, az általunk elemzett mintában az elkövetők felénél jelent meg, amely a fiatal gyilkosok gátálatalanságára és könnyörtelenségére utal. Valóban, az elkövetések motívumát, módját és eszközeit tekintve elmondható, hogy legtöbbször nyereségvágyból, idős vagy állapotuknál fogva kiszolgáltatott helyzetben lévő személyek viszonylag hosszabb időn át tartó szenvedést követően veszítették életüket. Ezek a cselekmények a közvéleményt is felzaklatták, de az ítélkező bírákat sem hagyták hidegen, mint ahogyan ez az ítéletek indokolásából is kitűnt.

A több ember sérelmére elkövetett emberölés az emberölések minősített esetei közül – a kiszabott büntetéseket tekintve – a legsúlyosabb. Ez a tényállás úgynevezett összefoglalt bűncselekmény (*delictum complexum*), amelyet „a Büntető Törvénykönyv¹⁴ akkor létesít, ha az egyes cselekmények halmazati minősítése és büntetése önmagában nem fejezi ki kellően a bűncselekmény súlyát. Az összefoglalt bűncselekményt alkotó cselekmények egymással nem állnak cél és eszköz viszonyban.”¹⁵ Jelen cselekmény tényállása szerint ugyanazon elkövető több ember életét szándékosan oltja ki, amely cselekmények történhetnek egy alkalommal, azonos időpontban, de előfordulhat, hogy a tettes több időpontban vagy akár sorozatban végez áldozataival. „Nem előfeltétele tehát a törvényi egységbe foglalásnak az akarat-elhatározás egységessége és az időbeli közelség sem [...]”¹⁶, azonban lényeges, hogy a cselekményeket egy eljárásban bírálják el, így az adott terhelt a Btk. 160. § (1) bekezdése szerinti és a (2) bekezdés f) pontja szerint minősülő, több ember sérelmére elkövetett emberölésért felel.

E cselekmény nagy tárgyi súlyát igazolja, hogy a jelenleg kiszabható legsúlyosabb büntetés a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés, amelyet – az eddigi gyakorlatot figyelembe véve – tipikusan a több ember életét szándékosan kioltó vádlottakkal szemben szabnak ki. Ugyanakkor kutatásom alapján bebizonyosodott, hogy a vizsgált esetek között számos, akár bagatellnek tekinthető cselekmény is szerepelt; ezek a kísérleti szakaszban maradó cselekmények nem követeltek halálos áldozatot, sőt olyan ügyekkel is találkoztunk, amelyekben egyáltalán nem sérült meg senki.¹⁷ Elmondható tehát, hogy az emberölés e minősített esete az elkövetés módja tekintetében igen változatos képet mutat.

---

¹⁴ A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény.

¹⁵ Belovics E. – Geller B. – Nagy F. – Tóth M.: Büntetőjog I. Általános rész. A 2012. évi C. törvény alapján. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2014, 363. o.

¹⁶ 3/2013. számú Büntető Jogegységi Határozat II. pont 6. alpont.

¹⁷ Ilyennek tekinthetők például azok a cselekmények, amikor a vádlott – figyelmeztető jelzés nélkül – áramot vezetett a telkét határoló „kerítésbe”, nem sérült meg senki, de egy más ügyben

A megvalósított cselekmények sokféleségét tükrözik a kiszabott büntetések is. A büntetések átlagos hossza 15,65 év volt. Leggyakrabban a 10–15 éves (25,4 százalék) és az életfogytig tartó szabadságvesztések (28,9 százalék) fordultak elő, azaz a köztes büntetéseket viszonylag ritkán szabták ki az elkövetőkkel szemben.

A Magyarországon lefolytatott büntetőügyek 30 százalékában találkozhatunk védővel az eljárásban, kétharmaduk kirendelt védőként vesz részt és csak egyharmad a megbízott védők aránya.¹⁸ Az elemzett emberölési ügyek tekintetében is hasonló eredményeket kaptam. *Kérdés, hogy a kiszabott büntetések súlyossága és a védői minőség, valamint az ehhez kapcsolódó védői aktivitás között fennáll-e valamilyen összefüggés.*

A fiatal „gyilkosok” védelmét 62,4 százalékban kirendelt védők, 37,6 százalékban megbízott védők látták el.¹⁹ A védői minőség előfordulása a korcsoportokat szétbontva már másként alakult: a kifejezetten enyhe büntetéssel sújtott fiatal felnőtt (18–24 éves) terhelteknél sokkal nagyobb arányban jelentek meg a megbízott védők, mint a súlyosabb büntetéssel sújtottaknál.²⁰ A *fiatalkorúak* esetében a nagyon enyhe vagy a nagyon súlyos büntetéssel záruló ügyek elkövetőinél találkozhattunk gyakrabban megbízott védővel. Gondolhatnánk, hogy a fizetett védők hatékonyabban látták el feladatukat, mert az általuk védett elkövetők több esetben kaptak enyhe büntetést, mint a kirendelt védőt felvonultatók. Azonban, ha megvizsgáljuk e cselekmények körülményeit, inkább bizonyosodik be az, miszerint az erkölcsileg méltányolható körülmények túlsúlya és a vádlott személye erősebb hatást gyakorol az igazságszolgáltatás képviselőire, mint a védői minőség. Mindazonáltal az enyhítő tényezők hangsúlyozása, a mentő körülmények kiemelése aktív védői tevékenységet igényel, így talán az a megállapítás lehet helyes, amely szerint a bűncselekmény speciális körülményei és a védő tevékenysége együttesen vezethet enyhe büntetéshez.

---

folytatott rendőrségi helyszínvizsgálatkor véletlenül vette észre a hatóság a feszültség alatt álló kifeszített drótot. A vádlottakat ilyen esetekben felfüggesztett börtönbüntetésre ítélték.

¹⁸ Fenyvesi Cs.: i. m. 175–176. o.

¹⁹ Ha a két korcsoportot összességében nézzük, nem volt számottevő különbség a védelem „minősége” és a kiszabott büntetés súlyossága között: a kirendelt védők által védett elkövetők esetében a szabadságvesztés átlagos hossza 10,36 év volt, míg a megbízott védőt felvonultatóké 9,1 évet hozott, tehát átlagosan egy évvel kapott kevesebb büntetést az elkövető, ha védőt fizetett.

²⁰ Enyhe büntetésnek tekintetem mindkét korcsoportban a felfüggesztett szabadságvesztés-büntetést, valamint az öt évnél rövidebb szabadságvesztés-büntetéseket. Súlyos büntetésnek tekinthetők fiatalkorúaknál a tíz-tizenöt éves szabadságvesztések, fiatal felnőtteknél a tizenöt évnél hosszabb és az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetések.

A kifejezetten súlyos büntetésekkel záruló ügyekben a megbízott védők magasabb aránya a bűncselekmény kiemelkedő tárgyi súlyára és az elkövető bűnismétlő mivoltára vezethető vissza. A legsúlyosabb büntetéssel sújtottak közül legtöbben büntetett előéletűek voltak, úgymond „rutinosan” álltak a bíróság előtt és feltételezték, hogy a „saját” védő hatékonyabban látja el védelmüket. Esetükben azonban ez nem igazolódott, mivel cselekményükkel kapcsolatban mentő körülmény jóformán nem volt megállapítható vagy azok eltörpültek a súlyosító körülmények mellett.

A több ember sérelmére megvalósított emberölések elkövetőinek védelmét – a fiatal gyilkosokéhoz hasonlóan – 30 százalékban látta el megbízott védő, tehát a döntő többség esetében kirendelt védő járt el. Ennek hátterében elsősorban a terheltek kifejezetten rossz anyagi helyzete állt. Emellett a kiszabott büntetésekkel összevetve az látszik, hogy minél súlyosabb büntetést szabtak ki, annál gyakrabban találkozhattunk megbízott védővel.²¹ Azaz, a súlyosabban minősülő emberölések elkövetői inkább bíztak meg védőt, azonban az átlagot figyelembe véve tevékenységük nem vezetett enyhébb büntetéshez. Mindebből arra következtethetünk, hogy a kirívóan kegyetlen, nagy közfelháborodást keltő cselekményeknél és/vagy a vádlott személyéhez tapadó körülmények (intellektus, családi háttér, korábbi büntetettségek) mellett egyáltalán nem vagy csak kismértékben számít a védő minősége.

A megbánás mint a védekezés része és mint enyhítő körülmény

A mintában szereplő fiatal emberölők jellemzően nem tanúsítottak megbánást a cselekményükkel kapcsolatban²², azonban – a 3/2013. számú büntető jogegységi határozat szerint – önmagában a megbánás hiánya nem értékelhető a vádlott terhére. A bíróság számos esetben elutasította a vádlott utolsó szó jogán vagy a védekezésében előadott megbánásról szóló kijelentését, mivel úgy látta, hogy az nem őszinte, csupán a büntetés enyhítését célozza. A megbánás őszinteségére a cselekményt követő és az eljárás során tapasztalt benyomásokból következtetett a bíróság. A bíróság elsősorban nem a tárgyaláson elhangzott szót („megbántam”), hanem a bűncselekmény utáni magatartást, valamint a cselekmény utáni pszichés állapotot tekintette mérvadónak a bünteteskiszabási körülmények meghatározásakor.

---

²¹ A tizenöt évnél hosszabb szabadságvesztéssel záruló ügyek elkövetőinek 39,2 százalékában volt megbízott védő, míg a felfüggesztett szabadságvesztések és az öt évnél rövidebb büntetések elítélteinél a megbízott védők aránya csupán 18,4 százalék volt.

²² Összesen 7,2 százalékuknál értékelte a bíróság a megbánást enyhítő körülményként.

A megbánó kijelentés elfogadása a bíróság részéről összefüggést mutatott az elkövető mentális állapotának értékelésével. Valamivel gyakrabban fordult elő a megbánás enyhítő körülményként, amikor a sértett az elkövető hozzátartozója volt (13,2 százalék). A „megbánók” között többször találkozhattam olyanokkal, akiknél az elmebeli folyamatokat enyhítő körülményként vették figyelembe (megbánók 25 százalékánál), mint azoknál, akik nem védekeztek megbánással (köztük csak 14,4 százalékban volt enyhítő a mentális állapot).

A több ember sérelmére elkövetett emberölés terheltjeinek 14 százalékánál értékelték enyhítő körülményként a megbánást, tehát legtöbbször ebben a mintában sem adott hitelt a bíróság a tárgyaláson elhangzott megbánó kijelentésnek. Viszont nagy szerepet játszott a sértetti megbocsátás a büntetés enyhítésében: ahol megbocsátott a sértett, ott 7,2, míg a többi ügyben 11,6 év volt a szabadságvesztések átlagos hossza.²³

Védekezés a mentális állapotra hivatkozással

Az elkövetéskor fennálló *mentális állapot*²⁴ a fiatal elkövetők 15,2 százalékánál volta védekezés része. Az erre hivatkozók 32,1 százalékánál a bíróság el is fogadta ezt, azaz enyhítő körülményként értékelte, míg akik erre nem hivatkoztak, azoknak csupán 11,7 százalékánál állapította meg, hogy személyiségük vagy mentális körülményeik szerepet játszhattak a bűncselekmény elkövetésében. Tehát a mentális állapottal történő védekezés inkább teremt enyhítő körülményt, mint ha ezt a védelem nem hangsúlyozza.

A jogalkalmazás egységesítését szolgáló büntető kollégiumi vélemény szerint „A beszámítási képesség korlátozottsága enyhítő körülmény akkor is, ha a Btk. 17. § (2) bekezdésének alkalmazására nincs alap”²⁵. A kutatásomban szereplő ítéletek alapján

²³ A sértetti megbocsátás nyilvánvalóan csak kísérlet esetén jöhet szóba, amely eleve enyhébb büntetést indukál. Ezért ebben az esetben azok az elkövetők kerültek a vizsgálati körbe, akiknél a kísérlet enyhítő körülményként szerepelt. Egyébként az összes mintában szereplő bűncselekmény 44 százaléka volt olyan kísérlet, amelynek nem volt halálos áldozata. (A több ember sérelmére elkövetett emberölések esetében az is kísérletnek számít, ha az ügy két sértettje közül csak az egyik marad életben.)

²⁴ Az elkövető mentális/pszichés állapotára hivatkozásnál a következők fordultak elő védekezés-ként: nem emlékszik a történetekre, mert „elborult az agya”, erős felindulásban követte el, a vádlott személyisége miatt vett részt a bűncselekményben, nem tervezte ki a bűncselekményt, mentális betegsége segítette elő a cselekmény elkövetését, krízishelyzetben követte el a cselekményt.

²⁵ A büntetéskiszabás során értékelhető tényezőkről szóló 56. BK vélemény II. pont 4. alpont. Megjegyzés: a Btk. 17. § (2) bekezdése a beszámítási képesség korlátozottságáról szól. A BK-vélemény értelmében tehát, amennyiben a beszámítási képesség korlátozottsága nem ad lehetőséget

elmondható, hogy többségében (70 százalék) következetes a bírói gyakorlat a beszámítási képesség korlátozottságának enyhítő körülményként való értékelésében. Ugyanakkor a fiatal „gyilkosok” között is 30 százalékban találhattam olyanokat, akik nem voltak teljesen beszámíthatók az elkövetés időpontjában, mégsem értékelte ezt a bíróság enyhítő tényezőként. Ennek hátterében általában a cselekmény kirívóan brutális elkövetési módja állhatott, és csupán az enyhe fokban korlátozott elkövetőknél fordulhatott elő, mivel a bíróság indokolása szerint az ilyen magatartások kegyetlenségét még az elmebeli képességekben korlátozott személyeknek is fel kell ismerniük.

Nem egyértelmű a bírói gyakorlat abban, hogy mikor vehető figyelembe enyhítő körülményként a mentális zavar vagy betegség. Például egy ügyben a bíróság nem vette figyelembe a vádlott gyengeelméjűségét és személyiségzavarát, mivel az a beszámítási képességét nem érintette.²⁶ Egy másik ügyben viszont a vádlott gyengeelméjűsége – teljes beszámíthatósága mellett is – enyhítő körülmény volt.²⁷

Másfelől szemlélve viszont, akiknél a mentális állapot enyhítő körülményként szerepelt az ítéletben, azok között többségben voltak a teljesen beszámítható elkövetők (60 százalék). Ennek oka lehet, hogy ilyenkor a bíróság bizonyos személyiségjegyeket enyhítő tényezőként vesz figyelembe, míg ha korlátozott beszámítási képességet állapítanak meg, akkor azt kell enyhítő tényezőként értékelnie, a beszámítási képesség pedig magában foglalja azokat a személyiségjegyeket, mentális képességeket, amelyek zavara, hiánya a korlátozott beszámíthatóságot megalapozza.

A több ember sérelmére elkövetett emberölések elkövetőinek körében a személyiségük zavartságára vagy más mentális tényezőkre hivatkozóknak csupán 16,2 százalékánál fogadta el a bíróság ezt a védekezést és tekintette enyhítő körülménynek az elkövető személyiségét, amely megkönnyíthette a bűncselekmény elkövetését. Az elkövető beszámítási képessége korlátozottságának (16,6 százalék) és az elkövetés utáni pszichés állapotnak²⁸ (24,9 százalék) enyhítő tényezőként történő figyelembevétele szintén ebbe a körbe tartozik. Összesen az elkövetők 13,7 százalékánál említették enyhítő körülményként a személyiséget.

---

az enyhítő szakaszok alkalmazására, a büntetéskiszabás során, az enyhítő körülmények között figyelembe kell venni.

²⁶ Ügyészségi szám: 149/2008. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Főügyészség

²⁷ Ügyészségi szám: 2600/2005. Bács-Kiskun Megyei Főügyészség

²⁸ Idesorolhatók a következők: önfeladás, eredmény önkéntes elhárítása vagy annak megkísérlése, elkövetést követő öngyilkossági kísérlet és/vagy pszichiátriai kezelés, megbánás.

Úgy tűnik, a mentális tényezők akkor vezethetnek kevésbé súlyos büntetéshez, ha azt a szakértői vélemény hangsúlyozza, de legalábbis tartalmaz valamilyen személyiségtorzulásra utaló adatot, diagnózist. Ennél fogva, az ezzel történő védekezés önmagában nem vezet eredményre, ebben a tekintetben döntően a szakértői vélemény számít.

Erőszakos bűncselekményeknél, kiváltképp az emberöléseknél – amelyeknél az indulat játssza a főszerepet – gyakran védekeznek az elme deficitese működésével, sokszor ennek tudatborult formájával, amelyet legtöbbször emlékezetkieséssel, illetve a cselekményt követő „sokkos állapottal” magyaráznak. A kutatás eredménye szerint az elkövetők 17-18 százaléka védekezett azzal, hogy a cselekményt kóros elmeállapotban követte el, emiatt nem is tudja felidézni a részleteket.

Az elemzett ügyekben gyakori volt, hogy a védő új elmeorvos szakértői vélemény beszerzésére tett indítványt, azonban ezt legtöbb esetben elutasította a bíróság. A megbízott védőt felvonultató elkövetők esetében ez a fajta védekezés gyakrabban került elő (23,2 százalék) a kirendelt védőjű elkövetőkhöz képest (16,1 százalék). Ha a bíróság mégis helyt adott a kérelemnek, az újabb vizsgálat eredményei általában nem változtattak a vádlott elmeállapotának megítélésén, így a védelem kóros elmeállapot vagy korlátozott beszámítási képesség bizonyítására tett kísérlete legtöbbször kudarcba fulladt.

Egy ügyben, amelyben a vádlott mentális egészsége erősen megkérdőjeleződött, a vádlott és védője által indítványozott újabb elmeorvosi vizsgálat elvégzését a bíróság a következőképpen utasította el: *„A bíróság a vádlottnak a tárgyaláson tanúsított magatartását, üldöztetési és mérgezéses elmondásait a bíróság manipulálására és megtévesztésére irányuló, elmebetegséget megjártató magatartásnak tekintette, különös figyelemmel arra, hogy az általa előadott halandzsaszerű szövegek elmondását követően többször is elnevette magát. Az ilyen jellegű magatartásra többször hivatkoztak a szakértői vélemények is.”* A másodfokú bíróság osztotta az első fok álláspontját: *„helyesen járt el az elsőfokú bíróság, hogy nem rendelt ki újabb elmeorvos szakértőt, mert a vádlott védekezésén túl nem merült fel olyan adat, amely kétséggé tette volna a vádlott beszámítási képességét”.*

Ha a nemek szempontjából vizsgáljuk a kérdést, megállapítható, hogy a nőknél gyakrabban értékelték a lelki tényezőket enyhítőként, mint a férfiaknál: a nők 28,6, míg a férfiak 12,3 százalékánál szerepeltek a pszichés jellemzők az enyhítő körülmények között. Ennek egyik oka lehet, hogy a nők által elkövetett emberölések motívuma, előzménye (családi krízis, bántalmazott nők, súlyos depresszió) legtöbbször valóban lelki eredetű volt.

A motívumok és a pszichés tényezők büntetés kiszabás során történő figyelembevételé között szintén összefüggés mutatkozik.

Egyértelműen látszik, hogy a „hidegvérrel” elkövetett gyilkosságok (nyeregségvágy, bosszú, bűncselekmény leplezése, bérgyilkosság) esetében elenyésző arányban fordul elő, hogy a személyiségzavart, személyiségtorzulást enyhítő körülményként vegyék figyelembe. Ugyanakkor az érzelmi motívumoknál (féltekenység, régóta húzódó konfliktus, hirtelen keletkező indulat, krízishelyzet, félelem) átlagosan 20-22 százalékban értékelték a mentális hátteret enyhítő tényezőként. Utóbbi arány sem tekinthető magasnak, amiből az következik, hogy a magyar bírói gyakorlat emberölési ügyekben kisebb hangsúlyt helyez a pszichés zavarok jogi értékelésére.

Védekezési stratégiák több elkövető esetén

A társas elkövetés a fiatalkori bűnözés tipikus jellemzője, de az idősebb elkövetőknél is előfordul. A legnehezebb dolga a bíróságnak a sok vádlottat számláló esetekben van, amikor pontosan meg kell állapítania, hogy melyik vádlott milyen elkövetési magatartást fejtett ki, ténylegesen ki okozta a sértett halálát, és ki milyen mértékben vett részt a bántalmazásban.

Az egyik leggyakoribb védekezés a társas elkövetések esetében a *felelősség társra hátrítása* volt.²⁹ A társas elkövetők fele védekezett azzal, hogy valójában a társ volt a bántalmazó, a társ a felelős a bűncselekmény megvalósításáért. Az így védekezők 13,2 százalékánál volt enyhítő körülmény a mentális állapot vagy személyiség, ami azt jelenti, hogy esetükben valószínűleg tényleg a társé volt a főszerep, vagy legalábbis a társ volt az értelmi szerző, mivel a nem így védekezőknek csak 4,6 százalékánál volt a mentális állapot enyhítő körülmény. Mind ebből következik, hogy a társas elkövetések esetében az alacsonyabb mentális színvonalnak – amely már gyakran eléri a beszámíthatóságot korlátozó szintet – valóban hatása lehet a bűncselekmény elkövetésében való tényleges részvételre. Az adatok arra utalnak, hogy a mentális betegségben vagy valamilyen mentális zavarban szenvedő elkövetők inkább sodródnak bűncselekmények elkövetésébe, általában nem ők az ötletgazdák, és a megvalósításban is kisebb szerepük van.

---

²⁹ Az ezzel kapcsolatos összefüggéseket a társas elkövetőknél vizsgáltam (97 fő). A társra hátrítás a következők szerint fordult elő: a társ(ak) volt(ak) a fő bántalmazó(k); a társ felszólítására, biztatására tette; ő maga nem vett részt a bántalmazásban; nem tudta, hogy társa mire készül; félt a társától, társa megfenyegette; nem látta pontosan, mi történt; a társ bosszúból fogja rá a bűncselekmény elkövetését; a haragosoktól való félelmében tette.

A saját felelősség csökkentése mint védekezési stratégia, úgy tűnik, hogy sokszor a visszájára fordul, és éppen az ellenkező véleményt alakítja ki az ítélethozókban, így akár súlyosabb büntetéshez is vezethet. Az így védekezők 20,8 százalékánál a bíróság az egyéb bizonyítékok alapján kifejezetten a kezdeményező szerepet állapította meg és azt súlyosító körülményként értékelte. A nem így védekezőknél a „fő” elkövetők aránya hasonlóan alakult: 20,5 százalékuknál bizonyosodott be, hogy ők voltak az ötletgazdák és sokszor a legbrutálisabb támadók. Mindebből látható, hogy a bíróság az egymásra hárító vallomások figyelembevételével, más bizonyítékok alapján igyekszik dönteni a bekövetkezett eredményért fennálló felelősség kérdésében.

A szándékosság hiányára hivatkozás mint védekezési forma

A fiatal elkövetők 26,7, a több ember sérelmére megvalósított emberölések elkövetőinek 45,6 százaléka hivatkozott arra, hogy *szándéka nem terjedt ki az ölésre*.³⁰ Miután a mintába kizárólag jogerősen lezárt, szándékos emberölési ügyek kerültek, ezért e védekezés elfogadása a bíróság részéről nyilvánvalóan nem fordulhatott elő. Azonban a szándékosság „erősségét” gyengíti az elkövetés utáni állapot enyhítő körülményként való értékelése, amely a szándékosság hiányára hivatkozók kb. 40 százalékánál jelent meg a büntetéskiszabás során, azaz a bíróság ennyi elkövetőnek „hitte el”, hogy valóban felindultságában ölte meg a sértettet (ez a felindultság természetesen nem érte el az erős felindultságban elkövetett emberölés mint privilegizált tényállás megállapíthatóságának szintjét).

A sértetti közrehatásra hivatkozás

Az élet és testi épség elleni bűncselekmények esetében gyakori, hogy a passzív alanyok valójában aktív szerepet játszanak a sérelmükre megvalósított erőszakos cselekmények előidézésében, jellemzően alkoholos állapotban kifejtett agresszív, provokatív magatartás tanúsításával.³¹

A *sértetti közrehatásra*³² hivatkozás vizsgálata és megítélése a befejezett emberölési ügyekben kifejezetten problematikus, tekintettel arra, hogy a sértett már nem él, így meghallgatni nem lehet, tanú nem minden esetben van, így az egyéb

³⁰ Az ölési szándék hiánya a következő fordulatokkal hangzott el: nem akarta megölni, bűnöségét nem ismeri el; megbánta tettét; kihívta a mentőket/segítséget hívott; véletlenül történt a bűncselekmény; gondatlanságból elkövetett emberölés; nem akarta a pénzért/értékek elvételéért megölni; csak meg akarta ijeszteni.

³¹ Bakóczy A. – Sárkány I.: Erőszak a bűnözésben. BM Kiadó, Budapest, 2001, 377. o.

³² „A sértett felróható közrehatása enyhítő körülmény. Ilyenként értékelhető a részéről tanúsított durva, erőszakos, kihívó vagy súlyosan sértő viselkedés, a jogtalan eljárás;” 56. BK vélemény III. pont 4. alpont.

körülményekből, előzményekből „ellenőrizheti” a bíróság a vádlotti védekezést. A jogos védelmi helyzet fennállásának megállapítása is rendkívül körültekintő vizsgálatot igényel. A fiatal emberölők 28,7, a több ember sérelmére megvalósított emberölések elkövetőinek 43,5 százaléka védekezett azzal, hogy a sértett valamilyen módon közrehatott a cselekmény bekövetkezésében. Elsősorban a sértett provokatív magatartása, a sértett támadása elleni védekezés és a bűncselekmény előtt hosszú ideje fennálló konfliktusos viszony említése fordult elő ebben a körben. Amellett, hogy az általunk elemzett ügyek jelentős részénél valóban szerepet játszott a sértett viselkedése a bűncselekmény bekövetkezésében, ezt a bíróság csak ritkán értékelte enyhítő körülményként.³³

A beismerés értékelése a büntetéskiszabás során

Az elemzésben részt vevő *fiatal elkövetőknek* csupán harmada tagadta az emberölési cselekményt, míg a többség legalább ténybeli beismerő vallomást tett. A beismerés enyhítő körülményként szerepelt az ítéletekben, azonban valójában nem hozott enyhébb büntetést.

Az büntetés átlagos hosszát tekintve nem fedezhető fel lényeges különbség: a fiataloknál a beismerők 9,69, a tagadók 9,88 évet kaptak átlagosan, míg a több emberen elkövetett emberölések elítélteinek büntetése, ha beismertek, átlagosan 17,6 év volt, ha viszont tagadtak, átlagosan 14,7 évet kaptak. Emellett a fiatalok körében a tagadók majdnem fele (48,9 százalék), a több embert ölők 44,2 százaléka tíz évnél kevesebb büntetést kapott, míg a beismerő fiataloknak csak 41,2 százalékáról, a több embert ölők 31 százalékáról mondható ez el, azaz teljesen a tagadás vezetett enyhébb büntetéshez.

A több ember sérelmére elkövetett emberölések terheltjeinek 32,1 százaléka tagadta a bűncselekmény elkövetését, hasonlóan a fiatal elkövetőkhöz. A többség *beismerése* ellenére az elkövetőknek csupán 32,5 százalékánál számított a beismerés enyhítő körülménynek, ugyanis csak a bűnösségre is kiterjedő beismerő vallomás jelentett jelentősebb enyhítő tényezőt³⁴. A beismerők harmada a legsúlyosabb, életfogytig tartó szabadságvesztést kapta, második harmada tizenöt év büntetésben részesült, és csupán a harmadik harmad kapott enyhébb, tíz év alatti büntetést.

---

³³ A több ember sérelmére elkövetett emberölések mintájában az ügyek 6,6, a fiatal gyilkosok 1,8 százalékánál értékelte a bíróság enyhítő körülményként a sértetti közrehatást.

³⁴ 3/2013. BJE

Úgy tűnik, a beismerés – akár ténybeli, akár teljes – önmagában nem befolyásolja a büntetés alakulását. A ténybeli beismerés nem feltétlenül viszi előrébb a bizonyítási eljárást, így nem számít lényeges enyhítő körülménynek sem. A bűnösségre is kiterjedő beismerés viszont az ügy teljes megoldását jelentheti.

A terhelt egészségi állapotára hivatkozás

A több ember sérelmére elkövetett emberöléséknél a terhelti védekezések sorában találkozhattunk olyan, az elkövető személyéhez tapadó jellemzőkkel, amelyeket a bíróság a szabadságvesztés-büntetés elviselését nehezítő tényezőként vett figyelembe. Ez többnyire a vádlott egészségi állapotával, idős korával vagy krónikus betegségével függött össze.

A büntetékiszabási körülményekről szóló 56. számú büntetőkollégiumi vélemény értelmében *„az elkövető betegsége, jelentős mérvű rokkantsága vagy egyéb olyan körülmény, amely a büntetés elviselését megnehezíti, enyhítő hatású, és akkor is értékelendő, ha a bűncselekmény elkövetése után állott elő”*. Fiatalkorúaknál ritkán fordult elő ilyen hivatkozás, testi megbetegedésekkel inkább az idősebb elkövetőknél találkozhattunk.³⁵

A fogva tartás elviselése vonatkozásában kizárólag testi megbetegedéseket vettek figyelembe, pszichés betegségek esetén fel sem vetődött, hogy erre esetleg a börtönben tartózkodás rossz hatással lenne. Bár nagyobb lehet a visszaélés esélye a pszichés betegségek bizonyításánál, elvi szinten mégis „igazságtalanak” tűnik, hogy csak testi betegségek jöhetnek szóba enyhítő körülményként.

Azonban hozzá kell tenni, hogy általában a pszichés megbetegedést beszámítási képességet korlátozó tényezőként értékelték, amely enyhítő körülményként szerepelt az ítéletben. De, mint említettem, voltak olyan, orvosilag igazolt pszichés zavarban vagy betegségben szenvedő elkövetők is, akiknek beszámítási képessége teljes volt, és a betegségük nem szerepelt az enyhítő körülmények között sem.

---

³⁵ Néhány példa az előfordult betegségekre, amelyek enyhítő tényezőként szerepeltek: Crohn-betegség (krónikus bélgyulladásos betegség, amely súlyos esetben akár életveszélyes is lehet), hasnyálmirigy-betegség, lisztérzékenység, gerincbetegségek, csípőprotézis, magas vérnyomás okozta agyi károsodás, gyomornyálkahártya-gyulladás, végtagbetegség (csak bottal tud járni, kézremegés).

Összegzés

Napjainkra a védőügyvédek eljárásokban betöltött szerepe megváltozott. Egyfelől felértékelődött, mivel ők mint a jogot ismerő és a jogi gondolkodást értő és gyakorló szakemberek vesznek részt az eljárásban.

Másfelől azonban – főként jelentősebb horderejű ügyekben – sokkal inkább követik védencük utasításait vagy működnek együtt a terhelttel, mint korábban. Angolszász kollégáikhoz hasonló stílust követve tárgyalási fellépésük is keményebbé vált, figyelembe véve, hogy a kontinentális jogrendszerekben is nagyobb lett az ügyészi aktivitás mind a nyomozás, mind a bírósági szakaszban.³⁶ Minderre tekintettel – legalábbis elvi szinten – a védő szerepe és a védekezési stratégia meghatározása fontossá vált a hazai büntetőeljárásban is. Kérdés azonban, hogy a kiemelkedő tárgyi súlyt képviselő, szándékos emberöléseket megvalósító elkövetők esetében is hasonlóan alakul-e a védelem szerepe.

Az elemzett ügyek azt mutatják, hogy az emberölések elkövetőinek büntetőjogi megítélését – az objektív tényezőkön túl – kevésbé befolyásolja a védői minőség, mint inkább az elkövetett cselekmény brutalitása, az elkövető személyi körülményei, személyisége és intellektusa. A terhelt megnyilvánulásai az eljárás során, különösen a tárgyaláson tanúsított magatartása jelentős hatást gyakorol a bírák mérlegelő tevékenységére, ezért a védő – főként, ha az elkövető kiléte nem kérdéses – sikeresebb lehet, ha a terheltet a jó személyes benyomás keltésére biztatja, mint ha például a felelősség társra hárítását, vagy akár a tagadást választja a védekezés fő irányának.

Természetesen minden ügy és minden elkövető más és más, ezért nem lehet egyetlen megoldást ráhúzni valamennyi esetre, azonban az agresszív, a felelősséget mindenáron hárító védekezés gyakran a visszájára fordulhat, és ellenkező hatást érhet el. A kóros elmeállapot bármilyen formájára vagy a beszámítási képesség korlátozottságára történő hivatkozás sikeres lehet, azonban csak akkor, ha azt igazságügyi elmeorvos szakértői vélemény is alátámasztja. Védelmi oldalról szemlélve tehát, emberölések esetében úgy tűnik, hogy a *vádolt személyének* pozitív beállítása erősebb hatást gyakorolhat a bíróságra, mint magának a bűncselekményi körülményeknek a tagadása vagy magyarázása.

---

³⁶ Fantoly Zs.: A büntető tárgyalási rendszerek sajátosságai és a büntetőeljárás hatékonysága. HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2012, 100–101. o.

Irodalom

Bakóczy A. – Sárkány I.: *Erőszak a bűnözésben.* BM Kiadó, Budapest, 2001

Belovics E. – Gellér B. – Nagy F. – Tóth M.: *Büntetőjog I. Általános rész. A 2012. évi C. törvény alapján.* HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2014

Bencze M.: A bírói mérlegelésre vonatkozó szabályok értelmezésének sajátosságai. *Jogesetek Magyarázata*, 2011/2.

Bérces V.: *A védői szerepkör értelmezésének kérdései, különös tekintettel a büntetőbíróság előtti eljárásokra.* Pázmány Press, Budapest, 2014

Elek B. – Hajdú K.: Terhelti védekezések jogi és pszichológiai szempontú értékelése az adminisztratív csődbüntett köréből. *Debreceni Jogi Műhely*, 2006/3.

http://www.debrecenijogimuhely.hu/archivum/3_2006/terhelti_vedekezések_jogi_es_pszichologiai_szempontu_ertekelese_az_adminisztrativ_csodbuntett_korebol/

Fantoly Zs.: *A büntető tárgyalási rendszerek sajátosságai és a büntetőeljárás hatékonysága.* HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2012

Fenyvesi Cs.: *A védőügyvéd. A védő büntetőeljárás szerepéről és jogállásáról.* Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2001

Mező A.: A terhelt vallomásának szerepe a büntetőeljárásban. *Debreceni Jogi Műhely*, 2012/3.

http://www.debrecenijogimuhely.hu/archivum/3_2012/a_terhelt_vallomasanak_szerpe_a_buntetoeljarasban/

Nagy L. T.: Több ember sérelmére elkövetett emberölések kutatása. In: **Vóko Gy. (szerk.):** *Kriminológiai Tanulmányok 52.* OKRI, Budapest, 2015

Tóth A. N. – Háger T.: A terhelt vallomása a büntetőeljárás bírósági szakaszában, egyes eljárási szabálysértések megítélése. *Miskolci Jogi Szemle*, 2013/2.

A hazai büntetőeljárás hatékonyságáról¹

A büntetőeljárás elhúzódása egyre nagyobb probléma a jogalkalmazás hétköznapjaiban, ezért napjaink igazságszolgáltatása kiemelt figyelmet szentel a Be. gyorsítására és egyszerűsítésére. A most zajló büntetőeljárás kodifikáció folyamatában ezért nem meglepő, ha azok a jogintézmények válnak hangsúlyossá, amelyek az eljárást hatékonyabbá kívánják tenni. A tanulmány bemutatja az eljárás elhúzódásának hátterében lévő okokat, valamint bemutatja azokat a jogintézményeket – ezek előnyeit és hátrányait is –, amelyek képesek az eljárást egyszerűsíteni és/vagy gyorsítani. Továbbá annak a hipotézisnek a bizonyítására törekszik, amely azt mondja ki, hogy a Be. gyorsítása önmagában nem elegendő eszköze a hatékony bűnüldözés megteremtésének, a jogalkotónak emberi jogi szempontokat is figyelembe kell vennie.

Az elv, amely már a múlt század végén a jogalkotó szeme előtt lebegett, igen egyszerű tételen alapszik: az eljárási garanciák teljes kínálatával kiköveztet tárgyalásra csak azokban az esetekben kerüljön sor, ahol igazából vita van. Ha a terhelt beismeri a bűncselekmény elkövetését, és a bizonyítékok is rendelkezésre állnak, akkor meghatározott bűncselekmények esetében (nem csak a csekély súlyúaknál) alkalmazhatók az egyszerűsített, rövidebb időn belül véget érő eljárások.

Gyakran hangoztatott ellenérv az eljárás gyorsítása kapcsán, hogy a tárgyalás elkerülése az eljárási garanciák egy részének elvesztésével is jár. Az Emberi jogok európai egyezményének 6. cikkében foglaltak szerint mindenkinek joga van arra, hogy az ellene emelt vádról ésszerű határidőn belül döntsenek.² („Mindenkinek joga van arra, hogy ügyét a törvény által létrehozott független és pártatlan bíróság tisztességesen nyilvánosan és ésszerű időn belül tárgyalja.”)

Az eljárások elhúzódása így egyrészt a terhelt érdekeit is sérti, másrészt pedig az eljárás többi résztvevője tekintetében is hátrányos.

¹ Lásd a büntetőeljárás hatékonyságával korábban foglalkozó OKRI-kutatást. Kiss A. – Mészáros Á.: A nyomozás egyszerűsítése, a nyomozás időszerűsége, a büntetőeljárás egyszerűsítése. Elérhető: http://www.bm-tt.hu/assets/letolt/rendtudtar/be_gyorsitas_kutjel_meszaros_kiss_2011%20doc.pdf

² Egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről. Kihirdette az 1993. évi XXXI. tv. http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_HUN.pdf; http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99300031.TV

A gyorsító, az egyszerűsítő és az eltereléses technikák létjogosultsága nemcsak attól függ, mennyiben mondhatunk le az alapelvek egy részéről, amelyek éppen a tárgyalási szakban teljednek ki, hanem attól is, hogy mennyiben tekinthetünk el a legalitás fő szabályától. Az opportunitás elvének kiterjesztése erre megoldás lehet, továbbá azt se feledjük, hogy a terhelt a jogairól (például arról, hogy az ügyében tárgyalást tartsanak) önkéntesen le is mondhat, ha cserébe enyhébb büntetést kap.

Léteznek bírói eljárást kiváltó és azokat nem kikerülő megoldások. Az előbbieknél, az úgynevezett elterelő eljárásoknál az ügyész a főszerep. Ebbe a csoportba tartozik *az eljárás megszüntetése, a megrovás, a vádemelés részbeni mellőzése, a vádemelés elhalasztása, a közvetítői eljárás (mediáció), lemondás a tárgyalásról.*

A másik csoportot azok a jogintézmények alkotják, amelyek a bírói szakaszt bár nem kerülik ki, de a hagyományos értelemben vett tárgyalás elmaradásával képesek egyszerűsíteni és/vagy gyorsítani az eljárást. Ezek *a bíróság elé állítás, a tárgyalás mellőzése, a bíróság által alkalmazott mediáció.*

A tárgyalást kiváltó megoldások egy részét az opportunitás elvének alkalmazása teszi lehetővé, más részük pedig sommás eljárás keretében valósítható meg.

Az elterelési lehetőségekre hazánkban az eljárás különböző szakaszaiban van mód, többnyire a bírósági tárgyalás előtt, de egyes fajtáira a későbbiekben is sor kerülhet.

Az ügyészi mérlegelési jogkör alkalmazása az első helyen említett esetekben tehát felértékelődik. Az ügyész joga ekkor eldönteni, hogy bíróság elé viszi-e az ügyet, vagy sem.

Az eljárás egyszerűsítését és/vagy gyorsítását jelentő jogintézmények egy része az enyhébb bűncselekmények esetében valósulhat meg, az úgynevezett sommás eljárások esetében viszont nem csak a bagatell-bűncselekmények esetében teszik lehetővé a büntetőper elmaradását. Utóbbiaknál feltétel, hogy a bűnügy egyszerű megítélésű legyen, a terhelt beismerje a bűncselekmény elkövetését, vagy akkor is, ha tetten érték. A bíróság elé állítás esetében éppen az előzetes eljárás (nyomozás) rövidül, és bár a bírósági szakaszra sor kerül, de a hagyományos vádemelés nélkül, továbbá a büntetőeljárás pár nap, de legfeljebb néhány hét alatt véget ér.

Csakúgy, mint a sommás eljárás esetében, a büntetőparancsnál (tárgyalás mellőzése) is szerepet kap a bíró, de ebben az esetben az eljárás inkább adminisztratív jellegű, bírói eljárási jellemzői nem igazán vannak.

A harmadik csoportba tartozik az infrastruktúra javítása. Az eljárás hatékonyságát ugyanis segíthetik azok a technikai felszerelések, amelyek a XXI. század modern elektronikai berendezéseit viszik be a büntetőeljárásba (táv-meghallgatás, elektronikus jegyzőkönyv stb.).

Tanulmányomban, mielőtt kitérek azokra a hazai és európai jogintézményekre, amelyek képesek az eljárást egyszerűsíteni és/vagy gyorsítani, az eljárás elhúzódsának háttérében lévő okokat is kutatom. Az elemzett jogintézményeknél bemutatom azok előnyeit és hátrányait is.

Az eljárás elhúzódsása mögött lévő okok

A témával kapcsolatos OKRI-kutatás³ szerint a büntetőeljárás hatékonysága kapcsán felvetődő okok a következők:

- kisebb-nagyobb visszaesésen keresztül növekszik az ismertté vált bűncselekmények száma;
- növekszik a latens bűncselekmények száma;
- változik a bűnözés struktúrája;
- változik a bűnözés jellege;
- fejlődnek a bűnözés módszerei; az igazságszolgáltatás infrastruktúrája sem technikai, sem szervezeti, sem személyi vonatkozásban nem tudja követni a bűnözésben bekövetkezett változásokat;
- jelentős a késedelem, hosszú ideig tartanak az eljárások;
- a garanciák akadálypályává változtatják a büntetőeljárást;
- bürokratikus az igazságszolgáltatás.⁴

A büntetőeljárás elhúzódsása mögött, mint látható, számos olyan okot találunk, amelyek általánosságban, bármilyen típusú ügynél előfordulhatnak. Például az eljárás résztvevői nem jelennek meg az eljárási cselekményen, az eljárás résztvevői késedelmesen teljesítik kötelezettségüket, vagy késedelmesen terjesztik elő indítványukat, a hatóság szabálytalanul vagy késedelmesen idézi a megjelenésre kötelezettet, a terhelt elővezetését nem teljesítik, a védelem kifogással, panasszal élve húzza el az eljárást, értelmetlen az ügyek egyesítése, a megkeresések eredménytelenek stb.⁵ A nevesített okok között találunk olyanokat, amelyek a jogalkalmazó hibáira vezethetők vissza, és nem mindig az eljárás résztvevői húzzák csak el az eljárást.

---

³ Kiss A. – Mészáros Á.: i. m.

⁴ Uo.

⁵ Uo.

Természetesen az előbbi felsorolás nem teljes, számos más tényező is az eljárás elhúzódsához vezet(het). Nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy milyen típusú bűncselekmény miatt folyik az eljárás.

Vannak olyan bűncselekményi csoportok, amelyek a nehezen bizonyítható bűncselekmények közé sorolhatók. Ezek azok a bűncselekmények, amelyeknek mind a nyomozása, mind az elbírálása kétségkívül hosszabb időt vesz igénybe. Ilyenek a személy elleni, a gazdasági, a közélet tisztasága elleni és az ahhoz kapcsolódó bűncselekmények.⁶

Sokszor valóban indokolatlanul bonyolult az eljárás, és bár a hatályos jogszabályok is megengedik a gyorsító és egyszerűsítő jogintézmények alkalmazását, ezek a rendelkezések nem mindig a megfelelő helyen szerepelnek. Az egyszerűsített eljárási formák a valóságban nem is mindig adnak lehetőséget arra, hogy az ügyet rövid időn belül befejezzék. Legtöbbször csak az egyik helyről kerül át az akta egy másik hatósághoz. (Az áttétel az áttevőnél befejezett ügynek számít.)

Korábban már *Pusztai László* is rámutatott arra *A szakvélemény és a bizonyítékok szabad mérlegelése* című kutatásában – és ez napjainkban is helytálló –, miszerint teljes körű beismerés esetében is előfordul a túlbizonyítás, amely tovább húzza az eljárást, időt és költséget nem kímélve.

A hétköznapi gyakorlatban gyakran kiderül, az eljáró hatóságok vagy azért vonnak be szakértőt, hogy a saját munkaterhüket csökkentsék, vagy azért, hogy a döntésért való felelősségüket megosszák. Vagyis nem minden esetben tényleges bizonyítási szükségéből, hanem azért, hogy úgymond a szakértővel „nyomoztassák” le az ügyet. Több esetben találunk olyan kirendelő határozatot, ahol arra kér a jogalkalmazó választ, vajon a bekövetkezett eredményért kit és milyen mértékben terhel a felelősség. Sokszor pedig nem a kirendelő biztosítja a szakvélemény adásához szükséges adatokat, hanem a szakértővel próbálja beszereztetni őket. Megfigyelhető néhány esetenél az is, hogy feleslegesen kerül sor második vagy további szakértő kirendelésére vagy azért, hogy az elhúzó eljárásnak így legyen „objektív” alapja, vagy azért, mert az első szakértő véleményének értékelése elmélyült szellemi munkát igényel, a több egybehangzónál pedig mindez megtakarítható, vagyis a munka, de nem az idő és a költség.⁷

---

⁶ Uo.

⁷ Pusztai L.: *A szakvélemény és a bizonyítékok szabad mérlegelése*. In: Gödöny J. (szerk.): *Kriminológiai és Kriminálisztikai Tanulmányok* 24. KJK, Budapest, 1987, 359–390. o.

Az eddig felsorolt úgynevezett belső okok mellett léteznek külső okok is. A számos jogszabály-módosítás mára olyan méretűre duzzadt, hogy az már a jogbiztonságot is veszélyezteti, továbbá a jogalkalmazót is nehéz helyzetbe hozza, hiszen a törvény értelmezése a jogszabályban lévő számos ellentmondás következtében szinte lehetetlen.

Arról se feledkezzünk el, hogy a büntetőeljárás időtartamának pontos kimutatása az egyes eljáró szervek különböző statisztikai módszerekkel történő mérései miatt nem is mindig lehetséges, miként erre *Kovacsicsné Nagy Katalin* rámutatott.⁸

A büntetőeljárás hatékonyságát javító reformok célul tűzték ki az eljárások egyszerűsítését, gyorsítását, bizonyos konszenzuális elemek beengedését az igazságszolgáltatásba.

A bírósági eljárást kiváltó hazai megoldások, elterelési technikák a büntetőeljárásban

Magyarországon számos mód van a klasszikus tárgyalás elkerülésével az eljárás lezárására: megrovás, vádemelés részbeni mellőzése, vádemelés elhalasztása, közvetítői eljárás, bíróság elé állítás, lemondás a tárgyalásról, tárgyalás mellőzésével folytatott eljárás.

Az *opportunitás* elvének érvényesítésével megvalósuló jogintézmények a megrovás, a vádemelés részbeni mellőzése, a vádemelés elhalasztása és a közvetítői eljárás. Ezek közös jellemzője, hogy a bíróságot mentesítik az ügyek elbírálása alól, ám ennek fejében egyfajta konfliktust hoznak létre a jogalkalmazó, illetve a társadalmi közhangulat között. Ennek lényege abban ragadható meg, hogy a bűncselekmények miatti szorongásból eredő közfelfogás szerint a bűnözés rátelepszik a hétköznapi világára.

E félelmet a média is erősíti, hiszen a tömegtájékoztatás szereplői kíméletlen versenyben állnak egymással, és ez állandó, koncentrált érdeklődést irányít a bűnözésre, ez segíti elő a lapok eladását és a tévéműsorok nézettségét. Emellett időnként a közélet egyes szereplői is ezeket a felfogásokat terjesztik, s nem a bűnözés valós viszonyaira hívják fel a figyelmet. Ezért előfordul, hogy egyenesen a közvélemény igényeire reagáló elgondolásokat foglalnak törvénybe, amelyek még keményebb és még inkább megtorló következmények életre hívásához vezethetnek. A szigorítás permanens szorgalmazása a legalitás erősítését,

---

⁸ Kovacsicsné Nagy K.: A büntetőeljárás időtartama. Rendészeti Szemle, 2007/6., 110. o.

következésképpen az oportunitás visszafogását idézheti elő, amely a bírósági útról elterelés ellen ható körülmény lehet.⁹

A *megrovás* előnye, hogy megkíméli a gyanúsítottat a további eljárástól, felszámolja a sértett számára a büntetőeljárás adta függő jogi helyzetet. A megrovás hátránya, hogy megtöri azt az elvet, miszerint büntetőjogi joghátrányt kizárólag a bíróság alkalmaz.

A *vádemelés részbeni mellőzésének* előnye, hogy a bíróság a valós tárgyi súlyú bűncselekmények elbírálására összpontosíthat. A hátránya, hogy a sértett úgy érezheti, az ő ügyével nem foglalkoznak. Az ügyész munkaterhét – nagyszámú mellőzés esetén – jelentősen növelheti, hiszen valamennyi sértett részére külön határozat szerkesztése és kézbesítése szükséges. A sértett felléphet pótmagán-vádlóként, a bíróságon a mellőzött cselekmények önálló elbírálása gondokat okozhat, ezért a „visszaegyesítés” aligha lesz elkerülhető.

A *vádemelés elhalasztásának* előnye, hogy a gyanúsítottat megkíméli a további eljárástól, a sértett kára pedig rövid időn belül megtérülhet. Hátránya: az ügyész a bűncselekmény elkövetése miatt ír elő kötelezettséget, bár a bíróság a terhelt bűnösségét nem állapította meg; az ügyész munkáját növeli, mert az elhalasztásról külön határozatot kell hoznia; pártfogó felügyelői véleményt kell beszereznie; a gyanúsítottat meg kell hallgatnia; ha az elhalasztás sikeres, újabb határozatot kell hoznia az eljárás megszüntetéséről; ha az elhalasztás nem bizonyul sikeresnek, vádat kell emelnie, vagyis ismét el kell járnia.

Az egyik legkedveltebb elterelési technika a *közvetítői eljárás*, közismertebb nevén a mediáció.¹⁰ Mivel a közvetítői eljárásban a konfliktus feloldását nem hatósági eszközökkel végzik, hanem többféle szempontot vesznek figyelembe, és több megoldási módot alkalmaznak, ezért ez a forma közelebb áll a mindennapok valóságához. A szakemberek arra jöttek rá, hogy az emberek igazságérzetét használva könnyebben feloldhatók a konfliktusok. Így az sem mellékes szempont, hogy a megbillent társadalmi béke közös helyreállításának lehetőségét is megteremtik. Ezáltal lehetővé válik a társadalom „méregtelenítése”, hiszen a felek közötti konfliktus feloldása könnyebbé válhat. A pert kikerülő eljárások következményeként a jogalkalmazók a súlyosabb bűncselekményekre

---

⁹ Láng L.: A büntetőeljárást gyorsító és egyszerűsítő jogintézmények és mechanizmusok. Előadás. Elhangzott a budapesti Eurojustice-konferencián. Budapest, 2010

¹⁰ A mediációval kapcsolatban lásd Barabás A. T.: Börtön helyett egyezség? A mediáció és más alternatív szankciók Európában. Complex Kiadó, Budapest, 2004; Farkas K.: A büntetőügyekben alkalmazható közvetítői eljárás. In: Miskolci Doktoranduszok Jogtudományi Tanulmányai, 9. kötet. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2008, 67–92. o.

koncentrálhatnak. A hivatalos eljárás pedig ennek megfelelően, nagyobb jelentőséget kap. Ugyanakkor az igazságszolgáltatás tekintélye nem csorbul, mert bár az ügyész „kiadta a kezéből” az ügyet, és a bíróság sem tartott tárgyalást, a mediáción kötött egyezséget mégis az igazságszolgáltatás szervei szentesítik.

A mediációt a legtöbb helyen azért tartják sikeres jogintézménynek, mert egyfajta resztoratív igényt is kielégít, és figyelembe veszi a sértett érdekeit is. A mediáció négy szempontból is előnyös lehet a sértett számára: egyrészről nem érzi magát mellőzöttnek, másrészről megtérül a kára, harmadrészről bocsánatot kérnek tőle, negyedréstől pedig megszűnik a szorongása.

A közvetítés folyamán a sértett passzív tanúból az eljárás aktív szereplője lesz, és az ott folyó párbeszéd egyik partnereként részt vesz a konfliktus feloldásában. Úgy érezheti, hogy tekintettel vannak rá. Viszonylag rövid idővel a bűncselekmény elkövetése után foglalkoznak a sérelmével. A meglévő konfliktusnak nem tárgya, hanem alanya, szinte a mediáció „házigazdája”. Szó sincs itt másodlagos, illetve harmadlagos viktimizációról, ugyanis senki sem sérti meg a méltóságát a közvetítés folyamán.¹¹ Csökkenti tehát a sértett személytelenségét, névtelenségét. Lehetőséget kap arra, hogy elmondja, hogyan élte át az ellene elkövetett bűncselekményt; beszélhet a saját bajairól. Információt szerezhethet az elkövető indítékairól, megismerheti cselekedetei motivációját. Reagálhat a terhelt érzelmi indítékaira, sőt az iránta érzett haragját is kifejezheti. Segítséget kap ahhoz, hogy megértse, vajon miért éppen ő vált a támadás célpontjává. A neki okozott kárt és sérelmet konkrétan kinyilváníthatja, sőt ő dönt a számára kielégítő elégtételről, amit sikeres mediáció esetén meg is kell kapnia. Az anyagi mellett erkölcsi elégtétellel is szolgálnak számára: a terhelt megbánja tettét, és bocsánatot kér tőle. A jövőre nézve is vannak előnyei ennek az eljárási formának. A sértett ugyanis megszabadul(hat) a bűncselekménnyel és az elkövetővel kapcsolatos félelmétől, szorongásától; védettebb lesz a jövőben esetleg bekövetkező támadással szemben.

A mediáció előnyei a terhelt szempontjából: a bűncselekmény elkövetője szembesül tetteivel, megértheti cselekményeinek a következményeit. Felismeri, kénytelen felismerni, hogy rosszat tett, kárt okozott valakinek, és ezért elégtétellel tartozik. Egyszersmind lehetőséget kap arra, hogy rövidebb eljárásban vagy enyhébb büntetést kapjon, vagy vele szemben az eljárást megszüntessék feltéve, hogy a kárt megtéríti, vagy más módon elégtételt nyújt.¹² Franciaországban például az elkövetők általában nem azért járulnak hozzá a mediációhoz, mert jóvá

---

¹¹ A. Rękas: *Mediacja w Polskim Prawie Karnym*, Oficyna Wydawnicza MS 2004. <http://www.ms.gov.pl/przewodnik/przew11.pdf>

¹² Uo.

akarják tenni a sértett ellen elkövetett bűncselekményt, hanem a tapasztalat azt mutatja, hogy sokkal inkább azért, mert ezzel elkerülhetik a szabadságvesztést. Sokszor nem tudják, hogy az enyhébb bűncselekményeknél a szabadságvesztéssel fenyegetés, bár a törvényben benne van, csak az egyik lehetőség a bíró kezében; a per végén általában nem szab ki szabadságvesztést.¹³

További előny a terhelt szempontjából, hogy ennek az eljárásnak rá nézve nincs stigmatizációs hatása, az adatai nem kerülnek be a nyilvántartásba, ezért lehetőséget kap arra, hogy nagyobb eséllyel lépjen vissza a normális életbe. A közvetítés egyik célja, hogy az elkövető vállalja a felelősséget a jogellenes magatartásáért. A mediáció folyamán kialakulhat a bűnhődés érzete; ez segíti abban, hogy helyrehozza a kárt.

A mediáció előnyei az igazságszolgáltatás szempontjából: a pert kikerülő eljárások következményeként a jogalkalmazók a súlyosabb bűncselekményekre koncentrálnak. A hivatalos eljárás pedig ennek megfelelően nagyobb jelentőséget kap.

A mediáció előnyei a polgári eljárásban is megmutatkoznak azáltal, hogy a kártérítési perek száma csökken.¹⁴

A mediáció előnyei a társadalom szempontjából: mivel a közvetítői eljárásban a konfliktus feloldását nem hatósági eszközökkel végzik, hanem többféle szempontot vesznek figyelembe, és több megoldási módot alkalmaznak, ezért ez a forma közelebb áll a mindennapok valóságához. A szakemberek arra jöttek rá, hogy az emberek igazságérzetét használva könnyebben feloldhatók a konfliktusok. Így az sem mellékes szempont, hogy a megbillent társadalmi béke közös helyreállításának lehetőségét is megteremtik. Ezáltal lehetővé válik a társadalom „méregtelenítése”, hiszen könnyebbé válhat a felek közötti konfliktus feloldása.¹⁵

Az sem utolsó szempont, hogy azokban az országokban, amelyekben fő szabályként az opportunitás elve érvényesül, a bagatell-bűncselekmények esetében feltételezhető, hogy az ügyész nem is emelne vádat. A mediációt pedig főként e bűncselekményekre találták ki. Franciaországban például leggyakrabban a városi, szomszédsági vitákból eredő konfliktusoknál használják, a békéltetés céljából. Itt a represszív eszközök nem jó megoldások. Ha viszont az ügyész diszkrecionális hatalmánál fogva eltekintene a vádemeléstől, akkor a meglévő konfliktus csak tovább mélyülne.¹⁶

---

¹³ R. Berg: A büntetőjogi mediáció. Kézirat. Pártfogó Felügyelői és Jogi Felügyelői Szolgálat Országos Hivatala, Budapest, 2007 (Nyersfordítás; fordította: Törzs Edit.)

¹⁴ A. Rékas: i. m.

¹⁵ Uo.

¹⁶ R. Berg: i. m.

A kisebb viták üldözésének feladására további ellenérv, hogy egyrészt a sértett kártérítés nélkül marad, másrészt a terheltben a következmények nélkül maradás negatív folyamatokat indít.¹⁷

Ha az egyének közötti viták stagnálnak vagy növekednek, akkor a társadalmi szolidaritás gyengül. A mediáció viszont lehetővé teszi a társadalmi kommunikáció javítását, és növeli az egyének egymás iránti toleranciáját is. Fejleszti továbbá a társadalom jogi nevelését. Lehetővé teszi a korábbi elvek megváltoztatását; a védekező-büntető politika helyett a megelőző-helyreállító szemlélet kerül előtérbe. Az elkövető valódi társadalmi reintegrációjára helyezi a hangsúlyt, s így csökkenti/csökkentheti a perifériára szorulókat számát.¹⁸ A közvetítői eljárásra utalás lehetősége ösztönzi az elkövetőt a tett beismerésére.

Mindent összevetve, az elterelt eljárás következményeként egyrészt csökkennek az igazságszolgáltatás terhei, a rendszer fenntartásának költségei, másrészt az eredményes mediáció erősíti a társadalom tagjainak igazságszolgáltatásba vetett hitét, harmadrészt pedig kimutatható, hogy a közvetítői eljárás bűnmegelőzési szempontból is kedvező hatású. Vagyis enyhíti az igazságszolgáltatás krízisének mélységét.

A tárgyalást elkerülő eljárások

Az eljárás gyorsítására ad lehetőséget a bíróság elé állítás, a tárgyalás mellőzése (büntetőparancs) és a tárgyalásról lemondás. Bár ezek a jogintézmények a bírósági eljárást nem, a hagyományos értelemben vett pert viszont kikerülik.

A *bíróság elé állítás* esetében a nyomozás is rövid, a bírósági eljárás is, a vádat az ügyész szóban emeli, és nem szükséges hozzá a terhelt beismerése, tettenérés esetén is alkalmazható, nem csak az ügynevezett bagatell-bűncselekmények esetében. A törvény ugyanis lehetővé teszi, hogy a súlyosabb bűncselekmények esetében, akár nyolcévi szabadságvesztéssel való fenyegetettségkor is, feltéve, hogy az ügy megítélése egyszerű, a bizonyítékok rendelkezésre állnak és a terhelt a bűncselekmény elkövetését beismerte, vagy tetten érték a bűncselekmény elkövetésekor. További feltétel, hogy a bíróság elé állítás az ügyész által a terheltnek a gyanúsítottként történő kihallgatásától számított harminc napon belül történjen.

Az egyes feltételekkel kapcsolatban felvetődő kérdéseknél az első helyen áll a nyolcévi szabadságvesztésnél nem súlyosabb büntetéssel fenyegetettség. Itt a Btk.

---

¹⁷ A. Rékas: i. m.

¹⁸ Uo.

különös részi tényállása a meghatározó. Bíróság elé állításra sor kerülhet több bűncselekmény elkövetésekor is, ebben az esetben a halmazati büntetésként megállapított szabadságvesztés a nyolc évet is meghaladhatja, de valamennyi bűncselekménynél fenn kell állniuk az egyéb feltételeknek is. Visszaesőknél is a terhelt által elkövetett bűncselekmény/bűncselekmények különös részi tényállását kell figyelembe venni, vagyis a kiszabott büntetés ebben az esetben is meghaladhatja a nyolc évet.

Az egyszerű megítélés kétféle szempontból értékelhető, az ügynek ténybeli és jogi értelemben is egyszerűnek kell lennie.

A beismerésnek a bűncselekményt megvalósító valamennyi tényállási elem szempontjának kell megfelelnie, szempont itt a relevancia, a bűnösség beismerését viszont nem követeli meg a törvény.

A tettenérés esete akkor is fennáll, ha nemcsak az egész bűncselekmény elkövetésekor volt jelen tanú, elégséges az is, ha a terhelt bűncselekménye egy részét követte el szemtanú jelenlétében. Ezen túlmenően a joggyakorlat szerint tettenérésről beszélhetünk, ha az elkövetőt a helyszínről történő távozása közben fogják el, de tettenérés az is, ha üldözés közben kapják el.

Bizonyítékok rendelkezésre állása: nem elég, ha a bizonyítékok könnyen beszerezhetők, a rendelkezésre állás azt jelenti, hogy a tárgyalás megkezdésekor az ügy szempontjából releváns valamennyi bizonyítási eszköznek a bíróság előtt kell lennie.

A bíróság elé állítás előnye, hogy az ügy elbírálása a bűncselekmény elkövetésétől számított rövid időn belül befejeződik; a bíróságot mentesíti a tárgyalás előkészítése körébe tartozó számtalan feladattól; mivel az állam válasza a bűncselekmény elkövetésére rendkívül rövid idő alatt bekövetkezik, a büntetés jóval hatékonyabb, s erősítheti azt a nézetet, hogy a bűncselekmény elkövetéséért járó felelősségre vonás elkerülhetetlen.

Hátránya pedig, hogy növeli a nyomozó hatóság, vagy/és az ügyész munkaterhét az azonnali intézkedések elvégzése miatt. Mint előre nem tervezett eljárás, a bíróság munkarendjét megbolygatja, ezért a bírák nem mindenütt fogadják lelkesen.

A tárgyalás mellőzése jogintézményét, közismertebb nevén a büntetőparancsot Magyarországon az 1896. évi Bp. vezette be, a német partikuláris bűnvádi perrendtartások nyomán. Az 1954. évi V. törvény megszüntette a büntetőparancsot, más egyszerűsítésre és gyorsításra vonatkozó rendelkezésekkel együtt. Az I. Be., az 1962. évi 8. tvr. háttérben újra megjelentek az eljárás egyszerűsítésére és gyorsítására vonatkozó elképzelések, így újra visszaállították a jogintézményt, az elnevezése viszont büntetőparancsról „tárgyalás mellőzése pénzbüntetés kiszabása esetén”-re változott.

A II. Be. (1973. évi I. tv.) hatálya alatt az 1987. évi módosítás¹⁹ által más lett a jogintézmény neve, és elmaradt a „pénzbüntetés kiszabása esetén” kitétel, így tárgyalás mellőzéseként szerepelt a jogszabályban. Ez érdembeli változásokat is jelentett, hiszen a pénzbüntetés mellett tárgyalás mellőzésével már három mellékbüntetést is önálló büntetésként szabhatott ki a bíróság: foglalkozástól és járművezetéstől eltiltást, valamint kitiltást. Korábban ugyanis a bíróság a kiszabott pénzfőbüntetés mellett alkalmazhatta a foglalkozástól és járművezetéstől eltiltást mint egyéb szankciót. Az 1973. évi I. tv. legjelentősebb módosítására 1995-ben került sor. Az 1995. évi LXI. tv. lehetővé tette, hogy a bíróság a háromévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűntettek esetében tárgyalás mellőzésével hozzon büntetőjogi felelősséget megállapító döntést, és az addigi szankciók helyett végrehajtásában felfüggesztett szabadságvesztést is kiszabhasson, illetve próbára bocsátást is alkalmazhasson. A feltételek közül pedig kihagyta a „csekély jelentőségű bűncselekmény” kitétel. Ez érthető, ha figyelembe vesszük, hogy ettől kezdve szabadságvesztésre is ítéltették a terheltet úgy, hogy bíróval nem is találkozott.

A hatályos Be. is lehetővé teszi, hogy meghatározott feltételek esetén a pert kikerülve, az eljárás a bírósági szakaszban, a tárgyalás előkészítésekor, a bizonyítékok közvetlen megismerése nélkül véget érjen.

Az 1998. évi XIX. tv., a hatályos Be. értelmében²⁰ a bíróság az ügyész indítványára vagy hivatalból tárgyalás mellőzésével végzést hozhat, ebben a szabadlábban lévő vádlottal szemben többféle szankciót is alkalmazhat: végrehajtásában felfüggesztett szabadságvesztést, közérdekű munkát, pénzbüntetést, foglalkozástól eltiltást, járművezetéstől eltiltást, kitiltást, a spotrendezvények látogatásától való eltiltást, kiutasítást, katona esetében lefokozást, szolgálati viszony megszüntetését. Intézkedésként pedig jóvátételi munkát, próbára bocsátást, megrovást alkalmazhat.

A tárgyalás mellőzésével hozott végzés feltételei között szerepel, hogy ötévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűncselekmény esetén hozható, de maximum kétévi szabadságvesztés szabható ki tárgyalás mellőzésével. A törvény további feltételeket szab, ennek értelmében a tényállásnak egyszerűnek kell lennie, és a vádlottnak a bűncselekmény elkövetését be kell ismernie. Természetesen követelmény az is, hogy a büntetés célja tárgyalás nélkül is elérhető.

A büntetőparancs előnye, hogy rendkívüli módon egyszerűsíti és gyorsítja az eljárást, és az eljáró hatóságok munkaterhe is csökken.

---

¹⁹ Az 1973. évi I. tv.-t módosította az 1987. évi IV. tv.

²⁰ Az 1998. évi XIX. tv. elfogadása és hatálybalépése óta a tárgyalás mellőzése kapcsán is történtek jelentős módosítások.

Hátránya pedig, hogy a bíróság tárgyalás megtartása és a bizonyítékok közvetlen megismerése nélkül dönt. Jogosnak tűnik tehát az aggodalom, amely az eljárási garanciák veszélyeztetésére hívja fel a figyelmet. A büntetővégzés alkalmazásakor ugyanis a bíróság a tényállást a nyomozási iratok és a vád alapján rekonstruálta, így nem érvényesek sem a közvetlenség, sem a kontradiktórius eljárás szabályai.

Amikor korábban csak csekély súlyú bűncselekmények miatt kizárólag pénzbüntetést lehetett tárgyalás mellőzésével kiszabni, akkor ritka volt a tárgyalás tartásának kérése. Ez korántsem jelentette, hogy az elkövető elismerte bűnöségét, ugyanis gyakran inkább megfizette a pénzbüntetést, mintsem további kellemetlenségnek tegye ki magát. A közönyösség és a hatósági eljárástól idegenkedés tehát jelentős szerepet játszott a végzés elfogadásában. Amióta azonban a tárgyalás mellőzése olyan eljárássá vált, ahol a terhelt úgy kaphat például felfüggesztett szabadságvesztést, hogy bíróval, sőt még bírósági titkárral sem feltétlenül találkozik, az aggályok fokozódnak. Ezt az sem oszlatja el megnyugtatóan, hogy beiktattak egy plusz védelmet arra az esetre, ha a vádlott részére a tárgyalás mellőzésével hozott végzést nem lehet kézbesíteni, akkor a bíróság az ügy tárgyalásának kitűzése iránt intézkedik. Tárgyalás tartását a vádlott is kérheti, ebben az esetben viszont a cél, miszerint az eljárás gyorsítható és egyszerűsíthető, nem valósul meg. A sommás eljárások egy része inkább alkalmas arra, hogy a tisztességes eljárás elve ne sérüljön, hiszen a tárgyalásról lemondásnak mindig önkéntesnek kell lennie, vagyis egyszerűen az történik, hogy a terhelt önszántából lemond egy olyan jogról, amely törvénynél fogva megilleti, nem él vele, cserébe enyhébb büntetést kap, amelynek jogalapját a törvény teremti meg, s nem alkudozás következtében jön létre.

A tárgyalásról lemondás jogintézménye tekintetében nem értek egyet azokkal a szerzőkkel, akik ezt a vádalku jellegű intézmények körébe tartozónak vélik, hiszen itt szó sincs alkudozásról, mint a „plea bargaining” esetében.

Például Erdei Árpád szerint azoknál a jogintézményeknél, amelyeknél „a bíróság a törvényben meghatározott, legalacsonyabb felső határig szabhatja ki a büntetést”, és „a bűnösség megállapítását a terhelt nem vitathatja, ám a büntetés enyhítéséért fellebbezhet” az eljárás hasonlósága „az angolszász vádalku [...] intézményéhez félreérthetetlen”.²¹ Később ő is elismeri, hogy a jogintézményből hiányzik „az angolszász »plea bargaining« vásári alkudozása a vád és a védelem között, mert a beismerésért járó kedvezményt a törvény írja elő”.

²¹ Erdei Á.: Haladás és ellenállás, avagy a büntetőeljárás jog kodifikációjának konfliktusa. In: Emlékkönyv Dr. Tokaji Géza c. egyetemi tanár születésének 70. évfordulójára. Szeged, 1996, 81. o.

Ennek a kutatásnak nem tárgya az angolszász vádalku részletes elemzése²², de annyit azért mindenképpen el kell itt mondanom, hogy az angolszász rendszerekben az eljárás teljesen másképpen alakul. Az Egyesült Államokban például a védő számára a bírósági tárgyalást megelőzően az iratbetekintést nem biztosítják, így információhoz csak úgy juthat, ha magánnyomozást folytat, ami kötelező is a számára abban az esetben, ha a vádlott beismerő vallomást kíván tenni. A hétköznapi joggyakorlatában viszont az ügyvédek nagy része eltekint a saját nyomozástól, és inkább az ügyész dolgozószobájában egy csésze kávé vagy tea mellett alkudoznak. Aki látott már ilyen amerikai típusú vádalkut, az tudja, hogy az alkudozás egymás öltönyének, nyakkendőjének a dicsérgetésével is kezdődhet. Az ilyen jellegű eljárások hazánkban elképzelhetetlenek, még akkor is, ha a két jogrendszer között megfigyelhető egyfajta közeledés, és az úgynevezett konszenzuális elemek beszivárgásának vagyunk tanúi.

A tárgyalásról lemondás jogintézményének az előnye, hogy a bíróság elkerüli a fárasztó, a nehézkes és hosszadalmas bizonyítást, és ezzel jelentős időt takaríthat meg. Hátránya ugyanakkor, hogy nem érvényesül az ártatlanság vélelme; sérti az egyenlő bánásmód elvét: a beismerésért jutalom, a tagadásért pedig szigorú büntetés jár; az ügyész vállára teherként nehezedik, hogy az arra alkalmas ügyeket neki kell kiválasztania. Az egyszerű megítélésű ügyek esetén a szóbeli vádemelés, illetve a tárgyalás mellőzése gyorsabb és egyszerűbb eljárás. Másrészt az ügyésznek kell feloldania azt a konfliktust, hogy vajon a bíróság számára kedvező időszerűséget kínáló eljárás fejében a kedvezményes büntetés indítványozása elegendő-e a büntetési célok eléréséhez.

Az infrastruktúra modernizálása a távmeghallgatás bevezetésével, valamint a tárgyalások kép- és hangfelvétel útján történő rögzítésével

A Távközlési hálózat útján lefolytatott távmeghallgatásról és tolmácsolásról a civilisztikai eljárásokban című 6/2015. (X. 5.) OBH elnöki ajánlás szerint a távmeghallgatás a bíróság székhelyéről vagy egyéb, távmeghallgató berendezéssel felszerelt helyiségből folytatható. Az ajánlás értelmében a távmeghallgatás folyamán az eljárás szereplői két vagy három, de akár több különböző helyiségben is tartózkodhatnak, ha jogszabály ezt lehetővé teszi. Így az is elképzelhető, hogy a bíró,

---

²² Lásd részletesebben a hazai szakirodalomból Fantoly Zs.: A büntető tárgyalási rendszerek sajátosságai és a büntetőeljárás hatékonysága. HVG-ORAC, Budapest, 2013. A kontinentális rendszerrel történő összehasonlítást tekintve lásd Th. Weigend: Die Reform des Strafverfahrens. Europäische und deutsche Tendenzen und Probleme. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, Heft 2, 1992. S. 104

a résztvevők és a tolmács egyidejűleg más-más helyiségben tartózkodjanak, feltéve, hogy ezek egyidejű, közvetlen összeköttetése megoldható.

A távmeghallgatás iránti igény évről évre nő a magyar bírósági szervezetrendszerben. Számos előnye van. A költséghatékonyság mindenképpen itt említhető, hiszen a távmeghallgatással csökkenthető a bíróság munkaterhe. A vádlottakat nem kell a bv. intézetekből előállítani, a tanúknak sem kell más városból a tárgyalás helyszínére utazniuk, sőt a külföldön élők is meghallgathatók ily módon. A bírósági tárgyalótermeket össze lehet kötni nemcsak más bíróságokkal, illetve belföldi társintézményekkel, hanem távmeghallgatásra alkalmas nemzetközi szervekkel is. Nemcsak a bíróság előtti megjelenéssel járó idő és költség megtakarítására alkalmas, hanem a perben részt vevők biztonságának garantálására is. A bírósági eljárások időszerűségének javítása, átláthatóságuk növelése pedig a társadalom részéről is alapvető igény.

A távmeghallgatás nem sérti a közvetlenség elvét, ha megteremtik a megfelelő technikai hátteret. A zárt rendszerben működő távmeghallgatás nem manipulálható.

A távmeghallgató helyiségekre a következő követelmények vonatkoznak: az OBH-elnöki ajánlás szerint a távmeghallgatásban részt vevőknek az erre a célra kialakított helyiségben kell tartózkodniuk, és a meghallgatás ideje alatt jelen kell lenniük. A meghallgatás abban a helyiségben nyilvános, ahol a bíró vagy a bírósági titkár a meghallgatás idején jelen van. A távmeghallgató helyiségben a kamerát úgy kell elhelyezni, hogy a felvételen egyidejűleg látható legyen az erre kialakított, elkülönített helyiségben tartózkodó valamennyi személy. A kamera látószögét pedig úgy kell beállítani, hogy a helyiségnek ne lehessen azon kívül eső pontja. A többi helyiségben egy-egy további kamera helyezhető el, ezt pedig a tárgyalóteremből lehet irányítani. Ezek a kamerák teszik lehetővé, hogy közvetlenül figyelemmel kísérjék a távmeghallgatási eljárási cselekményen felszólalókat és a tolmácsot. Ezen túlmenően az eljárási cselekményen felszólalóknak mikrofont is adnak. A távmeghallgatás anyagát jegyzőkönyv helyett hangfelvételen is lehet rögzíteni.

A tárgyalások kép- és hangfelvétel útján történő rögzítése felválthatja a klasszikus jegyzőkönyv-vezetési munkát. Ez nagymértékben meggyorsítja a határozatok megszületését, egyszersmind garantálja a tárgyalások anyagának pontos dokumentálását. Az elektronikus jegyzőkönyv esetén a tárgyaláson meghozott és jegyzőkönyvbe foglalt bírósági határozatokat minden esetben külön-külön írásba kell foglalni.

Az iratbetekintés és a másolatkészítés joga az elektronikus jegyzőkönyv esetén: a bíró vagy a bírósági titkár által hitelesített elektronikus jegyzőkönyv elektronikus úton is megtekinthető, azokról másolat készíthető, amennyiben az iratbetekintés és a másolatkészítés jogszabályi feltételei fennállnak. A bíróság ezt az iratbetekintésre jogosultak által megadott e-mail címre – nem hiteles másolatként, ingyenesen – továbbítja.

Bár az említett OBH-elnöki ajánlás a civilizisztikai eljárásokra vonatkozik, a büntetőeljárásokban is alkalmazható a távmeghallgatás, hiszen a hatályos Be. ismeri. A Be. 244/A §-a értelmében a tanúnak, vagy kivételes esetben a vádlottnak zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatását rendelheti el a bíróság. A zártcélú távközlő hálózat útján történő kihallgatás során a tárgyalás helyszíne és a kihallgatott személy tartózkodási helye között az összeköttetés közvetlenségét a mozgóképet és a hangot egyidejűleg továbbító készülék teszi lehetővé. Ennek ellenére alig hallunk arról, hogy távmeghallgatás segítségével folyna a büntetőeljárás. A nyomozási bíró eljárásánál válhatott volna jelentőssé, de a hétköznapi jogalkalmazásban nem élnek ezzel a lehetőséggel. Jól működhetne a büntetés-végrehajtási, valamint a megkeresett bíró eljárásánál is, továbbá a menekültügyeknél, illetve az idegenrendészeti eljárásoknál. A különösen védett tanú esetében mindenképpen, és lehetővé kellene tenni ezt a nemzetközi meghallgatásoknál is.

Kilencvenkét végpontot kell kiépíteni ahhoz hazánkban, hogy a távmeghallgatás rendszere az egész országban működjön.

2015 májusában *Fazekas Sándor*, a Fővárosi Törvényszék elnökének a vezetésével létrejött az a munkacsoport, amelynek éppen az a feladata, hogy normatív javaslatokat tegyen. Ez mára megtörtént, és azt reméljük, hogy javaslataik segítségével a távmeghallgatás hazánkban is ugyanolyan hatékonyan működik majd, mint más európai országokban.

Összegzés

Az igazságszolgáltatás hatékonysága nem feltétlenül érhető el azzal, ha az állam anyagilag támogatja, ha modern technikai felszereltséggel növeli az infrastruktúrát. Persze ezek is hozzájárulnak a büntetőeljárások hatékonyságához. Ezen túlmenően, a büntetőeljárás új rendjének kialakulásakor tekintettel kell lennünk a nemzetközi jogi dokumentumokban megfogalmazott elvárásokra, amelyek az eljárás alá vont személy emberi jogaival tűzdelik tele az eljárást. Mindezek háttérében az a szemlélet is megfigyelhető, hogy a fair eljárás betartása

nemcsak tisztességesse teszi az igazságszolgáltatást, hanem nagyobb lehetőséget ad arra, hogy elkerüljük a bírói tévedéseket. Arról sem szabad elfeledkeznünk, hogy az Európai Uniónak is egyre jobban növekszik a befolyása, amely a büntetőjog és az eljárási jog területén is megnyilvánul, ugyanakkor azt sem hagyhatjuk figyelmen kívül, miszerint az adott ország igazságszolgáltatásának megvannak a saját elvei, amelyekhez minden körülmények között ragaszkodni akar, még akkor is, ha új igények vetődnek fel, amelyekre reagálnia kell. Nagyon nehéz megtalálni azt az utat, amely – ha nem is minden, de – a legtöbb igényt kielégíti. Sohasem szabad ugyanakkor az eljárási szabályokat az éppen aktuális kriminálpolitikai elvek szerint alakítgatni. Mindig és mindenhol tartós, jól működő rendszerre van szükség, amelynek tartópillérei szilárdan álló eljárási alapelvek és intézmények, az eljárásnak az emberi jogokra épülő megingathatatlan garanciái. A büntetőeljárás gyorsítása önmagában ugyanis nem elégséges eszköze a hatékony bűnüldözés megteremtésének. A felderíthetőségnek, valamint a bizonyíthatóságnak is szerepe van itt.

Irodalom

- Barabás A. T.:** *Börtön helyett egyezség? Mediáció és más alternatív szankciók Európában.* Complex Kiadó, Budapest, 2004
- Erdei Á.:** Haladás és ellenállás, avagy a büntetőeljárási jog kodifikációjának konfliktusa In: **Tóth K. (szerk.):** Emlékkönyv Dr. Tokaji Géza c. egyetemi tanár születésének 70. évfordulójára. Szeged, 1996
- Fantoly Zs.:** *A büntető tárgyalási rendszerek sajátosságai és a büntetőeljárás hatékonysága.* HVG-ORAC, Budapest, 2013
- Farkas Á.:** Konszenzuális elemek a büntetőeljárásban. *Magyar Jog*, 1992/8.
- Farkas Á.:** *A falra akasztott nádpálca.* Osiris Kiadó, Budapest, 2002
- Farkas Á.:** A büntető igazságszolgáltatási rendszer hatékonyságának korlátai. In: **Harsági V. – Wopera Zs. (szerk.):** *Az igazságszolgáltatás kihívásai a XXI. században. Tanulmánykötet Gáspárdy László professzor emlékére.* HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2007, 77–90. o.
- Farkas K.:** A büntetőügyekben alkalmazható közvetítői eljárás. In: *Miskolci Doktoranduszok Jogtudományi Tanulmányai*, 9. kötet. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2008, 67–92. o.
- Herke Cs.:** A tárgyalás mellőzéses eljárás. *Jura*, 1997/12.
- Herke Cs.:** A bíróság elé állítás. *Jura*, 2000/1–2.
- Herke Cs.:** Megállapodások a büntetőeljárásban. *Rendészeti Szemle*, 2008/4.
- Herke Cs.:** *Megállapodások a büntetőperben.* Pécs, 2008

Herke Cs.: A büntetőeljárás gyorsításának új jogintézménye és további lehetőségei. In: **Fenyvesi Cs. (szerk.):** *A Magyar Büntetőjogi Társaság jubileumi tanulmánykötete.* Magyar Büntetőjogi Társaság, Budapest–Debrecen–Pécs, 2011, 219–234. o.

Kiss A. – Mészáros Á.: A nyomozás egyszerűsítése, a nyomozás időszerűsége, a büntetőeljárás egyszerűsítése.

http://www.bmtt.hu/assets/letolt/rendtudtar/be_gyorsitas_kutjel_meszaros_kiss_2011%20doc.pdf

Kovacsicsné Nagy K.: A büntetőeljárás időtartama. *Rendészeti Szemle*, 2007/6.

Nagy A.: *Eljárást gyorsító rendelkezések a büntetőeljárás bírósági szakaszában.* PhD-értekezés. Miskolc, 2008

Nagy A.: *Büntetőeljárást gyorsító rendelkezések az Emberi Jogok Európai Egyezményben, az Európa Tanács Miniszteri bizottságának ajánlásában, az Európai Unióban és hazai jogalkotásban.* Bíbor Kiadó, Miskolc, 2008

Pápai-Tarr Á.: *A büntetőeljárás gyorsításának lehetőségei a francia és a magyar jogban,* PhD-értekezés. Miskolc, 2009

Pápai-Tarr Á.: *A büntetőeljárás gyorsításáról.* Gondolat Kiadó, Budapest, 2012

Pusztai L.: A szakvélemény és a bizonyítékok szabad mérlegelés. In: **Gödöny J. (szerk.):** *Kriminológiai és Kriminálisztikai Tanulmányok* 24. KJK, Budapest, 1987, 359–390. o.

Rękas, A.: *Mediacja w Polskim Prawie Karnym.* Oficyna Wydawnicza MS 2004.
www.ms.gov.pl/przewodnik/przew11.pdf

Weigend, Th.: Die Reform des Strafverfahrens. Europäische und deutsche Tendenzen und Probleme. *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*, Heft 2, 1992.

Remix – Új típusú pszichoaktív anyagok és a büntetőeljárás

A droghasználat, sőt a rekreációs célú droghasználat nagyjából egyidős az emberiséggel. De ahogy változott a droghasználók köre és a droghasználat funkciója, úgy változott az idők folyamán annak a társadalmi megítélése is. Az új típusú pszichoaktív anyagok megjelenése és rendkívül gyors terjedése világszerte próbatételek elé állította a társadalmakat és a jelenség kezelésében központi szerepet játszó igazságszolgáltatás rendszerét. Nincs egységes európai szabályozási rendszer, csak olyan uniós irányelvek, amelyek igyekeznek kikényszeríteni, hogy a nemzeti fellépések legalább közös alapokon nyugodjanak. Az új pszichoaktív anyagokkal kapcsolatos szabályozás nem alapul társadalmi konszenzuson, és nehezen illeszkedik a hazai jogrendbe. Ennek ellenére vagy éppen ennek következtében a szabályozás bonyolult, folyamatosan változik és anomáliákkal terhes. Ebben a jogi és társadalmi környezetben – egy 2015-ben végzett, az új pszichoaktív szerekkel történő visszaélés hazai szabályozását és annak érvényesülését vizsgáló kriminológiai kutatás eredményei szerint – a jogalkalmazás kényszerűen tovább görgeti a jogi szabályozás anomáliáit.

Azokban a társadalmakban, amelyek olyan értékes fogalmakat adtak nekünk, mint a demokrácia vagy a tudományos módszerek, a rekreációs droghasználat is az élet szerves része volt.

Hillmann könyvében szembesíti az olvasót azzal, hogy „az európai kultúra alapító atyjai – a mai értelemben – simán és egyszerűen droghasználók voltak”. Szerinte „a mai drogellenes kampányok egyáltalán nem demokratikus mozgalmak; az ókorban nem volt Nancy Reagan, nem költöttek több milliárd dollárt évente kábítószer-ellenes háborúra, nem börtönözték be az embereket drogfogyasztás miatt és nem tekintették a józanságot feltétlen erénynek. Megengedhették maguknak [...] és ebből a világból, amelyben a drogok általánosan elfogadott részét képezték az életnek született meg a művészet, az irodalom, a tudomány és a filozófia.”¹

Természetesen ahhoz, hogy megértsük, miért volt széles körben elfogadott a pszichotróp anyagok használata az antikvitásban, lényeges megérteni a pár ezer évvel ezelőtt élő hétköznapi emberek nehéz életkörülményeit is.

---

¹ D. C. A. Hillman: The chemical muse. Drug use and roots of western civilization. Thomas Dunne Books. St. Martin Press, New York, 2008, p. 3.

Mindenesetre az antropológiai és történelmi kutatások eredményei ma már megkérdőjelezhetetlenné teszik azt a tényt, hogy a droghasználat, sőt a rekreációs céllal történő droghasználat közel egyidős az emberiséggel².

A droghasználók körének és a droghasználat funkciójának változásával az idők folyamán változott a jelenség társadalmi megítélése is³. A droghasználat ellenőrzésére, illetve visszaszorítására tett kísérletek nem bizonyultak hatásosnak az elmúlt mintegy ezer évre visszatekintve. Olyan jelenség felett igyekezett és igyekszik a mai modern világ is kontrollt gyakorolni, amely amióta világ a világ, mindig és mindenhol kifogott a szabályozások kezdeményezőin és végrehajtóin; a diszfunkcionális kontroll azonban számos – az alapproblémánál súlyosabb – úgynevezett másodlagos társadalmi problémát generált.

Napjainkban a drogkontroll frontarcosa az igazságszolgáltatás rendszere, amely szélmalomharcot vív a jelenséggel.

A legújabb kutatási eredmények az ötven éve tartó „drogháború” számlájára írnak számos olyan jelentős negatív hatást, mint a – legkiszolgáltatottabb, legsebezhetőbb rétegből kikerülő – fogyasztók kriminalizálása, olyan fertőző betegségek, mint az AIDS vagy a hepatitis B, illetve C vírus terjedése, az illegális kereskedelem feletti ellenőrzés, illetve a piaci részesedés megszerzéséért szervezett bűnözői csoportok kialakulása és az azok közti háborúk. Ezeket az ENSZ Kábítószer-ellenőrzési és Bűnmegelőzési Hivatala (UNODC) úgynevezett „negatív nem kívánt hatás”-ként nevesíti.⁴

Míg a jelzett kriminológiai és közegészségügyi hatások relatíve ismertek, addig számos, eddig latenciában lévő és/vagy titkolt és/vagy nem vizsgált egyéb negatív hatás vagy társadalmi kár írható a kábítószeres elleni háború számlájára. Ilyen mindenekelőtt a környezetszennyezés. Kolumbiában a koka-inföldék fertőtlenítését – amit mellesleg az Egyesült Államok finanszíroz⁵ a kábítószeres elleni háború jegyében – egy glifozátalapú gyomirtót tartalmazó keverékkel (Roundup) végzik. Ezt az anyagot arra fejlesztették ki, hogy válogatás nélkül pusztítsa a flórát.

---

² Lásd erről bővebben például R. Rudgley: *Wildest Dreams. An anthology of drug-related literature.* Arktos Media Ltd., 2014; R. Rudgley: *Essential Substances. A cultural history of intoxicants in society.* Kodansha International, 1993.

³ Lásd erről bővebben magyarul Bayer I.: *A drogok történelme.* Aranyhal Kiadó, Budapest, 2000.

⁴ Lásd például *World Drug Report – 2014.* UNODC. https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/WDR2014/World_Drug_Report_2014_web.pdf

⁵ *Count he costs. 50 years of the war on drugs.* Transform Drug Policy Foundation, 2011

Súlyosbítja a helyzetet, hogy a kolumbiai nemzeti parkok jelentős része magában foglal illegális kokainültetvényeket is. Értelemszerűen a flóra szennyezettsége vagy elpusztítása hatással van a faunára is, sőt közvetve az emberek egészségére is. További járulékos társadalmi költség a deforesztáció, azaz az erdőirtás. Az új és rejtett kultivációk létrehozása érdekében a drogtermesztők újabb és újabb területeket tesznek művelhetővé esőerdei övezetekben.

Ezen túlmenően az illegális drogok előállítása során melléktermékként keletkező különösen veszélyes anyagoktól jellemzően úgy szabadulnak meg a gyártók, hogy folyókba, tavakba öntik, vagy elássák a földbe. A metamfetamin előállítása hírhedten környezetszennyező folyamat. A metamfetamin még az új pszichoaktív anyagok térhódítása ellenére is elterjedt a drogfogyasztók körében (leggyakoribb piaci megnevezése speed, ice, kristály, met). Egy kilogramm metamfetamin előállítása során mintegy öt-hat kilogramm toxikus anyag keletkezik⁶.

Az új típusú pszichoaktív anyagok megjelenése és rendkívül gyors terjedése további újabb próbatételek elé állította a társadalmakat és a jelenség kezelésében központi szerepet játszó igazságszolgáltatás rendszerét világszerte. Kérdés, hogy miként sikerül ezekkel megbirkózni, a kezdeti nemzetközi szabályozási mechanizmusok mennyire hatékonyak, illetve milyen nem várt társadalmi hatásokat, költségeket generálnak. Továbbá hogy az igazságszolgáltatás rendszere mennyire képes az új szabályozás(ok) végrehajtására, elég transzparenssek és a jogrendbe szervesen beilleszthetők-e ezek a szabályok, illetve milyen hatást gyakorol a jogérvényesítés a jogbiztonságra, és így közvetve miként hat vissza a jogrendszer egészére.

2015-ben – másodlagos adatelemzéssel – olyan vizsgálatot végeztem, amely az új pszichoaktív szerekkel történő visszaélés hazai szabályozását és annak érvényesülését jelölte meg kutatási célként.

Ahhoz azonban, hogy mind a szabályozás, mind a jogérvényesülés csapdái, mind pedig a kutatás legfontosabb megállapításai értelmezhetővé váljanak, úgy gondolom, célszerű visszatekinteni a múltba, és középpontba helyezni egy fejezet erejéig a pszichoaktív szerek használatának, előállításának és kontrolljának egyes kiemelkedő „állomásait”.

---

⁶ Az előállításhoz kénsavat, étert, toluolt, száraz ammóniát és acetont is felhasználnak. Lásd erről bővebben US Drug Enforcement Administration: Environmental Impacts of Methamphetamine. http://justice.gov/dea/concern/meth_enviroment.html (letöltve: 2016. 01. 12.); J. Walters: Drugs destroy environment too. The Seattle Post Intelligencer, 23 April, 2002. <http://seattlepi.com/news/article/Drug-destroy-environment-too-1085827.php> (letöltve: 2015. 12. 28.)

Vadonatújak-e az új típusú pszichoaktív anyagok⁷

Antropológiai leletek és írott források bizonyítják, hogy az emberek sok ezer éve fogyasztanak pszichoaktív anyagokat. Két antropológus, *Sullivan és Hagen*⁸ közlése szerint a pszichotróp növények fogyasztása magától értődő, egyrészt azon mai is létező kémiai-ökológiai adaptációk alapján, amelyek a pszichotróp növényi anyagok lebontására az emlősökben kifejlődtek, illetve azokban a növényvédő struktúrákban, amelyek úgy fejlődtek, hogy utánozzák ezeket a struktúrákat, és akadályozzák az emlősök neurotranszmittereinek működését. Meggyőződésük szerint az antikvitásban legalább annyira elterjedt volt a pszichotróp növények fogyasztása, mint napjainkban; az emberek és a pszichotróp szerek közötti mély és hosszú kapcsolat evolúciós eredetű. A mintegy kétszázmillió éves kapcsolat során nemcsak az emlősök toxikus növényekkel szembeni méregtelenítési mechanizmusa fejlődött, de az adaptív potenciáljuk is. Ebből a perspektívából nézve a napjainkban is érvényes emberi „drogkereső” viselkedésének evolúciós eredete van, amely e növények evolúciós múltban történő hasznosításából származik. Még ha a „drogkeresés” a környezet-höz történő adaptációt szolgálta is emberszabású őseink számára, ez nem mindig történik így a mai környezetben, vélte a két antropológus.

Nézzük miként köszön vissza a jelenbe a múlt! A bételdió (*Areca catechu*) napjainkban, világviszonylatban a negyedik leggyakrabban használt drog a nikotin, az etanol és a koffein mellett⁹. Kelet-Afrikától, Pakisztántól és Indiától Délkelet-Ázsián át Pápua Új-Guineáig és Mikronéziáig több száz millióan rágnak bételdiót, ami nem más, mint a bételpálma húsos termése.

Timorból tizenháromezer és Thaiföldről tízezer-hétszáz évvel ezelőtről származó archeológiai leletek bizonyítják, hogy hasonló módon fogyasztották

⁷ Az Egészségügyi Világszervezet (WHO) meghatározása szerint pszichoaktív anyagoknak nevezzük azokat az anyagokat, amelyek bevéve vagy beadva befolyásolják a szervezet mentális folyamatait, mint például a kognitív vagy az affektív funkciókat. Ez a terminus és az ezzel ekvivalens pszichotróp anyagok kifejezés a legsemlegesebb és legátfogóbb meghatározása a drogok egész csoportjának, amelybe belefoglaltatnak mind a legális, mind az illegális kábítószer-ek drogpolitikától függően. A pszichoaktív kifejezés nem foglalja szűkségszerűen magába, hogy függőséghez vezető drogról van szó, amint az megfigyelhető a kábítószer-fogyasztás vagy a kábítószerrel visszaélés kifejezések hétköznapi használatában is. http://www.who.int/substance_abuse/terminology/psychoactive_substances/en/ (letöltve: 2016. 01. 24.)

⁸ R. J. Sullivan – E. H. Hagen: Psychotropic substance-seeking: evolutionary pathology or adaptation? *Addiction*, vol. 97, 2002, pp. 389–400.

⁹ M. Marshall: An overview of drugs in Oceania. In: L. Lindstrom (ed.): *Drugs in Western Pacific Societies: Relations of Substance*. ASAO Monograph, no. 11, 1987, pp. 13–49.

az emberek a bételdiót, mint napjainkban¹⁰. Az ausztrál őslakosok, amikor kapcsolatba kerültek Európával, Nyugat-Queenslandben az őshonos pituri növényt (*Duboisia hopwoodii*) használták, amely nikotint tartalmazott, és a szintén őshonos Nicotaniát (*N. gossei*), Közép-Ausztráliában¹¹. Az ausztrál őslakosok (aboriginal) már mintegy negyvenezer évvel a telepések érkezése előtt Ausztráliában éltek, és a régészeti leletek alapján az ókorban már bizonyosan használták ezeket a növényeket¹². A kat (*Catha edulis*) használata már az európai telepések és hódítók érkezése előtt elterjedt szokás volt Etiópiában és Északkelet-Afrikában.¹³ Amint a kokalevélrágás is (*Erythroxylum coca*) a Nyugat-Andokban mintegy hétezer évvel ezelőtt. Mintegy ötezer éves archeológiai leletek bizonyítják a koka használatát Ecuadorban¹⁴.

A pszichoaktív anyagok használatának elterjedése érdekes képet mutat, kiváltképp az egyes anyagok hatásmechanizmusának mai ismeretében. Egyes szubsztanciák használata jelentősen különbözött az adott szer fogyasztásának mai formájától. Például azokban a kultúrákban, ahol az említett drogokat használták, ezekre a szubsztanciákra nem úgy tekintettek, mint kábítószerekre, hanem mint élelemre, amely nem a modern tisztított, koncentrált formában van jelen, hanem mint növényi egyed.

A teljesség igénye nélkül idéztem meg növényeket, de az új típusú pszichoaktív anyagok történetének szempontjából kihagyhatatlan dr. Shulgin. „Sacha” Shulgin, alias dr. Ecstasy kémikus, biokémikus, gyógyszerész és pszichofarmakológus volt, és az ő nevéhez fűződik – egyebek között – az MDMA (ecstasy) előállítás. Az ecstasyt pszichoterápiás célokra az Egyesült Államokban egészen 1984-ig alkalmazták, amíg fel nem vették a tiltott drogok listájára. Shulgin egyszer így nyilatkozott: *„A 20. század elején még csupán két pszichedelikus összetevőt ismert a nyugati tudomány: a cannabist és a meszkalint. Kicsit több mint 50 év múlva az LSD, a pszilocibin, pszilocin, TMA-, DMT-alapú összetevők és más izomerek*

¹⁰ I. C. Glover: Prehistoric research in Timor. In: D. J. Mulvaney – J. Golson (eds.): *Aboriginal Man and Environment in Australia*. Australian National University Press, Canberra, 1971, pp. 158–181.; I. C. Glover: Prehistoric plant remains from Southeast Asia, with special reference to rice. In: M. Taddei (ed.): *South Asian Archaeology*. Istituto Universitario Orientale, Naples, 1977, pp. 7–37.

¹¹ P. Watson: *This Precious Foliage: A Study of the Aboriginal Psycho-active Drug Pituri*. University of Sydney, Sydney, 1983; S. J. Feinhandler – H. C. Fleming – J. M. Monahan: *Pre-Columbian tobaccos in the Pacific*. *Economic Botany*, vol. 33, 1980, pp. 213–226.

¹² P. Bellwood: *Prehistory of the Indo-Malaysian Archipelago*. Academic Press, Sydney, 1985

¹³ S. Weir: *Qat in Yemen: Consumption and Social Change*. Dorset Press, Dorset, 1985

¹⁴ M. J. Balick – P. A. Cox: *Plants, People, and Culture: The Science of Ethnobotany*. Scientific American Library, New York, 1997

felfedezésével a szám majdnem húszra emelkedett. 2000-re már több mint 200 volt. Tehát látható, hogy a növekedés exponenciális.” Amikor megkérdezték tőle, hogy ezek szerint akkor 2050-re 2000-féle lesz-e, mosolyogva azt felelte: „a dolgok állása szerint akár jóval több is”.¹⁵ Előállított, szintetizált és személyesen tesztelt több mint 230 pszichoaktív vegyületet, és értékelté őket pszichedelikus (érzélelést, érzetet megváltoztató) és/vagy entaktogenikus (kapcsolatteremtést megkönnyítő) potenciáljuk szerint. A Shulgin által előállított tudatmódosító szerek között vannak stimulánsok, depresszánsok, afrodisziákumok, empatogének, konvulzánsok, hallásmódosító szerek, olyan drogok, amelyek lelassítják vagy éppen felgyorsítják az időérzékletet, érzelmi kitöréseket indítanak be, vagy olyanok, amelyek megölik az érzelmeket.

Az 1991-ben és 1997-ben feleségével, Ann Shulginnal jegyzett könyvekben¹⁶ extenzív leírását adják munkájuknak és személyes tapasztalataiknak a pszichoaktív anyagok két nagy csoportja, a Phenethylaminok és a Triptaminok osztályával kapcsolatban.

Itt jegyzem meg, hogy hazánkban 2015. január 1-je előtt a 66/2012. (IV. 2.) kormányrendelet 1. melléklet C) jegyzéke, azóta az 55/2014. (XII. 30.) Emmi-rendelet 1. számú melléklete tartalmazza azokat az anyagokat és vegyületeket, amelyek aktuálisan új pszichoaktív anyagnak minősülnek. A vonatkozó rendeletek négy vegyületcsoportot határoznak meg: 1. az indolil-ke-ton szerkezeti elemet tartalmazó szintetikus cannabinoidokat; 2. a növényi kationonhoz hasonló szerkezetű, aminoketon-csoportba tartozó vegyületeket; 3. a fenetilamin alapvázat tartalmazó stimulánsokat vagy hallucinogéneket; és a 4. az alapvető hallucinogén hatású triptaminvázas vegyületeket.

A rendeletekben szereplő 3. és 4. vegyületcsoportba tartozó anyagokkal foglalkoznak Shulgin említett kötetei. Az ő nevéhez köthető továbbá például a 2C-család előállítására (közte a napjainkban elterjedt új pszichoaktív szernek minősített 2C-B-vel vagy a DOx-család vegyületeinek megalkotása (a DOM-mal) is.

Az 1991-ben napvilágot látott *Pihkalban* Schulginék 179 pszichoaktív fenilamfetamin-, a *Tihkalban* pedig 55 triptamin-derivátummal foglalkoztak. Ezek egy része már a megjelenéskor a pszichotróplistán volt, voltak azonban olyanok is, amelyek mintegy húsz-huszonöt évvel később kerültek csak fel az új típusú pszichoaktív anyagok listájára és váltak tiltott szerré.

---

¹⁵ Feldmár András idézi Shulgint magyarul: http://fuggosegek.blog.hu/2014/06/09/feldmar_andras_alexander_sasha_shulgin

¹⁶ A. Shulgin – A. Shulgin: *Pihkal. A Chemical Love Story*. Transform Press, 1991; A. Shulgin – A. Shulgin: *Tihkal – The continuation*. Transform Press, 1997

Szükséges azonban megjegyezni, hogy a Shulgin házaspár által jegyzett két könyvben felsorolt fenetilamin- és triptaminvázas vegyületek, derivátumok jelentős része még nem listás! Még nem „fedezték fel” és/vagy nagy tömegű előállítására költséges(ebb) és/vagy hatásmechanizmusa miatt fogyasztása kockázatosabb és/vagy a piacra kerülőkéénél gyengébb és/vagy „nem a jelen trendnek megfelelő”. További számos olyan derivátum szerepel benne, amelynek „továbbfejlesztett”, ismeretlen változata időközben piacképes droggá nőtte ki magát, sőt már átlépett az illegitim vegyületek körébe.

Kérdés, hogy mindezek alapján helytálló-e az „új” jelző az új pszichoaktív anyagok csoportnéven belül, továbbá hogy szükséges, indokolt-e az e csoportba tartozó vegyületek, derivátumok önállósulása a jogszabályi környezetben, kiváltképp akkor, ha a hozzájuk rendelt jogkövetkezmények ma már a hazai hatályos szabályozás értelmében közelítenek más vegyületcsoportok és/vagy szabályozási csoportok alatt található drogokéhoz.

„Az új jelző arra a tényre utal, hogy ezek az anyagok újonnan jelentek meg a kábítószerpiacon vagy újonnan élnek velük vissza. Nagyon sok új kábítószer úgy írtak le a tudományos és a szabadalmi irodalomban, mint amelyek részei törvényes kutatásoknak, fejlesztéseknek. Néhány szert kísérletezésre használtak, hogy jobban megértsék az emberi testben zajló összetett jelátviteli áramlásokat, amíg másokat úgy tanulmányoztak, mint potenciális gyógyszereket.”¹⁷

Erre példaként hozhatjuk fel a szintetikus cannabinoidokat, a cannabis farmakológiai hatását utánzó, de a növényi cannabinoidokétól eltérő kémiai szerkezetű vegyületeket, amelyeket tudományos kutatások során találtak fel.

A John W. Huffman kutatócsoportja által előállított vegyületcsoport egyik alapváza az indolil-naftil-ke-ton, azaz a JWH vegyületsorozat. A szerkezet és a laboratóriumi receptorvizsgálatokban mért biológiai hatás közti összefüggés tanulmányozásához száznál több ilyen vegyületet állítottak elő.

Közös vonásuk ezeknek az anyagoknak, hogy általában korlátozott információ áll rendelkezésre az emberi szervezetre gyakorolt hatásaikról, és azokról a lehetséges káros egészségi következményekről, amelyeket okozhatnak. Azonban ez megteremti annak lehetőségét, hogy az új anyagok piaca folyamatosan bővüljön, és növekedjen. Néhány szubsztanciát ezek közül közvetlenül

---

¹⁷ EU drug markets report – a strategic analysis 2013. Common Report of the EMCDDA and EUROPOL. http://drogfokuszpont.hu/wp-content/uploads/EU_Drug_Markets_Report_20131.pdf (letöltve: 2015. 09. 10.)

az illegális feketepiacon értékesítenek, amíg másokat, az úgynevezett legális hangulatjavító szereket jóval nyíltabban árusítanak¹⁸.

Hozzáférhetőség és kockázat

Az új típusú pszichoaktív anyagokkal kapcsolatos kontrollnak két „hívószava” vagy indikátora van, amelyek alapján napjainkban az ellenőrzés, illetve szabályozás módja vagy annak elvetése meghatározható: a hozzáférhetőség és a kockázat. Míg korábban a szerek farmakológiai jellemzői bírtak jelentős befolyással azok jogi státusának meghatározásában, napjainkban az adott anyag piaci pozíciója vált fontos tényezővé.

Az új típusú pszichoaktív anyagok története – az előzőektől eltérő szemléleti keretben – úgy is értelmezhető, mint a drogok egy csoportjának az Egyesült Nemzetek Szervezete kábítószerekről szóló 1961. évi egységes egyezményének jegyzékeiben, és a pszichotróp anyagokról szóló 1971. évi egyezményének jegyzékeiben nem szereplő narkotikumok vagy pszichotróp anyagok ellenőrzésére (drogpolitika) és szabályozására (jogszabályok és közösségi határozatok) tett társadalompolitikai válaszok története.

A történet mintegy tíz éve, 2005 májusában kezdődött, amikor is az Európa Tanács 2005/387/IB (2005. május 10.) számon határozatot hozott az új pszichoaktív anyagokra vonatkozó információcseréről, kockázatértékelésről és ellenőrzésről¹⁹ (a továbbiakban: határozat). E határozatában a valaha „szintetikus”, „dizájnerdrog” vagy „legal high” kifejezéseket felváltotta az „új pszichoaktív anyag” kifejezés. Ma, a hatásmechanizmusukban és farmakológiai jellemzőiknek tekintetében a dizájnerdrogokkal és a legal high-okkal ugyanazon, ám egyre bővülő választékú drogok csoportját foglalják magukban.

A határozat 2. cikkelye szerint a vonatkozó rendelkezéseket *„azon anyagokra kell alkalmazni, amelyek jelenleg nem szerepelnek:*

- a) az *Egyesült Nemzetek Szervezete kábítószerekről szóló 1961. évi egységes egyezményének jegyzékeiben, és amelyek hasonló fenyegetést jelenthetnek a közegészség-*

---

¹⁸ Jámbor G.: Az új pszichoaktív anyagok megjelenése, elterjedése és az új jelenséggel szembeni lehetséges büntetőeljárás jogi és kriminalisztikai válaszlépések. Themis, 2014. december. http://epa.oszk.hu/02300/02363/00022/pdf/EPA02363_THEMIS_2014_dec_089-150.pdf (letöltve: 2015. 09. 10.)

¹⁹ A Tanács 2005/387/IB határozata (2005. május 10.) az új pszichoaktív anyagokra vonatkozó információcseréről, kockázatértékelésről és ellenőrzésről. Official Journal, L. 127/32-127/37. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32005D0387&from=en> (letöltve: 2015. 09. 18.)

ügyre, mint a fenti egyezmény I., II. és IV. jegyzékében felsorolt anyagok; valamint

- b) *az Egyesült Nemzetek Szervezete pszichotróp anyagokról szóló 1971. évi egyezményének jegyzékeiben, és amelyek hasonló fenyegetést jelenthetnek a közegészségügyre, mint a fenti egyezmény I., II., III. vagy IV. jegyzékében”.*

A határozat az új pszichoaktív anyagokra vonatkozó információk gyors cseréjével foglalkozó mechanizmust igyekezett létrehozni. Az új pszichoaktív anyagokkal kapcsolatos kockázatok értékelését is előírta annak érdekében, hogy ellenőrző intézkedéseket alkalmazhassanak.

Hatályosulásával egy időben érvényét veszítette a 97/396/IB együttes fellépés, amely az új szintetikus kábítószerrel kapcsolatos információcserét, kockázateértékelést és ellenőrzést volt hivatott szabályozni.²⁰

Sokasodtak a szerek és kezdett kialakulni az a máig nehezen változtatható gyakorlat, hogy az egységes fellépésnek alávegyék magukat a tagállamok. Habár számos irányelv és bizottsági határozat jelöli ki az új pszichoaktív szerek elleni uniós fellépés keretszabályait, azok kitöltése és tartalommal megtöltése relatíve széles mozgásteret hagy az egyes tagállamoknak. Mindezek okáért még mindig nem beszélhetünk egységes európai gyakorlatról, csak olyan uniós irányelvekről és szabályokról, amelyek igyekeznek kikényszeríteni, hogy a nemzeti fellépések, szabályozások legalább közös alapokon nyugodjanak, továbbá igyekeznek megteremteni az együttműködést a kockázatok felmérése és értékelése tekintetében.

Minősítés és historicitás

Az új típusú pszichoaktív anyagok története – egy harmadik nézőpontból – egyidős a definíció vagy a megnevezés megszületésével is. *Lauderdale* deviancia-definíciója alapján, értelmezhetjük úgy, hogy az új típusú pszichoaktív anyaggá

---

²⁰ Joint Action of 16 June 1997 concerning the information exchange, risk assessment and the control of new synthetic drugs. Official Journal, L. 167, 25. 06. 1997. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=URISERV:l33025> (letöltve: 2015. 09. 18.); A Tanács a 97/396/IB közös fellépés kiterjesztését célzó határozatot 1999. szeptember 13-án fogadta el, annak eredményeként, hogy a Bizottság elnöke 1999 februárjában felkérte a Kábítószer és Kábítószer-függőség Európai Megfigyelőközpontját (European Monitoring Centre for Drug and Drug Addiction; EMCDDA), hogy vesse alá kockázateértékelésnek az 4-MTA-t (amfetamin derivátum). Ez volt az egyik első olyan új szintetikus drog, amelyet ellenőrzésnek vetettek alá, és az eredmény után az 1971-es ENSZ-egyezményben foglaltaknak megfelelően, a „pszichotróp-listára” is felkerült.

történő minősítésben, a szervezetre gyakorolt hatásról korlátozottan rendelkezésre álló információk, a növekvő hozzáférhetőség és a közvetett kockázatok mint észlelt veszélyek váltották ki a határok fenntartására, a társadalmi tolerancia mértékének meghatározására irányuló szabályozás szükségességét. Ilyen értelemben az új típusú pszichoaktív anyaggal való visszaélés mint deviancia sokkal inkább a (morális) határok mozgásának terméke, mintsem az egyének határokon keresztül mozgásáé²¹.

Mint azt *Kai Erikson* megfogalmazta az 1966-ban kiadott művében²² a deviancia- és a konformitás-definiálás ugyanannak az éremnek a két oldala. Annak definiálásával, hogy ki a deviáns, és mi a deviancia, azt is meghatározzák, hogy ki és mi a konform. A deviancia-definiálás, esetünkben az új típusú pszichoaktív anyagokkal való visszaélés bűncselekménnyé nyilvánítása, alapvető társadalmi funkciója a társadalmi (morális) határok fenntartása. Ezek a határok azonban soha semmilyen közösségben nem állandóak, mindig mozgásban vannak.

Esetünkben tehát azok a szerek minősülnek tiltottnak, vagy fogyasztásuk és az azzal való bármilyen tilalmazott gazdasági és szociális tevékenység bűncselekménynek, amelyet a jogalkotók, a társadalom felhatalmazása alapján annak minősítenek. Az érdekesség itt a minősítésben, minősülésben rejtőzik. Ha a Durkheim-féle funkcionális elméletből indulunk ki, és a magunkévá tesszük Erikson nézetét is, akkor nem hagyható figyelmen kívül a minősítés célja, szerepe és funkciója a bűncselekménnyé nyilvánítás folyamatában. Nemcsak azért, mert ezek a jogérvényesülés sikerességének, gyakorlati megvalósulásának indikátorai, hanem azért is, mert a minősítésváltozás története szignifikánsan összefügg a kriminálpolitika-, illetve a drogpolitika-változás történetével.

Kérdés, hogy miért volt szükség a drog és/vagy pszichotróp anyag mint jogi kifejezés mellett újabb kategória alkotására, a kábítószer egy olyan új csoportjának létrehozására a jogi környezetben, amelyek – habár korábban nem szerepeltek, de – gyakorlatilag beilleszthetők lennének a rendelkezésre álló ENSZ-egyezmények jegyzékeibe.

Mitől mások az új típusú pszichoaktív anyagok, mint más kábítószer? És mitől van szükség kockázatelemzésre, más minősítésre, azaz milyen társadalmi folyamatok hatására változott a jogalkotás folyamata?

---

²¹ P. Lauderdale: Deviance and moral boundaries. *American Sociology Review*, vol. 41, 1976, pp. 660–676.

²² K. Erikson: *Wayward Puritans. A Study in the Sociology of Deviance*. Wiley, New York, 1966

A kiváló francia szociológus, *Alaine Touraine*²³ szerint a modern társadalmakat a *historicitás*nak nevezett jelenség jellemzi. Ez egy olyan szemléletmód, amelynek alapján a társadalmi folyamatok ismeretét arra használják fel, hogy segítségével újrafarmálják létünk társadalmi feltételeit. Esetünkben például a kultúrától idegen élvezeti szerhasználat szociokulturális jellemzőinek megismerése, illetve a keresleti és kínálati piaccal és az érintettek piaci magatartásával kapcsolatos ismeretek, jobban mondva azok bizonyos társadalmi célokat szolgáló vagy azokkal összeegyeztethető speciális értelmezése, ahhoz járultak hozzá, hogy a modern társadalmak büntetőpolitikájában megjelenjenek a kockázati bűncselekmények.

Touraine-t kevésbé érdekelték a mozgalmakat, változásokat kiváltó előfeltételek, inkább azok céljait igyekezett értelmezni.

A fogyasztói, illetve biztonságorientált társadalmakban szembetűnő a kockázati kriminálpolitika erősödése, amelynek célja a döntéshozók által kockázatként definiált társadalmi jelenségek preventív, illetve proaktív ellenőrzése, valamint felszámolása. A jogalkotó által meghatározott kockázati bűncselekmények kvázi feljogosítják a társadalom nevében és érdekében cselekvő végrehajtó igazságügyi szervezetet, hogy akár az emberi jogok ellenében, de teljesítsék küldetésüket, és védjék meg a társadalmat a súlyos problémaként definiált veszélytől.

Tekinthetjük ezt „touraine-i” értelemben mozgalomnak, amely azokkal a nézetekkel és stratégiákkal együtt fejlődik, amelyek megszüntetésének, visszaszorításának – esetünkben a kábítószer-fogyasztás – módjára vonatkoznak. Touraine szerint más csoportokkal tudatosan szembehelyezkedve alakulnak ki bizonyos értékek, nézetek védelme érdekében és más értékek és nézetek ellenében.

Szerinte a társadalmi mozgalmakat, így esetünkben a kábítószeres illegálissá minősítésének „mozgalmát”, irányzatát olyan összefüggésrendszerekben kell vizsgálni, amelyet ő cselevesi mezőnek nevez. *„A kifejezés a társadalmi mozgalom és azon erők, tényezők közti kapcsolatra vonatkozik, amelyekkel szemben fellép. A kölcsönös tárgyalási folyamat egy adott mezőben elvezethet azoknak a feltételeknek a megváltozásához, amelyekkel szemben a mozgalom küzd, illetve eredményezheti a résztvevő felek szemléletének hasonulását.”*²⁴ Ebben az értelemben a kábítószer-fogyasztás és az azzal kapcsolatos magatartások visszaszorítását vagy megszüntetését célzó kriminálpolitikai „mozgalom” fejlődését jelentősen befolyásolja a rivális csoportok, azaz

---

²³ Lásd A. Touraine: *The Self-Production of Society*. The University of Chicago Press, Chicago, 1977; A. Touraine: *The Voice and the Eye: An Analysis of Social Movements*. Cambridge University Press, Cambridge, 1981.

²⁴ A. Giddens: *Szociológia*. Osiris Kiadó, Budapest, 1995, 600–601. o.

a dekriminalizálás és/vagy legalitás mozgalmát alkotó csoportok között kialakuló kölcsönös újrafogalmazási és újradefiniálási folyamat. Mind gyakorlati értelemben, mind pedig képletesen. A büntetőjogi kereteket közel negyven éve keresi és formálja a jogalkotó, néha elvesz, néha hozzátesz, szigorít, majd enyhít, azaz újrafogalmaz és újradefiniál. Eközben a tiltott szerek jegyzéke is folyamatos változásban van, amire igazán szemléletes példa az új típusú pszichoaktív anyagok kategória „megszületése”, és ezzel együtt az illegitim kábítószeres újrafogalmazása és/vagy újradefiniálása.

Az új típusú pszichoaktív anyagok hazai szabályozása dióhéjban

Térjünk vissza a jogfilozófiai kérdésekről a pszichoaktív anyagokkal történő visszaélések materiális valóságába, és tekintsük át a hazai szabályozás sajátosságait dióhéjban!²⁵

A hazai szabályozás célja elsősorban az Európai Unió határozatainak végrehajtása, valamint a közösségi szabályozás kívánt elemeinek beillesztése a hazai jogrendbe. Az új pszichoaktív anyag kifejezést a 2011. évi CLXXVI. törvény 79. § (4) bekezdése iktatta be (a 2005. évi XCV. törvény 37. pontjaként), és 2012. március 1-jétől hatályosult. Maga a kifejezés mindössze négy éve része vonatkozó jogszabályi környezetünknek, és az ezzel kapcsolatos szabályozás ez idő alatt jellemzően a kínálati oldali magatartásokat érintette. Alig két éve, hogy tiltottá vált az új típusú pszichoaktív anyagok fogyasztása is. A 2013. évi CLXXXVI. törvény 118. § (3) bekezdése módosította a 2012. évi C. törvény 184. §-át. Így annak 184/B §-ában a megszerzés, tartás útján történő keresleti oldali, azaz fogyasztói magatartás megvalósításához is büntető jogkövetkezményeket társított a jogalkotó 2014. január 1-jétől.

Nem egyértelmű, hogy mi okból, de a jogalkotó a vétségi alakzatú, csekély mennyiségre elkövetett új típusú pszichoaktív anyagok megszerzéséhez, tartásához egy évig terjedő szabadságvesztés-büntetést társított, és az anyagi jogban nem rendelkezett a vádemelés elhalasztásáról. A büntetőeljárás törvény értelmében erre volt lehetőség ugyan, de a szabályozás eltért az úgynevezett vétségi alakzatú kábítószer-bűncselekményekre jellemző szabályozástól, ahol bizonyos feltételek fennállása esetén a vádemelés elhalasztása nem opcionális lehetőség

---

²⁵ A hazai szabályozás történetének bemutatáshoz segítségül hívom Ujváry István e tárgykörben készült kiváló munkáját. Ujváry I.: Tudnivalók az új pszichoaktív anyagok szabályozásáról. 2013. http://members.iif.hu/ujvary/Drugs/Ujvary2013_C-jegyzek-leiras-20130731.pdf. (letöltve: 2015. 09. 10.)

volt, és ahol a hatóság nem diszkrecionális jogkörben alkalmazhatta, hanem az elkövető joga volt eldönteni, hogy kíván-e élni eme alternatív jogintézmény keretein belül a kezelésen vagy megelőző-felvilágosító szolgáltatáson történő részvétel lehetőségével.

2016. január 1. óta a csekély mennyiségű új pszichoaktív anyag megszerzése vagy tartása szabálysértésnek minősül (2012. évi II. törvény 153. B fejezet – Új pszichoaktív anyaggal kapcsolatos szabálysértés – 199/B § alapján), így az eljárás azóta a rendőrség hatáskörébe tartozik. A rendőrség feladata és felelőssége, hogy eldöntse, ki lesz az „ügygazda”.

Ha jól értelmezem, a vonatkozó rendelkezésnek a hatálybalépésével megvalósult hazánkban is a szertípus szerinti differenciálás. Bár érdekes módon és okok alapján.

2015. január 1. óta már nem a 66/2012. (IV. 2.) kormányrendelet C) jegyzékében szerepelnek a kockázatértékelésre „érdemesnek” minősített szubsztanciák, hanem az 55/2014. (XII. 30.) Emmi-rendelet 1. számú mellékletében. Habár ez némi egyszerűsítést jelent a listára vételt, illetve a jegyzékre helyezést illetően, mindez a jogalkalmazás oldaláról azonban azt jelenti, hogy még egy újabb jogszabályi forrással kell 2015. január 1. óta egyelőre egybevetni az elkövetési tárgyat. (Hiszen a vizsgálati eredményeim szerint például 2013-ban az ENYÜBS-be kerülő új pszichoaktív szerekkel történő visszaéléseknek mindössze 18,3 százalékát követték csak el a tárgyévben.)

Így ahhoz, hogy az ilyen ügyekben eljáró hatósági személy jogszerűen megítélhesse a tényállást, a vonatkozó anyagi és eljárásjogi rendelkezéseken, BK-állásfoglalásokon, miniszteri rendeleteken túl, naprakészen ismernie vagy ellenőriznie szükséges egyelőre még a 66/2012. (IV. 2.) kormányrendelet jegyzékeit, az 55/2014. (XII. 30.) Emmi-rendelet 1. számú mellékletét, és össze kell vetnie az abban szereplő adatokat az elkövetés időpontjával annak érdekében, hogy bizonyossá váljon, az elkövetés tárgya az elkövetéskor tilalmazott szubsztanciának minősült-e.

A mintában szereplő esetekben a vegyész szakértők elé kerülő lefoglalt új típusú pszichoaktív anyagokat kilenc különböző időpontban vették fel a 66/2012. (IV. 2.) kormányrendeletre tartozó jegyzékek valamelyikébe, jellemzően az A vagy a C jegyzékbe.

Jogalkalmazó legyen a talpán, aki ezt a differenciált és „folyamatosan újra-definiálásra kényszerülő” szabályozást képes nyomon követni és hiba nélkül alkalmazni!

Vizsgálat a jogérvényesülésről

2015-ben vizsgálatot végeztem arról, hogy a jogalkalmazás miként képes alkalmazkodni a 2012. évi C. törvény és a 66/2012. (IV. 2.) kormányrendelethez tartozó jegyzékek állandó változásához, azaz a jogszabályi környezet folyamatos módosulásához.²⁶

A vizsgálat eredményei szerint a mintába kerülő kábítószer-bűncselekmények 44 százalékában volt bizonyítható új típusú pszichoaktív anyag vagy új típusú pszichoaktív anyag jelenléte, fogyasztása is. Hat megyében és a fővárosban az átlagos új típusú pszichoaktív anyag előfordulási gyakoriságnál magasabb arányszámot detektáltam. Ez pedig azt jelenti, hogy az eljáró hatósági személyek minden harmadik megyében jellemzően többször találkoznak kis mennyiségre elkövetett kábítószer-bűncselekmények során új típusú pszichoaktív anyagokkal, mint úgynevezett klasszikus kábítószerekkel.

Az elkövetés vagy realizálás helyszínei közül a leggyakoribb az utca volt, itt történt a mintába kerülő esetek 58,4 százalékában a hatósági észlelés. Ebből minden ötödik észlelésre (20,9 százalék) közúti gépjármű-ellenőrzés során és minden harmadikra (38,4 százalék) utcán történő igazoltatáskor került sor. Meghatározó volt még az új típusú pszichoaktív anyagok felderítésében a lakás mint észlelési helyszín. Az esetek 24,5 százaléka, azaz gyakorlatilag negyede, minden negyedik eset felderítése lakásban történt. Mindemellett a mintába kerülő esetek 2,2 százalékában kórházból, 1,9 százalékában pedig iskolából, kollégiumból vagy nevelőotthonból tett bejelentés miatt indult eljárás. Elgondolkodtató, hogy az esetek 5,1 százalékában az észlelés a rendőrkapitányságon történt, ahová más bűncselekmény elkövetése miatt állították elő a gyanúsítottat (2,1 százalék) vagy tanúként idézték be, majd meggyanúsították (3,0 százalék).

Az új típusú pszichoaktív anyagok fogyasztásával kapcsolatos észlelések elsődlegesen nem a partikon, szórakozóhelyeken és fesztiválokon történtek, hanem a közutakon és a közterületeken. Az új típusú pszichoaktív anyagokkal

---

²⁶ A vizsgálat módszerül a dokumentumelemzést választottam. A mintavételi keretet azok a 2013-ban az ENYÜBS-ben szereplő kábítószer-bűncselekmények alkották, amelyekben vádhalasztás elrendelésére került sor, és amelyek bekerültek *A kábítószerrel összefüggő bűncselekmények esetén a Be. 222. § (2) és 225. § (4) bekezdéseiben foglaltak hatásvizsgálata* című vizsgálat mintájába. Ezekből válogattam le azokat, amelyekben új típusú pszichoaktív anyag vagy új típusú pszichoaktív anyag is szerepelt elkövetési tárgyként, így a vonatkozó, *A kábítószerpiac új kihívása* című vizsgálat mintája 580 elkövető bűncselekményére szűkölt. A vizsgálat során ezeket az ügyeket dolgoztam fel, és elemeztem.

kapcsolatos hatósági észlelések helyszíni mintázata, úgy tűnik, nem cselekmény-specifikus, hanem az általános bűnészlelés, bűnfelderítés mintázata jellemzi²⁷.

A mintába kerülő esetek között 26 olyannal találkoztam, amelynek során a visszaélés olyan új típusú pszichoaktív anyaggal történt, amely az elkövetéskor nem volt „listás”, azaz nem szerepelt a 66/2012. (IV. 2.) kormányrendeletre tartozó jegyzékekben (sőt van olyan, amely még most sem).

A mintába kerülő esetek közül 23 esetben (ebből öt fiatalkorú) indult ügy eljárás, hogy az elkövetés tárgya csak új pszichoaktív anyag volt, és az elkövetés időpontja 2014. január 1. előtt volt. Azaz a megszerzés, tartás (és így a fogyasztás) ekkor még nem volt büntetendő cselekmény. Más típusú, „listás” kábítószer jelenléte, fogyasztása pedig nem volt, vagy nem volt bizonyítható. Ebből mindössze két esetben történt – a hatályos jogszabályra hivatkozva – bűncselekmény hiányában, az ügyészi szakban eljárásmegszüntetés. A többi esetben lefolytatták az eljárást, elterelésre is sor került, illetve sikertelen elterelés esetén vádemelés történt, sőt bírósági határozat is született. Ez a mintába kerülő esetek 8,4 százalékát alkotta. Gyakorlatilag minden tizenkettedik ismertté vált új típusú pszichoaktív anyaggal történő vétségi alakzatú kábítószer-bűncselekményt tévesen minősített a jogalkalmazás rendszere. Nemcsak az észlelő rendőr, de a vizsgáló, az ügyész, sőt a bíró is! Senkinek nem tűnt fel, hogy nem volt listás az elkövetés idején a kábítószer, vagy hogy az elkövetéskor a vonatkozó magatartás nem minősült bűncselekménynek (éppen az elkövetési tárgy okán).

Az iménti negyvenkilenc esetből tizenkettőben volt védő az eljárásban! Két esetben megbízott ügyvéd látta el a védelmet! (Az említett két bűncselekményhiányos megszüntetéssel végződő eljárásban nem volt jelen sem kirendelt, sem megbízott védő!) Mindössze két eljáró védő próbált írásban fellebbezni, illetve panasszal is élni a gyanúsítás ellen, de elutasították. Megdöbbenő a védők – meghatalmazott vagy kirendelt – gyenge jogérvényesítési, illetve érdekvédelmi képessége ezekben az eljárásokban. Az okokat érdemes lenne behatóbban vizsgálni.

A mintába kerülő esetekben összesen 38 (!) új típusú pszichoaktív anyag típusú szerrel történő visszaélés miatt indult eljárás.

Az egy elkövetőre jutó átlagos szakértői költség 249 115 forint volt. A mintavételi keretbe kerülő vétségi alakzatú kábítószer-bűncselekmények esetén az egy fő ügyére jutó szakértői átlagköltség 197 761 forint volt, azaz több mint

---

²⁷ Habár a mintába kerülő esetek 2,4 százalékában valószínűsíthető volt, hogy operatív nyomozásból származó információk alapján történő realizálás volt a gépjármű-ellenőrzés vagy igazoltatás oka, azonban a többi esetben az észlelés véletlenszerű volt.

ötvenezer forinttal kevesebb, mint az új típusú pszichoaktív anyag mintájába kerülő ügyek esetén.

Ez egyértelművé teszi, hogy az új típusú pszichoaktív anyagok szakértői vizsgálata jóval költségesebb, mint az ügynevezett klasszikus kábítószerké. Ha ehhez hozzávesszük az elterelés végrehajtásának költségét, tudva, hogy sikeres teljesítés esetén mind a megelőző-felvilágosító szolgáltatás vagy kezelés költsége (egy főre jutó költség 52 ezer forint), mind pedig az ügynevezett eljárási költség az állam terhe marad, bizony rövid időn belül tekintélyes összeggel (személyenként nagyjából háromszázezer forint átlagköltséggel), illetve költségnövekedéssel kell számolnunk a kábítószer-bűncselekmények bizonyítási eljárása során, ha – a tendenciák ezt mutatják – az új típusú pszichoaktív anyagok részesedése az észlelt kábítószer-bűncselekményekben ilyen intenzitással növekszik, illetve ha a szabályozás változatlan marad.²⁸

Konklúzió

A mintába kerülő új típusú pszichoaktív anyaggal történt vétségi alakzatú kábítószer-bűncselekmények észlelésének, az eljárásoknak és az elkövetőknek a jellemzői sokkal inkább a hatóság felderítési és eljárási jellemzőit mutatják, mintsem a drogpiaceit és a drogpiacon szereplőket. Ami azt is jelzi, hogy a hatóság tevékenységét – legalábbis a gyors piaci változású áldozat nélküli bűncselekmények esetén – elsősorban az igazságszolgáltatás intézményrendszerének működési sajátosságai, mintsem a piac vagy magatartás tényleges jellemzői befolyásolják. Az igazságszolgáltatás rendszere, ezen belül is a felderítés, észlelés mintázatai csak lassan, jelentős fáziskéséssel képesek reagálni a bűnözés piacán történő változásokra, kiváltképp olyan piacokéra, amelyet a folyamatos, rapid változás jellemez.

Az elkövetői kör jellemzői eltérnek nemcsak az epidemiológiai vizsgálatok során mért eredményektől és jellemzőktől, de még a vétségi alakzatú kábítószer-bűncselekmények elkövetőinek jellemzőitől is. Jóval közelebb állnak sajátosságaikban a hatóság előtt ismertté vált átlagos bűnelkövetői populációhoz, mint a kábítószer-bűncselekményt elkövető populációhoz. Nem véletlen, hogy az észlelések jelentős része egyéb bűncselekmény elkövetéséhez volt köthető

---

²⁸ Itt jegyzem meg, hogy az első, 1999-ben végzett vizsgálat eredménye szerint a szakértői vizsgálatokból adódó átlagköltség, egy csekély mennyiségre elkövetett visszaélés kábítószerrel bűncselekmény esetén 64 436 forint volt.

(ügynevezett másodlagos bűncselekmény), bejelentés útján szerveződött vagy véletlenszerű ellenőrzés okán jutott a hatóság tudomására.

Az ilyen ügyekben az intézményrendszer strukturális és funkcionális sajátosságából adódó gyakorlat határozta és határozza meg az észlelés, felderítés jellemzőit, nem pedig az adott normasértésnek tartott magatartás és az ahhoz kapcsolódó piac sajátosságai. Ez azt is jelzi, hogy a rendőrség nem tekinti kiemelt figyelmet igénylő cselekménynek ezt a normasértést, így nem fordít az átlagosnál sem több anyagi, sem több technikai, sem több krimináltaktikai, kiváltképp pedig humán erőforrást ennek felderítésére és/vagy üldözésére.

A vizsgálat eredményei azt jelzik, hogy a nyomozó hatóság és az igazságszolgáltatás rendszere általánosságban csak korlátozottan képes átlátni, nyomon követni, betartani és betartatni az új típusú pszichoaktív anyagokkal történő vétségi alakzatú kábítószer-bűncselekmények kapcsán a vonatkozó rendelkezéseket. Jelentősen sérül a jogbiztonság; joghatóság tekintetében pedig az elmúlt tizenöt évben a kábítószer-bűnözés hazai kontrolljának érvényesülését és hatásait vizsgáló kutatások eredményei alapján kijelenthetem, hogy ennyire gyenge hatású, anomáliákkal terhes szabályozás ebben a bűncselekménykörben – a kábítószerrel visszaélés bűncselekmények 1978. évi IV. törvénnyel bevezetett tényállása óta – még nem volt.

Hazánkban a szakemberek körében hosszas egyeztetés előzte meg, hogy a hazai jogrendszer sajátosságait figyelembe véve az új típusú pszichoaktív anyagok szabályozásának milyen módját válasszuk. Magyarország a már meglévő jogszabályok rendelkezéseinek kiterjesztését, illetve módosítását vélte a legalkalmasabb szabályozási keretnek. Ezen belül pedig az ügynevezett generikus szabályozást alkalmazza. Ez gyakorlatilag egy csoportmeghatározás, egy vegyületcsoportra jellemző törzsképlet leírása vagy hasonló kémiai strukturájú, farmakológiai hatású szubsztanciák „közös nevezőre hozása”, azaz gyűjtőnévvel ellátása.

A generikus szabályozás mellett olyan érvek szóltak, mint a kiskapuk szűkítése; a gyors és relatíve egyszerű listára vétel, azaz tiltottá tétel; és nem utolsósorban meghatározó szempontként kizárni, de legalábbis csökkenteni annak lehetőségét, hogy a farmakológiai hatás tekintetében kockázati magatartással felérő szerhasználat észlelését követően – ha az adott szer nem szerepel az egyedi listán vagy az analóg szabályozás alapján nem tagja tilalmazott anyagcsoportnak – akkor se lehessen visszaszolgáltatni a fogyasztónak, kvázi visszafordítani a veszélyes anyagot a drogpiacon, ha még nem szerepel a „listán”.

A hozzáférhetőség, a kockázati és/vagy kínálati piaci státus vált tehát a drokkontroll új indikátorává egy-egy újonnan megjelenő szubsztancia tekintetében.

Többé már nem a farmakológiai jellemzők és nem is a bűnözésre gyakorolt hatás vagy azzal történő kapcsolat szolgál elsődleges szempontként az újonnan piacra kerülő anyagok jogi státusának meghatározására. Még csak nem is a társadalmi nyomás vagy érzékenység, hanem a fenyegetettség, a félelem, a tehetetlenség érzésének egy olyan vetülete, amely gyors cselekvésre készíteti a döntéshozókat. Nemcsak náluk, hanem az unió többi tagállamában is. A cselekvés kényszere és az újtól (legyen az új szubsztancia vagy új problémakezelési mód) való félelem pedig oda vezet, hogy ismételten bizalmat kapnak a jelen rosszul működő rendszerei, húzva egyet a kontraproduktív restriktív szabályozás nadrágszíján. És mindezt úgy, hogy kétséget kizáróan egészségre ártalmas anyagnak még nem minősített, csak annak vélelmezett anyagokat minősítünk jogszabályi rendelkezések alapján bűncselekmény tárgyának.

Hiába a generikus szabályozás, rövid idő elteltével kiderült, hogy nem sikerült sem visszaszorítani az új típusú pszichoaktív anyagokat és azok használatát, sem pedig korlátozni a kínálati piacot a hatályos kontrollmechanizmusokkal. Ám a szerteágazó és bonyolult szabályozás tengernyi hibalehetőséget teremtett a végrehajtás, a jogalkalmazás intézményrendszere számára. Olyanokat, amelyek korábban nem jellemezték ezt a bűncselekménycsoportot. Ráadásul ezek nemcsak az új típusú pszichoaktív anyag kontrolljára, de a jogbiztonságra is erősen visszahatottak.

A jog fejlődése (vagy inkább nevezzük változásnak) a kábítószerrel, kiváltképp az új típusú pszichoaktív anyagokkal kapcsolatos magatartások tekintetében nem feltétlenül korrelál a társadalmi változásokkal. Az új típusú pszichoaktív anyag fogyasztása bűncselekménnyé minősítésének célja, szerepe és funkciója – mint a jogérvényesülés sikerességének, gyakorlati megvalósulásának indikátorai – nem alapul társadalmi konszenzuson, és nehezen illeszkedik a jogrendbe. Ennek ellenére, vagy éppen ennek következtében a szabályozás bonyolult, folyamatosan változik és anomáliákkal terhes. Ebben a jogi és társadalmi környezetben a jogalkalmazás sem tehet mást, mint kényszerűen továbbgörgögteti a jogi szabályozás anomáliáit.

Irodalom

2014-es Éves Jelentés a magyarországi kábítószer-helyzetről az EMCDDA számára. Nemzeti Drog Fókuszpont. <http://drogfokuszpont.hu/eves-jelentesek/#y2014>.

Balick, M. J. – Cox, P. A.: *Plants, People, and Culture: The Science of Ethnobotany.* Scientific American Library, New York, 1997

- Bayer I.:** *A drogok történelme*. Aranyhal Kiadó, Budapest, 2000
- Bellwood, P.:** *Prehistory of the Indo-Malaysian Archipelago*. Academic Press, Sydney, 1985
- Council Decision 2005/387/JHA of 10 May 2005 on the information exchange, risk-assessment and control of new psychoactive substances*. Official Journal of the European Union, 20. 5. 2005.
- Erikson, K.:** *Wayward Puritans. A Study in the Sociology of Deviance*. Wiley, New York, 1966
- Feinhandler, S. J. – Fleming, H. C. – Monahan, J. M.:** Pre-Columbian tobaccos in the Pacific. *Economic Botany*, vol. 33, 1980
- Giddens, A.:** *Szociológia*. Osiris Kiadó, Budapest, 1995
- Glover, I. C.:** Prehistoric research in Timor. In: **Mulvaney, D. J. – Golson, J. (eds.):** *Aboriginal Man and Environment in Australia*. Australian National University Press, Canberra, 1971, pp. 158–181.
- Glover, I. C.:** Prehistoric plant remains from Southeast Asia, with special reference to rice. In: **Taddei, M. (ed.):** *South Asian Archaeology*. Istituto Universitario Orientale, Naples, 1977, pp. 7–37.
- Hillman, D. C. A.:** *The chemical muse. Drug use and roots of western civilization*. Thomas Dunne Books. St. Martin Press, New York, 2008
- Jámbor G.:** Az új pszichoaktív anyagok megjelenése, elterjedése és az új jelenséggel szembeni lehetséges büntetőeljárás jogi és kriminálisztikai válaszlépések. *Themis*, 2014. december
- Lauderdale, P.:** Deviance and moral boundaries. *American Sociology Review*, vol. 41, 1976
- Marshall, M.:** An overview of drugs in Oceania. In: **Lindstrom, L. (ed.):** *Drugs in Western Pacific Societies: Relations of Substance*. ASAO Monograph, no. 11, 1987, pp. 13–49.
- Martin, J.:** Lost on the Silk Road: Online drug distribution and the cryptomarket. *Criminology and Criminal Justice*, October 7, 2013
- Monitoring Hírlevél, különkiadás. A „C-lista”*. Bűnügyi Szakértői és Kutatóintézet, 2012. www.bszki.hu/e107_files/downloads/MH2012Ic.pdf
- Monitoring new drugs, 2006*. EMCDDA
www.emcdda.europa.eu/html.cfm/index40105EN.html
- New Psychoactive Substances in Europe*. An update from the EU Early Warning System, March 2015. EMCDDA www.emcdda.europa.eu/publications/2015/new-psychoactive-substances

- Power, M.:** *The Web Revolution. That's Changing How the World Gets High.* Portobello Books, 2013
- Preisler, S.:** *Secrets of Methamphetamine Manufacture.* Loompanics, 1994
- Resolution 48/1. Promoting the sharing of information on emerging trends in the abuse of and trafficking in substances not controlled under the international drug control conventions.* In: Report on the forty-eighth session (19 March 2004 and 7-11 March and 7-8 December 2005). Economic and Social Council.
- Rudgley, R.:** *Essential Substances. A cultural history of intoxicants in society.* Kodansha International, 1993
- Rudgley, R.:** *Wildest Dreams. An anthology of drug-related literature.* Arktos Media Ltd., 2014
- Shulgin, A. – Shulgin, A.:** *Pihkal. A Chemical Love Story.* Transform Press, 1991
- Shulgin, A. – Shulgin, A.:** *Tihkal – The continuation.* Transform Press, 1997
- Sullivan, R. J. – Hagen, E. H.:** Psychotropic substance-seeking: evolutionary pathology or adaptation? *Addiction*, vol. 97, 2002
- The challenge of new psychoactive substances.* Global Smart Programme. UNODC, 2013, p. vi.
- Touraine, A.:** *The Self-Production of Society.* The University of Chicago Press, Chicago, 1977
- Touraine, A.:** *The Voice and the Eye: An Analysis of Social Movements.* Cambridge University Press, Cambridge, 1981
- Ujváry I.:** Tudnivalók az új pszichoaktív anyagok szabályozásáról. 2013.
http://members.iif.hu/ujvary/Drugs/Ujvary2013_C-jegyzek-leiras-20130731.pdf
- United Nations Commission on Narcotic Drugs, 2005*
- Walters, J.:** Drugs destroy environment too. *The Seattle Post Intelligencer*, 23 April, 2002
- Watson, P.:** *This Precious Foliage: A Study of the Aboriginal Psycho-active Drug Pituri.* University of Sydney, Sydney, 1983
- Weir, S.:** *Qat in Yemen: Consumption and Social Change.* Dorset Press, Dorset, 1985
- World Drug Report 2013.* UNODC, Sales No. E.13. XI. 6., pp. 75–76.
<http://www.drugwarfacts.org/cms/chapter/NPS#sthash.1Y6Ot5cc.dpuf>

KÁRMÁN GABRIELLA

Műtárgyhamisítás Magyarországon a büntető igazságszolgáltatásban

Egy empirikus kutatás tapasztalatai¹

A műtárgyhamisítás összetett, nehezen kezelhető problémakör valamennyi érintett szakterület számára. A büntetőjogi eszközrendszernek ultima ratio szerepe van, bár a cselekmények által sértett értékek, az okozott kár volumene és a kapcsolódó bűncselekmények miatt létjogosultsága kétségtelen. Mindezt a nagy latencia ellenére is alátámasztják a tanulmányban ismertetett empirikus kutatás eredményei, amelyek tizenkét év valamennyi vonatkozó büntetőügyének feldolgozásán alapulnak. A kutatás célja a büntetőjogi eszközrendszer vizsgálata és eredményességének értékelése volt. A megállapítások szerint a hamisítás elleni sikeres fellépés feltételei részben túlmutatnak a büntetőjogi eszközrendszeren, így egyebek között szükséges lenne a műkereskedelmi tevékenység szabályozása. A bizonyítást e keretek mellett szakértői módszertani levél segíthetné, a szakkérdések, a módszerek, a kompetenciák meghatározása által.

A műtárgyhamisítás a büntetőjog szemszögéből mindössze egy vékony metszet az összbüntözésen belül, annak rajzolata azonban annál jellegzetesebb; a hamisítás és a kapcsolódó cselekmények az érintett szektorok, szakemberek – köztük a büntetőhatóságok képviselői – szerint speciális, nehezen kezelhető problémakört alkotnak. Emellett a kulturális javak sérelmére elkövetett bűncselekmények által sértett értékek, az okozott kár volumene és a kapcsolódó bűncselekmények egyaránt indokolják a tárgykör kutatását, a jelenség átfogó kezelésének, ezen belül a büntetőjogi eszközrendszer hatékonyságának a vizsgálatát.

Veszélyeztetett értékek, okozott károk

A műtárgy jellegzetessége, illetve jelentősége abban rejlik, hogy egyedi, eredeti jellegénél és létrejöttének körülményeinél fogva különleges eszmei, illetve vagyoni értéket képvisel, így fokozottan veszélyeztetett, visszaélések esetén a károk is relatíve nagyok.

---

¹ Az adatfeldolgozásban részt vett Kó József és Szigeti Ákos.

A Hamisítás Elleni Nemzeti Testület (HENT) megállapítása szerint a műtárgyhamisítás a műtárgypiac egyik legsúlyosabb problémája nemzetközi és hazai szinten egyaránt.² A műkereskedelemben gazdát cserélő hamis művek arányáról nem állnak rendelkezésre pontos számszerű információk. A szakemberek ugyanakkor egyetértenek abban, hogy a hamis műtárgyak aránya a műkereskedelemben a világon mindenütt két számjegyre. Az utóbbi évek legnagyobb volumenű hamisítási ügyében, Németországban *Wolfgang Beltracchi* hamisítóként – becslések szerint – forintban kifejezve tízmilliárdos nagyságrendű kárt okozott. Ennek kapcsán a német sajtóban megjelent egyik írás tíz és harminc százalék közé teszi a hamisítványok arányát a műkereskedelemben felbukkanó műtárgyak között³. A szerző szerint ez az arány egyes művészek esetében még sokkal magasabb lehet.

Magyarországon 2012-ben készült egy felmérés a műkereskedők között ebben a témában, ennek eredményei a válaszadók műkereskedelmi forgalomban képviselt részesedését tekintve reprezentatívnak tekinthetők⁴. E szerint a csak képzőművészeti alkotásokkal foglalkozó műkereskedők harminc-ötven, a vegyes profilú (tehát például ékszerekkel, bútorokkal, szőnyegekkel is foglalkozó) műkereskedők általában tizenöt-harminc százalékra becsülték a hamisítványok arányát a nekik vételre, bizományba, vagy aukcióra felajánlott műtárgyak között. (Ezekből az adatokból is látszik, hogy a festménypiac a leginkább fertőzött hamisítványokkal.) A műkereskedelem ma szűrőként működik, az ide bejutó művek között a kétes eredetűek aránya már lényegesen alacsonyabb. Ugyanakkor a műtárgyak adásvételének ma számos egyéb csatornája is van. Általánosságban elmondható, hogy minél kevésbé nyilvános vagy szabályozott egy csatorna, annál nagyobb a fertőzöttsége. Egy igazságügyi szakértő által egy általános profilú online adásvételi portálon végzett szűrőpróbaszerű vizsgálat szerint 2014-ben és 2015-ben kilencven százalék felett volt a hamisítványok aránya.

A műkereskedelemben megjelenő kár mellett természetesen kárt szenved a hamis tárgy jóhiszemű tulajdonosa és az alkotó is. Közvetve az is kárt okoz, hogy a hamisítványoktól való félelem miatt számos műalkotás be sem kerül a műkereskedelembé, mert a kereskedők eleve elutasítják őket. A gyűjtők részéről

---

² A műtárgyhamisítás magyarországi helyzete. HENT Műtárgyhamisítás elleni munkacsoport. Kézirat, 2015

³ S. Koldehoff – T. Timm: Die acht Gebote. Zeit Online, 10. Mai 2012. <http://www.zeit.de/2012/20/Kunstmarkt> (letöltés ideje: 2016. január 28.)

⁴ Hamisított műtárgyak a műkereskedelemben. A hazai műkereskedők körében végzett felmérés eredményei. Készült a HENT Műtárgyhamisítás elleni munkacsoportjának megbízásából. Kézirat, 2012

is erősödhet a bizalmatlanság. Vásárlási kedvük csökkenése visszaveti a műkereskedelem forgalmát. Országos szinten a műtárgyhamisítás által okozott anyagi kár az elmaradó adóbevételekben, az erkölcsi kár az ország megítélésének a romlásában és a kulturális örökség sérelmében jelentkezik.

A büntetőjogi eszközrendszer lehetőségei

A műtárgyak védelmét széles körű jogi eszközrendszer látja el: a kulturális örökségvédelmi, a szerzői jogi és a szakmai szabályozás. A műtárgyak mint művészeti alkotások a jogi szabályozásban a kulturális javak fogalmi körében szerepelnek.⁵

Bár egyetértünk azzal a gyakran felvetődő állásponttal, hogy elsődlegesen a műtárgyak kezelésével kapcsolatos közigazgatási szabályozásnak kell működésképesnek lennie, a büntetőjognak ebben a tárgykörben ultima ratio szerepe van; azt gondoljuk, hogy a veszélyeztetett érték és a károk volumene miatt a műtárgyhamisítás problémaköre eléri a társadalomra veszélyesség azon fokát, hogy a büntetőjognak is hatékony megoldásokat kell felmutatnia. Ezek mellett fontos megjegyezni, hogy a hamisításból és a hamisítványok értékesítéséből származó bevétel egyúttal további bűncselekmények elkövetéséhez is forrásokat teremt, gyakran szervezett bűnelkövetési forma keretében.

A büntetőjog-alkalmazás számára ugyanakkor különös nehézségeket tartogat ez a szakterület, éppen amiatt, hogy különleges szakértelmet igénylő kérdések állnak az ügyek középpontjában. A szakértő segítségével bizonyítható alapkérdésen túl – eredeti vagy hamis a mű – számos, a műkereskedelem működésével, illetve a műtárgyak kezelésével kapcsolatos körülmény tekintetében kell a hatóságoknak járatosaknak lenniük.

A kulturális javak hamisítása, meghamisítása a büntető törvénykönyvben – sem a korábbi 1978. évi IV. törvényben, sem az új 2012. évi C. törvényben – nem szerepel önálló tényállásként. A jelenlegi lehetőségek szerint a tényállási elemek bizonyíthatósága esetén a csalás tényállása alkalmazható, szerzői jogi védelem alatt álló művészeti alkotások esetén pedig még a szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértése tényállása is.

---

⁵ A kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény 7. § 10. pontja szerint *kulturális javak*: az élettelen és élő természet keletkezésének, fejlődésének, az emberiség, a magyar nemzet, Magyarország történelmének kiemelkedő és jellemző tárgyi, képi, hangrögzített, írásos emlékei és egyéb bizonyítékai – az ingatlanok kivételével –, valamint a művészeti alkotások.

A 2012. évi C. törvény 373. §-a szerint: *„Aki jogtalan haszonszerzés végett más tévedésbe ejt vagy tévedésben tart, és ezzel kárt okoz, csalást követ el.”* A Btk. 385. §-a szerint: *„Aki másnak vagy másoknak a szerzői jogról szóló törvény alapján fennálló szerzői vagy ahhoz kapcsolódó jogát vagy jogait vagyoni hátrányt okozva megsérti, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”*

Ezek szerint a hamisítás, és az ehhez kapcsolódó elkövetési magatartás éppen a megtévesztés és a károkozás által éri el büntetendő jellegét. A bizonyítás tehát nehéz feladatot jelent a hatóságok számára. A témában korábban az OKRI-ban folytatott kutatás, valamint Hamisítás Elleni Nemzeti Testület Műtárgyhamisítás elleni munkacsoportjának tagjai (a nyomozó hatóság képviselői és a műkereskedők) számos fórumon megfogalmazták, hogy a műtárgyhamisítás problémakörének megítélésére, kezelésére a rendelkezésre álló jogi eszközök nem megfelelők. Az esetek túlnyomó többsége az eszközrendszer hiányosságai és elégtelensége miatt latens marad.

Míndez, valamint a Somogy Megyei Főügyészség kutatási javaslata is hozzájárult ahhoz, hogy a büntetőjogi eszközrendszer vizsgálatát és eredményességének elemzését célzó empirikus kutatást folytattam bűnügyi iratok elemzése alapján az OKRI-ban 2014-ben, illetve 2015-ben.

A kutatás jellemzői

Mivel egy szélesebb tárgykör és egy nagyobb időintervallum joggyakorlatát szerettem volna áttekinteni, egyszersmind a jogerősen lezárt ügyek tapasztalatait megismerni, a 2000 és 2012 között országos szinten ismertté vált, valamennyi csalás miatt folytatott büntetőeljárást megvizsgáltam, amelyben a műtárgyak, illetve tágabb körben, kulturális javak körébe tartozó tárgy kapcsán történt megtévesztés, illetve emiatt károkozás. Ennek az elkövetési körnek az egyik speciális esete a hamis tárggyal való visszaélés.

Az ERÜBS (Egységes Rendőrségi, Ügyészségi Bűnügyi Statisztika) és az ENYÜBS (Egységes Nyomozóhatósági és Ügyészségi Bűnügyi Statisztika) alapján kerestem meg a releváns ügyeket. Céлом azoknak a csalás miatt indult büntetőügyeknek a kiválogatása volt, amelyeknek az „elkövetési tárgya” kulturális javak körébe tartozó tárgy.

A kutatás tapasztalatai szerint az elkövetési tárgy ilyen rendszerben történő megjelölése, besorolása a fogalmi pontatlanságok, illetve átfedések miatt nem volt egyértelmű a hatóságok számára. A 2009-től alkalmazott ENYÜBS már pontosabb kategóriákat használ.

A kutatás módszere

Az alapvető kriminológiai jellemzők feltárásához előre meghatározott szempontrendszer szerint összeállított kérdőív segítségével folytattam adatgyűjtést. A büntetőeljárások megismerése részben szintén ténykutatás módszerével, kérdőív segítségével történt, emellett a felderítési és bizonyítási problémák elemzése során különös szerepet kapott az interdiszciplináris megközelítés, a szakértői vélemények jogi és kriminalisztikai elemzése. Végül, a speciális tárgy és a speciális tényállási elemek miatt a dogmatikai elemzés módszerét is alkalmaztam.

A vizsgálat tárgyául szolgáló ügycsoport kriminálstatisztikai jellemzői

Kulturális javak körébe tartozó tárgy kapcsán, csalás miatt a vizsgált időszakban összesen 133 ügyben, ebből hamis tárggyal való visszaélés miatt 36 ügyben folyt eljárás. (A továbbiakban ez utóbbi kategóriát „hamisításnak” jelölöm, az egyéb csalásokat pedig „csalásnak”). Az alacsony elemszámra tekintettel, a kutatásban részt vevő kollégáimmal úgy döntöttünk, hogy matematikai-statisztikai vizsgálatokat nem folytatunk, mivel azok nem vezetnének valós következtetésekhez. Mindemellett fontosnak tartom bemutatni a kutatás tárgyául szolgáló büntetőügyek halmazának számokban kifejezett legfontosabb tulajdonságait. Ebben a körben a kutatás céljának megfelelően a büntetőjogi eszközrendszer eredményességére utaló, illetve azt befolyásoló jellemzőkre koncentrálok.

A kutatás egyik eredménye az ügyek általános jellemzőinek megismerése volt; mindenekelőtt az elkövetési magatartások tekintetében (*1. számú táblázat*).

Az ügyek jelentős részében (34 százalék) a nyomozati iratok nem álltak rendelkezésre, mert azokat már selejtezték. Ezekben az esetekben azonban az ügydöntő határozatokból a kutatás szempontjából releváns információk általában kinyerhetők voltak.

A vizsgált időszakban a kulturális javak kapcsán elkövetett csalás miatt folytatott büntetőügyeknek mindössze a negyede (27 százalék) folyt hamis tárggyal visszaélés miatt. A maradék eljárások nagy része (összesen 70 százalék) a trükkös csalás különböző típusai miatt indult. Ezek között is jellegzetes a magánházból, a tulajdonostól történő eltulajdonítás: az esetek számottevő részében idős vagy kiszolgáltatott emberhez bekéredzkednek azzal, hogy eladni vagy venni szeretnének valamit. Ezt követően nagy értékű műtárgyakat visznek el arra hivatkozva, hogy kiállítják, vagy csak lefényképezik, és hamarosan visszahozzák. Az esetek egy részében biztosítékként hátrahagynak egy jelképes összeget. Az ügyek 17 százalékában az elkövető régiségkereskedőnek adta ki

magát. Az esetek 11 százalékában bizalmi viszony kihasználásával, 5 százalékban múzeumi dolgozóként vagy becsüsként bemutatkozva követték el a bűncselekményeket.

Egy másik többször előforduló elkövetési forma (7 százalék): az elkövető galériából részletre műtárgyat vásárol, és nem fizeti a részleteket.

Hamis tárgyakat adtak el magánszemélyek, régiségkereskedők, valamint galériák egyaránt. Galéria (zálogház) kilenc ügyben kínált hamis tárgyat (képet) eladásra, az interneten két ügyben, tartozás fedezeteként öt ügyben ajánlottak fel hamis képet.

1. számú táblázat
Az ügyek jellege és megoszlásuk (%)

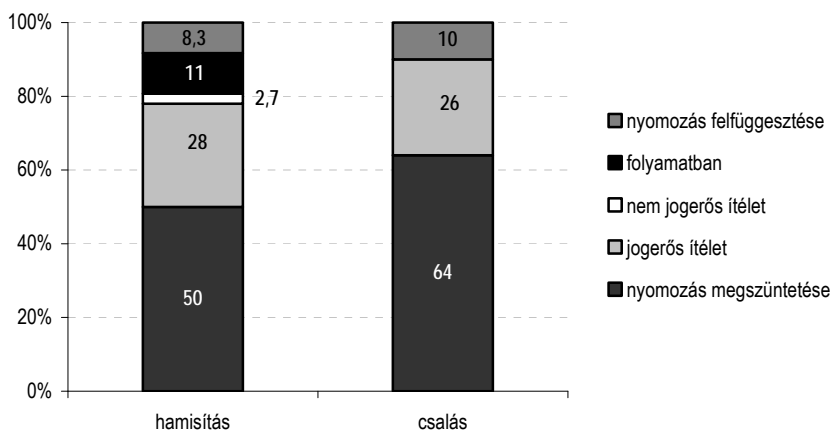
Csalás (100)		
Hamisítás (27)		
hamis tárgy eladása régiségkereskedő, becsüs, házaló által	8	
hamis tárgy eladása magánszemélyként zálogházon, galérián keresztül	7	
hamis tárgy eladása magánszemély által	5	
hamis tárgy eladása tartozás fedezeteként	4	
hamis tárgy eladása galériának	1	
hamis tárgy eladása használtcikk-piacon	1	
hamis tárgy eladása interneten keresztül	1	
Egyéb csalás (73)		
„Trükkös csalás” (70)	magánházból megtévesztéssel eltulajdonítás	24
	házalóként, régiségkereskedőként megtévesztéssel eltulajdonítás	17
	bizalmi viszonyt kihasználva megtévesztéssel eltulajdonítás	11
	galériából megtévesztéssel eltulajdonítás	7
	múzeumi dolgozóként, becsüsként megtévesztéssel eltulajdonítás	5
	megtévesztéssel eltulajdonítás egyéb módon	4
	restaurátortól megtévesztéssel eltulajdonítás	2
kulturális javakkal megtévesztéssel károkozás	2	
online vásárlás során megtévesztéssel károkozás	1	

Az ügyek befejezése

Az ügyek 60 százaléka a nyomozás megszüntetésével zárult, mindössze 26 százalékban született jogerős ítélet, egy ügyben az ítélet még nem jogerős, az ügyek 3 százalékában pedig még nem született ítélet (ezt a kategóriát jelöltem a „folyamatban” címkével).

Az 1. számú ábra a befejezések megoszlását ügytípusonként mutatja.

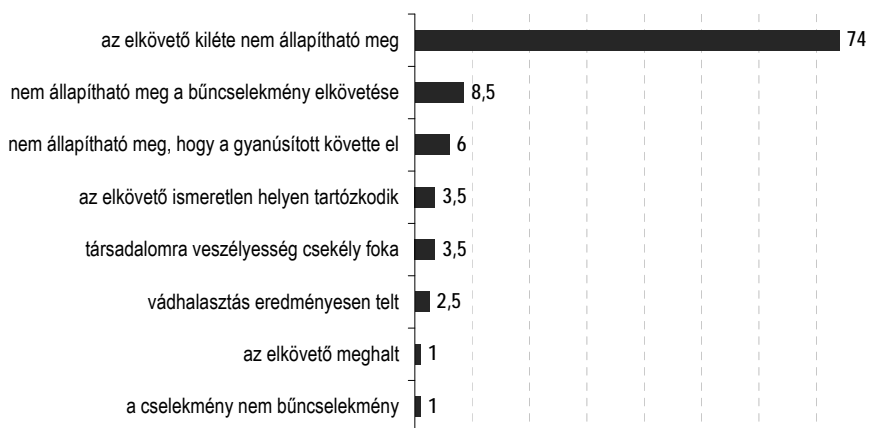
1. számú ábra
Az ügyek befejezése (%)

A nyomozások megszüntetésének oka

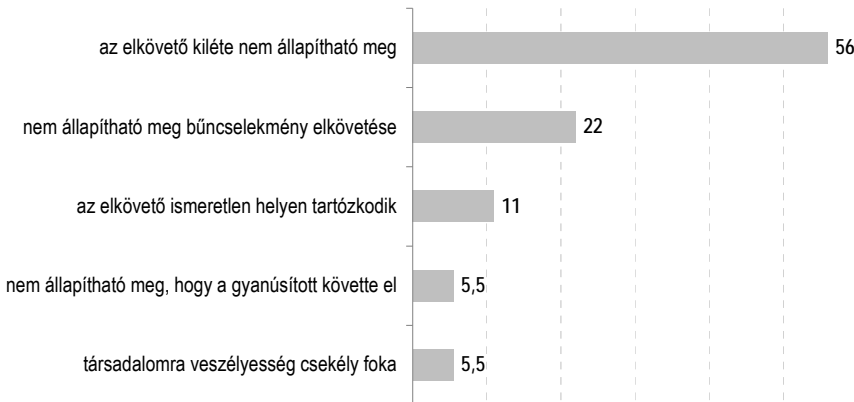
A nyomozások megszüntetésének okai között leggyakoribb az volt, hogy az elkövető kiléte nem volt megállapítható (2. számú ábra).

2. számú ábra
Megszüntetés okai az összes ügyben (%)

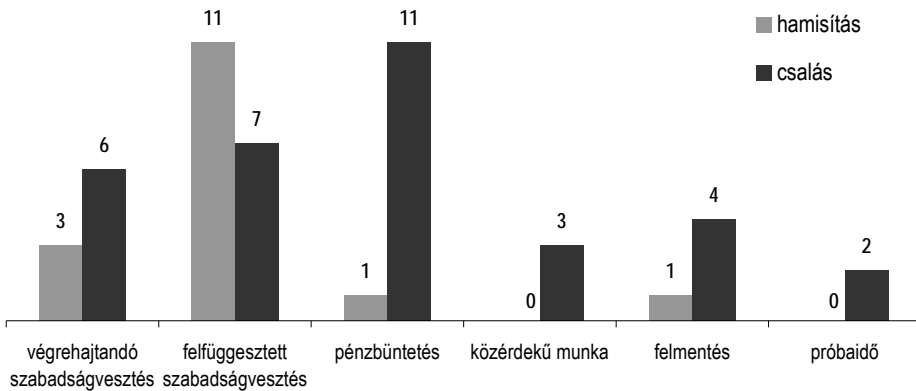
Hamis tárgyak miatt folytatott eljárásokban a 36 esetből 10-ben az elkövető kiléte nem volt megállapítható, 4 esetben pedig a bűncselekmény elkövetése nem volt megállapítható. További 2 esetben a gyanúsított ismeretlen helyen tartózkodása, 1 esetben a társadalomra veszélyesség csekély foka miatt szüntették meg a nyomozást, 1 esetben pedig nem volt megállapítható hogy a cselekményt a gyanúsított követte el (3. számú ábra).

3. számú ábra
Megszüntetés okai a hamisítási ügyekben (%)

Ítélt ügyek

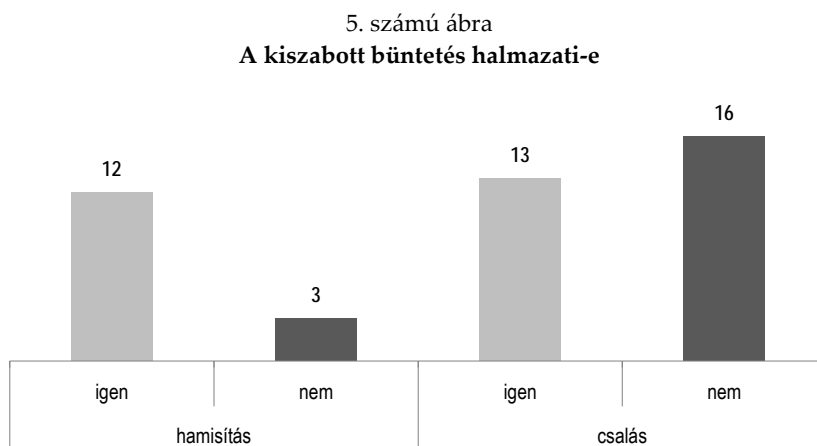
4. számú ábra
Ítéletek száma

A bíróságon ítélettel zárult összesen 39 ügy (egy ügyben az ítélet még nem jogerős). A 39 ügyben összesen 49 elkövető büntetőjogi felelősségének megítélésére került sor. Emellett 3 terhelt esetében az ügyész a vádemelést elhalszította, 2 terhelttel szemben pedig a nyomozás megszüntetése mellett megrovást alkalmazott (4. számú ábra).

A bíróság a vádlott büntetőjogi felelősségének megállapítása esetén több ügyben még jelentős súlyú cselekmények miatt is felfüggesztett szabadságvesztés-büntetést szabott ki. Az enyhítő körülmények között gyakran szerepelt az időmúlás, főként bizonyítási problémák és az eljárás elhúzódása miatt.

A büntetések között a *halmazati büntetések aránya* a következőképpen alakult (5. számú ábra).

A büntetőjogi felelősség megállapítása a következő *bűncselekmények* miatt történt (2. számú táblázat).

2. számú táblázat
Minősítések (csalás)

	hamisítás	csalás	összesen
kisebb kár	3	14	17
kisebb kár (minősített)	1	–	1
nagyobb kár	3	10	13
nagyobb kár (minősített)	1	4	5
jelentős kár	2	2	4
jelentős kár (minősített)	4	3	7
különösen nagy kár (minősített)	2	–	2
<i>összesen</i>	16	33	49

Az elkövető

A 133 ügyben 49 elkövető tekintetében folyt bírósági eljárás. Az elkövető szerepe szinte valamennyi ügyben tettes volt. Az elkövetői kör kriminológiai vizsgálata nem volt a kutatás tárgya. Szeretném azonban megjeleníteni a kutatás szemszögéből legérdekesebb jellemzők alakulását⁶ (3., 4., 5. számú táblázat).

3. számú táblázat

Az elkövető neme

	hamisítás	csalás	összesen
férfi	14	18	32
nő	2	15	17
összesen	16	33	49

4. számú táblázat

Az elkövető iskolai végzettsége

	hamisítás	csalás	összesen
1–4 általános	1	1	2
5–7 általános	1	3	4
8 általános	3	19	22
szakmunkásképző	–	2	2
középiskola	5	2	7
főiskola, egyetem	3	1	4
nincs adat	3	5	8
összesen	16	33	49

5. számú táblázat

Az elkövető előélete

	hamisítás	csalás	összesen
büntetett	7	16	23
büntetlen	9	17	26
összesen	16	33	49

Az elkövető műkereskedelmi tevékenységet folytatott-e?

Az ügy jellege szempontjából releváns információ volt, hogy a terhelt műkereskedelmi jellegű tevékenységet folytatott-e, vagyis kulturális javakkal rendszeresen kereskedett-e (ebbe a kategóriába soroltam a régiségkereskedőket is).

⁶ Az alacsony elemszám miatt ezek az adatok sem alkalmasak arra, hogy matematikai-statisztikai módszerekkel mélyebb összefüggéseket vizsgáljunk.

A hamis tárgy kapcsán csalást elkövetők között 11 (68 százalék), az egyéb csalást elkövetők között 10 személy (33 százalék) folytatott ilyen jellegű tevékenységet (6. számú táblázat).

6. számú táblázat
A terhelt műkereskedelmi tevékenységet folytatott-e

	hamisítás	csalás	összesen
igen	11	10	21
nem	5	23	28
összesen	16	33	49

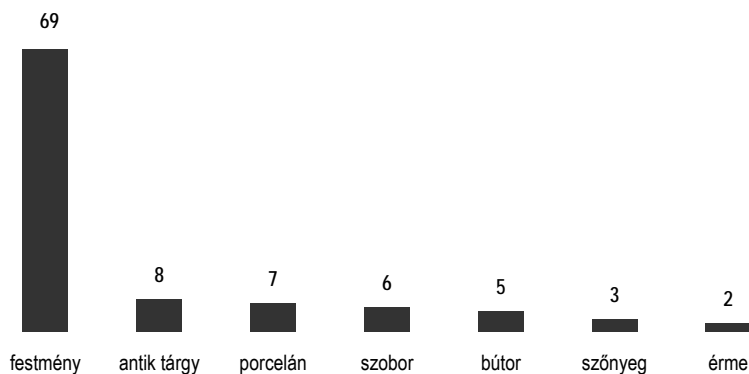
A sértett

Az általános csalási cselekmények sértettjei közül 30 személy koráról volt információ, hogy idős volt, 2 kiszolgáltattott, 1 pedig korlátozottan cselekvőképés.

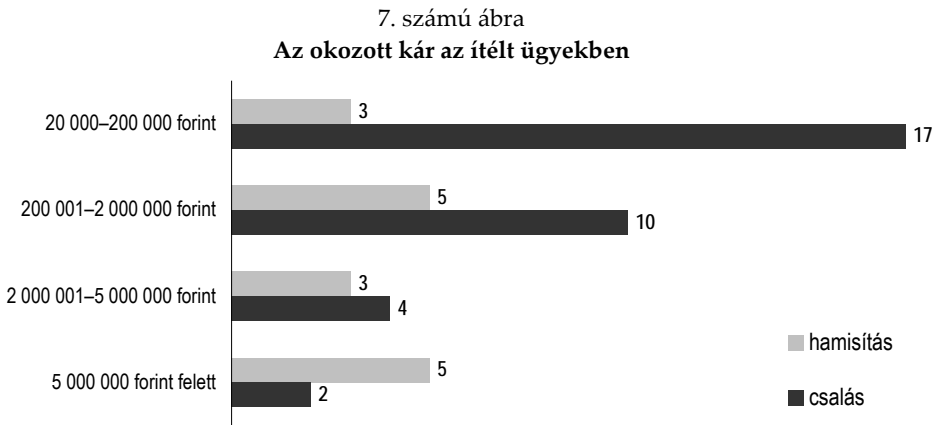
Az elkövetés tárgya

Az ügyek 69 százalékában festmény kapcsán folyt az eljárás. A hamis tárgyakkal való visszaélések esetén ez az arány még nagyobb: a 35 ügyből 30-ban hamis festmény (vagy pasztellkép) miatt folyt az eljárás (6. számú ábra).

6. számú ábra
Az elkövetés tárgya (%)

Okozott kár az ítélt ügyekben

Megállapítások

Az empirikus kutatás tapasztalatai azt mutatják, hogy a becslésekhez képest kevés ügy válik ismertté, és az ismertté válók közül is kevés jut el a bírósági ítéletig. A kulturális javak kapcsán elkövetett csalások körén belül a hipotézisnek megfelelően jól behatárolható esetkörök alkotnak a hamis kulturális javakkal folytatott visszaélések.

A kutatás tapasztalatai a következő négy pontban foglalhatók össze, véleményem szerint a büntetőjogi eszközrendszer eredményességét alapvetően a következő problémakörök és azok átfogó megoldása befolyásolhatja.

A hamis tárgyak kapcsán elkövetett csalások bizonyítási problémái

A témában korábban folytatott kutatás során, valamint az egyéb szakmai fórumokon az érintett szereplők (a nyomozó hatóság és a műkereskedők) több alkalommal megfogalmazták, hogy a műtárgyhamisítás problémakörének kezelésére szolgáló büntetőjogi tényállások alkalmazása nehézségeket vet fel. A hamisítási esetek a megtévesztés és a károkozás kapcsán válnak büntetendővé, ennek megfelelően csalásként minősíthetők. A csalás megállapíthatóságához a hatóságnak kell minden kétséget kizáróan bizonyítania a következő tényállási elemeket: 1. a megtévesztést; 2. a jogtalan haszonszerzés célzatát; 3. és azt, hogy a tévedésbe ejtés és a károkozás között okozati összefüggés van.

A megtévesztés megvalósulhat azzal, hogy valaki – a körülmények alapján nyilvánvalóan hamisítási szándékkal – lemásol vagy ismert alkotó stílusában alkot egy művet, de ebbe a tényállásba illeszkedhet bele az eladó, a kereskedő magatartása, ha tudatában van annak, hogy hamis műtárgyat értékesít, és szándékosan akar megtéveszteni mást azért, hogy jogtalan haszonhoz jusson.

A kutatás tapasztalatai szerint számos esetben gondot jelent a megtévesztés bizonyítása: önmagában az, hogy az eladó tudott a tárgy hamis voltáról, ennek ellenére eredetiként kívánta eladni. Mindössze egy ügyben sikerült felderíteni az eladott „hamis tárgy” alkotóit, ők azt vallották, hogy a képeket másolatként készítették, és nem akartak megtéveszteni senkit azok eredetét illetően.

ELSŐ JOGESET⁷

Házaló régiségkereskedők a tulajdonos értékes festményeit hamisítványnak, illetve értéktelennek minősítették, a tulajdonosokat így megtévesztve, áron alul jutottak nagy értékű képekhez. Az egyik kép fénymásolatát később eredetiként visszavitték a tulajdonosoknak. Minderről úgy nyilatkoztak, hogy a vételár szerintiük reális volt, arról pedig nem volt tudomásuk, hogy az egyik vádlott családtagja lemásolta a festményt, és véletlenül azt vitték vissza.

A bíróság ellentmondásokat vélt felfedezni a vádlottak vallomásában; hozzáértőnek mondták magukat, a festményekről mégsem ennek megfelelően nyilatkoztak. A festmények értéke az igazságügyi szakértő szerint is többszöröse volt annak, amit fizettek a sértetteknek a képek megvásárlásakor.

A vádlottak megtévesztő szándékára utalt az is, hogy a vételi jegyekre a sértettekkel azt írták, hogy a festmény „hibás” „kopott”, holott ez nem felelt meg a valóságnak.

„A vádlotti védekezéssel szemben a bíróság megítélése szerint nem véletlenül történt az, hogy a másolatot vitték vissza a sértettnek, mivel az a tény, hogy a másolatot kereteztették be az eredeti keretbe, szándékosságra utal.”

A felsorolt és mérlegelt bizonyítékokra tekintettel a bíróság a vádlottak bűnösségét megállapította.

A védő kifogásolta, hogy a bíróság nem fogadta el azt a védekezést, hogy a festményekért kifizetett vételárat rendes alku következtében állapították meg. Ezen álláspontjának alátámasztására hivatkozott a BH 1983/392. szám alatt közzétett eseti döntésben kifejtett iránymutatásra, „*miszerint egymagában az a körülmény, hogy a használtcikk kereskedő a valóságos értékénél lényegesen*

---

⁷ A Kőszegi Városi Bíróság 2.B.27/2011. ítélete szerint.

alacsonyabb áron vásárolja meg az árucikket – tévedésbe ejtés hiányában – csalást nem valósít meg: ilyen esetben a károsult az adás-vételi szerződést a feltűnően nagy értékkülönbözetre hivatkozással megtámadhatja”.

A másodfokú bíróság kimondta, hogy nem ejtett logikai hibát az elsőfokú bíróság.⁸ Ezzel kapcsolatban hivatkozott a törvényszék arra, hogy az ügyben a vádlottak a sértetteket nem pusztán a megvásárolni szándékozott képek valóságos értékét illetően ejtették tévedésbe, hanem többletmagatartásként jelentkezik az is, hogy azzal az ígérettel vitték el ezeket, hogy a későbbiekben további festményeket fognak megvásárolni tőlük, illetve a sértettet megtevesztették azzal is, hogy a későbbiekben másolatot vittek vissza neki. A bíróság a történeti tényállást mérlegeléssel állapította meg.

MÁSODIK JOGESET⁹

Az elkövető műkereskedelemmel foglalkozó vállalkozó volt. A sértettel úgy került kapcsolatba, hogy hirdette magát, régiségeket vásárolna. A sértettől antik berendezési tárgyakat vett, majd ezt követően kapcsolatban maradtak. A sértett gyűjtő volt, értett a műtárgyakhoz. Az elkövető felajánlotta, hogy a sértett képei helyett hoz neki értékesebbeket. A sértett megbízott az elkövetőben, így csereügylet jött létre közöttük, amelyet vételi jegyek is igazolnak. A vételi jegyek szerint a vádlott a csere során elvitt a sértettől öt eredeti festményt és hozott helyette öt neves festőktől származó, jelzéssel ellátott, de – a szakértő szerint – kifejezetten hamisítási szándékkal készített, gyenge minőségű, forgalmi értéket nem képviselő művet. A sértett a csere során nem, később azonban felismerte szakértő segítségével, hogy a neki átadott képek hamisítványok. A vádlottól visszakérte az eredeti festményeket, de ekkor a vádlott a képeket már értékesítette.

A vádlott a nyomozás során azt állította, hogy mondta a sértett kérdésére, hogy a képei (például *Rippl-Rónai*) nem eredetiek. Ennek ellenére a sértett szerette volna megnézni őket, és mivel tetszettek neki a képek, cserét ajánlott fel.

A bíróság a bizonyítékokat egyenként és összességükben értékelve nem fogadta el a vádlott védekezését: cáfolta azt a sértett és gondozójának vallomása, és önmagában sem volt következetes. A bíróság valószínűtlennek tartotta azt, hogy a sértett saját eredeti képeit hamisítványokra szerette volna cserélni. A sértett ugyanis hozzáértőnek minősült: gyűjtő volt, szakértőkhöz fordult, védetté nyilvánított képet.

---

⁸ Szombathelyi Törvényszék 6.Bf.159/2012.

⁹ Pesti Központi Kerületi Bíróság 11.B.XIII.36996/2009.

A bíróság a vádlottat bűnösnek mondta ki csalás bűntettében. A másodfokú bíróság szerint a vádlott bűnösségére levont következtetés okszerű, a minősítés törvényes volt.¹⁰

HARMADIK JOGESET

Volt olyan eset, amelyben nem sikerült cáfolni a gyanúsított védekezését, miszerint az általa értékesített képeket örökölte és eredetinek hitte, annak ellenére sem, hogy bizonyíthatóan több esetben is megtévesztette a vevőt:

- Az első sértettnek azt állította, hogy egy neves szakértő látta a képeket, azokat eredetinek fogadta el, és hamarosan hozza a véleményt. Ez nem történt meg.
- A második sértettnek úgy adott el képet, hogy elhallgatta, egy galéria azért adta vissza azt, mert kételye merült fel az eredetiséget illetően.

A gyanúsított terhére tehát több esetben is megállapítható volt a megtévesztés mint a csalás tényállási eleme. *„Ha azonban a képek eredetiek lettek volna, akkor a vevőket nem érte volna kár, így a megtévesztés és a kár között nem mutatható ki okozati összefüggés”* – így szólt az indokolás. Az azonban nem volt bizonyítható, hogy a gyanúsított tudott volna a képek hamisságáról, így nem volt bizonyítható a jogtalan haszonszerzési célzat és az sem, hogy szándéka a megtévesztéssel a károkozásra is kiterjedt. *„Csak az állítható, hogy különböző – nem mindig tisztességes – üzleti fogásokat alkalmazott a képek biztosabb, jobb eladhatósága érdekében.”*

Az ügyész a gyanúsítottakkal szemben a csalás bűntette miatt induló nyomozást az akkor hatályban lévő büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvény 139. § (1) bekezdés b) pont I. fordulata alapján megszüntette, mert a nyomozás adatai alapján nem volt megállapítható a bűncselekmény elkövetése, és az eljárás folytatásától sem volt várható eredmény.¹¹

NEGYEDIK JOGESET

A vádlott eredetiként értékesített nagy értékű festményeket. Azon vallomásával szemben, miszerint ő nem tudott arról, hogy a festmények nem eredeti alkotások, rendelkezésre álltak a vád tárgyául szolgáló művek alkotóinak vallomásai arról, hogy a festményeket a vádlott kérésére ők készítették; valamint bizonyítást nyert az is, hogy a vádlottnak tudomása volt az állítását alá nem támasztó szakértői véleményről.

---

¹⁰ Fővárosi Törvényszék 25. Bf.XIII.5600/2011.

¹¹ Kaposvári Városi Ügyészség 156/1999.

Ezek a bizonyítékok más személyi bizonyítékokkal együtt elegendőnek bizonyultak ahhoz, hogy a bíróság a vádlott büntetőjogi felelősségét csalás bűntette miatt első fokon megállapítsa.¹²

A szakértői bizonyítással kapcsolatos problémakör

A szakértő közreműködése sarkalatos kérdés ezekben az ügyekben. A gyanúsítottak gyakran hivatkoznak arra, nem tudhatták, hogy a tárgy hamis, hiszen szakértői véleményük is volt róla, amely igazolta annak eredetiségét. Az is gyakori azonban, hogy ezekkel a véleményekkel szemben aggályok merülnek fel, vagy legalábbis több szakértő véleménye egyazon tárgy kapcsán ellentmond egymásnak. Hamis szakvéleményekre is volt példa, és az is előfordult, hogy kiderült, a szakvéleményt nem a kérdéses tárgyról készítette a szakértő.

A védők több esetben a védekezést a szakértői közreműködésre alapítják: kifogásolják a szakvélemények színvonalát, gyakran műszeres, természettudományos vizsgálatot szorgalmaznak. Kérdésként vetődött fel a festményszakértői vélemények módszertana, megbízhatósága, tudományos megalapozottsága, a szakértő képzettsége.

A szakértői kompetencia sem egyértelmű: az eredetiség kérdésének megválaszolása tekintetében az ügyekben felhasználták művészettörténész, műtárgybecsüs, restaurátor, fizikus, valamint egy komplex természettudományos festményvizsgálatot végző magánlabor szakvéleményeit egyaránt. Bár a különböző tárgyak vizsgálatára a különböző szakértelmű szakemberek meghatározott szempontból valóban mindannyian kompetensek, a tapasztalatok szerint sokszor esetleges, hogy az adott esetben miért azt a bizonyos szakterületet képviselő szakembert veszik igénybe az eladók vagy maga a hatóság.

Tény, hogy ilyen körülmények között nem könnyű a jogalkalmazónak mint különleges szakértelemmel nem bíró szakembernek megítélnie a szakértők kompetenciáját. Előfordult, hogy a nyomozó hatóság a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal¹³ kérdezte meg ebben a kérdésben. A hivatal az Igazságügyi Minisztérium által vezetett igazságügyi szakértői névjegyzékből a kulturális területen, képző- és iparművészeti tárgyak (festészet) szakterületen nyilvántartott szakértőket javasolta, illetve azt, hogy az alkotó tekintetében szakértelemmel bíró igazságügyi szakértőt érdemes kirendelni.

---

¹² Az ítélet még nem jogerős.

¹³ Jogutódja 2012-től a Forster Gyula Nemzeti Örökséggazdálkodási és Szolgáltatási Központ.

Más ügyekben is felvetődtek a kompetenciával kapcsolatos kérdések:

- Milyen ismeretek alapján lehet megállapítani, hogy a festmény egy meghatározott festő műve-e?
- Milyen szakvélemény lehet autentikus a tárgy értékének meghatározásánál?
- Szerepük lehet-e itt a restaurátori, illetve a művészettörténeti állításoknak?

ÖTÖDIK JOGESET

Az ügyben fototechnikai vizsgálatot, röntgen- és UV-vizsgálatot, valamint radioizotóp-gerjesztéses röntgenfluoreszcencia- (XRF-) méréseket is végeztek, és 3D-s ujjlenyomatot is készítettek a képről – ezzel a vizsgálatot végző szakember szerint a legkorszerűbb módszereket alkalmazták az eredetiség vizsgálatára. Az ügyben eljáró igazságügyi szakértők vitatták e vizsgálatok szükségességét, és több esetben az így készült vélemények hiteltérdemlőségét is. Ebben az ügyben a vádlott azt vallotta, hogy ő megbízott az általa a képről készítettett természettudományos szakvéleményekben, amelyek a kép eredetiségét igazolták.¹⁴

HATODIK JOGESET

Az ügyben műszeres fizikai-kémiai vizsgálatokkal igazolták, hogy a festmény megfestéséhez olyan anyagokat használtak fel, amely az alkotónak titulált festő korában még nem léteztek, így az nem lehet eredeti alkotás.

Az ügyben vitatták e vizsgálat hiteltérdemlőségét, azonban az erről nyilatkozó igazságügyi szakértő is elismerte, hogy ha ez a vizsgálat kizáró eredményt hoz, akkor elfogadható. A pozitív, azonosító véleményt azonban fenntartásokkal kell kezelni.

Az ügyben több szakértő eredetiséget megállapító szakvéleményt adott olyan képek kapcsán, amelyekről később kiderült, hogy hamisak. A szakértők közül többen véleményüket módosították később. A bíróság a szakértői véleményekről úgy nyilatkozott, hogy azokat a szakértők minden bizonnyal legjobb tudásuknak megfelelően készítették, ezek azonban a szakterület jellege kapcsán szubjektív vélemények. A témaválasztás, az anyaghasználat, valamint a meghamisított proveniencia (származás) a szubjektív véleményt adó szakértőket megtéveszthette.¹⁵

---

¹⁴ Az eljárás még folyamatban van.

¹⁵ Az ítélet még nem jogerős.

A szakvélemények hiteltérdemlőségének megítélésében segítséget jelenthet a büntetőeljárás intézményei közül a szakértők párhuzamos meghallgatása. Ez esetben a bíróságot segíti, ahogy a szakértők egymásnak tesznek fel kérdéseket. Ez a szakmai párbeszéd közelebb viheti a laikusokat a kérdések megértéséhez. Emellett a jogalkalmazót a kriminalisztikai ismeretek vagy általában a kriminalisztikai szemlélet is segítheti a megfelelő kérdések megfogalmazásában.

Mindezeken túl további segítséget jelentene a jogalkalmazás számára ezen a szakterületen egy szakértői módszertani levél. Ebben az igazságügyi szakértők állást foglalnának a tudomány jelenlegi állása alapján a tekintetben, hogy mely kérdések esetén mely szakértő rendelkezik megfelelő szakértelemmel, illetve mely módszerek alkalmazhatók. A módszertani levélben szükséges lenne meghatározni a szakértővé válás speciális feltételeit, az igazságügyi szakértői vélemény tartalmi és formai követelményeit is. Ezen túl a szakértők grémiuma a módszertani levélben foglalhatna állást az új természettudományos módszerek hiteltérdemlőségéről, az igazságszolgáltatásban történő elfogadhatóságáról.

A HENT kezdeményezésére a Magyar Igazságügyi Szakértői Kamara elnöksége kijelölte azt a szakértői bizottságot, amely a kulturális javak (elsődlegesen a művészeti alkotások) kapcsán a szakértői tevékenység alapjait módszertani levélben rögzíti a leírtaknak megfelelően.

A műkereskedelem területével kapcsolatos problémák

Az ügyekben régiségkereskedő vádlottakkal szemben többször vetődött fel kérdésként, hogy tudásukhoz, képzettségükhöz mérten milyen információkkal látták el a tőlük vásárló személyeket a képzőművészeti alkotásokat illetően.

HETEDIK JOGESET

A bíróság ellentmondásosnak tekintette azt a védekezést, hogy a vádlott nem szakember, mégis műtárgyak kereskedelmére építi a vállalkozását, majd arra hivatkozik, hogy nem értett a képekhez. Ugyanakkor a vevőknek, hitelezőknek szakszerűnek látszó információkat szolgáltat, amelyek később valótlannak bizonyulnak.¹⁶

Önmagában az sem egyértelmű, hogy ki minősül műkereskedőnek, régiségkereskedőnek. Ha a műtárgyakat eladó személy bizonyíthatóan üzletszerűen végzi a művészeti alkotások kapcsán tevékenységét (kereskedelmi tevékenységet),

---

¹⁶ Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság 1.Bf.203/2005.

bizonyos követelményeknek, sőt jogszabályban lefektetett feltételeknek meg kell felelnie.

Az egyes ipari és kereskedelmi tevékenységek gyakorlásához szükséges képesítésekről szóló 21/2010. (V. 14.) NFGM rendelet melléklete szerint a zálogházi és aukciós tevékenység, a régiségek, műtárgyak értékesítésének feltétele az Országos Képzési Jegyzékben szereplő, következő szakképesítések valamelyikének megléte: ékszerbecsüs, bútór- és szőnyegbecsüs, festménybecsüs, műtárgybecsüs.

A szakképesítés mint feltétel előírása a kereskedő hozzáértését hivatott garantálni. Az ugyan nem várható el, hogy valamennyi művészeti alkotás tekintetében az eredetiséget illetően szakértői véleményt adjon, az viszont elvárható, hogy az eredetiséget mint a műtárgy lényeges tulajdonságát illetően a szükséges információkat beszerezze és ezekről tájékoztatást adjon az érdeklődőknek. Ez pedig nem csak a pozitív szakvéleményre vonatkozik; az eredetiséget megkérdőjelező információk átadása szintén szükséges, sőt a jóhiszeműség és tisztességesség elveinek megfelelően még az ellentmondások tisztázása érdekében is meg kellene tennie a szükséges és lehetséges intézkedéseket eladási szándék esetén.

Egy másik problémát jelez, hogy több olyan eset volt, amelyben galéria a bejelentő szerint hamis tárgyat árult vagy adott el – néhány esetben maga az alkotó jelezte a tényt –, és a galériák a beadó személyéről nem tudtak nyilatkozni az eljárás során. Az egyik esetben az adásvételi szerződést nem tudták a nyomozó hatóság rendelkezésére bocsátani, egy másik ügyben a galéria képviselője akként nyilatkozott, hogy a kép eladásakor csak nyugtát állítottak ki, amely nem tartalmazza a vevő adatait.

Ezekben az ügyekben a nyomozást amiatt szüntették meg, mert az elkövető kiléte nem volt megállapítható, és a nyomozás során olyan tárgyi és személyi bizonyítékot felkutatni, amely alapján az elkövető kiléte megállapítást nyerne, nem volt lehetséges. Kérdésként vetődik fel, hogyan fordulhat az elő, hogy a beadó és a vevő adatai nem állnak a galéria rendelkezésére.

A leírt eset alapján indokolt átgondolni a műkereskedő speciális felelősségének előírását is. A megfelelő polgári jogi és közigazgatási rendelkezések nagymértékben hozzájárulhatnak a műkereskedelmi tevékenység hitelességéhez, egyúttal a büntetőjog alkalmazásának helyét is kijelölnék, és a bizonyítás szemszögéből is egyértelműbb kereteket teremtenének.

A HENT Műtárgyhamisítás elleni munkacsoportjának különböző szakterületeket képviselő tagjai részéről egybehangzó igény volt a műkereskedelmi tevékenység speciális – fogyasztóvédelmet, kulturális örökségvédelmet kiemelten

szem előtt tartó – szabályainak megalkotása, a hamisítás elleni eszközrendszer részeként. A szabályozási javaslat 2014 nyarán elkészült.

A szabályozás legfontosabb pillérei:

- szakképzettség (szakképesítés) előírása;
- elérhetőség, ellenőrizhetőség biztosítása;
- az eladás tárgyául szolgáló tárgyak meghatározása;
- az eladás tárgyául szolgáló tárgyak nyilvántartása;
- eredetiség igazolása.

Ennek értelmében a műkereskedőnek naprakész nyilvántartást kellene vezetnie a műkereskedelmi tevékenység tárgyául szolgáló, a jogszabályban meghatározott értékhatár felett kínált kulturális javakról. A nyilvántartásban rögzíteni kellene: a kulturális javak azonosítást segítő adatait, a beadó személy nevét és adatait, valamint az eladás adatait (a vételárat), és a vevő adatait is. A szabályozási javaslatban szerepel az is, hogy meghatározott értékhatár felett kínált kulturális javak eladása esetén eredetiségigazolást is kell adni. A műkereskedők egy részénél mindez jelenleg is így történik.

A hamis tárgyak sorsa

A hamisítás elleni fellépés szemszögéből problémát jelent, hogy a vizsgálat tárgyát képező ügyek elbírálása szempontjából hatályos Btk. (1978. évi IV. törvény) szerint a hamis tárgyakat ki kell adni a jóhiszemű tulajdonosnak.¹⁷

77. § (1) *El kell kobozni azt a dolgot,*

a) amelyet a bűncselekmény elkövetéséhez eszközül használtak, vagy arra szántak,

b) amelynek birtoklása a közbiztonságot veszélyezteti, vagy jogszabályba ütközik,

c) amely bűncselekmény elkövetése útján jött létre,

d) amelyre a bűncselekményt elkövették, vagy a bűncselekmény befejezését követően e dolog elszállítása céljából használtak.

(2) *El kell kobozni azt a sajtóterméket, amelyben a bűncselekmény megvalósul.*

(3) *Az (1) bekezdés a) és d) pontja esetében az elkobzást nem lehet elrendelni, ha a dolog nem az elkövető tulajdona, kivéve, ha a tulajdonos az elkövetésről előzetesen tudott, feltéve, hogy az elkobzás mellőzését nemzetközi jogi kötelezettség nem zárja ki.*

---

¹⁷ Lényegében így rendelkezik a hatályos Btk. (2012. évi C. törvény) 72. §-a is.

Mivel a hamis műtárgy birtoklása a közbiztonságot nem veszélyezteti, jogszabályba nem ütközik, és nem bűncselekmény elkövetése útján jött létre, a Btk. 77. § (1) bekezdés b) és c) pontja alapján nem kobozható el. Így a hamis tárgyak visszakerülnek a forgalomba, és tovább generálják a jelenséget. A joggyakorlat azonban nem egységes a bűnjelként lefoglalt hamis tárgyak sorsa tekintetében.

NYOLCADIK JOGESET

Az elsőfokú ítélet szerint a vádlott régiségek, festmények, bútorok, különböző műtárgyak kereskedésével foglalkozott. Üzleti tevékenységéhez különböző személyektől kért és kapott kölcsönöket, melyeknek a visszafizetésére pénzforrásokkal nem rendelkezett, illetve amely összegeket a saját céljaira fordított. Ennek során hamis képeket adott el, és ajánlott fel fedezetként.

Az elsőfokú bíróság a hamis képeket elkobozta a Btk. 77. § (1) bekezdés a) pontja értelmében: egyrészt a vádlott által elkövetett szándékos bűncselekmények, csalások, illetve sikkasztás elkövetésére használták, másrészt a vádlott régiségekkel való kereskedésből történő megélhetésére figyelemmel arra szánta őket. A miniszteri indoklásra hivatkozott, amely szerint az elkobzás mint intézkedés „az újabb bűncselekmények elkövetésének megelőzését célzó jellegű” is erősíteni kívánja.¹⁸

Az ügyben a másodfokú bíróság a döntést megváltoztatta: a tárgyak lefoglalását megszüntette, a képeket a tulajdonosoknak kiadni rendelte. A megyei bíróság álláspontja szerint a vádlott intellektuális bűncselekményeinek nem volt elkövetési eszköze egyik festmény sem, hiszen minden esetben a kölcsön vagy más jogcímen kapott pénzeszegek jogtalan megszerzésére és eltulajdonítására irányult a szándéka. A csalások és sikkasztás elkövetési tárgya tehát meghatározott pénzeszegek voltak. Az irányadó tényállás szerint inkább a kártalanítás eszközei voltak a festmények, semmint a bűncselekményekéi.¹⁹

KILENCEDIK JOGESET²⁰

Aukciósában kínáltak eladásra festményeket, amelyeknek az eredetiségét illetően kétely merült fel. A nyomozást megszüntették, mert az elkövető kiléte nem volt megállapítható.

Az indokolás szerint „Az ügyben kihallgatott tanúk olyan további személyeket, akik az ügy tárgyát képező festmények hamisítójáról és forgalomba hozataláról érdemi adattal

¹⁸ Soproni Városi Bíróság B.83/2006.

¹⁹ Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság Bf.138/2007.

²⁰ Budapesti V. és XIII. Kerületi Ügyészség 9004/2006.

rendelkeznenek, nem tudtak megnevezni.” A nyomozást megszüntető határozat nem rendelkezett a lefoglalt képek sorsáról. A nyomozó hatóság korábban így foglalt állást: „a festményről az igazságügyi festményszakértő kétséget kizáróan megállapította, hogy hamis, ezért a bűncselekmény elévüléséig a festmény lefoglalásának indokai fennállnak”.

A sértett (a tárgy tulajdonosa) panasszal élt, amelyben egyebek között vitatta az igazságügyi szakértő véleményének megalapozottságát. Az ügyészség a panasznak helyt adott, a nyomozást megszüntető határozatot hatályon kívül helyezte, és a nyomozás folytatását rendelte el: *„A nyomozás során felmerült egyes tisztázatlan körülmények – így különösen a festmények eredetének megítélése, és azok értékesítésre jogosultságának kérdése – tisztázására további nyomozási cselekmények foganatosítása indokolt, így a nyomozás folytatásának elrendelése szükséges.”*

Később az ügyész a nyomozást megszüntette a Be. 190. § (1) b) pontja alapján: a nyomozás alapján nem állapítható meg bűncselekmény elkövetése. *„Nem a lehetséges elkövető beazonosítása vonatkozásában merült ki a nyomozás során beszerezhető információk köre, hanem már a bűncselekmény meglétét illetően is. [...] A nyomozás során olyan bizonyítékot, amely igazolhatta volna a jogtalan haszonszerzés célját, illetőleg ezzel összefüggésben a tévedésbe ejtés/tartás tényét, nem volt lehetséges beszerezni, így e bűncselekmények megvalósulásához szükséges törvényi tényállási elemek sem voltak megállapíthatóak.”*

Az ügyvéd a nyomozást megszüntető határozat után ismételten indítványozza a lefoglalás megszüntetését és annak kiadását ügyfele részére, mivel annak indokai már nem állnak fenn. Az ügyvéd szerint *„A Be. 155. § (1) bekezdése szerint a lefoglalást meg kell szüntetni, ha a nyomozást megszüntették”.* Álláspontja szerint a lefoglalásra az eljárás érdekében már nincs szükség, a lefoglalt dolog birtoklása jogszabályba nem ütközik, elkobzási ok nem áll fenn.

Az ügyész a lefoglalást megszüntette, és a festményeket tulajdonosoknak kiadni rendelte azzal, hogy a festmények lefoglalására nincs szükség.

TIZEDIK JOGESET²¹

Az elsőrendű vádlott egy galéria vezetőjének értékesített két hamis festményt összesen háromszázezer forintért. A festmények hamis voltára fény derült, a nyomozó hatóság a festményeket lefoglalta, majd azokat a sértettnek kiadta azzal, hogy azokat eredetiként nem értékesítheti. A sértett a lefoglalást megszüntető határozatban előírtaknak megfelelően úgy cserélte el a festményeket egy könyvgyűjteményre, hogy közölte, a képek nem eredetiek...

---

²¹ Pesti Központi Kerületi Bíróság 2.B.30198/2013.

A hamis tárgyak kezelését illetően egyfajta megoldást jelenthet azok megjelölése a különböző vagyontárgyak jelölésére kifejlesztett, szabad szemmel nem látható, de műszeresen azonosítható *jelölőtechnikák* segítségével.

Szintén hozzájárulhat a hamis tárgyak forgalomból történő kivonásához Magyarországon a HENT kezdeményezésére a Magyar Műkereskedők és Galériák Szövetsége által létrehozott *Kétséges eredetiségű művészeti alkotások adatbázisa*.

„A műtárgy hamis jellegének megállapítása után a további eladási kísérletek sikerét csak akkor lehet megakadályozni, ha a hamisság ténye az összes releváns szereplő számára nyilvánvalóvá válik. A »hamisság« hitelt érdemlő megállapításának – mint láthattuk – jelenleg a műkereskedelemben nincsenek meg a feltételei. E problémára nyújt egyfajta megoldást Németországban a Német Művészeti Aukcionátorok Szövetsége által 2006-ban felállított nyilvántartás, amely azt célozza, hogy a műkereskedelemben felbukkanó, vitatott eredetiségű művészeti alkotások a többi műkereskedő számára is ismertté váljanak, és ekként minősítve kikerüljenek a forgalomból, amíg eredetiségükről állásfoglalás nem születik. [...] A tapasztalatok szerint az adatbázis léte önmagában visszatartó erővel hat bizonyos műalkotások műkereskedelemben való bemutatása, eladási szándéka ellen. Másrészt amennyiben a tárgy adatbázisban való megjelenését és az arról történő jogosulti tudomásszerzést követően a beadó (műkereskedő) értékesíteni kívánja a tárgyat, az rosszhiszeműségét illetően fontos információ lehet.”²²

Konklúzió

A műtárgyhamisítás és a hamis műtárggyal történő visszaélés többszereplős és többlépcsős folyamat, szükségszerűen együttműködést, szervezettséget igényel. A cselekmények felderítése, bizonyítása, továbbá a jelenség elleni intézményes fellépés, a megelőzés szintén összetett eszközrendszer, a hatóságok részéről is speciális szakértelmet feltételez. A Nemzeti Nyomozó Iroda Műkincsvédelmi Alosztályának az ilyen ügyekben nincs kizárólagos hatásköre, az általános nyomozó hatóságoknál pedig nem feltétlenül van meg az ilyen ügyek nyomozásához szükséges szakértelem. Azt gondolom, a probléma volumene és a latencia miatt eredményes lehetne, ha a kulturális javak sérelmére elkövetett bűncselekmények nyomozása során, az ilyen ügyek nyomozása tekintetében megfelelő szakértelemmel és tapasztalattal felvértezett nyomozó hatóság (a Nemzeti Nyomozó Iroda Műkincsvédelmi Alosztálya) meghatározóbb szerepet töltené be.

---

²² Kármán G.: Új eszköz a műtárgyhamisítás ellen Magyarországon: a kétséges eredetiségű művészeti alkotások adatbázisa. *Ügyészek Lapja*, 2014/5.

A visszatérő bizonyítási problémák a szakemberek álláspontja szerint gyakran a büntetőjogi eszközrendszeren túlmutató problémákra, így a műtárgyak kezelésének és vizsgálatának anomáliáira vezethetők vissza. A műkereskedelmi tevékenység szabályozása több ponton garanciát jelentene a visszaélésekkel szemben: a szakértelem, az elérhetőség és az eladott tárgyakért való felelősségvállalás előírása a hamisítványok terjedésének megelőzésében, jogsértés esetén pedig a bizonyításban is egyértelmű támpontot jelentene. A szakértői kompetenciák tisztázása, adott kérdésre a megfelelő szakértői vizsgálatok meghatározása segítené a jogalkalmazót a megfelelő bizonyítási eszköz alkalmazása és értékelése során.

A megfelelő jogi eszközök mellett a jogalkalmazás részéről szükséges a probléma volumenének és összetettségének az ismerete, valamint a forenzikus tudományok alapjaiban és elveiben való jártasság, egyfajta kriminalisztikai alap tudás és szemlélet, amely célzott képzéseken sajátítható el; mindez szintén hozzájárulhat e különleges szakértelmet igénylő kérdések megítéléséhez.

Irodalom

A műtárgyhamisítás magyarországi helyzete. HENT Műtárgyhamisítás elleni munkacsoport. Kézirat, 2015

Grüning, K.: Kunstfälschung – mit modernen Ermittlungsmethoden gegen ein altes Phänomen. *Kriminalistik*, 4/2013.

Hamisított műtárgyak a műkereskedelemben. A hazai műkereskedők körében végzett felmérés eredményei. Készült a HENT Műtárgyhamisítás elleni munkacsoportjának megbízásából. Kézirat, 2012

<http://www.hamisitasellen.hu/wp-content/uploads/2013/10/Memorandum.pdf>

Kármán G.: Új eszköz a műtárgyhamisítás ellen Magyarországon: a kétséges eredetiségű művészeti alkotások adatbázisa. *Ügyészek Lapja*, 2014/5.

Koldehoff, S. – Timm, T.: Die acht Gebote. *Zeit Online*, 10. Mai 2012.

<http://www.zeit.de/2012/20/Kunstmarkt>

Madai S.: *A csalás büntetőjogi értékelésének változásai.* PhD-értekezés.

http://midra.uni-miskolc.hu/JaDoX_Portlets/documents/document_5666_section_1442.pdf

Segieth, F. – Wuelfert, S. Z. – Dobrusskin, S.: Möglichkeiten und Grenzen der Beurteilung gefälschter Kunst – ein Situationsbericht (nicht nur) aus der Schweiz. *Kriminalistik*, 1/2013.

DERES PETRONELLA

Néhány észrevétel az uzsora-bűncselekményről egy OKRI-kutatás tükrében

Hazánkban az uzsora elleni büntetőjogi küzdelem kezdetei a XV. századig, jogi szabályozásának gyökerei a XIX. századig nyúlnak vissza: az 1883. évi XXV. törvénycikk megalakításáig. Az „uzsorázás” napjainkban is virágkorát éli, ennek ellenére viszonylag kevés átfogó kutatás készült a jelenségről, azok is általában szociológiai szempontból vizsgálódtak, és az uzsora-bűncselekmény („XXI. századi”) büntetőjogi tényállásának hatálybalépése előtti időszakot értékelték. A tanulmány a jogalkalmazás vonatkozásában feltérképezte a hazai uzsorajelenséget az uzsora-bűncselekmények ügyében az országban 2009 és 2015 között meghozott valamennyi jogerős ítélet bűnügyi iratainak elemzésével, értékelésével kriminológiai szempontból, figyelemmel a büntetőeljárásban észlelt sajátosságokra.

Az Országos Kriminológiai Intézetben folytatott kutatás¹ – az e tanulmány tárgyául szolgáló elsősorban kriminológiai értékelésen túlmenően – a dogmatikai kérdések közül egyebek között a halmazati, elhatárolási kérdéseket vizsgálta az uzsora-bűncselekmény tényállási elemeivel kapcsolatos gyakorlati problémák mellett.

A tényállás XXI. századi szabályozása

A társadalmi és a gazdasági viszonyok átalakulása igényli a jogalkotói választ, megoldásokat, igaz ez arra az esetre is, amikor olyan ősi probléma kezelésére kell jogszabályi rendezést találni, mint az uzsora.²

Magyarországon 2009. március 1-jén lépett hatályba a Btk. 330/A szakaszában szabályozott uzsora-bűncselekmény – materiális sértő – tényállása. A törvényhely – a jogalkalmazás által jelzett gyakorlati problémákra reflektálva – 2011. november 1-jei hatállyal jelentősen módosult. A materiális sértő tényállást absztrakt

---

¹ A kutatás címe: Az uzsora-bűncselekmény gyakorisága (Btk. 381. §) és a Btk. 381. § (4) bekezdésében meghatározott korlátlan enyhítés bevezetésének hatása. Kutató: Deres Petronella. A kutatásban részt vevő statisztikus: Szigeti Ákos.

² Csák Zs.: Az uzsora-bűncselekmény gyökerei és azok hatása a hatályos szabályozásra. Magyar Jog, 2014/10., 566–574. o.

veszélyeztető tényállás váltotta fel, a korlátlan enyhítés lehetőségét az uzsora-bűncselekmények körében szintén e jogszabályi módosítás vezette be.

A 2012. évi C. törvény (új büntető törvénykönyv) – az előbbi szabályozáson mérvadóan nem változtatva³ – a 381. §-ban rendelkezik az uzsora-bűncselekmény tényállásáról. A 2012. évi C. törvény az uzsora-bűncselekményt a vagyon elleni bűncselekmények körében helyezte el⁴, többé-kevésbé a Ptk. uzsorás-szerződés fogalmára építve, de nem mint kerettényállást, hanem önálló büntetőjogi tényállási elemeket tartalmazó törvényi tényállásként.⁵

Az uzsora-megállapodás csak látszólag megállapodás, valójában ennek egyik alapvető eleme hiányzik, hiszen csak az egyik fél részéről van valós szerződési akarat: a másik fél (sértett) rászoruló (kényszer-) helyzetéből adódóan bármilyen hátrányos megállapodásba kész belemenni, gyakran azzal sincs tisztában, pontosan milyen összeget vett fel az idők során, illetve milyen összeget fog követelni tőle a másik fél, számára sokszor nincs más lehetőség, mint az uzsorakamatra kölcsönkérés. Ennek „életfogytig tartó” törlesztése és az arra való kényszerítés pedig ismételten behatárolja a sértett döntési lehetőségét. Emiatt egyes álláspontok szerint a bűncselekmény a sértett vagyoni helyzete mellett szabad akaratában megnyilvánuló személyi szabadságát is sérti, amelynek védelme szintén jogalkotói feladat.⁶

Az új Ptk. az uzsorás-szerződést – a régi Ptk. szabályozásával megegyezően – mint semmisségi okot szabályozza, 6:97. §-a határozza meg az uzsorás-szerződés polgári jogi fogalmát: *„Ha a szerződő fél a szerződés megkötésekor a másik fél helyzetének kihasználásával feltűnően aránytalan előnyt kötött ki, a szerződés semmis.”* Az uzsora megállapításának tehát objektív és szubjektív feltételei vannak, amelyek konjunktív jellegűek. Objektív feltétele a feltűnően aránytalan előny – szerződés megkötésekor történő – kikötése, szubjektív feltétele a másik fél helyzete, illetve annak a szerződő fél által történő kihasználása.

---

³ Megjegyzendő azonban, hogy a minősített esetek büntetését a korábbi öt évig terjedő szabadságvesztésről az új Btk. egytől öt évig terjedő szabadságvesztésre szigorítja.

⁴ Megjegyzés: a *Hasonló jellegű bűncselekmények az üzletszerűség megállapításánál* című 39. BK vélemény az uzsora-bűncselekményt más – az üzletszerűséget minősítő körülményként szabályozó – vagyon elleni bűncselekmények között sorolja fel, azzal a kitételrel, hogy *„ezeknek a bűncselekményeknek a hasonló jellege abban áll, hogy a vagyoni viszonyokat haszonszerzési célból támadják”*.

⁵ A büntetőjogi tényállás alapvetően független a polgári jogi megítéléstől, a polgári törvénykönyv rendszerétől is. A polgári jog a felek közötti szerződésből indul ki, a Btk. azonban a kevésbé formális megállapodás kifejezésre utal. Csák Zs.: i. m. 566–574. o.

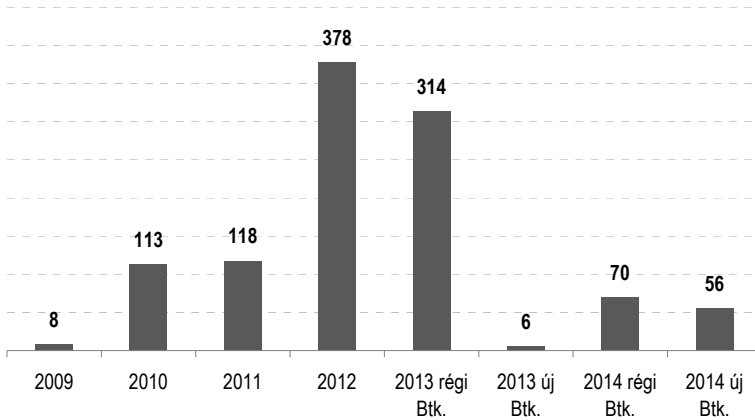
⁶ Szathmáry Z.: Az uzsora bűncselekmény értelmezése egykor és most. *Jogtudományi Közöny*, 2010/9., 454–460. o.

Bűnügyi iratok vizsgálata

Az OKRI-kutatásban a magyarországi uzsorabűnözés jelenségének empirikus feltérképezése az országban 2009 és 2015 között meghozott jogerős ítéletek alapjául szolgáló bűnügyi iratok vizsgálatával történő, a kriminológiai-statisztikai adatgyűjtés eredménye 114 ügy és 158 elkövető vizsgálatán alapul.

Az uzsora-bűncselekmény hazai gyakoriságát illetően: 2009 és 2014 között 1063 uzsora-bűncselekményt regisztráltak Magyarországon, 1016 ügyben került sor vádemelésre, 33 esetben a nyomozás megszüntetésére (1. számú ábra, 1., 2. számú táblázat).

1. számú ábra
Regisztrált uzsora-bűncselekmények (2009–2014)

1. számú táblázat
Regisztrált uzsora-bűncselekmények eljárási döntése (2009–2014)

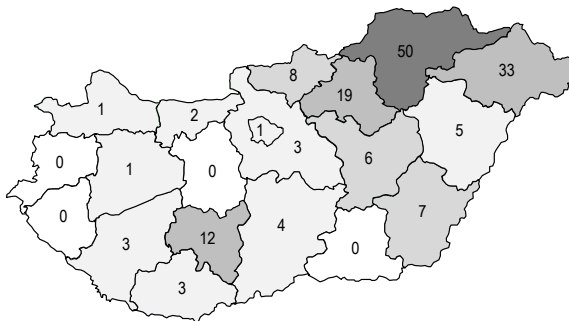
Év	Feljelentés elutasítása	Nyomozás-megszüntetés	Vádemelés	Egyéb befejezés	Elterelés	Összesen
2009		1	6	1		8
2010			113			113
2011			118			118
2012		26	350	1	1	378
2013		5	309	6		320
2014	5	1	120			126
Össz.	5	33	1016	8	1	1063

2. számú táblázat
Regisztrált uzsora-bűncselekmények megyénként (2009–2014)

Megye	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Budapest					1	6
Baranya			2	7	1	
Bács-Kiskun		1		9	10	1
Békés			7	14	5	3
Borsod-Abaúj-Zemplén	1	4	23	164	86	41
Csongrád				6		
Fejér						2
Győr-Moson-Sopron				6		
Hajdú-Bihar		16	1	6	53	2
Heves		8	9	16	17	
Komárom-Esztergom		13		7		2
Nógrád		9		10	14	20
Pest			21	20	3	15
Somogy		1	5	12	5	
Szabolcs-Szatmár-Bereg	5	20	36	66	62	32
Jász-Nagykun-Szolnok		10	10	10	61	
Tolna	2	31	4	24		
Vas						
Veszprém				1	2	2
Zala						
<i>Összesen</i>	<i>8</i>	<i>113</i>	<i>118</i>	<i>378</i>	<i>320</i>	<i>126</i>

A 2009 és 2015 közötti időszakban jogerőre emelkedett ügyek bűnügyi iratainak vizsgálatából kapott adatokat tekintve az ügyek mindössze 9,5 százalékában született felmentő ítélet.

A vizsgált bűnügyi iratok alapján az elkövetők szerinti megyei megoszlás a térképen látható.

Országosan kiemelkedő megyék:

- Borsod-Abaúj-Zemplén, 50 elkövető;
- Szabolcs-Szatmár-Bereg, 33 elkövető;
- Heves (13 db), 19 elkövető;
- Tolna (6 db), 12 elkövető;
- Nógrád (6 db), 8 elkövető;
- Békés (5 db), 7 elkövető.

További megyék: Jász-Nagykun-Szolnok (6), Hajdú-Bihar (5), Bács-Kiskun (4), Baranya (3), Pest (3), Somogy (3), Komárom-Esztergom (2).

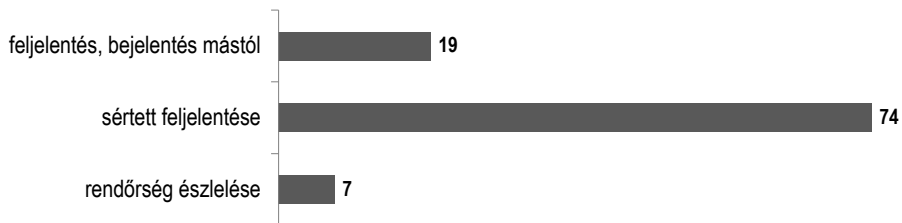
Mindössze egy-egy ilyen ügy volt Budapesten, Győr-Moson-Sopron és Veszprém megyében.

A település jellegét tekintve az vizsgált ügyek megközelítőleg ötven százalékát községekben követték el, ez után következik az egyéb városokban történő elkövetés, majd a megyei jogú város. A fővárosban egy ilyen ügy volt.

A vizsgált ügyekben *a hatóság tudomására jutás módja* legtöbbször sértetti feljelentés (a vizsgált ügyek 73 százalékában), az ügyek 18 százalékában származik mástól bejelentés vagy feljelentés (például névtelen bejelentés, községi polgármester, családsegítő szolgálat), az ügyek 7 százalékában pedig rendőrségi észlelés alapján indul meg az eljárás (2. számú ábra).

2. számú ábra

Az ügy hatóság tudomására jutásának módja (%)

A 93. ügyben⁷ egy másik ügyben tartott házkutatás során vetődtek fel körülmények az uzsora-bűncselekmény elkövetésére.

A 18. ügyben⁸ a nyomozás egy névtelen bejelentő telefonon történő közlése alapján indult, amely szerint vádlott lakóháza szekrényében ezüstszínű, forgó-

⁷ 488/2011. Miskolci Városi Ügyészség; 28. B. 1451/2011. Miskolci Járásbíróság.

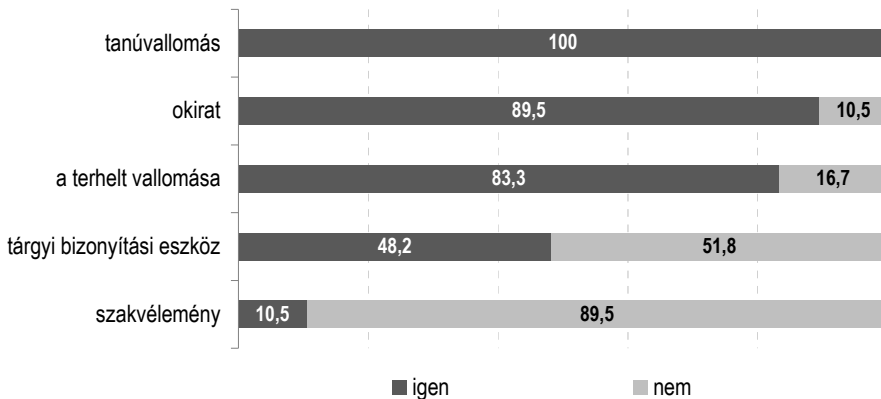
⁸ 1413/2009. Jászberényi Városi Ügyészség, 7.B. 575/2010; Jászberényi Városi Bíróság, 2. Bf. 934/2012. Szolnoki Törvényszék.

táras fegyvert tart. Az elrendelt házkutatáskor a lakásban azonban nem fegyvert, hanem a vitrines szekrény polcán egy kockás spirálfüzetet és egy különálló lap szétszaggatott darabjait találták meg, amelyeken becenevek mellett kétezertől száznolcvanezer forintig terjedően különböző pénzüsszegek voltak feltüntetve. A vádlottat először a házkutatás napján tanúként hallgatták ki, ennek során elismerte, hogy tíz és húsz százalék közötti kamatra több embernek is adott kölcsön. A füzetben felsorolt személyek egy része kamatra kapta a kölcsönt, más része nem, mert rokonok voltak. A vádlott egy évvel későbbi gyanúsítottai vallomásaiban visszavonta azt, hogy bárkinek adott pénzt, aki megkereste, s azt is tagadta, hogy kamatra adott pénzt. Vallomása szerint ruhaneműt és húst adott el hitelre, de nem kért kamatot akkor sem, ha pénzt adott kölcsön.

A vizsgált ügyekben a bizonyítási eszközök körét a 3. számú ábra szemlélteti.

3. számú ábra
A bizonyítási eszközök (%)

A bűncselekmény „bizonyíthatóságát” kiválóan elősegítették a fokozott ügyészi felügyelet keretében született nyomozati utasítások, amelyek részletes iránymutatást adva támogatták a nyomozó hatóság munkáját. A bünyügyi iratokból kitűnően egyes megyékben az uzsora-bűncselekmények bizonyításának súlypontja egyre inkább a közvetett bizonyítékokra helyeződik, egyre gyakrabban alkalmazzák (a korábbi „koronabizonyítéknak” tekintett kockás füzet helyett) a segélyosztások rejtett megfigyelését, valamint a helyszíniszemle-sorozatot, amelynek célja a terhelt és a sértett életkörülményeinek bemutatása (ennek nyomán a bíróság több ízben jutott arra a következtetésre, hogy a terhelt legális jövedelme és életmódja nem egyeztethető össze, e tényező a sértettek eredeti vallomását erősítette).

A tényállás bevezetése óta máig fennálló bizonyítási nehézség az uzsora-bűncselekményes ügyekben, hogy az eljárás résztvevői kisebb közösségekből – általában ugyanazon falvakból, községekből, egyéb városokból – származtak, ismerték egymást, és a sértettek a rászorultságuk miatt féltek az elkövetőktől. Erre tekintettel a tanúk védelmére fokozottabb figyelmet kell(ett) fordítani az ilyen ügyekben, annak érdekében, hogy vallomásaikat minden befolyástól mentesen tehessék meg. Több esetben előfordult (a vizsgált ügyek 74 százalékában az ügy a sértett feljelentésével jutott a hatóság tudomására), hogy a sértetteket a terheltek és rokonságuk különböző ígéretekkel próbálták befolyásolni (például újabb kölcsön vagy pénz ígérete, közüzemi tartozások kifizetése, az uzsoratartozás részbeni vagy teljes elengedése).

Ehhez kapcsolódóan megjegyzendő – a vizsgált ügyekre általánosságban elmondható –, hogy *a bizonyítékok közül a személyi bizonyíték (a vádlottat terhelő tanúvallomás) az, ami elsősorban rendelkezésre áll.* Ily módon a vádirati tényállás a sértettek vallomásán alapszik. Többször előfordult azonban, hogy a tanúk vallomásai változáson mentek át, az eljárás kezdetén terhelő vallomást tévő tanúk az eljárás előrehaladtával visszakoztak (aminek oka lehetett az, hogy az előzetesben lévő terhelte nem tudott több kölcsönt folyósítani vagy esetleg a szabadlábban lévő hozzátartozók megfenyegették/„megvesztegették” a tanút). Felvevődik tehát ezekben az ügyekben a tanúk befolyásolásának lehetősége is (lásd például 18., 19., 24., 25., 47., 57. ügyek).

A 24. ügyben⁹ a járási vezető ügyész tett feljelentést és a nyomozó ügyészség rendelt el nyomozást ilyen igazságszolgáltatás elleni bűncselekmény ügyében, de bizonyítottság hiányában meg kellett szüntetni a nyomozást (bár a tanúk a vallomásaik megváltoztatásának életszerű indokát nem adták, nem lehetett megállapítani, hogy azokra önkéntesen, kényszer vagy rábírás alkalmazása nélkül került-e sor, vagy sem).

A 47. ügyben¹⁰ az elsőrendű vádlott (V1) különös és többszörös visszaeső (zsarolás, rablás, és más bűncselekmények miatt korábbi elítélések), másodrendű vádlott (V2) V1 testvére. S1–S4 sértettek.

S1 2011 júniusában, augusztusában, szeptemberében is kért kölcsön vádlottól, százszázalékos kamatra kapott, de októberben a szeptemberit már nem tudta megfizetni, erre V1 megveréssel fenyegette, ennek hatására S1 megfizette a V1 által megszabott irreálisan magas kamatot.

---

⁹ 2443/2011. Balassagyarmati Városi Ügyészség; 8. B. 283/2012. Balassagyarmati Járásbíróság.

¹⁰ 60/2012. Egri Járási Ügyészség; 26. B. 372/2012. Egri Járásbíróság; 438/2013. Egri Törvényszék.

S2 és S3 házastársak, nehéz anyagi körülmények között négy kiskorú gyermeket neveltek, munkahelyük nincs, segélyből és családi pótlékból éltek. 2011 júniusában kölcsönt kértek V1-től a lakásán, ő adott is százszázalékos kamatra. Ezt visszafizették, de újabb kölcsönre szorultak. A kamatokat már nem tudták megfizetni, V1 többször figyelmeztette őket, hogy ha nem fizetik vissza a kölcsönt, akkor megveri őket, rájuk gyűjtja a házat, prostitúcióra kényszeríti S3-at, 2011 novemberében már a megölésükkel is fenyegetőzött. E fenyegetéseket a sértettek komolyan vették, megfizették az irreálisan magas kamatot. S4 esetében hasonlóan történt a megállapodás.

Az ügyben V2-t nem vádolták uzsora-bűncselekmény elkövetésével, zsarolásért viszont elítélték.

A bíróság ítélete szerint a polgármester és a jegyző vallomása is a vádlottak bűnösségét támasztotta alá: megerősítették, hogy hallomásból tudják, a vádlottak kamatos pénzekkel foglalkoztak, többen voltak a hivatalban is panaszkodni, illetve igazolta a bűnösséget a körzeti megbízottak vallomása is.

A vádlottak saját vallomása is az ő bűnösségüket erősítette: nyolc általános iskolai osztály a végzettségük, pénzügyi vonalon soha nem dolgoztak, azonban a sértettek meghallgatása után a vallomásukat mindketten úgy kezdték, hogy „ők nem foglalkoztak soha uzsorával, de ha foglalkoztak volna...”, és ezt követően olyan matematikai levezetést adtak elő mindketten, fejben gyorsan kiszámolták, hogy melyik sértett melyik hónapban, mennyit kellett volna, hogy megfizessen, ha megduplázzák a kamatot, továbbá ha részben fizetnek, akkor hogyan alakul az összeg. Ez a „levezetés” a bíróság álláspontja szerint csak akkor lehetséges, ha a vádlottak életvitelszerűen, rendszeresen ezzel foglalkoznak.

A sértettek tanúvallomásai kapcsán a vádlottak az eljárás folyamán többször hivatkoztak arra, hogy a sértettek szavahihetősége megdőlt, összevissza beszélnek, vallomásaik nem egybehangzók. Tényként volt megállapítható, hogy a sértettek vallomásainak vannak olyan részei, amelyek néhol önmaguknak és egymásnak is ellentmondók, azonban ezek az ítélet szerint magyarázhatók a sértettek alacsony iskolázottságával, ingerszegény életével, az időmúlással és a félelemmel. Utóbbiabbban is megnyilvánul, hogy a sértettek nem voltak hajlandók a vádlottak jelenlétében vallomást tenni és velük szembesülni. Ugyanakkor szintén ez indokolhatta azt, hogy az ügyészi és bírói kérdésekre a vádlottak távollétében már határozottabb és összeszedettebb vallomást tudtak tenni. A bíróság álláspontja szerint a tanúk szavahihetősége nem dőlt meg az eljárás során.

Számos vizsgált ügyben az ítélet szerint megállapítható, hogy a sértettek folyamatosan és jóval nagyobb összegeket fizettek ki, mint amennyivel tartoztak, azt azonban, hogy e pénzek kifizetése erőszak vagy fenyegetés hatására történt, bizonyítani nem lehetett.

Bizonyítottság hiánya miatt mentette fel a vádlottat a másodfokon eljáró bíróság a 74. ügyben¹¹. Az ügyben a másodfokon eljáró bíróság négyrendbeli uzsora-bűncselekmény alól bizonyítottság hiánya miatt felmentette vádlottat (az ügyben négy vádlott volt, de csak egyiküknél vetődött fel az uzsora-bűncselekmény elkövetése).

Vádlott (VN) a községben élt, rendszeres haszonszerzési céllal uzsorakamatra (ötven százalék) különböző pénzüsszegeket adott olyan személyeknek, akik ugyanott éltek, és tudta róluk, hogy hátrányos helyzetűek, szociális helyzetük miatt kisebb-nagyobb összegekre szorultak. Ezen kívül élelmiszert, tüzelőt is adott a sértetteknek.

A megyei főügyész átiratában megfogalmazott álláspontja szerint az elsőfokú bíróság ítélete nagyrészt megalapozatlan, mert a tényállást nem derítette fel teljeskörűen, és az indokolási kötelezettségének sem tett eleget. A sértettek kihallgatása nem történt meg kellő részletességgel, ezért kétséget kizáróan nem állapítható meg, hogy a sértetteknek a vádlottakkal szemben milyen összegű és milyen jogcímű tartozásuk keletkezett, és abból milyen összeget fizettek meg vádlottak részére. Szükséges tisztázni az elkövetési összegeket is az esetlegesen alkalmazandó vagyonekobbzás mértékének meghatározása céljából. A sértettek vagyoni helyzetének tisztázását is indokoltnak tartotta a főügyész, a cselekmények minősítése szempontjából. A főügyész szerint az ítélet eme hiányosságai bizonyítás felvételével tárgyalás keretében orvosolhatók, indítványozta a sértettek ismételt részletes kihallgatását a bűncselekmények körülményeiről, a vásárlások és kölcsönfelvételek, visszafizetések részleteiről. A törvényszék szerint az elsőfokú bíróság az eljárást szabályszerűen folytatta le, az ítéletet nem lehet hatályon kívül helyezni, de az elsőfokú bíróság a tényállást nem derítette fel teljes mértékben. A törvényszék osztotta a megyei főügyész álláspontját, és tárgyalást tartott, bizonyítást vett fel, de ennek adatai alapján kétséget kizáróan nem volt megállapítható, hogy milyen összegeket milyen kamatra nyújtott a vádlott a sértetteknek, a visszafizetések összegét, jogcímét és dátumát sem lehetett pontosan megállapítani. A sértettek nyilatkozatai a másodfokú tárgyaláson sem voltak egyértelműek, nem lehetett feloldani a saját tárgyalási, valamint a tárgyalási és a nyomozati nyilatkozataik közötti ellentmondásokat.

A tettenérés, lefoglalás jelentőségét emeli ki a bíróság a bizonyítás szempontjából az 55. ügyben¹².

---

¹¹ 11040/2010. Nyíregyházi Városi Ügyészség; 18. B. 1824/2011. Nyíregyházi Járásbíróság; 4. Bf. 269/2013. Nyíregyházi Törvényszék.

¹² 181/2013. Hevesi Városi Ügyészség; 3. B. 80/2013. Hevesi Járásbíróság; 4. Bf. 604/2013. Egri Törvényszék.

Az elsőfokú bíróság az ítéletében kiemeli, hogy VF bűnössége szempontjából igen lényeges, hogy őt a községi posta előtt a rendőrség tetten érte, amikor két sértett az előtte postán felvett teljes havi jövedelmét azonnal átadta neki. A rendőrség előzetes megkeresésére a postahivatal a sértetteknek kifizetett papírpénzek sorozatszámait feljegyezte, majd VF tettenérése után ugyanezeket hiánytalanul megtalálták a gépkocsijában.

A védekezést illetően ez ügyben is jellemző, hogy VF elismerte, hogy tartoztak neki, de ez azért történt, mert nekik rendszeresen húst értékesített.

Az 51. ügyben¹³ a másodfokon eljáró bíróság részletesen levezeti, hogy az első fokon eljáró bíróság miért a sértetti tanúvallomásokat és egyéb bizonyítékokat fogadta el a vádlott tagadásával, illetve védekezésével szemben. Az ügyben: vádlottak [VF1 (továbbiakban: V) és VN2] hozzátartozók, illetve V nagybátyja SN1-nek.

Első történeti tényállás: SN1 élettársával és kiskorú gyermekével a községben él, 2009 januárjában már kért kölcsön, 2010-ben újabb kölcsönért fordult megélhetési nehézségeik miatt V-hez, száz százalékra kapott, következő havi visszafizetéssel, ezt S1részben megfizette, ezután V rendszeresen zaklatta a lakásán, az utcán. 2010 szeptemberében az utcán ismét találkoztak, ekkor megragadta a nyakát, és közölte vele, hogy adja meg tartozását, különben megöli. S1 nem tudta teljesíteni a követelést.

Második történeti tényállás: SN2, 3, 4, 5, 6 egy háztartásban élnek a községben, hét felnőtt és három gyermek él együtt. A felnőtteknek nincs munkaviszonyuk (egy kivételével), az összjövedelmük a családjuk szerény megélhetését sem fedezte, valamennyien rendszeresen pénzt kértek V-től.

Harmadik történeti tényállás: S7 élettársával és hét kiskorú gyerekével él, gyeseből, családi pótlékból és szociális segélyből tartják fenn magukat. 2010 őszén sertéshúst vásárolt V-től, azzal, hogy a következő hónapban fizeti ki. Október végén–november elején V naponta megjelent S7 házában, zaklatta őt, de nem találta otthon, majd önkényesen megállapította, hogy S7 immár százötvenezer forinttal tartozik neki az előző havi húsról, követelte a kifizetést, de S7 nem fizetett. V a tartozás azonnali rendezését követelte, S7-et felszólította a bankkártyája átadására, a sértett pedig – megijedve V azon kijelentésétől, hogy ők többen vannak, mint a sértett – átadta V-nek, aki VN2-vel kivett S7 az automatából százezer forintot. Még aznap egy másik városban V2 a postahivatali terminálon S7 számlájáról levett újabb huszonegyezer forintot.

Az első pontnál a minősítés: egyrendbeli folytatólagos zsarolás és egyrendbeli uzsora-bűncselekmény.

---

¹³ 1091/2010. Hevesi Városi Ügyészség; 3. B. 125/2012. Hevesi Járásbíróság; 4. Bf. 211/2013. Egri Törvényszék.

A második pontnál ötrendbeli, folytatólagosan elkövetett uzsora-bűncselekmény (az öt sértett sérelmére), mert több alkalommal adott kölcsönt aránytalan ellenszolgáltatást kikötve, valamint mivel S2-t több ízben is veréssel és a háza felgyújtásával fenyegette, így folytatólagos uzsora-bűncselekmény mellett egyrendbeli folytatólagos zsarolást is megállapított a bíróság. A harmadik pontnál uzsora-bűncselekmény helyett zsarolást állapított meg a bíróság.

Másodfok levezetése a bizonyítékokról: a vádlott azt nem tagadta, hogy a sértettekkel kapcsolatban állt, csak annak tartalmát vitatta, amikor úgy nyilatkozott, hogy ő húst adott el a sértetteknek, akik annak árával tartoztak neki, de kamatot soha nem számolt fel. Ezzel szemben a tanúvallomások egybehangzók voltak az uzsoraszerződés főbb feltételeit, illetve az első és a második tényállásnál a vádlott fenyegető tartalmú kijelentéseit illetően is. V feljegyzéseiből kiderült, hogy tisztában volt az adósok jövedelmi helyzetével, róluk listát vezetett, ahogyan a kölcsönadott összegekről és a kamat mértékéről is. Az uzsora-bűncselekmény szempontjából nem a kölcsön összegének van jelentősége, hanem – egyéb feltételek fennállása mellett – annak, hogy az ellenszolgáltatásnak aránytalan mértékűnek kell lennie. Ennek felderítésével a másodfokú bíróság szerint az elsőfokú bíróság nem maradt adós, ahogyan a sértettek és a vádlott vagyoni, jövedelmi helyzetének felderítésével sem. A vádlott hetven–száz százalékos kamatot felszámítva adta a kölcsönöket. Kivétel nélkül minden sértett rendkívül rossz anyagi körülmények között élő, kiszolgáltatott helyzetben lévő személy volt, a vádlott éppen e rászorult helyzetüket használta ki, miközben az ő legális havi jövedelme, bevétele nem fedezhette a vagyoni gyarapodását.

Vádlotti védekezés több esetben, hogy tartoznak a vádlottnak a sértettek, de azért mert ő számukra húst értékesített, annak az ellenértékét adták oda neki (például 35., 55. ügy; előbbiben a bíróság az ítéletben elemzi, hogy vádlottnak mennyi húst kellett volna ahhoz eladnia a sértettnek nyáron – akinek hűtője sem volt –, hogy a megjelölt összeg kijöjjön).

35. ügy¹⁴:

Büntetett (lopás) élőéletű vádlott (VN) lakóhelyén 2010 nyaratól több esetben hitelbe adott el élelmiszert, ruhaneműt, illetve százszázalékos kamatra hitelbe adott pénzt sértettnek (SN). SN a kamatok miatt újabb és újabb kölcsönökre szorult. SN olyan szegénységben élt az aránytalan uzsorakölcsönök miatt, hogy lakóházukban mindössze két ágy és egy szék volt, ilyen körülmények között nevelte kiskorú gyermekeit. 2011 márciusában SN negyedik gyermeke elhunyt, emiatt csökkent a családi pótlék, nehezebb volt számára a százszázalékos kamattal növelt hiteltörlesztés. Mivel VN a kamatra is

¹⁴ 1534/2011. Berettyóújfalui Városi Ügyészség; 1.B. 564/2011. Berettyóújfalui Járásbíróság.

kamatot vetett ki, 2011 nyarára már harmincnyolcezer forint tartozás gyűlt fel, ami kamattal együtt hetvenkétezer tett ki. Időközben egy újabb húszezres kölcsön miatt kamatostul további negyvenezerrel összesen száztizenkétezer forint lett az adósság. SN fizetéseképtelensége miatt VN 2011 júliusában megjelent SN lakásánál, ott veréssel fenyegette meg, ha nem adja meg a tartozását, azzal, hogy „börtönben van a sógora”, „Kokas kiszabadul, és baj lesz” (ekkor VN élettársa és annak testvére előzetesen volt három hónapja). Amikor e fenyegetés hatására SN huszonötezer forintot kifizetett, VN év végéig havi huszonötezer forintos részletfizetést engedélyezett.

Tudomást szerezve SN feljelentéséről, 2011. augusztus 21-én, az esti órákban VN SN édesapján keresztül azzal fenyegette meg SN-t, hogy a munkában lévő testvérenek hazajövele után kocsival lemennek hozzá, és ott fogják őt „szétszedni”, illetve a pénzfizetést is „megbeszélük”.

A házkutatáskor lefoglalt füzet feljegyzéseivel kapcsolatban: az ezekben szereplő összegek, ha kamatot nem tartalmaznának, akkor olyan mennyiségű árut jelölénének, amely jóval meghaladja a vádlott által említett három, egymáshoz viszonyított súlyát, tehát ez is igazolja, hogy azok az összegek kamatot, illetve kamatos kamatot foglalnak magukban (például VN a huszonötezer forintos feljegyzést úgy magyarázta, hogy abból ötezer volt a ruha, húszezer a hús kilónként ezer forintért; nem tudott elfogadható magyarázatot adni arra, mennyi és milyen minőségű gyermekruha került ennyibe, illetve hogy hova tette volna a hús-huszonöt kiló húst a sértett az augusztus végi melegben, ha hűtőszekrénye sincs).

A bíróság ítélete szerint a bizonyított tényállás alapján VN megvalósította egyrendbeli minősített zsarolás és egyrendbeli uzsora-bűncselekmény tényállását.

Vádlotti védekezésre további példa a 43. ügy, továbbá a 60. ügyben az átvételi elismervény mint – a vádlotti védekezés – bizonyítéka.

43. ügy¹⁵: Vádlottak (VF és VN) házások (férj és feleség). VF szerb állampolgár, személyiségzavarban szenved(ett), de az elkövetéskor nem volt kóros elmeállapotú. Sértettek mind egy családból valók (élettársak, unokaöcs és annak élettársa), 2009-ben egy házban lakott az összes sértett, a család a bevételt és a költségeket megosztotta, a nyolctagú család szociális ellátásokból tartotta fenn magát.

S1 2008-ban ismerkedett meg a városi piacon mobilokat árusító VF-fel, akinek mesélt a családjá szorult helyzetéről. V kölcsönt ajánlott neki azzal, hogy azt kamatra tudná adni. S1 élt a lehetőséggel 2009 márciusától 2010 decemberéig havi rendszerességgel öt- és harmincezer forint közötti összegeket kért tőle. VF a kölcsönösszegekre üzletszerűen, aránytalan, havi ötven százalék körüli vagy azt meghaladó mértékű kamatot számolt fel, amelynek megfizetésére minden hónap 10. napjáig adott határidőt S1-nek.

---

¹⁵ 2097/2011. Békéscsabai Városi Ügyészség; 209/2012. Békéscsabai Járásbíróság; 285/2013. Gyulai Törvényszék.

Ha késelembé esett, akkor VF további kamatokat számolt fel, így volt olyan időszak, amikor a visszafizetendő összeg százezer forintra gyarapodott.

VF továbbá mobilokat adott S1-nek, hogy azok értékesítésével szerezzen pénzt a törlesztésre. VF megadta a telefon értékét, és erre kamatot felszámolva követelt vissza készpénzt a tartozások kiegyenlítése céljából. S1 tartozásai kiegyenlítése érdekében 2009 júliusában és 2010 decemberében bűncselekmény elkövetése útján jutott pénzhez. S1 a VF-től kölcsönkapott pénzt élelmiszerre, alapvető ruhaneműre, közüzemi tartozások kiegyenlítésére fordította. VF kihasználva S1 rászorult helyzetét, üzletszerűen olyan aránytalan mértékű kamatot magában foglaló kölcsönt adott, amely S1-et és a családját további nélkülözésnek tette ki.

S1 2010 második felében késelembé esett, ezt követően ebben az időszakban VF és S1 találkozott egy italmérőnél a városban, és VF felszólította, hogy fizessen, mert megveri, szavainak nyomatékot adva legalább háromszor ökölrel hasba ütötte. S1 fizetni nem tudott, ezért VF-fel abban állapodott meg, hogy a tartozását ingyen ledolgozza nála, erre utóbb sor került akként, hogy S1 kifestette VF lakóházát.

S2 S1 közvetítésével ismerkedett meg VF-fel és VN-nel. S2 és élettársa 2010 márciusa és 2011 szeptembere között ugyanúgy havi rendszerességgel tíz- és negyvenezer forint közötti összegeket kértek a vádlottaktól. VF egy füzetbe jegyezte fel az adósok nevét és a tartozásaikat. A helyzet ugyanaz volt, mint az első esetben. S2 több alkalommal egy férfi rokona segítségét kérte, aki elvitte a pénzt a vádlottaknak, mert S2 félt tőlük.

S2 késelembé esett 2011 augusztusában, ekkor VF megjelent a házuknál, de S2 nem volt otthon, ezért S3-mal üzent neki, azzal fenyegetve meg S2-t, hogy ha nem fizeti ki, akkor „elviszi Vácra kurvának”, ezer forintjával fogja ledolgozni tartozását, elvágja a gyermekei torkát, kitépi a gyerekek lábát, és rágyújtja a házat. S2 újra késelembé esett 2011 szeptemberében, ezért októberben VF és VN megjelent náluk, kiabáltak neki, hogy menjen ki, rugdosták a kaput, másnap ismét megjelentek, VN fenyegetőzött „nagyon meg fogják bántani, kicsinálják őket”. Ez alkalommal S3-t azzal fenyegette meg, hogy „kitapossa a belét, mert az anyja is tartozik neki”, ezt követően kiment S1 élettársa, akinek VN azt mondta, hogy „szólni fog VF-nek, és nagyon rá fog baszni”.

S3 2011. február és 2011. szeptember között ugyanúgy havonta kért meghatározott összegeket, neki száz százalékos kamatot számoltak fel. Egyébként a helyzet ugyanaz volt, mint az első esetben. S3 több alkalommal egy férfi rokona segítségét kérte, aki elvitte a pénzt a vádlottaknak, mert S3 félt tőlük.

S3 2011. október elején késelembé esett, VF és VN megjelent a házuknál (egy nappal korábban a boltban találkoztak), fenyegetőztek élet és testi épség elleni fenyegetéssel.

VF az eljárás során azzal védekezett, hogy azért adott kölcsönt sértetteknek, mert megsajnálta a gyerekeket, de kölcsönadott pénzre sértettektől kamatot nem kért, nem fenyegette meg őket a pénz visszaadása érdekében, nem is volt ideje behajtani a pénzt, mert piacozott, a sértettek ezeket a történeteket csak

kitalálták, hogy ne kelljen visszafizetniük a tartozást. Jósága miatt rendeltek el vele szemben kényszerintézkedéseket, pedig soha senkinek nem ártott. Nem is beszéli a magyar nyelvet, így nem is tudja, hogy mik azok a fenyegető kifejezések, amiket a sértettek neki tulajdonítanak (azonban a sértettekkel csak magyar nyelven tudott kommunikálni, felesége is csak a magyar nyelvet ismeri). VN azzal védekezett, hogy ő nem vett részt a férje üzleteiben, nem tudja, kinek mennyi pénzt adott kölcsön, csak azért rugdosták a kaput, mert nem volt csengő.

A bíróság a sértettek vallomásait fogadta el, amelyek következetesek, ellentmondásmentesek voltak, és amelyeket egyéb bizonyítékok, nevezetesen más tanúk vallomásai, okirati bizonyítékok is alátámasztottak.

A bizonyítási eljárás alapján megállapítható volt, hogy VF hajlamos az erőszakra. Az intézkedő rendőrökkel együttműködő volt ugyan, és a bírósági tárgyaláson is többnyire békés természetű embernek tüntette fel magát, az okirati bizonyítékban azonban voltak elfekvő adatok arra vonatkozóan, hogy még egy ügyészt is megfenyegetett egy korábbi büntetőügye kapcsán. Tanúként többen beszámoltak arról, hogy VF a piacon is agresszívan viselkedett, kiabált, a telefonjait a földhöz vagdosta, fasisztázott, rasszista kifejezéseket használt, szidalmazta a vevőket, mert nem vettek tőle semmit.

60. ügy¹⁶: A sértett (S) és az élettársa egy községi külterületi ingatlanban élt három kiskorú gyermekkel, családi pótlékból, szociális és egyéb juttatásokból éltek, a család megélhetését ez az összeg nem fedezte, a közüzemi tartozások is felhalmozódtak, egyik gyermekük betegségével járó kiadások szintén megterhelték őket.

Sértett az előbbieik miatt 2010. februárban, áprilisban és májusban megkereste kölcsönfelvétel céljából a vádlottat, akiről családtagjai és ismerősei köréből szerzett információk alapján tudta, hogy jelentős összegű kamat felszámítása mellett szokott rászorulóknak pénzt kölcsönözni. A sértett tisztában volt azzal, hogy a vádlott tízezer forintra hatezer forint kamatot kér („tízre hatot”), aki e feltételeket személyesen közölte is a sértettel, aki áprilisban már nagyobb összeget kért (ötvenezer forint), volt, hogy részletekben törlesztett, végül minden tartozását visszafizette a vádlottnak (az összesen nyolcvanötezer forint kölcsön után százhatvanegyezer forint visszafizetését kötötte ki a rövid lejárat ellenére).

Az előbbi kölcsönügyletek során a vádlott kihasználta a sértett kilátástalan anyagi helyzetét, kiszolgáltatottságát, legalább három esetben rendkívül aránytalan mértékű ellenszolgáltatást kikötve olyan megállapodást kötött a sértettel,

---

¹⁶ 1287/2010. Kisvárdai Városi Ügyészség; 4. B. 356/2010. Kisvárdai Városi Bíróság; 4. Bf. 729/2011. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bíróság.

amelynek teljesítése a vádlott által is tudottan a sértettet és családját további súlyos nélkülözésnek tette ki.

Az „átvételi elismervény”-nek nevezett kölcsönszerződéssel kapcsolatban a bíróság megjegyezte, nehezen magyarázható az, hogy a kölcsönadással saját vallomása szerint nem foglalkozó, a sértett részére csupán eseti kölcsönt adó vádlott miért egy blankettaszerződést előre meggyártva, az erről szóló gépelt nyomtatvánnyal felkészülve fogadta volna a lakásán a nála szívességi kölcsönért megjelenő sértettet. Az a körülmény, hogy a vádlott az adott nyomtatványt az „egy összegben csupán baráti, szívességi kölcsönt, amit kamatmentesen én és élettársam, férjem megegyezésünk szerint ...-tól ...-ig visszafizetünk” kitétel szövegezéssel használta, a vádlottnak a kölcsönzéssel kapcsolatos gyakorlati rutinját, felkészültségét rendszeres ilyen tevékenységét önmagában is igazolja. A bíróság álláspontja szerint a csupán a barátainak és ismerőseinek néha, eseti szívességből kölcsönt nyújtó személy nem szokott magánál tartani előre gépelt formanyomtatványt, amelyen már csak a személyi adatokat és az összeget kell kitölteni. Az ingyenesség látszatát túldimenzionáló kitétel logikus érvekkel egy valódi szívességi kölcsön esetén nehezen magyarázható.

Az uzsora-bűncselekmény elkövetői

Az uzsorás elkövetők gyakran olyan családok tagjai, amelyek meghatározó, vezető szerepet töltenek, töltenek be a közösség életében, így tekintélyüket nemcsak erőszakos módszerekkel vívják ki, hanem pozíciójukat családi háttérük is erősíti.¹⁷ E megállapítást a kutatás eredményei is megerősítik: a vizsgált jogerős ügyek 36 százalékában az elkövető nem egyedül követte el a bűncselekményt¹⁸, e kategórián belül pedig az egymással hozzátartozói kapcsolatban álló elkövetők aránya a legmagasabb: 83 százalék (4. számú ábra).

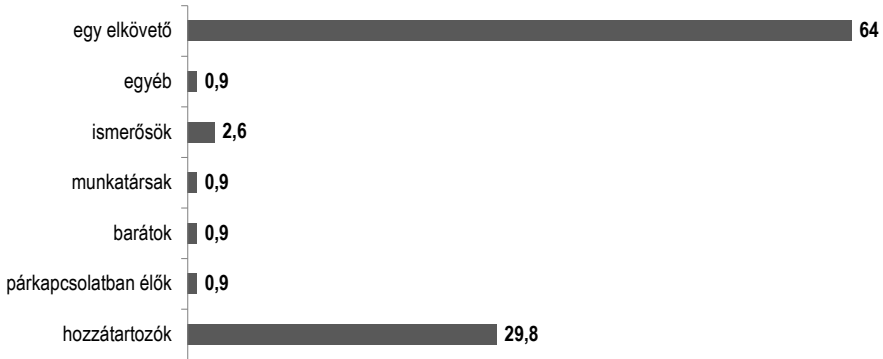
A 3. számú táblázatból kitűnően az uzsora-bűncselekmények elkövetői valamenynyien felnőtt korúak, többnyire élettársi vagy házassági kapcsolatban élő férfiak, akik tipikusan a 30–49 közötti korcsoportba tartoznak. A női elkövetőknek szintén kisebb hányada hajadon vagy elvált, és a férfi elkövetőkhöz hasonlóan nagyobb részük a 30–49 korcsoportba tartozik.

---

¹⁷ Inzelt A.: Uzsorabűnözés, avagy a „kamatos pénz” útja Magyarországon. In: Fazekas M. (szerk.): Jogi tanulmányok. Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskoláinak III. konferenciája. ELTE ÁJK, Budapest, 2012, 41–52. o.

¹⁸ Ugyanakkor a vizsgált ügyek 64 százalékában az elkövető egyedül valósította meg a bűncselekményt. Előfordult azonban, hogy a korábban uzsorázással foglalkozó apa a hozzá kölcsönért forduló sértettet a saját fiához irányította, mondván, hogy ő már nem, de a fia foglalkozik e tevékenységgel.

4. számú ábra
Elkövetők egymás közötti viszonya (az ügyek százalékában)

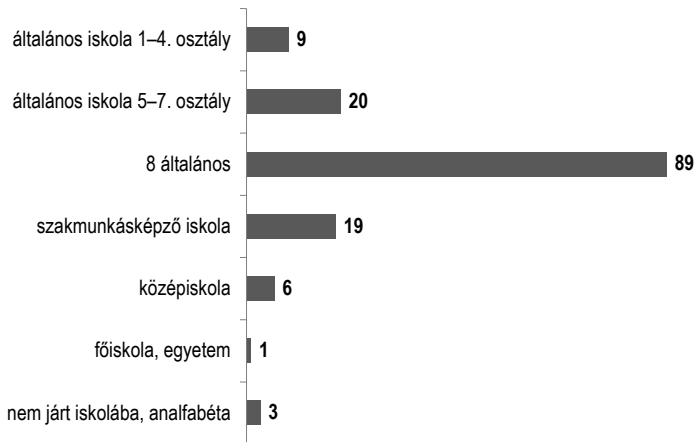
3. számú táblázat
Az elkövetők kora, neme és családi állapota

Kor-csoport	Nem	Családi állapot					
		házas	egyedül- álló	elvált	özvegy	élettársi kapcsolat- ban él	nincs adat
0-17	férfi						
	nő						
18-29	férfi	1	1	1		6	1
	nő	2	1			5	
30-39	férfi	8	2	4		23	
	nő	7	1	2		10	
40-49	férfi	18	1	4		14	1
	nő	7		1		5	
50-59	férfi	6		3		2	
	nő	8		2		1	
60-	férfi				1		
	nő	2			2		
Összesen		59	6	18	3	66	2

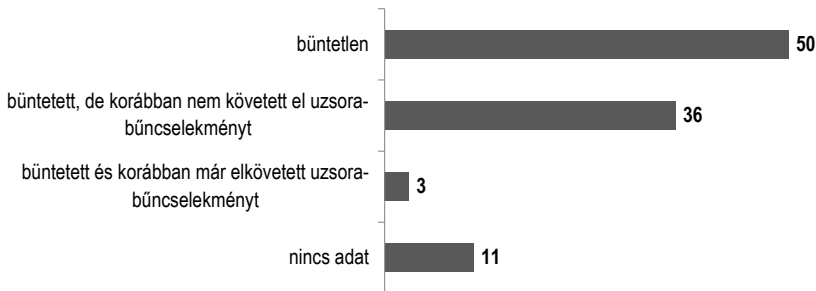
Az elkövetők iskolai végzettségét szemlélteti az 5. számú ábra.

Az elkövetők előéletét bemutató 6. számú ábra adatai szerint az összes elkövető 50 százaléka büntetlen előéletű, a büntetett előéletű elkövetőknek pedig több mint 70 százaléka korábban nem valósított meg uzsora-bűncselekményt. Az összes vizsgált elkövető mindössze 3 százaléka követett el korábban is uzsora-bűncselekményt.

5. számú ábra
Az elkövetők iskolai végzettsége (%)

6. számú ábra
Az elkövetők előlétele (az összes elkövető százalékában)

A tettesség-részesség kérdését illetően megjegyzendő, hogy a vizsgált ügyek egy részében a nyomozások során kezdetben a kizárólag pénzüsszeget átvevő személyeket társtettesként kezelték annak ellenére, hogy a megyei ügyészségek álláspontja szerint tettes csak a sértettel megállapodást kötő fél lehet.

Közvetítő útján megvalósuló uzsora-bűncselekményt (tettes és bűnsegéd együttműködése) szemléltet az 58. ügy [VF és VN vonatkozásában nem jogerős, de harmadrendű VN (bűnsegéd) vonatkozásában jogerős elsőfokú ítélet alapján]¹⁹.

¹⁹ 286/2010.Füzesabonyi Városi Ügyészség; 2. B. 172/2010. Füzesabonyi Járásbíróság.

VF és VN házastársak a községben élnek, harmadrendű VN és a sértettek egy másik községben laknak. 2010. januárban S2 felkereste harmadrendű VN-t, hogy nem tudnak megélni, enniivalóra és gyógyszerre kellene pénz, tudna-e valakit, aki kölcsön adna neki. Harmadrendű VN felhívta VF-et, és közvetítette neki S2 kérését. A következő napon harmadrendű VN lakóhelyén létrejött az „üzlet”, száz százalékos kamatra, január végén a sértettek újra kaptak kölcsönt S2 és S3 (S2 férje), de késedelembe estek a visszafizetéssel, részben megfizették a követelt összeget.

2010 áprilisában S2-éket lakásában felkereste VF és VN, az uzsoraösszeget követelték rajtuk, VF megfenyegette őket, hogy ha másnap nem fizetik meg a kamatos pénzt, akkor S2 férjét megöli, leszúrja, elvágja a torkát, eltöri a gerincét, akár a gyermekei szeme láttára, továbbá felgyújtja a házat. VN közben közölte S2-vel, hogy ha nem fizetnek, a gyerekei életébe fog kerülni. A sértettekben az életük, testi épségük és a gyermekeik ellen irányuló fenyegetés jelentős félelmet keltett, azonban a kényszerhelyzet ellenére nem fizettek.

2010 márciusában harmadrendű VN felajánlotta anyagilag nehéz helyzetbe került ismerőségnek, S4-nek, hogy kölcsönt intéz neki VF-nél, S4 előtte nem ismerte VF-et. Találkoztak III. VN lakóhelyén, kölcsönadott VF 100 százalékra, de S4 közölte vele, hogy nem fogja tudni megadni ezt, mert már másoknak is tartozik, VF megkérdezte, mennyi a jövedelme, S4 megmondta, és azt is, hogy olyan rosszul élnek, hogy már ételre sincs pénze.

A bíróság az ítéletében megállapította, hogy a harmadrendű VN a kölcsönadáshoz VF-nek a kölcsönkérés közvetítésével szándékosan segítséget nyújtott. S2 és S3 vallomását a posta igazolása, és a Magyar Államkincstár által kiállított igazolás is alátámasztotta jövedelmükről, gyermekeik betegségeit, életkörülményeiket igazolta az önkormányzat átíratva, és a gyermekek háziorvosa által csatolt iratok is.

Az 55. ügyben²⁰ az elkövetői oldal jövedelmi helyzetének vizsgálatát tekintve az elsőfokú bíróság a bizonyítási eszközök közül külön kiemeli a vádlott életkörülményeit, összehasonlítva azt legális jövedelmével.

Vádlott (VF) többszörösen büntetett előéletű (nyolcszor volt büntetve, többnyire vagyron elleni bűncselekmények miatt, aktuális ügyben többszörös visszaesői minőségű).

VF lakóhelyén (község) köztudomású volt, hogy uzsorás tevékenységet folytat. VF az öt kölcsönért felkereső, szorult helyzetben lévő sértetteket nyilatkoztatta, hogy mennyi a havi jövedelmük, és az annak felét kitevő összeget ajánlotta fel kölcsönként azzal a feltétellel, hogy következő hónapban a sértettek a teljes havi jövedelmét kell átadnia neki.

---

²⁰ 181/2013. Hevesi Városi Ügyészség; 3. B. 80/2013. Hevesi Járásbíróság; 4. Bf. 604/2013. Egri Törvényszék.

A sértetteknek pénzre volt szükségük, ezért elfogadták a VF által támasztott feltételeket, átvették a kölcsönt, és a következő hónapban pedig annak felvétele után a posta előtt az utcán vagy a posta melletti cukrászdában átadták VF-nek a teljes jövedelmüket, ez a kölcsönadott tőkének és a felszámított százszázalékos kamatnak felelt meg.

Ettől fogva VF rendelkezett a sértettek jövedelmével, nekik nem maradt pénzük, így kénytelenek voltak nyomban újabb kölcsönt kérni VF-től, aki legfeljebb a havi jövedelmük felét kitevő összeget volt hajlandó kölcsönadni az előbbi feltételekkel. Ezzel VF biztosította, hogy a sértettek hónapról hónapra kölcsönért folyamodjanak hozzá, jövedelmüket megszerezte, mindezt anélkül, hogy a saját pénzét kockáztatta volna.

VF megélhetését és a jövedelméhez mérten aránytalan gyarapodását az uzsorás tevékenységből származó kamatbevételből fedezte, amelyből hónapról hónapra rendszeres haszonra tett szert.

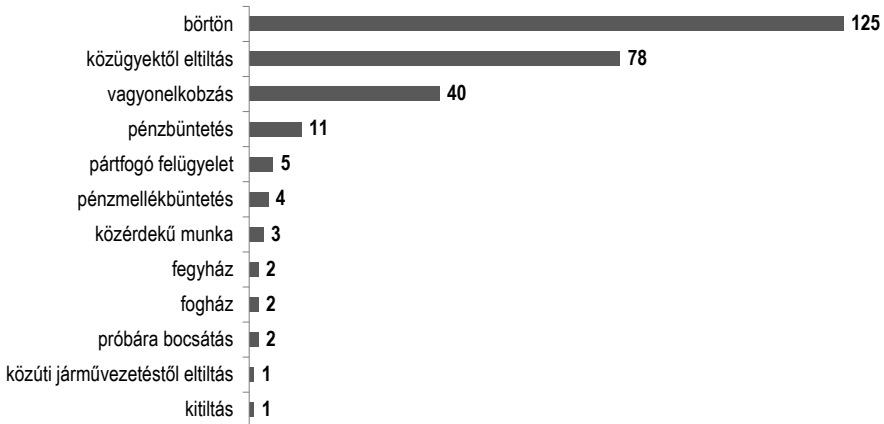
A rendőrségi megkeresésekből kitűnt, hogy sem VF, sem az élettársa évek óta semmilyen kereső foglalkozást nem folytatott, legális jövedelmük csak szociális segély, családi pótlék és rövidebb időszakokban a közfoglalkoztatásból származó összeg volt. A csatolt fényképmelléletek alapján azonban megállapítható, hogy VF és élettársa öt kiskorú eltartásáról gondoskodik, és a lakóházuk a felsorolt jövedelmeikhez képest igen jól berendezett, értékes műszaki cikkekkel és bútorokkal felszerelt, továbbá VF-nek autója is volt, de mivel jogosítványa nem volt, több személyt pénzért sofőrként is alkalmazott. Teljesen nyilvánvaló, hogy ilyen legális jövedelemből ilyen életszínvonalat sem magának, sem családjának nem tudott volna teremteni, hanem tesz szert az uzsorakölcsönökből befolyó jövedelmekre. A beszerzett környezettanulmányokból és a fényképekből az is megállapítható, hogy a sértettek igen rossz állapotú, szegényesen berendezett házakban éltek többedmagukkal, így az uzsorakölcsönök rendkívüli mértékben veszélyeztették a saját maguk és a családjuk megélhetését, őket súlyos nélkülözésnek tették ki, volt, hogy élelmet sem tudtak vásárolni, éheztek.

VF az uzsora-bűncselekményt hasonló módszerrel, több sértett sérelmére, hosszú időn keresztül folytatta, ennek révén rendszeres haszonra tett szert, cselekménye üzletszerűnek is minősült, továbbá a másodfok ítélete szerint a hatrendbeli uzsora-bűncselekmény folytatólagosan elkövetettnek is minősült.

Ügyek befejezése, büntetés kiszabás

Az ügy az elkövetők 38 százalékánál első fokon jogerőre emelkedett, ebből mindössze hatszázaléknyi felmentő ítélet született. Az elkövetők valamivel több, mint 58 százaléka esetében (ennek 3 százalékában felmentő) másodfokon jogerős ítélet, az elkövetők 3-4 százalékának ügyében harmadfokú ítélet született (7. számú ábra).

7. számú ábra
Kiszabott büntetés, intézkedés (db)

4. számú táblázat
Enyhítő körülmények

Enyhítő körülmény	N = összes előfordulás (db)	az összes enyhítő körülményen belüli megoszlás (%)	az ügyek hány százalékában értékelték
egy vagy több kiskorú eltartásáról gondoskodik	62	29,1	71,3
egy vagy több cselekmény kísérleti szakban	27	12,7	31,0
egy még tanuló gyermek eltartásáról gondoskodik	1	0,5	1,1
részbeni beismerés	13	6,1	14,9
hosszabb ideig tartó előzetes letartóztatás	3	1,4	3,4
büntetlen előélet	35	16,4	40,2
a '60-as években volt büntetve, azóta nem	1	0,5	1,1
betegség / rossz egészségi állapot	9	4,2	10,3
részesség (bűnsegédi elkövetés)	3	1,4	3,4
időmulás, büntetőeljárás elhúzódtása	37	17,4	42,5
családos állapot	1	0,5	1,1
beismerő vallomás	7	3,3	8,0
elkövetett cselekmények kisebb tárgyi súlya	2	0,9	2,3
beszámítási képessége enyhe fokban korlátozott	1	0,5	1,1
fiatal felnőtt kor	1	0,5	1,1
idős kor	3	1,4	3,4
kármegtérítés	1	0,5	1,1
megbánás	3	1,4	3,4
sértetti közrehatás	1	0,5	1,1
sértetti nyilatkozat: megbocsátottak a vádlottnak	2	0,9	2,3
Összesen	213	100,0	244,1

5. számú táblázat
Súlyosító körülmények

Súlyosító körülmény	N = összes előfordulás (db)	az összes enyhítő körülményen belüli megoszlás (%)	az ügyek hány százalékában értékelték
büntetett előélet	48	17,2	55,8
folytatóság	19	6,8	22,1
sértettek nagyobb száma	2	0,7	2,3
uzsora-bűncselekmény vagy vele halmazatban álló erőszakos vagyon elleni bűncselekmény társtettesi elkövetése	21	7,5	24,4
feltételes szabadságvesztés tartama alatt követte el bűncselekmények szervezője / irányító jellegű szerepvállalás	1	0,4	1,2
cselekmények elkövetési ideje hosszabb időt ölel fel / elhúzódó elkövetés	3	1,1	3,5
a bűncselekményeket felfüggesztett szabadságvesztés(ek) próbaideje alatt követte el	2	0,7	2,3
(nagyobb számú) bűnhalmazat	6	2,2	7,0
bűncselekmények kitaró elkövetése	74	26,5	86,0
büntetőeljárás hatálya alatti elkövetés	6	2,2	7,0
elszaporodottság	5	1,8	5,8
a vádlott egyes sértetteket és hozzátartozókat a büntetőjogilag értékelhető időszakon túlmenően is súlyos nélkülözést eredményező helyzetbe hozta (2009. 03. 01. előtti időszak) + gyermekek is ki voltak téve nélkülözésnek	65	23,3	75,6
a bűncselekményeket (a leg)kiszolgáltatott(abb) helyzetben lévő sértettek sérelmére követte el	1	0,4	1,2
uzsora-bűncselekmények jelentős tárgyi súlya / kiemelkedő társadalomra veszélyessége és megítélése	6	2,2	7,0
elkövetéshez használt eszköz veszélyessége	2	0,7	2,3
sértettek éveken át tartó sanyargatása	1	0,4	1,2
gátlástalan elkövetési mód	1	0,4	1,2
gyerekeket is nélkülözésnek tett ki	1	0,4	1,2
kezdeményező szerep	4	1,4	4,7
különös, illetve többszörös visszaeső	5	1,8	5,8
munkakörével visszaélve követte el	1	0,4	1,2
próbára bocsátás hatálya alatti elkövetés	1	0,4	1,2
személyiségzavar	1	0,4	1,2
többalkalmas fenyegetés	1	0,4	1,2
	279	100,0	324,7

A 83. ügyben²¹ a másodfokon eljáró bíróság súlyosította a vádlottak büntetését, különös tekintettel arra, hogy a vádlottak két éven át kitaró elkövetési magatartással, folyamatos élet és testi épség ellen irányuló fenyegetéseik fenntartásával, ismétlésével sanyargatták a sértetteket jogtalan hasznuk növelése érdekében, visszaélve gazdasági és családi szervezettségük hatásosságával, közismerten erőszakos és agresszív természetük hangsúlyozásával. A vádlottak a cselekményt nemcsak társtettesként, hanem csoportos erőfölényt mutatva a törvény és az együttélési szabályok nyílt, sőt gőgös semmibevételével hajtották végre a községben akként, hogy fenyegetéseiket, követeléseiket más, szintén szociálisan rászorult helyzetben lévő lakosok előtt is nyíltan megfogalmazták, érvényesítették, amelynek következtében a cselekményeik alkalmasak voltak arra, hogy nagyobb közösségen belül is félelmet idézzenek elő. A cselekményeknek ez a veszélyes sajátossága egyben arra is következtetni enged, hogy a vádlottakban a jövő tekintetében is meg van a készség arra, hogy hasonló erőszakos cselekményeket hajtsanak végre, ha az érdekeik azt megkívánják.

Vádlottak családtagok férj (VP), feleség (VM) és két fiúgyermekük (VF1, VF2). VP és VM szabad felhasználású jelzáloghitelt vett fel, amelynek egy részéből rendszeresen adtak kölcsön különböző pénzüsszegeket a községben lakó, nehéz anyagi helyzetben lévő személyeknek azzal a feltétellel, hogy a kölcsönadott pénz ötven – esetenként száz – százalékát kamatként megfizetik. A kölcsönadott és kamattal megnövelt pénzüsszegeket a következő hónapban a családi pótlék vagy szociális segély átvétele után kellett megfizetniük a kölcsönvevőknek.

A pénzt rendszerint VP és VM házához kellett elvinniük, azonban előfordult, hogy azt az adóstól a posta előtt a családi pótlék, illetve a segély átvétele után nyomban elvették, vagy ők mentek el a pénzzel az adós házához. Tisztában voltak azzal, hogy azok, akiknek ötven százalék kamat megfizetése ellenében egy hónapra kölcsönt adtak, rossz szociális és anyagi helyzetben vannak, munkaviszony hiányában nem állt módjukban pénzüszintéztől, kisebb kamatra pénzt kölcsönözni. Ezen emberek szorult helyzetét kihasználva, nekik rendszeresen ötven százalék kamatra pénzt kölcsönözve tovább rontották e személyek anyagi helyzetét.

VP és VM a kölcsönadás folyamatába bevonta két gyermeküket is, akik részt vettek a tartozások beszedésében, időnként a kölcsönként pénzüsszegek átadásában is.

VF1-nek és VF2-nek tudomása volt arról, hogy a szülei ötven százalék kamatra kölcsönadott pénzt viszik el, vagy ilyen jellegű tartozást vesznek át a számukra.

Amikor a kölcsönt felvevők a magas kamattal terhelt kölcsönösszegek visszaadása miatt pénztelenné váltak, és már élelmiszerek vásárlására sem volt módjuk, ezt kihasználva VP és VM maguk kezdték árulni nekik a szükséges élelmiszereket és ruházati

---

²¹ 9332/2011. Miskolci Városi Ügyészség; 5. B. 383/2010. Miskolci Járásbíróság; 14. Bf. 1181/2013. Miskolci Törvényszék.

cikkeket, a bolti árnál jóval magasabb áron. Ezzel ugyancsak hozzájárultak az adósok családjá megélhetési lehetőségének tovább romlásához.

Abban az esetben, ha a kölcsönkérők a tartozást a megjelölt időben nem tudták vagy nem akarták megadni, a vádlottak mind a négyen, vagy ketten-hárman, esetleg külön-külön megjelentek az érintettek házában, és őket ott vagy akár az utcán megállítva megveréssel, a házuk felgyújtásával vagy egyéb súlyos következménnyel fenyegették meg annak érdekében, hogy a tartozásaikat megfizessék. A megfélemlített lakosok ennek hatására a fizetési kötelezettségeiknek több éven keresztül eleget tettek.

VP a kölcsönadott összegeket egy füzetben jegyezte fel, és ott vezette a visszafizetéseket is, amikor azonban 2011 tavaszán feljelentések megtételére került sor, a füzetet eltüntette, papírlapokra jegyezte fel a kihelyezett és visszkapott pénzeszegeket, amiket utóbb eldobott, lehetetlenné téve ezzel a tevékenységének ellenőrizhetőségét.

A 19. ügyben²² az elsőfokú bíróság a középértékűtől lefelé tért el, ezt az enyhítő körülményekkel indokolta és azzal, hogy „a bűncselekmények megvalósulásáért valamilyen szinten azért a sértettek is felelősség tehetők”.

Utóbbi megállapítást a másodfokon eljáró törvényszék mellőzte, kifejtette, hogy „az uzsora-bűncselekmények elkövetői nyilvánvalóan az igen nagy szegénységben élők helyzetét kihasználva valósítják meg a cselekményeiket. A nehéz sorsú emberek számára a megkötött uzsoraszerződés, mely rendkívül aránytalan kikötéseket, megállapodásokat tartalmaz, igen sokszor csak az egyedüli lehetőség arra, hogy átmenetileg készpénzhez, illetve nélkülözhetetlen javakhoz jussanak. Az, hogy a sértettek milyen okból kerültek ebbe a helyzetbe, semmiképpen sem róható terhükre, mint ahogy az sem, hogy az ezen megállapodások által továbbgerjesztett igen szűkös anyagi körülményekből hosszabb időn keresztül nem tudtak kikerülni, vagy ha igen, akkor csak külső segítséggel, s ezt követően esetlegesen ismét aránytalan megállapodás kötésére szorultak.”

Megváltoztatta a törvényszék a kiszabott szabadságvesztés-büntetést is, majd duplájára súlyosbította ebben az ügyben (például elsőrendű vádlottnál két év hat hónap helyett négy év hat hónapra), mert álláspontja szerint a súlyosító körülmények nem indokolták a középértékűtől eltérő a minimumhoz igen közel eső büntetést.

Összegzés

A tanulmány alapját adó kutatás a magyarországi uzsora-bűncselekmények gyakoriságának, az uzsora jelenségének büntetőjogi (részben kriminológiai) feltérképezését tűzte ki céljául. Ennek érdekében az uzsora-bűncselekmények

²² 914/2011. Jászberényi Városi Ügyészség; 4.B. 649/2011. Jászberényi Városi Bíróság; 2.Bf. 1022/2012. Szolnoki Törvényszék.

ügyében 2009 és 2015 között jogerőre emelkedő ítéletek bűnügyi iratainak elemzését, értékelését kellett elvégezni részben dogmatikai, részben kriminológiai szempontból, figyelemmel a korlátlan enyhítés bevezetésének hatására és a büntetőeljárásban észlelt sajátosságokra. Az uzsora-bűncselekmény gyakoriságát illetően megállapítható, hogy 2009 és 2014 között 1063 bűnügyet regisztráltak Magyarországon, ezek közül 1016 esetben került sor vádemelésre, 33 esetben pedig a nyomozás megszüntetésére.

A tanulmány bemutatja a vizsgált ügyek, illetve elkövetők megyei megoszlását. A megyei kimutatás szerint regisztrált uzsora-bűncselekmények ügyében felülreprezentált Borsod-Abaúj-Zemplén és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye, miközben Vas és Zala megyében nem regisztráltak uzsora-bűncselekményt a 2009 és 2014 közötti időszakban.

A tanulmány vizsgálja az uzsora-bűncselekmények hatóság tudomására jutásának módját, a bizonyítással kapcsolatos egyes kérdéseket. A bizonyítás körében kiemelendő, hogy a jogalkalmazás az ellentmondások, bizonyítási nehézségek feloldására igyekezett megoldást találni, egyebek között azzal, hogy a fokozott ügyészi felügyelet keretében született utasítások részletes iránymutatást adva segítették a nyomozó hatóság munkáját.

Az elemzés utolsó egysége az uzsora-bűncselekmények elkövetőire vonatkozó, illetve a büntetékiszabással kapcsolatos egyes ismérvekbe enged betekintést. A kutatás eredményei alapján az uzsora-bűncselekmények elkövetői valamilyen módon felnőtt korúak, mindössze 3 százalékuk követett el korábban uzsora-bűncselekményt, 50 százalékuk büntetlen előéletű, és a vizsgált ügyek több mint 60 százalékában egyedül valósították meg az uzsora-bűncselekményt. Az ügyek 36 százalékában az elkövető nem egyedül valósította meg a bűncselekményt²³, kiemelendő, hogy e kategórián belül az egymással hozzátartozói kapcsolatban álló elkövetők aránya a legmagasabb: 83 százalék. Az elkövetők többnyire élet- vagy házastársi kapcsolatban élő férfiak, akik tipikusan a 30–49 évesek korcsoportjába tartoznak. Az összes elkövető 80 százaléka nyolc általános vagy az alatti iskolai végzettségű. A jogerős ítéleti történeti tényállásokból kitűnik, hogy az elkövetőket a rendszeres hasznoszerzés motiválja, a „megállapodás” a pénzkölcsönzésen túl több ízben az úgynevezett „boltcskázást”²⁴ is magában foglalja. Az elkövetők tisztában vannak azzal, hogy azok, akiknek a pénzüket (árucikket) uzsorakamat megfizetése ellenében (rövid törlesztési határidővel) kölcsön-

---

²³ Előfordult az is, hogy a korábban uzsorázással foglalkozó apa a hozzá kölcsönért forduló sértettet saját fiához irányította, mondván, hogy ő már nem, de a fia foglalkozik e tevékenységgel.

²⁴ Élelmiszer, tisztasági árucikkek stb. uzsorahitel fejében történő átadása.

adják, rászorultak, rossz szociális és anyagi helyzetűek, munkaviszony hiányában nem tudnak pénzt kölcsönözni pénzintézettől kisebb kamatra. Az uzsorások megélhetésüket és a jövedelmükhöz mérten aránytalan gyarapodásukat az uzsorás tevékenységből származó kamatbevételből fedezik, ily módon hónapról hónapra rendszeres haszonra tesznek szert. A sértetteknek, ha vissza tudják is fizetni az aktuális havi kölcsönkapott tőke, valamint az uzsorahitel összegét, az adott hónapra nem – vagy csak minimálisan – marad pénzüik, így újabb kölcsönt kérnek az uzsorástól, aki ezzel eléri, hogy a sértettek hónapról hónapra kölcsönért folyamodjanak hozzá, jövedelmüket megszerzi, mindezt anélkül, hogy a saját pénzét kockáztatná.²⁵

„Az uzsorahitel intézményének fenntartásában nem csupán kriminális elemek vesznek részt. Egyfajta torz piaci mechanizmus ismerhető fel, ahol az uzsorás a szolgáltató, a „kamatos pénzt” felvevő egyének és családok pedig a fogyasztók.” Ennek következménye, hogy az uzsorahitel áldozatai nemcsak az (illegális kamatos kamat kikényszerítése érdekében akár erőszakos módszereket alkalmazó) uzsorásoktól való félelem miatt nem működnek együtt a bűnüldöző szervekkel, hanem azért sem, mert attól tartanak, hogy akkor még ezen az úton sem jutnak hozzá a társadalmi helyzetük miatt szükséges anyagi forrásokhoz. Néhány esetben megfigyelhető azonban, hogy az áldozatok számára meghatározó a többségi (fogyasztói) kultúra által közvetített értékek elfogadása, ami a lehetőségeiken felüli túlfogyasztásban ölt testet, és eladósodáshoz vezet.²⁶

Összességében megállapítható, hogy az uzsorajelenség elleni fellépés összetett megoldásokat igényel, a büntetőjogi eszközök mellett szükséges egyebek között szociális és mikrohitelzési, valamint megelőző-felvilágosító programok indítása, fejlesztése. Időközben kihirdették a Magyar nemzeti társadalmi felzárkózási stratégia II. végrehajtásának a 2015–2017. évekre szóló kormányzati intézkedési tervét tartalmazó 1672/2015. (IX. 22.) kormányhatározatot. A stratégia²⁷ hangsúlyozza, hogy a büntetőjogi eszközökkel összehangoltan szükséges legális alternatívát találni az elmaradott térségek szegénységben élő lakosságának kritikus megélhetési biztonságának javítására. Az ország egyes részein

²⁵ Egyes megyékben „kialakult” az uzsorásra történő ingatlanátíratás gyakorlata is (ez a megállapodás kezdetén még csak garanciaként funkcionál), ha az uzsorás az ingatlant ily módon megszerzi és eladja, saját „legális” bevételeként tünteti fel az ingatlant vagy annak ellenértékét.

²⁶ Fábíán G. – Szoboszlai K. – Hüse L.: A „kamatos pénz”. In: Bódi F. – Fábíán G. (szerk.): Helyi szociális ellátórendszer Magyarországon. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2011, 181–201. o.

²⁷ Magyar nemzeti társadalmi felzárkózási stratégia II. Tartósan rászorulók – szegény családban élő gyermekek – romák (2011–2020). Budapest, 2014

kialakultak olyan településkörök, amelyeken a hátrányok olyan mértékben halmozódtak fel, hogy a helyi lakosság önerő, szaktudás, információ hiányában nem képes bekapcsolódni a fejlesztési folyamatokba. Ezek a területeken külső szereplőknek és magának az államnak is meg kell jelennie intézményfejlesztői szerepkörben. Az elmaradott térségek felzárkózása szorosan kapcsolódik az Európa 2020 stratégiának a foglalkoztatás javítását, valamint a szegénység elleni küzdelmet szolgáló célkitűzéseivel. Az országos fejlesztési és területfejlesztési koncepcióban is jelentős hangsúlyt kap az elmaradott térségek fejlesztése.

A stratégia a főbb feladatok között hangsúlyozza, hogy ki kell terjeszteni az adósságkezelő szolgáltatásokat a kistelepülésekre is, csökkenteni kell a nem legális hitelezés iránti keresletet, és ki kell dolgozni az uzsorakölcsön legális alternatíváját mikrohitelprogramok révén, az eddigi tapasztalatok felhasználásával, megőrizve a helyi közösség társadalmi tőkéje szempontjából értékes viszonyossági kapcsolatok integritását.

Irodalom

Angyal P.: *A magyar büntetőjog kézikönyve*. 19. kötet: Az uzsora és a hitelsértés. Attila-Nyomda Részvénytársaság, Budapest, 1942

Csák Zs.: Az uzsora-bűncselekmény gyökerei és azok hatása a hatályos szabályozásra. *Magyar Jog*, 2014/10.

Fábián G. – Szoboszlai K. – Hüse L.: A „kamatos pénz”. In: **Bódi F. – Fábián G. (szerk.):** *Helyi szociális ellátórendszer Magyarországon*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2011, 181–201. o.

Inzelt A.: Uzsorabűnözés, avagy a „kamatos pénz” útja Magyarországon. In: **Fazekas M. (szerk.):** *Jogi tanulmányok. Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskoláinak III. konferenciája*. ELTE ÁJK, Budapest, 2012

Magyar nemzeti társadalmi felzárkózási stratégia II. Tartósan rászoruló – szegény családban élő gyermekek – romák (2011–2020). Budapest, 2014

Szathmáry Z.: Az uzsora bűncselekmény értelmezése egykor és most. *Jogtudományi Közlöny*, 2010/9.

Szuromi Sz. A.: A kamat megítélése a kánonjogi forrásokban és irodalomban a 13. századig. *Magyar Sion*, 2013/2.

Az ustawka és büntetőjogi megítélése

A stadionok belső rendjének erősödő kontrollja következtében egyre jellemzőbbé válnak az egyéb helyszíneken végrehajtott, szervezett jellegű huligánakciók. Ezek egyik speciális megnyilvánulása az úgynevezett ustawka (előre megbeszéltek verekedés). A futballhuligánok öszszecsapásait előre megszervezik, igyekeznek általában eldugott helyszíneken a privat szurkolóktól és a rendfenntartóktól mentes úgymond „fair” küzdelmet vívni. Az ustawka elsősorban Lengyelországban és Oroszországban terjedt el, de más országokhoz hasonlóan hazánkban is megjelent. Bár a verekedésekben való részvétel önkéntes, azok súlyos veszélyeket rejtnek magukban. A tanulmány vizsgálja az ustawka jellemzőit, előfordulási gyakoriságát, büntetőjogi megítélését, valamint a hatóságok véleményét és kontrollját.

A XIX. század második felében kialakult modern labdarúgás eleinte főként a brit arisztokrácia megújult időtöltése volt, összekapcsolva a fair play és a visszafogott lelkesedés viktoriánus értékeivel. Az *erőszak* azonban egyre inkább a játék kísérő-jelenségévé vált a nézőtérre is, és „alig 90 évvel azután, hogy Anglia e csodálatos játékot, a futballt adta a világnak, megszülte annak torz gyermekét is: a futballhuliganizmust”¹. Ez számos kutató szerint összekapcsolódott a mérkőzések televíziós közvetítésének elterjedésével és a futball munkásosztály általi „visszakövetelésével”, „proletarializálódásával”.² A többi, főként nyugat-európai országban (elsősorban Olaszországban, Németországban, Hollandiában és Belgiumban) mintegy tíz évvel később bontakozott ki a jelenség.

1989 után a hazai futballpályák nézőterein is bizonyos rendszerváltás történt: megjelentek az *ultrák*, és új szurkolói kultúrát honosítottak meg. Míg a nyolcvanas évek végéig a stadionok rendjéhez hozzájárult a rezsim szigorú kontrollja is, a rendszerváltás után, a politikai rendszer átalakítása miatti irányítási űrben a társadalom különböző részei mind-mind másképp értelmezték szabadságuk fokát, és miként az egész társadalomban, úgy a futballpályák

---

¹ Bodnár Z.: Huszadik századi vikingek. In: J. Bannon: A beépített huligán. Candover Kft., Budapest, 2003, 7. o.

² S. Frosdick – P. Marsh: Football Hooliganism. Willan Publishing, Portland, 2005, pp. 10–24.; I. Taylor: Spectator violence around football: the rise and fall of the “working class weekend”. Research Papers in Physical Educations, 4/1976., pp. 4–9.; E. Dunning: The Development of modern football. In: E. Dunning (ed.): The Sociology of Sport: A Selection of Readnigs. Frank Cass, London, 1971, pp. 133–149.

környékén is felszínre kerültek a lappangó előítéletek, a migráció erősödése következtében feléledt az idegengyűlölet is. A sport helyett minden vonatkozásban egyre inkább a botrányok kerültek a középpontba.

Kétségtelen, hogy az elmúlt évtizedekben világszerte a sport környezetében is egyre erőteljesebben jelentkezik az *agresszió*. Minden tekintetben megnövekedett a sporton belüli erőszak mértéke, ami első közelítésben a *sport növekvő társadalmi jelentőségével* hozható összefüggésbe.³ Ez a folyamat a szurkolók körében még erőteljesebben érzékelhető. A mérkőzéseket kísérő egyéni és csoportindulatok a verbalitás szintjéről mindinkább a cselekvés szintjére emelkedtek.⁴ Az azonos szemlélettel, a csapatuk iránti fanatizmussal telített – főként fiatal – drukkerek a felerősödött indulataik nyomán gátlástalanná válnak, és kritikátlan cselekvésekre vetemednek.

Az agresszivitás egyik oka, hogy a sportolás közbeni küzdelem megnöveli a tesztoszteron, az adrenalin és más hormonok szintjét a szervezetben, és megemelkedik az agytörzsi aktivációs szint. Ezért kisebb mértékű frusztrációra is a magasabb alap aktivitási szinten lévő agytörzsből természetesen magasabb szintű agresszív válasz keletkezik. Így *csökken a tudatossági kontroll* a viselkedés fölött. Ez a mechanizmus a szurkolókban is lejátszódik.

A második tényező, amelyik megnövelheti az agresszivitási szintet az, hogy általában néhány órával, esetleg néhány nappal korábban egyfajta *bosszantási fázis* zajlott, ami azt jelenti, hogy megalázták az egyént. A korábban elfojtott agresszív indulat az akciók hatására aktivizálódik, és lehet, hogy az érintett személy sem érti, miért, de fokozottan agresszív válaszokat ad.⁵

Mind gyakrabban érkeztek hírek a világon lezajlott halálesetekkel is járó véres verekedésekről. *A futballhuliganizmus a tömeg agressziójának jellegzetes példájává vált*⁶, és a többnyire a mérkőzések utáni erőszakos, durva és kihívó megnyilvánulások mindmáig gondot okoznak.⁷

---

³ Szabó J.: Futballhuliganizmus. PolgART Kiadó, Budapest, 2003, 106. o.

⁴ Empirikus kutatási adatok szerint a futballhuligan cselekmények főként a sportesemények alatt (49 százalék) és utána (38 százalék) következnek be. Nagy L. T.: A magyarországi futballhuliganizmus ténykutatása. In: Virág Gy. (szerk.): Kriminológiai Tanulmányok 44. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2007, 169. o.

⁵ Végh J.: A futballhuliganizmus pszichológiai kérdései. Belügyi Szemle, 2001/12., 37–39. o.

⁶ Hárdi I.: Az agresszió világa, az agresszió fogalma, jelenségtana, elméletei. In: Hárdi I. (szerk.): Az agresszió világa. Medicina Könyvkiadó Zrt., Budapest, 2010, 39. o.

⁷ Korinek L.: Kriminológia II. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010, 443. o.

A futballhuligánok világát és életérzését az általuk férfiasnak tartott verekedések, az erőszak, az alkohol és a barátság egyaránt jellemzi:

„Barátok, foci, sör, bunyó, fanatizmus, buli. Csupa olyan dolog, amire azért minden férfi vágyik. Csak valaki megéli ezeket, valaki elfojtja magában. Mi kimegyünk a meccsre a barátokkal, előtte sörözünk egy jót. A meccsen éltetjük a kedvenc csapatunkat. Meccs után meg szétverjük az ellenfél szurkolóinak a pofáját, vagy épp ők a miénket. Nagyon jól le lehet vele vezetni a felgyülemlett feszültséget. Van azért egy fajta hangulata a dolognak.”⁸

A bajtársiasság, a valahová tartozás érzése mindamellet sokak számára semmi mással nem pótolható, elsődleges preferenciát jelent.⁹

„Egy jóleső érzés mikor tudom, hogy van helyem és odatartozom. A rengeteg jó és rossz élmény, mely átsegít a hétköznapokon, hétvégén elvezet a barátaimhoz. Újra és újra. [...] Ha benne élsz, tudod, ha meg nem, úgy sosem fogod megérteni.”¹⁰

Napjainkban a futballhuliganizmus több tekintetben új formát öltött:

A nagy kluboknál a szurkolói táborok csoportok által strukturált szerkezete alakult ki. Gyakran a táboron belül az egyes szurkolói csoportok között sincs töretlenül jó viszony, esetenként agresszív megnyilvánulásokkal kísért dominanciavetélkedés, belső harc folyik az irányító, elit, tekintélyt parancsoló, befolyásos státus elnyeréséért. A csoportok belső tagsága is változik, és időről időre új csoportok is alakulnak, amelyek sokszor igyekeznek hegemoniára törni. Az úgynevezett *ultrák* és a *huligánok* számítanak a legszélsőségesebb, legagresszívabb szurkolói csoportoknak. A rendőrségi közbeavatkozások idején az egyébként ősellenségnek számító futballhuligán-csoportok is rendszeresen *együttes erővel fordulnak a hatóság tagjai ellen.*

Erőteljesen jelentkezik a *futballhuliganizmus és a szélsőséges politikai nézeteket vallók* (elsősorban az idegenellenes szélsőjobboldaliak) *közötti kapcsolat.* E csoportok eszméik hangoztatásához kiváló terepnek, a médiában közvetített „ingyenreklámnak” tekintik a közérdeklődést vonzó labdarúgó-mérkőzéseket, azokat eszközként használják. A budapesti utcákon a politikai zavargások során a törő-zúzó „rohamosztagosok” között feltűnő futballhuligánokhoz hasonló fellépést tapasztaltak más országokban is.

Megfigyelhető a *futballhuliganizmus és a gazdasági érdekek összekapcsolódása is.*

---

⁸ http://www.gyakorikerdesek.hu/sport-mozgas__egyeb-kerdesek_2397552-mi-az-az-ustawka-mi-ertelme-van-ultras-hooligans

⁹ J. Bannon: i. m. 20. o.

¹⁰ Kovács G.: *Huligán Napló.* Budapest, 2013, 14. o.

A futballhuliganizmus eszkalációja jelentős anyagi érdekeket is sért: az euró-tízmilliókat forgató nagy klubok számára a bajnokságok felfüggesztése, a mérkőzések elmaradása hatalmas veszteségeket okozhat. Magyarországon adatok vannak arra vonatkozóan, hogy egyes esetekben – elsősorban a Ferencváros mérkőzésein – előre megtervezett, kiprovokált szurkolói rendezvények történtek, amelyek háttérben biztonsági cégek egymás lejáratásának a szándéka, illetve megbízási szerződésekért folyó harca állt.

A stadionok belső rendjének erősödő kontrollja – a technikai fejlődés, a beléptetőrendszerek, a nagy felbontású kamerák kiépítése, a rendőrök és a biztonsági őrök speciális szakmai képzettségi szintjének növekedése, valamint a szigorúbb jogi szabályozás következtében – *egyre jellemzőbbé váltak az egyéb, külső helyszíneken végrehajtott, a mérkőzésektől térben és esetenként időben is elkülönülő, szervezett jellegű huligán akciók.*¹¹

A futballhuligánok összecsapásait előre megszervezik, szándékosan kiviszik a stadionokból, igyekeznek a privát szurkolóktól mentes úgymond „korrekt, fair bokszot” létrehozni, amelynek nemzetközileg általánosan elismert elnevezése: *ustawka*.

Az ustawka

Az 1990-es évek közepétől először Lengyelországban és Oroszországban terjed el az *ustawka*, amely egy előre lebeszélte helyszínen és időpontban sorra kerülő fizikai összecsapás, verekedés (a huligánok szóhasználatára szerint buli) a rivális szurkolók között. A világszerte egyre jobban teret hódító szubkultúra hazánkat sem kerülte el. Az *ustawka* *lengyel eredetű szó*, jelentése lebeszélés, megbeszélte találkozó.

Előre egyeztetett szabályok és feltételek szerint zajlik a küzdelem két, egyenlő létszámú csoport között. A csata általában eldugott helyszíneken, kizárólag az érdekeltek között, azok beleegyezésével zajlik, és a résztvevők férfias küzdelemnek, mintegy sporteseménynek tekintik. A *legfontosabb szabályok*, hogy segédeszközök (ütő-, vágó-, szúróeszközök) nélkül, kizárólag puszta kézzel viaskodnak a szemben álló felek, továbbá a harcképtelenné váló vagy a küzdelmet feladó drukkert már nem szabad támadni. Védőeszközök (fogvédő, fejbédő, szuszpenzor) viselése előzetes megegyezés alapján elvileg megengedett. A harc alapvetően egy az egy ellen folyik, de nem feltétlenül, előfordul, hogy csoport a csoport ellen. Az a csapat nyer, amelyiknél több résztvevő marad talpon, illetve

---

¹¹ S. Frosdick – P. Marsh: i. m. 153–163. o.

előfordul, hogy valamelyik fél feladja a küzdelmet a totális vereség előtt. A buli végén többnyire kezet fognak a felek, és ellenkező irányba távoznak, vagy esetenként vendéglátóhelyeken megbeszélik az eseményeket, amelyek felvételeit előszeretettel teszik közzé honlapjaikon, videómegosztó portálokon. Arra azonban minden esetben vigyáznak, hogy arcuk, személyazonosságuk ne legyen felismerhető.

A sportban a szenvedélyt sokszor valóban csak egy vékonyka határ választja el az örülettől.¹² Az ustawkát akár ennek példájaként is felfoghatjuk. Egy az ustawkát kedvelő és gyakorló drukker így írta le a lényegét:

„Jön egy telefon, vagy mi felhívjuk egy másik brigád vezetőjét, hogy adott meccs után van-e kedvük mókázni természetesen a megszokott, korrekt körülmények között. Lebeszéljük a létszámot, helyszínt, egyes esetekben a korosztályt, összeülünk, kitaláljuk, hogy hogy legyen pontosan. Majd meccs előtt jön még egy telefon, hogy pontosítsunk, majd felállunk azonos létszámban egymással szemben fegyverek nélkül, összeütünk, és két perc múlva a jobb elmegy, a vesztes pedig a másik irányba. Ez egyelőre rendszertelen hazánkban, mostanában kezd beindulni. A bunyó előtti napokban már dolgozik bennünk az adrenalin, nem eszünk, idegesek vagyunk, várakozunk. Amikor megérkezel a boksztól a helyszínére, és már csak pillanatok vannak hátra a bunyóig, az egy leírhatatlan, egyedülálló érzés. Jó érzés. Mindenki van félelem, de ezt elnyomja a bizonyítási vágy és az, amiért ott vagyunk. A szabályról tudni kell, hogy nincs leírva az, hogy ha valaki földre került már nem rúghatok bele, vagy csak egyet rúghatok bele és nem kettőt, vagy aki kisebb nálam arra nem megyek rá, az ilyen bunyókban azt a fajta korrektséget kell betartani, amit az ember magával szemben is elvárna a másiktól. Nem megölni megyünk a másikat. A komoly sérülésektől is próbáljuk óvni a másikat. Egy-két ujjtörés, monokli, orrvérzés a rendszeres sérülések közé tartozik.”¹³

Magyarország legnépszerűbb csapata, a *Ferencváros* első számú ultra szurkoló-csoportja, az 1995-ben alakult *Green Monsters* is fontosnak tartja az ustawkát. Mindamellettsajnálkozva állapítják meg, hogy idehaza nincs igazi ellenfelük. Az Újpest elleni 50 vs. 50 is csak álom, bár ha rajtuk múlna, az 50 akár 150 is lehetne, így azonban kénytelenek külföldi ellenfelet keresni, mert úgy érzik, hogy ha megragadnak a hazai környezetben, akkor nagyon elhúzz mellettük a nemzetközi mezőny.¹⁴

---

¹² F. Foer: A világ foci szemmel. HVG Kiadó Zrt., Budapest, 2008, 187. o.

¹³ Előbb-utóbb valaki belehal: örült divat terjed a focidrukkerek között. <http://ultrasliberi.hu/elobb-utobb-valaki-belehal-orult-divat-terjed-a-focidrukkerek-kozott/>

¹⁴ Interjú a Green Monstersszel. <http://ulloi129.hu/2014/03/26/interju-green-monstersszel/>

2014-ben még tizenhat résztvevővel történő sorsolásról érkeztek hírek¹⁵, az utóbbi időben azonban úgy tűnik, Magyarországon valóban csökkent az ustawkák előfordulása. Csupán egy 2015. novemberi, Ferencváros–Nyíregyháza-összecsapásról érkezett információ. A fradisták szóvá is tették:

„Legyen ez példa az egész magyar lelátói társadalomnak, reméljük nem kell megint éveket várnunk, hogy valamelyik brigád összeszedje magát és ismét mozoghassunk. Enélkül a magyar mozgalom sehogy sem fog felzárkózni az európai éleonalhoz. Jelenleg tehát a Népligeten kívül az országban egyedül Nyíregyházán van vér a f...ban. Tisztelet Nyíregyházára! U.i.: megkérünk minden illetékest, hogy ne az interneten járjanak a kezek, inkább csörögjenek a telefonok!”¹⁶

Az utóirat a konspiráció fontosságára, erősítésére hívja fel a figyelmet, mindemellett egyértelműen érzékelhető, hogy a jelenség intenzivitása alábbhagyott, csak az a kérdés, hogy ez mennyire tekinthető tartós tendenciának.

„Csehek, lengyelek, oroszok, svédek, dánok, németek brigádjai napilheti szinten rendeznek lebeszél boxokat, újabban hollandok, belgák is elkezdték komolyabban tolni. De mi és páran leeresztettünk úgy, mint a bolgárok, vagy a szlovákok ustawka terén. Néha 1-1 harc összejön a táborok között, utána fél évig nem történik semmi.”¹⁷

Egyes nézetek szerint a labdarúgás szempontjából az ustawka pozitív hatású lehet, mivel így a renitens, deviáns szurkolók kiszorulnának a lelátókról, és a hasonzorúkkal vívnának ökölharcot, megkímélve így a békésen szurkolókat.¹⁸ Az ustawka valójában azonban jelentős veszélyeket rejt magában, és véleményünk szerint kriminális jellegűnek tekinthető. A szurkolói csoportok ilyen típusú összecsapásának megítélése azonban kérdéseket vet fel a büntetőjog, a bűnüldözés és a közrendvédelem számára is.

Az ustawka büntetőjogi megítélése

Az ustawka büntetőjogi megítélésével kapcsolatban fő kérdésként az vetődik fel, hogy az összecsapások mely bűncselekmény törvényi tényállását merítik ki, illetve

---

¹⁵ Ustawka sorsolás. Párosítás. <http://fradimob.hu/index.php/ferencvaros-hooligans/ustawka/item/4224-ustawka-sorsolas-parositas>

¹⁶ Ustawka: Ferencváros-Nyíregyháza. <http://fradimob.hu/index.php/ferencvaros-hooligans/ustawka/item/4939-ustawka-ferencvaros-nyiregyhaza>

¹⁷ Ustawka Magyarországon. <http://hungaryultras.blogspot.hu/2015/10/ustawka-magyarorszagon.html>

¹⁸ Margitay R. – Margitay Zs.: Ferencváros–Újpest. A futballháború. Aba Könyvkiadó, Budapest, 2013, 65–66. o.

a sértett beleegyezése folytán nem beszélhetünk-e ezekben az esetekben büntetendőséget kizáró okról.

Nem vitás, hogy az egymással verekedő csoportok látványa az emberek többségében megbotránkozást vagy riadalmat kelt, ennek megfelelően – ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg – sor kerülhet a *csoportosan elkövetett garázdaság* megállapítására. A bírói gyakorlat szerint a kihívóan közösségtelenes, erőszakos magatartás nemcsak akkor valósítja meg a garázdaságot, ha azt adott pillanatban többen észlelik, hanem akkor is, ha fennáll annak objektív lehetősége, hogy azt mások észleljék.¹⁹

Ebből a szempontból kiemelt jelentőségű a cselekmény helyszíne, mivel az eldugott, félreeső, külterületeken, erdős részeken a garázdaság megállapítására nem kerülhet sor. Ugyanakkor az összecsapás jellegéből következően – sérülés bekövetkezése nélkül is – felvetődik a *súlyos testi sértés kísérletének* megvalósulása, a helyszíntől függetlenül, mivel az *ustawka* során a résztvevők közepes vagy annál nagyobb erejű ütések mérnek egymás fejére is. Ha sérülés is bekövetkezik, természetesen az eredmény függvényében a *testi sértés különböző minősített eseteiről* lehet szó. Legkevésbé a *könnyű testi sértés vagy annak kísérlete* címén történő felelősségre vonás tűnik alkalmazhatónak, mivel a „betyárbecsület” miatt szinte kizárt, hogy a sértett joghatályos magánindítványt terjesszen elő. Mindazonáltal a büntetőjogi felelősség bármely okból történő akadályos esetén legkézenfekvőbb és legegyszerűbb a cselekmény szabálysértésként történő elbírálása, amelyre mindenképpen mód nyílhat, mivel a 2012. évi II. törvény 169. § (1) bekezdése szerint *rendzavarást követ el, aki verekszik, továbbá aki mást verekedésre felhív.*

A büntetőjogi megítélés tekintetében az *ustawkával* kapcsolatosan felvetődik a *sértett beleegyezésének* kérdésköre is mint a *cselekmény jogellenességét kizáró körülmény.*

A modern jogállami büntetőjogban általános szabályként a sértettnek nincs rendelkezési joga a bűncselekménnyel támadott jogtárgyak felett, így a beleegyezése nem joghatályos, tehát a jogrend védelme szempontjából alapvetően közömbös. Ezen általános jogelvet azonban differenciáltan kell alkalmazni, alóla számos kivétel tehető a büntetőjogilag védett értékek és érdekek különböző szintjeire, a különböző életviszonyokra figyelemmel. A magyar büntetőjog is meghatározott esetekben és feltételekkel a sértettnek a megtámadott jogtárgy felett rendelkezési jogot enged. Ugyanakkor büntetőjogrendszerünk jellemzője,

¹⁹ BH, 1982/501.

hogy a sértett beleegyezéséről mint büntethetőségi akadályról sem a Btk. általános, sem a különös része expliciten nem rendelkezik.²⁰

A beleegyezésnek önkéntesnek, továbbá valódinak és egyértelműnek kell lennie, e szándékát a sértett kinyilváníthatja kifejezetten vagy ráutaló magatartással. A *volenti non fit iniuria* (nem törvénytelen, amit valaki maga akar) elv érvényesülése a büntetőjogban azonban nem korlátlan:

- a) A sértett a *vagyoni jellegű jogainak, érdekeinek* sérelmébe beleegyezhet, ezért az idegen dolognak a sértett beleegyezésével történő elvétele vagy az idegen vagyontárgynak a sértett hozzájárulásával megvalósuló megsemmisítése nem minősül lopásnak, illetve rongálásnak.
- b) A *személy elleni cselekmények* esetében viszont már korántsem ilyen egyértelmű a helyzet. E körben különös figyelmet érdemel a sportolás közbeni sérülés okozása. Egyes sportágak esetében a sportág sajátosságaira figyelemmel rendkívül nagy a veszélye annak, hogy a küzdő felek testi sértést okoznak egymásnak. Például a szorítóba lépő ökölvívó nyilvánvalóan tisztában van azzal, hogy a mérkőzés során akár súlyos sérülést is szenvedhet, de a mérkőzésen való részvétellel – ráutaló magatartással – vállalja ennek veszélyét. A sportolás során okozott sérülésért azonban csak akkor kizárt a büntethetőség, ha
  - versenysportként elismert küzdelem során;
  - a sportágra vonatkozó versenyszabályzatban meghatározott szabályok alapján folytatott mérkőzésen;
  - nem szándékosan okozzák a sérülést.²¹

Az említett feltételeknek együttesen kell fennállniuk, annak azonban nincs jelentősége, hogy az adott tevékenységet valaki szervezett versenyrendszerben vagy csupán kedvtelésből végzi. Hasonlóan vélekedik *Nagy Ferenc* is, szerinte az okozott sérülés miatti felelősség – a következő feltételek együttes megléte mellett – akkor zárható ki, ha

- hivatalosan elismert sportág keretében történik a küzdelem;
- a mindenkor hatályos játék- és versenyszabályok keretei között rendezett mérkőzésen;
- az érintett sportág gyakorlása során tipikusan előforduló, elkerülhetetlennek tekinthető szabályszegésből adódik a sérülés;
- a küzdelemben a sportoló önkéntesen vesz részt.²²

---

²⁰ Nagy F.: Anyagi büntetőjog. Általános rész I. Iurisperitus Bt., Szeged, 2014, 233. o.

²¹ Belovics E. – Geller B. – Nagy F. – Tóth M.: Büntetőjog I. Általános Rész. A 2012. évi C. törvény alapján. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2012, 263–265. o.

Az ustawka azonban nem minősül elismert versenysportnak (hivatalosan elismert sportágnak), és így természetesen a sportágra vonatkozó hivatalos versenyszabályzata sincs.

Az *életet sértő cselekményeknél* a sértett beleegyezése jogilag irreleváns, az *életet veszélyeztető cselekményeknél* azonban már vannak kivételek, amikor a sértett beleegyezése kizárja az elkövető büntethetőségét. A veszélyeztetés indoka azonban mindig valamely társadalmilag értékes, hasznosnak ítélt cél elérésére való törekvés (például valaki beleegyezik egyik veséjének kivételébe azért, hogy azt egy betegbe átültetve megmentse annak életét).²³

Az ustawka esetében azonban *semmilyen társadalmilag hasznos cél nem állapítható meg*, és fennáll annak a veszélye, hogy egyszer egy résztvevő rendkívül súlyos, akár halálos sérülést szenvedhet.

Az más kérdés, hogy – bár a vizsgált konkrét jelenség megítélése szempontjából különösebb relevanciával nem bír – egyetértünk a sértetti beleegyezés elméletben ismert elve kodifikációjának szükségességével.²⁴ Ennek a bírói gyakorlat által kialakított kizáró oknak a büntethetőséget kizáró okok körében történő törvényi szintű megjelenítése mindenképpen a jogbiztonság követelményét erősítené.²⁵

Hatósági reakciók és kontroll

Kutatásunk során vizsgálni szándékoztunk az ustawka jelenségének hatóság által történő észlelését, felderítését, kezelését és megítélését is. Az Országos Rendőr-főkapitányság közreműködésével *négy kérdés* megválaszolását kértük az összes megyei, valamint a Budapesti Rendőr-főkapitányságtól.

Valamennyi hatóságtól megérkeztek a válaszok, amelyeket – a kérdések alapján – a következőkben összegzünk.

---

²² Nagy F.: A magyar büntetőjog általános része. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2010, 153–154. o.

²³ Földvári J.: Magyar büntetőjog. Általános rész. Osiris Kiadó, Budapest, 2003, 166–167. o.; Blaskó B.: Magyar büntetőjog Általános Rész. Rejtjel Kiadó, Budapest–Debrecen, 2010, 251–252. o.

²⁴ Németh I.: A sértett beleegyezése a büntetőjogban. Universitas-Győr Nonprofit Kft., Győr, 2015, 260–268. o.

²⁵ Belovics E.: A Büntető Törvénykönyvben nem szabályozott büntetendőséget kizáró okok. Ügyészek Lapja, 2007/3., 13. o.

- *A főkapitányság illetékességi területén az elmúlt öt esztendőben derítettek-e fel úgynevezett ustawka (szurkolói csoportok közötti előre megbeszélt verekedés) jellegű cselekményt? Hány alkalommal, hol, mikor, kiknek a részvételével és milyen intézkedés történt?*

Erre a kérdésre valamennyi rendőr-főkapitányságtól az a válasz érkezett, hogy illetékességi területükön nem derítettek fel ustawka jellegű cselekményt. A Hajdú-Bihar Megyei Rendőr-főkapitányság azonban beszámolt egy esetről, amely ilyen típusú elkövetésre utal: 2012. október 14-én, a *Balmazújváros–Nyíregyháza NB II-es bajnoki labdarúgó-mérkőzés előtt* a rendőrség közrendvédelmi beosztottjai külterületen két, kb. negyven-negyven főből álló, arcukat részben csuklyával, sállal elfedő, ellenérdekű szurkolói csoportra lettek figyelmesek, amelyek üvegeket és köveket dobáltak egymás irányába, majd egymásra rontottak. Az ütközet nagyjából öt percig tartott, majd az egyik csoport meghátrált, és visszaindult a járműveihez. A nyíregyházi szurkolók köréből szerzett információk alapján megállapították, hogy a verekedést a Facebookon szervezték meg a *DVSC és a Nyíregyháza szurkolótábor*a között, hely, idő és ruházat (fehér: Nyíregyháza, fekete: Debrecen, a könnyebb megkülönböztethetőség érdekében) egyeztetésével. A rendelkezésre álló adatok alapján *felfegyverkezve elkövetett garázdaság büntetvének* elkövetése miatt a rendőrség nyomozást rendelt el, amelyet azonban *felfüggesztettek*, mivel az elkövető kiléte nem volt megállapítható.

- *Tudomásuk van-e olyan cselekményről, amelynek következtében büntetőeljárás indult?*

Két olyan eset történt, amikor felvetődött az ustawka gyanúja, de végül az nem bizonyosodott be. Az egyik tényállás szerint 2011. augusztus 20-án, a *Videoton FC–PMFC labdarúgó-mérkőzés előtt* a hazai szurkolók Székesfehérváron, egy panzió udvarán gyülekeztek, majd megállították a vendégszurkolókat szállító autóbust, és a buszról leszálló ultrákkal összeverekedtek, ennek következtében százhárom embert fogtak el és állítottak elő.

A másik esetben azért indult eljárás ismeretlen tettesek (véltetően DVSC- és FTC-szurkolók) ellen, mert azok a feltételezések szerint 2011. április 14-én, Debrecen külterületén összeverekedtek, majd az erről készült videofelvétel több közösségi oldalra feltöltötték. A feljelentéskiegészítés során az eljárásba bevont szaktanácsadó nyilatkozata alapján azonban megállapíthatóvá vált, hogy a videofelvétel és a hozzá kapcsolódó ismertető nem valós információt tartalmaz, ezért a feljelentést elutasították.

- *Van-e informális tudomásuk arról, hogy előfordultak ilyen jellegű cselekmények, de azok hivatalosan nem jutottak a hatóságok tudomására?*

A rendőrség tájékoztatása szerint az internetes közösségi oldalak segítségével a sportrendészeti felelősök folyamatosan nyomon követik az ilyen jellegű cselekményeket, amelyeket a szurkolók csak az összecsapások után fednek fel a közösségi médiában. A Vas Megyei Rendőr-főkapitányság tájékoztatása szerint 2011-ben két esetben jutott tudomásukra *ustawka* jellegű cselekmény előkészülete, de a helyszínre irányított rendőri erőknek sikerült a cselekményt megakadályozniuk.

- *Mi a véleményük az *ustawka* megítéléséről és a hatóságok általi kezeléséről, üldözéséről (szükségesnek vagy feleslegesnek tartják a hatósági intézkedéseket, bűncselekmény megvalósításának tekintik-e az *ustawkát* stb.)?*

Valamennyi megkérdezett rendőri szerv véleménye szerint szükséges az *ustawka* megakadályozása, illetve hatóság általi üldözése, ami a rendőrség kötelessége, és azt bűncselekménynek tekintik, bár a jogi megítélése nem egyszerű. Többen megjegyezték, hogy könnyen súlyos, életveszélyes sérülések keletkezhetnek, mert bár az összecsapásoknak vannak szabályaik, de azok kezdetlegesek, az *ustawka* nem tekinthető küzdősportnak, az összecsapás ellenőrizetlen keretek között, egészségügyi biztosítás nélkül folyik. Szembe kell szállni elterjedésével már csak azért is, mert Lengyelországban az elmúlt két évtizedben mintegy tucatnyi halálos áldozatot követelt, valamint rendszeressé válása a társadalmi normákat veszélyeztethetné, a résztvevők az élet egyéb területein is hasonló módon, erőszakkal próbálnának érvényt szerezni az akaratuknak.

Összegzés

A stadionok belső rendjének erősödő kontrollja következtében egyre jellemzőbbé válnak az egyéb, külső helyszíneken végrehajtott, a mérkőzésektől térben és esetenként időben is elkülönülő, szervezett jellegű huligánakciók. Ezek egyik speciális megnyilvánulása az úgynevezett *ustawka* (előre megbeszéltek verekedés). A lengyel eredetű szó jelentése lebeszélés, megbeszéltek találkozó. A futballhuligánok az összecsapásaikat előre megszervezik, szándékosan kiviszik a stadionokból, igyekeznek a privát szurkolóktól és a rendfenntartóktól mentes úgymond „fair” bokszot létrehozni. Ezek előkészítésekor felhasználják a modern infokommunikációs eszközöket (mobiltelefon, internet).

Az *ustawka* esetében elvileg szigorú szabályok és előre egyeztetett feltételek szerint zajlik a küzdelem két egyenlő létszámú csoport között. A legfontosabb szabály, hogy segédeszközök nélkül, kizárólag puszta kézzel küzdenek a szemben álló felek, továbbá a harcképtelenné váló vagy a küzdelmet feladó drukkert már nem szabad támadni. A csata általában eldugott helyszíneken,

kizárólag az érdekeltek között, azok beleegyezésével zajlik, és a résztvevők férfias küzdelemnek, mintegy sporteseménynek tekintik.

Az ustawka elsősorban Lengyelországban és Oroszországban terjedt el, de más országokhoz hasonlóan hazánkban is megjelent, a megítélése a büntetőjog, a bűnüldözés és a közrendvédelem számára is kérdéseket vet fel.

Megállapítható, hogy hazánkban az ustawka miatt elrendelt büntetőeljárások száma rendkívül csekély, úgy tűnik, az utóbbi időben ritkábbak az ilyen jellegű találkozók, bár ebben szerepet játszhat az erősödő konspiráció is. Mindamellett figyelmeztető jel, hogy 2015. október 31-én az eddigi legnagyobb létszámú ilyen összecsapást igyekeztek megszervezni. A Videoton elleni mérkőzésre utazó diósgyőri szurkolók közül nyolcvanhárman kívántak ezen részt venni, de a székesfehérvári ultrák alacsony száma (negyvenöt ember) miatt erre nem került sor.

A rendőrségi megítélés teljes mértékben egységes a tekintetben, hogy tudomásra jutás esetén az ilyen jellegű cselekményekkel szemben, illetve a megelőzés érdekében szükségesek a hatósági intézkedések. Bár a verekedésekben való részvétel önkéntes, azok jelentős veszélyeket rejtnek magukban, mivel a megbeszélte szabályok kezdetlegesek, a harc a legális küzdősportoktól jelentősen eltérő, kontrollálatlan keretek között folyik, és a bekövetkező sérülések megítélése sem egyértelmű. Nem véletlen, hogy Lengyelországban az ustawka már tucatnyi halálos áldozatot követelt.

Az ustawka elleni hatósági fellépés szempontjából legkézenfekvőbb a cselekményt rendzavarás szabálysértésének minősíteni, amely minden esetben aggálymentesen megtehető, adott esetben azonban a súlyos testi sértés vagy annak kísérlete, illetve a csoportosan elkövetett garázdaság büntettének megállapítására is sor kerülhet.

Büntetőjogi szempontból felvetődik a sértett beleegyezésének kérdésköre mint a cselekmény jogellenességét kizáró körülmény. Az életet sértő cselekményeknél a sértett beleegyezése jogilag irreleváns, az életet veszélyeztetőknél azonban már vannak kivételek, amikor a sértett beleegyezése kizárja az elkövető büntethetőségét. A veszélyeztetés indoka ilyenkor azonban mindig valamely társadalmilag hasznosnak ítélt cél elérésére való törekvés. Az ustawka esetében azonban semmilyen társadalmilag hasznos cél nem állapítható meg, és fennáll a résztvevők súlyos, akár halálos sérülésének veszélye.

Irodalom

- Belovics E.:** A Büntető Törvénykönyvben nem szabályozott büntetendőséget kizáró okok. *Ügyészek Lapja*, 2007/3.
- Belovics E. – Gellér B. – Nagy F. – Tóth M.:** *Büntetőjog I. Általános Rész. A 2012. évi C. törvény alapján.* HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2012
- Blaskó B.:** *Magyar büntetőjog Általános Rész.* Rejtjel Kiadó, Budapest–Debrecen, 2010
- Bodnár Z.:** Huszadik századi vikingek. In: **Bannon, J.:** *A beépített huligán.* Candover Kft., Budapest, 2003
- Dunning, E.:** The Development of modern football. In: **Dunning, E. (ed.):** *The Sociology of Sport: A Selection of Readings.* Frank Cass, London, 1971
- Foer, F.:** *A világ foci szemmel.* HVG Kiadó Zrt., Budapest, 2008
- Földvári J.:** *Magyar büntetőjog. Általános rész.* Osiris Kiadó, Budapest, 2003
- Frosdick, S. – Marsh, P.:** *Football Hooliganism.* Willan Publishing, Portland, 2005
- Hárdi I.:** Az agresszió világa, az agresszió fogalma, jelenségtana, elméletei. In: **Hárdi I. (szerk.):** *Az agresszió világa.* Medicina Könyvkiadó Zrt., Budapest, 2010
- Korinek L.:** *Kriminológia II.* Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010
- Kovács G.:** *Huligán Napló.* Budapest, 2013
- Margitay R. – Margitay Zs.:** *Ferencváros – Újpest. A futballháború.* Aba Könyvkiadó, Budapest, 2013
- Nagy F.:** *A magyar büntetőjog általános része.* HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2010
- Nagy F.:** *Anyagi büntetőjog. Általános rész I.* Iurisperitus Bt., Szeged, 2014
- Nagy L. T.:** A magyarországi fuballhuliganizmus ténykutatása. In: **Virág Gy. (szerk.):** *Kriminológiai Tanulmányok 44.* Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2007
- Németh I.:** *A sértett beleegyezése a büntetőjogban.* Universitas-Győr Nonprofit Kft., Győr, 2015
- Szabó J.:** *Futballhuliganizmus.* PolgART Kiadó, Budapest, 2003
- Taylor, I.:** Spectator violence around football: the rise and fall of the “working class weekend”. *Research Papers in Physical Educations*, 4/1976.
- Végh J.:** A futballhuliganizmus pszichológiai kérdései. *Belügyi Szemle*, 2001/12.

Nők, férfiak, fiatalok a börtönben

Bár a börtönkörülményekhez a legtöbb fogvatartott sikeresen alkalmazkodik, jelentős különbség található a benti viselkedési rutinokban és szociális kapcsolatokban a férfiak, nők és fiatalkorú fogvatartotti csoportok között. Kutatásunkban vizsgáltuk a rabhierarchiában elfoglalt státusok közötti attitűdkülönbségeket is. Mind koitatív, mind kvantitatív módszerekkel dolgoztunk, és elemeztük az elítéltek körében kialakult tipikus viselkedés- és értékmentázásokat. A fogvatartottak közötti kapcsolatokon és a felügyelethez való viszonyulásán keresztül közelebb kerültünk az informális belső rend megértéséhez. Az eredmények alapján láthatóvá válik, hogy a férfi, női és fiatalkorú, valamint a roma és nem roma elítéltek speciális igényei, szükségletei és nehézségei eltérő bánásmódot, programokat és börtönkörülményeket kívánnak meg.

Pár évvel ezelőtt egy átfogó vizsgálatba kezdtünk munkatársaimmal¹, hogy mind a kvalitatív, mind a kvantitatív módszereket bevetve teljességében kapjunk képet a börtöntársadalomról: az elítéltek belső életéről és szerveződéséről. Korábban éveken keresztül dolgoztunk és kutattunk fogvatartotti rendszereket és bűnelkövetőket, így mind szakirodalmi háttérre, mind személyes empirikus tapasztalatra támaszkodhattunk.

Előzetes feltevéseink, hipotéziseink persze bőséggel akadtak. Több szempontból is kíváncsiak voltunk a rabok szerveződésére, a szerveződés elvére és a börtönkörülmények között létrejövő, ott kialakuló leginkább elfogadott értékrendre, működő és jellemző megküzdési stratégiákra. És természetesen a típusosságokra: az elkülönülő csoportok határait és különbségeire. Adódtak megkerülhetetlen, jól elkülönülő vizsgálati csoportok: így a fiatalkorú, férfi- és női börtönök falain belül alakuló közösségek működése. Ezekben belül vizsgáltuk a rabhierarchiát, annak formáját, és az azon belüli erővonalak alapján megosztott struktúráját, illetve az elfogadott, jellemző attitűd- és vélemény-csomagokat, illetve a börtön falain belül az ott különösen relevánsan elkülöníthető/elkülönülő cigány etnikumhoz tartozás szerint a fogvatartottak esetleges attitűdbeli sajátosságait, tulajdonságait.

---

¹ 2011-ben, Antal Szilviával és Serfőző Lilivel. A kutatás címe: A fogvatartotti szubkultúra és a totális intézmény belső rendje.

Itt és most a férfiak, nők és fiatalok csoportjainak összehasonlítását emelem ki, és csak arról írok. Az etnikai hovatartozás, az agresszió és a rabhierarchia részletesebb elemzésének leírásától eltekintek.²

A kutatás elméleti háttere és kutatásban használt fogalmak

Feltételeztük, hogy a nők, a férfiak és a fiatalokéak bv. intézetében kialakuló fogvatartotti szubkultúra eltér egymástól mind az értékek, attitűdök, mind pedig az eredményesen alkalmazott érdekérvényesítési technikák tekintetében. Feltételeztük, hogy a rabok közötti hálózati struktúra, a hierarchiában elfoglalt hely és az egyéni értékpreferenciák összefüggnek egymással, és kapcsolatban vannak a választott érdekérvényesítési módszerekkel is.

A büntetés-végrehajtási intézet mint intézmény: deprivációs és importációs modellek

A börtönt totális intézményként láttató, azt zárt struktúrákkal és szabályokkal jellemezhető közegként elemző „deprivációs” teóriákat³ – amelyek az elítéltek tetteit és nézeteit kizárólag ebből akarták levezetni – felváltotta egy másik szemlélet, az „importációs” modell. A modell a kintről hozott értékekkel és attitűdökkel operál, e szerint a börtönbeli magatartás és alkalmazkodás elsősorban az elsődleges és másodlagos szocializációs közeg által meghatározott, nem pedig a börtönkörülmények alakítják. Az importációs modell hangsúlyozza, hogy a börtön nem egy zárt rendszer, és az elítéltek bebörtönzésre adott válaszai és alkalmazkodásuk a korábbi élettapasztalataikból ered.⁴

A társadalmi osztály, az igazságszolgáltatással való korábbi tapasztalat és a közösséghez való viszony a női elítéltek körében megmagyarázza a prizonizációt, ám a férfiak esetében nem. Megállapította, hogy a depriváció (például a kapcsolatok hiánya, a személyes autonómia hiánya) kapcsolatban van a prizonizációval mind a nők, mind a férfiak esetében, de a férfiak körében jóval erősebb a hatása.

---

² Minderről bővebben lásd Solt Á.: A fogvatartotti szubkultúra és a totális intézmény belső rendje. *Belügyi Szemle*, 2012/7–8., 5–36. o.

³ Goodstein és Wright 1991-ben publikált eredményeit közli A. R. Gover – D. M. Pérez – W. G. Jennings: Gender Differences in Factors Contributing to Institutional Misconduct. *The Prison Journal*, vol. 88, 2008, p. 378.

⁴ Irwin és Cressey 1962-ben, valamint Cline és Wheeler 1968-ban publikált kutatási eredményeit közli C. Kruttschnitt – R. Gartner: Women’s Imprisonment. *Crime and Justice*, vol. 30, 2003, p. 24.

Mindezekből azt lehet feltételezni, hogy az importációs faktorok hatása a nőknél erősebben érvényesül.⁵

Az újabb kutatásokban két szemlélet határozza meg a fogvatartottak alkalmazkodásának vizsgálatát: a stresszcoping és a személy attitűdjeinek és beállítódásának interakcionista elemzése. Az eredmények azt mutatják, hogy a beilleszkedés sikerének záloga mindenekelőtt a szemléletmód, a személyes szükségletek, a készségek és képességek, a börtön pedig nem fogható fel egységes környezetnek, alapvetően meghatározó különbségek vannak abban, ahogyan az egyes bűntetés-végrehajtási intézetek működnek.⁶

A szubkultúra fogalma

A klasszikus szubkultúra-irodalom determinisztikus felfogásával⁷ szemben az újabb elméletek árnyaltabb viszonyt feltételeznek a „domináns társadalom” és a szubkultúrák között. *Fine és Kleinman*⁸ az eredeti szubkultúra-fogalmat a következőképpen definiálta újra: a szubkultúra felfogható elkülönülő és szétszóródó, egymást keresztező csoportok hálózataként, amelyekben belül az értelmezés, a viselkedésformák és értékek összessége hasonló. A szubkultúra nem egy statikus állapot, hanem valami olyasmi, ami folyamatosan alakul, változik.

Kutatásunkban Fine és Kleinman definícióját alkalmaztuk, hogy leírjunk egy olyan csoportot, amely fizikailag elhatárolódik más csoportoktól, s attól a nagyobb kulturális és normatív rendszertől, amelynek része. Azért használjuk ezt a fogalmat, mert a börtön zárt világa olyan alkalmazkodási mechanizmusokat kelt életre, amelyek erős hatással vannak a közegben kialakuló társas mintázatokra, értékekre, normákra és érdekérvényesítési technikákra.

A prizonizáció fogalma – rabtársadalom és hierarchia

Clemmer prizonizáció-konceptiója⁹ szerint a börtönbeli kultúra magában foglalja a habitust, viselkedésmintákat, szokásokat, illetve azokat a kódokat, szabály-

---

⁵ Zingraff 1980-ban publikált kutatási eredményeit közli A. R. Gover – D. M. Pérez – W. G. Jennings: i. m. 380. o.

⁶ K. Adams: Adjusting to Prison Life. Crime and Justice, vol. 16, 1992, pp. 280–282.

⁷ A. K. Cohen: Delinquent boys: The culture of the gang. The Free Press, New York, 1955

⁸ G. A. Fine – S. Kleinman: Rethinking Subculture: An Interactionist Analysis. The American Journal of Sociology, vol. 1, 1979, pp. 1–20.

⁹ C. Kruttschnitt – R. Gartner: i. m. 23. o.

rendszeret, amelyek a fogvatartottak körében érvényesek. Azokat a fogvatartottakat hívja prizonizálnak, akik erősen elkötelezettek a kriminalitás iránt, elfordultak a társadalomba való reintegrálódástól, ezenkívül magukévá tették a rabhierarchia szabályait.

A prizonizációs hipotézist sokan kritizálták amiatt, hogy az egyéni értékeknek és attitűdöknek nem tulajdonít kellő jelentőséget, és inkább célokra és struktúrákra helyezi a figyelmet.¹⁰

A kutatások azt mutatják, hogy különböző börtönökben és a börtönkörülmények között a fogvatartottak eltérő módon viselkednek. A kezelésalapú bv. intézetekben az erőszakos és renitens fogvatartottak kezelhetőbbek. Egy tanulmányban azonban bár kerestek, mégsem találtak összefüggést a biztonsági fokozat és az elítélt érzelmi zavara vagy depressziója között.¹¹

Adams tanulmányában rámutat, hogy a szigorúbb és rigidebb börtönkörnyezet nagyobb arányú bomlasztó viselkedést vált ki, s hogy az elítéltek többsége negatívan reagál a tekintélyelvű környezetre. Mindebből pedig következik, hogy a börtön struktúrájának szerepe kiemelkedően fontos a fogvatartottak antiszociális magatartásának előfordulási gyakorisága szempontjából.¹²

Az érték és az értékrendszer fogalma

„Az értékek mindig egy adott közösségben kialakult, a kívánatosra vonatkozó morális diskurzus elemei, közös tulajdonát képezik olyan személyeknek, akik ugyanazon jelentés-univerzumon osztoznak.”¹³ „Minden értékrendszer, ha stabilizálódott, nemcsak a mindennapi tudat világlátásában, hanem a napi tevékenységekben is döntő, motiváló erővel bír, így kialakítja és elterjeszti az értékek realizálásához szükséges, vagy azt szimbolizáló szokásjellegű cselekvéseket is. Ily módon az értékek – ideálisak és reálisak – cél-eszköz viszonyba kerülnek a velük összhangzó szokásokkal és beállítódásokkal.”¹⁴

¹⁰ Jacobs 1977-es, valamint Zamble és Porporino 1988-as eredményeit közli K. Adams: i. m. 279. o.

¹¹ Street, Vinter és Perrow 1966-os, Cooke 1989-es, valamint Zamble és Porporino 1988-as eredményeit közli K. Adams: Uo. 314–316. o.

¹² Uo. 324. o.

¹³ Földvári M.: Vallásosság és értékek együttjárása a magyar társadalom generációiban. PhD-értekezés, Budapest, 2004, 12. o. http://www.lib.uni-corvinus.hu/phd/foldvari_monika.pdf (letöltve: 2011. 09. 16.)

¹⁴ Váriné Szilágyi I.: Az ember, a világ és az értékek világa. Gondolat Kiadó, Budapest, 1987. <http://www.tankonyvtar.hu/szociologia/szocialpszichologia-080906-50> (letöltve: 2011. 08. 30.)

Agresszió

A kutatásban a következő agresszió-fogalommal dolgozunk: „*Agressziónak nevezzünk minden olyan szándékos cselekvést, amelynek indítéka, hogy – nyílt vagy szimbolikus formában – valakinek vagy valaminek kárt, sérelmet vagy fájdalmat okozzon.*”¹⁵ Az agresszió destruktív viselkedés, amely az elvételre, a pusztításra, a megsemmisítésre épül.

Korábbi nemzetközi kutatási eredmények a férfi és a női fogvatartottakról

Számtalan kutatás foglalkozik a női és férfi elítélte csoportok vizsgálatával, eltérő börtönadaptációjával, különböző mértékben használt megküzdési stratégiáikkal. A kutatások eredményei egybecsengően mutatják, hogy a nők és férfiak börtönkörülmények között kialakuló struktúrái és szervező elvei merőben eltérnek egymástól.

Röviden ismertetek néhány kutatási eredményt a nemzetközi szakirodalomból, amelyek jelen kutatásnak is alapjául szolgáltak.

A nők sokkal nagyobb súlyt fektetnek az intimitásra és a kapcsolataikra, mint a férfiak.¹⁶ *Forsyth és Evans*¹⁷ amellet érvel, hogy a női elítéltek között kialakuló „pseudocsaládok” funkcionálisan pontosan úgy működnek, és azt a célt szolgálják, mint a férfibörtönökben a „gangek”. A szociális tőke hiánya miatt alakulnak ki társulások, amelyeken belül a tagok között az érzelmi és a gazdasági támogatás mellett az agressziót kontrolláló eszközök és a megfélemlítéstől és támadástól való védelem is jelen van.

Az első nagy női börtönkutatás, amely a börtönadaptációt vizsgálta, *Ward és Kassebaum* nevéhez köthető, ezt a kaliforniai női intézetben folytatták le. Megállapították, hogy bár a nők férfi társaikhoz hasonlóan a bebörtönzés deprivaló hatásaira adnak hasonló válaszokat (mint a kivonulás, lázadás vagy hospitalizáció), a nők bizalmas kapcsolatait – amelyek gyakran szexuális kapcsolatok – a legfontosabb és leginkább tipikus börtönadaptációs stílusjegyeik.

¹⁵ Ranschburg J.: Félelem, harag, agresszió. Tankönyvkiadó, Budapest, 1979, 90. o.

¹⁶ C. Kruttschnitt – R. Gartner: i. m. 1–81. o.

¹⁷ C. J. Forsyth – R. D. Evans: Reconsidering the Pseudo-Family/Gang Gender Distinction in Prison Research. *Journal of Police and Criminal Psychology*, vol. 18, no. 1, 2003, pp. 15–23.

A női elítélteknek számos belső szabályuk van, azonban a legfontosabbak a megegyezésen alapuló szexualitáshoz és a „börtön-család” kapcsolatokhoz köthetők¹⁸.

*Heffernan*¹⁹ kezdetben azt tervezte, hogy megvizsgálja, melyik prizonizáció-koncepció alkalmazható a női fogvatartottakra. Heffernan három cselekvési típust rajzol fel: a „korrekt”, aki betartja a konvencionális normákat; a „cool”, akinek bűncselekményében az intellektusnak is szerepe volt, és aki jól tudja manipulálni társait; és végül az „élet”, akinek identitására nagy hatással vannak kisebb volumenű utcai bűncselekményei (például prostitúció, lopás). Bár Heffernan kutatásában is szerepeltek a nők börtönbeli intim kapcsolataira és azok fontosságára vonatkozó adatok, amellel érvel, hogy a nők tipikus börtönadaptációs mintáinak kialakulásához a hagyományos nemi szerepek és a szocializáció, valamint az intézet hatásai együttesen vezettek.

*Notably és Bosworth*²⁰ szerint a nők nem csupán a börtönléthez való alkalmazkodás és a deprivációkkal való megküzdés egyik formájaként létesítenek szexuális és bizalmi kapcsolatokat egymással. A leszbikus kapcsolatok és a fizikai megjelenésük egyfajta ellenállás kifejeződése a személyzet és a rendszer vonatkozásában.

A fegyelemsértések és az agresszív megnyilvánulások terén szintén egészen eltérő egy női és egy férfibörtön. A férfi és a női elítélteket összevetve az mondható, hogy a férfiaknál jóval gyakoribbak a súlyos fegyelemsértések, beleértve az elítélt vagy személyzet elleni fizikai támadást is.²¹

Craddock 1996-ban arról számolt be, hogy a férfiak jóval nagyobb arányban követtek el erőszakos szabálysértéseket a börtönben, míg a nők gyakrabban szegtek meg a felügyeletnek való engedelmesség szabályát, vagy kíséreltek meg szökést.²² Azt találta, hogy mind a nők, mind a férfiak, akik fegyelemsértést követnek el, fiatalabb korukban váltak fogvatartottá, és jóval hosszabb ítéletet töltenek, mint azok, akik konform módon viselkednek. További eredményei szerint a fehér férfi fogvatartottak kevésbé követnek el fegyelemsértést, mint „nem fehér” társaik, ezt a különbséget azonban nem tapasztalta a nők esetében.²³

---

¹⁸ C. Kruttschnitt – R. Gartner: i. m. 25. o.

¹⁹ Uo. 27. o.

²⁰ Uo. 41. o.

²¹ Harer és Langan 2001-es kutatási eredményeit közli C. Kruttschnitt – R. Gartner: i. m. 33. o.

²² Hivatkozza A. R. Gover – D. M. Pérez – W. G. Jennings: i. m. 396. o.

²³ Uo. 381. o.

*Gover és munkatársai*²⁴ az intézeti alkalmazkodásban a női és férfi elítéltek között több mutató tekintetében is találtak különbséget. A korábbi börtönbüntetés például a nőkre és a férfiakra ellentétes hatással van. A férfiak esetében a visszaesés ténye és a fegyelemsértések száma pozitívan korrelál, míg a nőknél azt tapasztalták, hogy a megelőző börtönbüntetés tapasztalata csökkenti a fegyelemsértés elkövetésének valószínűségét. Megfigyelték azt is, hogy a férfiaknál a munka védőfaktor a fegyelemsértések elkövetése terén, míg a női elítélteknél a két tényező nincs kapcsolatban.

A nők körében a szabálysértést elkövetők aránya jóval alacsonyabb, mint a férfiaknál. A szabálysértés miatt büntetésüket töltő nők között az erőszakos elkövetők jellemzően fiatalok, feketék, hajadonok, gyermektelenek, mentális problémákkal küszködnek, és nagyobb arányban kábítószer elleni bűncselekményért kapták ítéletüket.²⁵ *Jensen és Johnes* kutatásai hasonló eredményeket mutatnak: azok a női fogvatartottak, akik fiatalok, feketék vagy bevándorlók, városiak, hajadonok és gyermektelenek, van korábbi börtöntapasztalatuk, és akik erőszakos bűncselekmény miatt vagy kábítószerrel való visszaélés miatt töltik a büntetésüket, általánosságban magasabb pontszámot érnek el a férfiakra jellemző börtönadaptációs skálákon.²⁶

A női szabálysértésekre jellemzőbb az egymástól való lopások és a verbális agresszió, mint a fizikai erőszak. A fizikai erőszak a nők körében ritka, és az egyéni jellemzőbb, mint a csoportban elkövetett, valamint az intim kapcsolatokon belül jelentkező.²⁷ A női fogvatartottak körében jellemző, hogy a gyermekkorú viselkedésproblémák gyakoriak. Az agresszív női fogvatartottak életében előfordulnak devianciák, gyermekkori szexuális bántalmazás, és jellemző a büntetett előélet. Ezek is indokolják, hogy a női elítéltek között a kisebbség, a fiatalabb elítéltek és az érzelmi zavaros fogvatartottak jóval nagyobb arányban viselkednek erőszakosan bebörtönzésük idején.²⁸

A stresszcoping paradigma szerinti újabb kutatások azt mutatják, hogy az elítélt nők és férfiak között a stresszel való megbirkózás kismértékben tér el

---

²⁴ Uo. 392–393. o.

²⁵ Faily és Roundtree 1979-ben, valamint Roundtree, Mohan és Mahaffey 1980-ban publikált kutatási eredményeit közli K. Adams: i. m. 304. o.

²⁶ Jensen és Johnes 1976-ban, Alpert, Noblit és Wiorowski 1977-ben megjelent kutatási eredményeit közli C. Kruttschnitt – R. Gartner: i. m. 29. o.

²⁷ Mandaraka-Sheppard 1986-os, Bowker 1980-as, és Loucks 1977-es kutatási eredményeit közli C. Kruttschnitt – R. Gartner: i. m. 33. o.

²⁸ Loucks és Zamble 2000-es munkájára hivatkozik C. Kruttschnitt – R. Gartner: i. m. 34. o.

egymástól²⁹. Fox³⁰ azt találta a férfi és női elítéltek közötti különbségeket vizsgálva, hogy a nők jobban szenvednek a családjuktól való elzárás miatt, illetve hogy az ebből fakadó feszültséget úgy vezetik le, hogy az „igazi nő” képében az árnyalt és mély érzelm kifejezés kulcsfontosságúvá válik számukra, ellentétben azzal, ami a férfi elítéltek körében tapasztalható, ahol az „igazi férfi” kemény, független és érzelmentes. Zingraff kutatása³¹ azt mutatta, hogy a női elítéltek körében az egymás segítése és támogatása jóval nagyobb szerepet játszik, illetve a társakkal való pozitív, támogató kapcsolat a beilleszkedést segíti elő, s ez pont ellentétes azzal, ami a férfiak körében tapasztalható. A női börtönökben megfigyelték, hogy az elítéltek valamiféle családként működő kapcsolatrendszerrel és szerepeket alakítanak ki egymással, a kisebb csoportok családként funkcionálnak mind érzelmi, mind pedig gazdasági szempontból.³²

Az újabb kutatások, amelyek a nők börtönbeli adaptációját kutatják, az agresszióra, depresszióra, önkárosításra és öngyilkosságra fókuszálnak. Toch és Adams azt találta, hogy a nők sokkal nagyobb arányban élnek a mentális segítségnyújtás szolgálataival, mint a férfiak.³³ Előrevetítem, hogy empirikus kutatási eredményeink összecsengenek a korábbi kutatási eredményekkel, és hol árnyaltabban, hol kevésbé részletekbe menően mutatják a férfi-, női börtönök sajátosságait.

Adatok a mintabeli és az összehasonlítható populációról

1. számú táblázat

Magyarországi bv. intézetben tartózkodókra vonatkozó adatok³⁴

	bv. intézetekben összesen		mintában ³⁵
	2011	2015	
jogerősen elítéltek	12 828	13 609	351
férfiak	11 634	12 373	148
nők	810	948	100
fiatalkorúak	384	288	103

²⁹ Loucks és Zamble 2000-ben megjelent kutatási eredményeit közli C. Kruttschnitt – R. Gartner: i. m. 1–81. o.

³⁰ Fox 1975-es eredményeit közli K. Adams: i. m. 275–359. o.

³¹ K. Adams: Uo. 287. o.

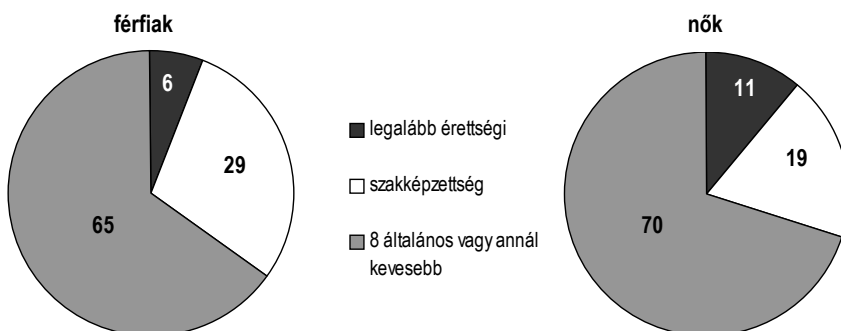
³² Gialombardo 1966-os és Heffernan 1972-es kutatási eredményeit közli K. Adams: Uo. 287. o.

³³ Toch és Adams 1989-ben publikált eredményeit közli K. Adams: Uo. 299. o.

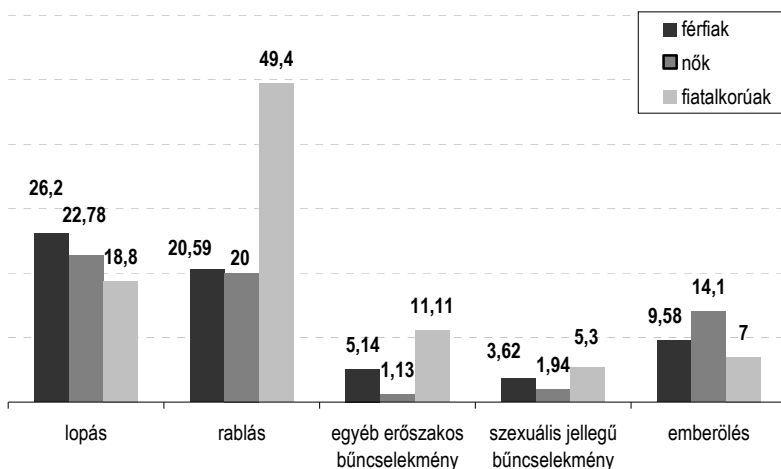
³⁴ A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága által 2011. szeptember 23-án számunkra megküldött adatok, valamint a Börtönstatisztikai Szemle 2015/2. adatai alapján.

³⁵ A mintánk egy úgynevezett előtorzított minta, amelyre elsősorban az elemezhető nagyságú alminták miatt volt szükség.

1. számú ábra
Férfi és női elítéltek legmagasabb iskolai végzettsége³⁶ (%)

2. számú ábra
Fogvatartottak megoszlása bűncselekmények szerint (%)

A minta³⁷

A minta érvényességét befolyásolja, így az adatok interpretálhatóságát meghatározza a mintába bekerülő alcsoportok (fiatalok, férfiak, nők) nagysága a teljes börtönpopulációban képviselt arányukhoz képest.

³⁶ A százalékos adatok az adattal rendelkező elítéltek összességéhez mérten érvényesek.

³⁷ A kutatásban szereplő mintaanyagok kiválasztásáról részletesebben lásd Solt Á.: i. m.

A mintaarányok a következőképpen alakultak: az iskolázottabbak (legalább érettségizettek) többszörösen felülreprezentáltak a mintában: a férfiak esetében több mint négyszeres, a nők körében másfélszeres az arányuk a teljes börtönépességhez képest. A nőknél az egyéb iskolázottsági adatokban nincs jelentős eltérés, a férfiak körében a nyolc osztályt vagy azt sem elvégzők viszont jócskán alulreprezentáltak, a teljesnek mindössze 59 százaléka a mintabeli arány.

A mintában a bűncselekmények tekintetében felülreprezentált az emberölés: a férfiak esetében négyszeresen, míg a nőknél több mint kétszeresen. Mind a férfiaknál, mind a nőknél a mintában alacsonyabb arányú, a ténylegesnek alig harmada a lopás büntetett elkövetők aránya. Az eltérések magyarázata az, hogy a hosszú idős fogvatartottak együttműködőbbek, így a kérdőív kitöltésére jóval nagyobb arányban vállalkoztak. Mindebből következik az is, hogy a roma-nem roma arány a felnőtt férfi és női almintákban többszörösen alulreprezentált a teljes börtönpopulációhoz képest, azaz a mintabeli arányok jóval alacsonyabbak a valódinál. Ennek oka, hogy a teljes fogvatartotti állománybeli arányaihoz képest a roma elítéltek aránya töredéke mind a magasabb iskolai végzettségűeknek, mind pedig az emberölés bűncselekményét elkövetőkének. A fiatalok almintában viszont a teljes fiatalok börtönpopulációjára érvényes etnikai arányok megmutatkozása várható, mert sem az iskolai végzettség, sem pedig a bűncselekménytípusok nem torzítanak.

A mintában az etnikai hovatartozást is kérdeztük. A férfiak 36, a nők 42, a fiatalok 74 százaléka vallotta magát cigány származásúnak. A kérdőív felvételekor szembetűnő volt, hogy míg a kérdőív elején szereplő származási kérdésre sokan megtagadták roma voltukat, a későbbiekben vállalták, és cigány emberként beszéltek magukról, azonban a nyílt kérdésre tagadón válaszoltak. (Ez a magatartás a nők körében volt a leggyakoribb.)

A mintában a nők átlagos életkora magasabb, mint a férfiaké. S mivel a fiatalok elítéltek 98,5 százaléka férfi, ez az átlagéletkort érintő különbség még egyértelműbb, és azt jelenti, hogy a nők jellemzően magasabb életkorban kriminalizálódnak, mint a férfiak. Valószínűleg ennek egyik oka, hogy a halmozottan hátrányos helyzetű, mérgező környezetben felnövő gyermekek közül a lányok inkább válnak áldozattá vagy sodródnak az eseményekkel, míg a fiúkra nagyobb arányban jellemző a lázadás, ellenállás, kriminalizálódás.³⁸

---

³⁸ A lányokat a mélyszegény környezetben szerencsétlen esetben inkább fenyegeti a prostitúció mint felvetődő pénzkereseti lehetőség veszélye, míg a fiúkat a betörés, rablás, lopás stb. felé csábítja a nyomor és a törvényes keretek közötti kiúttalanság.

Tudjuk, hogy a férfiak és a nők a börtönkörnyezethez való alkalmazkodásukban jelentősen eltérnek egymástól. A férfiakhoz képest a bebörtönzött nők előélete jóval hátrányosabb, és bővelkedik a szerencsétlenségekben, lemaradásokban, viszont a kriminális előéletük messze elmarad a férfiakétól. A női elítéltek visszaesési rátája is kisebb, mint a férfiaké.³⁹ A mintában a visszaesők aránya a férfiak körében a legmagasabb (58,5 százalék), a nőknél a legalacsonyabb (36). A lekövethető kriminális életpálya tehát a férfiak esetében sokkal gyakoribb, a nőkre jellemzőbb az egyszeri bűnelkövetés. Ennek oka, hogy a nőkre általánosságban jellemzőbb a konformitás, a biztonság fontossága mint genderbeli különbség. Jóval fontosabb számukra a kötődés, így nagyobb megterhelést jelent elviselni a börtönkörülmények között elsorvadó (elsősorban a gyermekeikkel való) kapcsolatok fájdalmát.

A mintában a felnőtt férfiak és nők körében nincs különbség a tekintetben, hogy milyen arányban voltak fegyelmi eljárás érintettjei legalább egyszer. A fegyelmi eljárások száma azonban a férfiak körében jóval több (több fegyelmi ügy jut egy főre, mint a nők körében). Fegyelmi eljárásban a fiatalok vesznek részt a legnagyobb arányban, messze megelőzve a nőket és a férfiakat. Mind-ebből az látszik, hogy a vizsgált csoportok között – nem meglepően – a fiatalok azok, akik a fogva tartás szempontjából a legproblémásabbak, akik legnehezebben bírják ezt a környezetet, és a legnehezebben alkalmazkodnak a börtönkörülményekhez.

A kutatás módszere

A kutatás kezdetén saját korábbi kutatási tapasztalatainkra alapozva megfogalmaztuk azokat a célokat, amiket szerettünk volna a vizsgálat során elérni, előrevetítettük a várható hasznosulás területét, megjelöltük az elemezni kívánt témaköröket, és rögzítettük előfeltevéseinket. Az adatok gyűjtése során először 47 mélyinterjú készítettünk, majd az interjúkban kirajzolódó tartalmak⁴⁰ alapján megalkotott kérdőívet készítettünk, és kérdőíves felmérést végeztünk, ezt követően pedig pszichológiai tesztekkel vettünk fel a fogvatartottakkal. Az egyes fogvatartottak jellemzőiről a nevelőkkel szintén kérdőíveket töltöttünk ki.

Az adatelemzés során a mélyinterjúkat tartalomelemzéssel dolgoztuk fel. A narratívákban a preferált, típusosan megjelenő, fókuszba kerülő témákat, a jellemző

³⁹ C. Kruttschnitt – R. Gartner: i. m. 50. o.

⁴⁰ A mélyinterjúk fókuszában azok a narratívák álltak, amelyek meghatározók az önidentitásban, kijelölnek bizonyos véleményeket, én-prezentációs módokat, attitűdöket.

viszonyulásokat és vélekedéseket, sztereotípiákat gyűjtöttük és elemeztük ki. A narratívákban felbukkanó jellegzetes attitűdök szerint implicit módon választott értékekhez juthattunk, amelyeket felhasználva állításokat fogalmaztunk meg és ezekre építve kialakítottuk a kérdőívet. A kérdőívek állításaiban ezáltal az elfogadott és elutasított magatartásformák, az uralkodó sztereotípiák és érdekérvényesítési technikák szerepeltek, kiegészülve a szocioökonómiai státusra, a bűncselekményre, és a bv. intézeti körülményekre irányuló kérdésekkel.⁴¹ Összesen 351 kérdőívet⁴², valamint agressziót és a frusztrációs toleranciát mérő pszichológiai tesztet vettünk fel. Az adatelemzéshez⁴³ SPSS programnyelvet használtunk.⁴⁴

Azok az attitűdök és viselkedéspreferenciák, amelyek a mélyinterjúkban implicit vagy explicit módon megjelentek, összesen hét kiemelkedő gyakorisággal előforduló „érték” köré csoportosultak. Ezek azokat a központi témákat érintik, amelyek börtönkörnyezetben rendre felbukkannak, és a jelenlevőknek valamilyen formában megkerülhetetlenül állást kell foglalniuk:

1. *Hatalomvágy, mások elnyomása mint érték* – Magas pontszámot azok értek el, akik szerint az erőszakos fellépés, mások megfélemlítése és a gyengék kiharcolása erény, vagy legalábbis cseppet sem elítélhető magatartás.
2. *Szociabilitás, szolidaritás mint érték* – Itt azok kaptak magas pontszámot, akik számára a rabtársakkal való összefogás becsülendő.
3. *Fizikai vagy verbális megoldások előnyben részesítése a konfliktuskezelésben* – Magas pontszámot azok értek el, akik úgy gondolják, hogy konfliktus esetén a leghatékonyabb és leginkább választandó módszer a testi erejük használata.
4. *Konformitás mint érték* – Akik itt magas értéket értek el, azokra a felügyelettel való együttműködés és a bv. intézet iránti lojalitás jellemző.
5. *Heteroszexualitás és homofóbia mint érték* – Börtönkörülmények között megkerülhetetlen kérdés a szexuális beállítódás és az ehhez való viszony. Itt azok kaptak magas pontszámot, akik a homoszexualitást teljes mértékben elutasítják, a homoszexuális személyektől pedig – elmondásuk szerint – undorodnak.

⁴¹ A kérdőív egyes állításai és kérdései érvényességének kontrollja céljából műhelyvitát szerveztünk szakemberek bevonásával, ahol részletesen megvitattuk az egyes itemeket, majd próbakérdésezést folytattunk le húsz fogvatartottal a Budapesti Fegyház és Börtönben.

⁴² A kérdőívek felvételéről és egyéb módszertani megfontolásokról részletesebben lásd Solt Á.: i. m.

⁴³ Kvantitatív módszertani szakértő Serfőző Lili.

⁴⁴ A kérdőívekben szereplő attitűdállításokból összevont indexeket alkottunk, amelyek a rabtársadalom szociálpszichológiai dimenzióját alkották (elvárások, értékek, normák). Ezek alapján klaszteranalízist végeztünk. Az indexekké nem összevonható attitűdállításokat mint egyes elemi változókat elemeztük.

6. *Gyermekgyilkosság megtorlása mint érték* – A gyermekkorú sérelmére elkövetett erőszakos bűncselekmény elkövetőitől való viszolygás, a megtorlás vágya és az elégtétel követelése a jellemző azokra, akik ebben a dimenzióban magas értéket kaptak.
7. *Megtörtség, kiábrándultság, befelé fordulás mint érték* – Itt azok értek el magas pontszámot, akik önnön megtörtségüket gátlások nélkül fejezik ki, akik megfogalmazzák és hangoztatják, hogy összeroppantak a börtönben.

Azt feltételeztük, hogy a hét attitűddimenzió, illetve az értékek preferenciája nem független egymástól, hanem az ezekhez való egyéni viszonyulások, választások tekintetében jól elkülöníthető csoportok (klaszterek) rajzolódnak majd ki.⁴⁵ (Például, akire jellemző a konformitás, az inkább választja a verbális konfliktusmegoldást a fizikaival szemben, és inkább tekinti értéknek a pozitív társasági hozzáállást és a szolidaritást.)

Ezek a csoportok az elítéltekre jellemző, egymástól valamilyen távolságban lévő, elkülönülő körök, amelyekből a mentalitás- és viselkedéssajátosságok olvashatók ki. Az így kirajzolódó klasztereket (5) aszerint neveztük el, hogy az imént felsorolt érték-/attitűddimenziók közül melyik milyen mértékben jelenik meg.

Ezeket a csoportokat, klasztereket használtuk az elemzések alapjául, és vizsgáltuk meg különböző háttérváltozók szerinti bontásban.

Mivel a fogvatartottak személyes problémáival a nevelő hivatott foglalkozni (a nevelő kezeli az elítéltek személyes anyagait, levelezését, intézi ügyes-bajos dolgaikat, valamint ír róluk jellemzést), azt feltételeztük, hogy ő ismeri a fogvatartott börtönbeli státusát. Kérdés maradt viszont, hogy a nevelő valóban „mindent tud-e” a csoportjába tartozó elítéltekről, vagy csak a felszíni jelenségekkel van tisztában. Ennek ellenőrzésére a mintába kerülő fogvatartottak véleményét kértük ki arról, hogy a nevelőjük mennyire látja át a csoportjába tartozó elítéltek belső dolgait, egymás közötti viszonyait, konfliktusait. Miután a mintába kerülő összes fogvatartott véleménye egyezett a tekintetben, hogy a nevelő tisztában van az egyes elítélt helyzetével a vizsgált szempontok mind-egyike szerint, úgy döntöttünk, hogy egy a nevelők által kitöltött kérdőív segítségével osztályozzuk a mintába kerülő elítélteket egy ötfokozatú „rabhierarchia skálán”. Így a 351 fős minta 70 százalékáról arra vonatkozóan is kaptunk információkat, hogy az elítélt milyen fokú érdekérvényesítésre képes, illetve mennyire elismert, elfogadott rabtársai körében.

---

⁴⁵ Több módszer tesztelése után végül K-Means klaszteranalízist alkalmaztunk.

Erőforrások (hierarchikus rendszer) és viselkedésbeli jellegzetességek (attitűdök, mentalitás) a rabok hálózati struktúrájában

Empirikus kutatás

Kutatásunk kezdetén azt feltételeztük, hogy annak a logikája, ahogyan a fogvatartottak szerveződnek, és ahogyan az erőforrásokhoz hozzájutnak, nagyjából azonos azzal a logikával, ahogyan az egyének megszerzik státusukat a társadalmi egyenlőtlenségi rendszerben. (Ahogyan például az iskolai végzettség, a vagyoni és jövedelmi helyzet, az érdekérvényesítésben elfoglalt hely, a kapcsolati és kulturális tőke mennyisége behatárolja az egyén társadalmi státusát.)

Miután felállítottuk az adatelemzés során kirajzolódó ötfokú rabhierarchia skálát (3. számú ábra), és az egyes szinteket elneveztük, azt tapasztaltuk, hogy a nők, a fiatalok és a férfiak esetében markánsan eltérő a megoszlási görbék alakja. Ez azt jelenti, hogy a rabok szerveződése jelentősen eltér egymástól a férfiaknál, nőknél és fiataloknál. Más elvek szerint és különböző mértékben hierarchizáltak.

3. számú ábra

A rabhierarchia mintázatai a férfi, a női és a fiatalok csoportjaiban

Összességében a fogvatartotti hierarchiában elfoglalt helyet elsősorban a fizikai erő, majd pedig az intellektuális teljesítmény határozza meg. A kapcsolati tőke és a hierarchiában elfoglalt hely között szintén erős összefüggés van, azonban ennél a tényezőnél az oksági viszony nem egyértelmű, pusztán az együtt járás.

(Nem tudhatjuk, hogy az elítélt a szociabilis személyisége következtében alakít ki erősebb és kiterjedtebb kapcsolati hálót, vagy a kiterjedt kapcsolati háló közvetlen következménye a magasabb státus.) A börtöntapasztalat is segíti a státuselérést, az anyagi helyzet azonban csak kismértékben korrelál. Ez azt mutatja, hogy önmagában a gazdasági javakkal való ellátottság börtönbeli státusra való befolyása relatíve gyenge. Ha a fogvatartottakat összességében vizsgáljuk, azt látjuk, hogy nincs szignifikáns összefüggés a rabhierarchiában betöltött hely és a felügyelettel való viszony között sem. Ugyanígy nem volt kimutatható a kapcsolat sem az elkövetett bűncselekmény, sem a kapcsolattartás, sem a szexuális beállítottság és a státus között.

A rabhierarchia legalsó fokán (5.), az „elnyomottak, bántalmazottak” között mindössze néhány elítélt áll. A legkisebb elemszám a nők körében van. A hierarchia tetején elhelyezkedő (1.), a „nagyhalak” közül szintén kevesen vannak minden csoportban, a nőknél mindössze egy fogvatartott. Míg a férfiaknál a hierarchia alján és tetején kb. 10-10 százalék foglal helyet, s a közbülső három szinten oszlik el a maradék 80 százalék, a szintek között felfelé haladva egyre csökkenő elemszámmal, addig a nők körében a hierarchia alsó és legfelső szintjén mindösszesen 3,6 százalékuk áll, 94,4 százalék pedig a közbülső három szinten, vagyis az „alkalmazkodók, meghunyászkodók” (4.), a „katonák, játékosok” (3.), valamint a „zárkafőnökök” (2.) között oszlik meg, fölfelé egyre csökkenő elemszámmal. A fiatalkorúak egyenlőtlenségi rendszerben való megoszlása a leginkább szimmetrikus. A nőkhöz és férfiakhoz hasonlóan alacsony az elemszám a hierarchia alsó és felső fokán, azonban esetükben a középső szinten tömörül a fiatalok 56,5 százaléka.

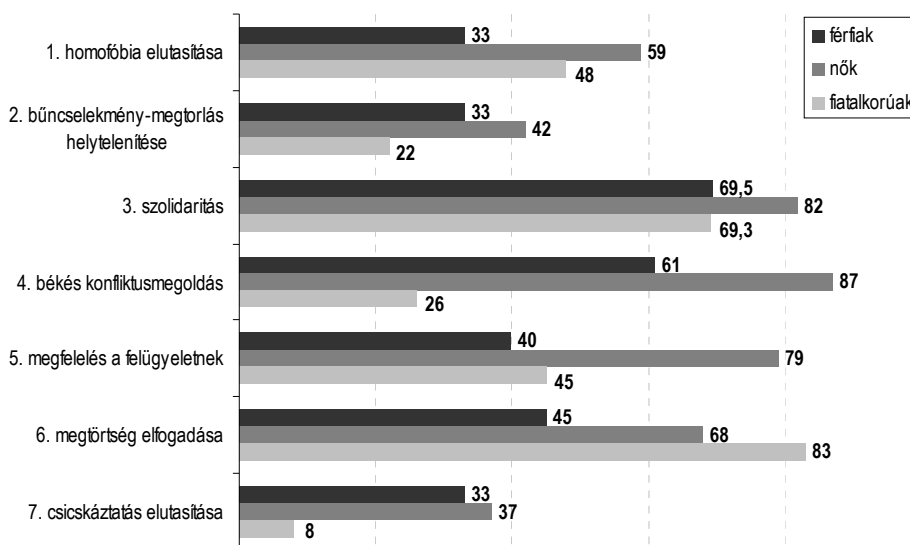
Lényegében a szigorú alá-főle rendeltség és a tekintélyelv a férfiak körében meghatározó. A fiatalkorúak szintén hierarchiába rendeződnek, azonban a legelnyomottabb és a legnagyobb hatalommal bíró státusok jellemzően üresen maradnak, illetve nem stabilizálódnak. A nők esetében tér el a legnagyobb mértékben a mintázat: itt az egyenlőtlenségi rendszernek biztonsággal csak két-három szintje határozható meg, azaz a hierarchikus elrendeződés sokkal kevésbé látványos, mint a másik két minta esetében. Jellemzően szétválasztható az is, hogy míg a nőknél a formális és informális hierarchia szorosán összefügg egymással, addig ugyanez nem mondható el sem a férfi, sem a fiatalkorú fogvatartotti mintáról. Ez azt jelenti, hogy míg a nőknél az elítéltről való nevelői megítélés és a munkakör, illetve a felügyelettől kapott egyéb jogosultságok egyenesen meghatározók a státus szempontjából, addig a férfiaknál a felügyelettel való viszony, a nevelői pozitív megítélés a rabhierarchiában betöltött státusra negatív irányban hathat.

Attitűd- és viselkedésbeli mintázatok a vizsgált csoportokban

A rabhierarchia mellett, ahogyan már a kutatás módszertanánál ismertettem, az elemzés során hét értékdimenziót alakítottunk ki, amelyek relevanciája mind elméleti modellel alátámasztható, mind pedig matematikai-statisztikai úton bizonyítható. A kutatás során az derült ki, hogy az összes értékdimenzióban szignifikáns különbség van a férfiak, a nők és a fiatalok csoportjai között.

4. számú ábra

A férfi, női és fiatalkorú elítéltszempontok jellegzetes viselkedés- és vélekedésbeli mintázatainak eltérései (%)

Felnőtt férfi elítéltek börtönbeli mentalitásának főbb vonásai

A férfi elítéltek több mint kétharmada (67 százalék) nyíltan homofób, a homoszexuális viszonytól való viszolygás értékékként tűnik föl a szemükben. Nyíltan elhatárolják magukat a homoszexuális beállítottságú fogvatartott-társaiktól, és fontos szerepet kap ennek explicit kifejezése körükben.

Hasonló arányban (66,4 százalék) jellemző, hogy a gyermekek elleni bűncselekmények elkövetőinek többi rab általi kegyetlen megbüntetését, megtorlását helyeslik. Két uralkodó nézet van ezzel kapcsolatban az elítéltek között. Az egyik, hogy bűn és bűn, bűnöző és bűnöző között is van különbség, s a gyermekek elleni erőszak olyan aljas tett, amelytől messze el kell határolódnunk morálisan

és bármilyen más módon. Ennek a bosszúvággal keveredett morális fölénynek a motívuma ragadható meg itt. A másik tipikus hozzáállás az, hogy mindenki bűnös az elítéltek között, senkinek nincs joga a másik fölött ítélni. Utóbbi attitűd azonban elsősorban a legsúlyosabb bűncselekmények elkövetői között dominál, az elítéltek kisebbik hányadában.

Az egymás közötti szolidaritást és jó viszonyra való törekvést nagy részük (69,5 százalék) helyesnek tartja, legalább szóban és elvileg. A sorstársi viszony megkérdőjelezhetetlen, s ha ez nem is erős, de némi egymással való együttműködést vált ki.

A konfliktusok békés rendezését preferálja a többség (61 százalék), ha erre mód van. Az persze egyéni megítélés kérdése, melyek azok a szituációk, amelyekben már nem lehet békés eszközökkel operálni.

A felügyelettel kifejezetten jó viszonyt nem akarnak kialakítani, sőt jellemzően a konformizmus megtagadását, az ellenállást értékelik (59,5 százalék), hiszen az együttműködéssel könnyen az áruló, a „vamzer” szerepébe kerülnek, aminek következményeit kevesen kívánják vállalni.

A megtörtség, kiábrándultság érzésének kifejezését nagyobb részük elutasítja (54,6 százalék). Az önképbe nem fér bele a kudarc vállalása, illetve a szomorúság, amely a gyengeség jele.

A mások elnyomását és mások fölötti hatalomgyakorlást mint magatartást harmaduk kifejezetten elutasítja, s mindössze 4 százalékuk tartja értékelendőnek. Ez azt jelenti, hogy egy elítélttárs folyamatos kihasználása és elnyomása nem a tiszteletet kivívó erő jele, hanem más kiszolgáltatottságával való visszaélés, s mint ilyen, negatív megítélés alá esik.

A női elítéltek jellemző börtönbeli mentalitása

A nők kiemelkedően nagy arányban tartják követendőnek a konfliktusok békés rendezésére való törekvést, az erőszakos módon való problémamegoldást pedig elítélik (87 százalék). Az együttműködés vagy az egymással való szövetkezés, a társas viszonyok választása a magányos farkas szereppel ellentétben befolyásolja a békés megoldások előnyben részesítését.

Az egymás közötti szolidaritást értékelik, és a jó kapcsolatok kialakítására törekszenek (82 százalék). A felügyelettel való pozitív kapcsolat fenntartása fontos számukra, a személyzetnek való megfelelés körükben jellemzően értékelendő (79 százalék). Ez a magas arány az általános szocializációs minta követ-

kezménye lehet, ez a nőktől sokkal nagyobb mértékben várja el és követeli meg az engedelmességet és a megfelelés utáni vágyat.

A kiábrándultság és megtörtség érzése és ennek közlése elfogadott (68 százalék). A lelki sérülékenység inkább az érzékenység és kevésbé a gyengeség jeleként értelmeződik.

A heteroszexualitás mint önmagában vett érték kifejezetten nem jellemző a női elitáltak többségének a gondolkodásmódjára, a homofób hozzáállás többségük szerint helytelen (59 százalék). A homoszexualitásban sokan elsősorban nem a szexuális másságot, a kicsapongást vagy szabadosságot látják, hanem az érzelmi kötődés utáni vágy kielégítését, ami valamelyest legitimálja a kapcsolat létét.

A gyermekek kárára elkövetett erőszakos bűncselekmények elkövetőivel szemben nagyjából nem megbocsátók, a megtorlást tartják inkább helyesnek (57,6 százalék). Az anyasággal, a jó anyaszereppel sokan összeegyeztethetetlennek tartják azt, hogy akár a legkisebb mértékben is megértők vagy megbocsátók legyenek egy „gyerekgyilkossal”.

Mások elnyomását, a gyengébb letiprását jellemzően nem tartják erénynek (csak 3,3 százalék szerint erény), több mint harmaduk kifejezetten elítéli (37 százalék).

A fiatalokú fogvatartottak börtönbéli mentalitása a főbb börtöntémák terén

A fiatalokú elitáltak egyik legfőbb mentalitásbeli jellegzetessége, hogy az elkeseredettség, kiábrándultság, lemondás érzését szívesen vállalják, kifejezik (83 százalék). Ez valószínűleg azzal magyarázható, hogy a fiatalok a felnőtteknél sokkal kisebb mértékben okolják magukat azért, hogy az életük így alakult. S mivel nem önmagukat hibáztatják elsősorban, ezért úgy tartják, hogy kifejezhetik a kudarc és csalódás fölött érzett bánatukat.

A gyermekek elleni bűncselekmények elkövetőinek folyamatos büntetését, a megtorlást kifejezetten helyesnek tartják (77,7 százalék). Az e mögött felfedezhető igazságtétel és az önkéntes bíraskodás enyhíti az autonómiájuktól és szabadságuktól megfosztott tinédzserek frusztrált feszültségét.

A konfliktuskezelés során jellemzően az erőszakos eszközök használatát, a fizikai agresszió alkalmazását értékelik és tartják követendőnek a békés rendezéssel szemben, ami a gyengeség jele (74 százalék). A testi erő tekintélye körükben mindent maga mögé utasít, meglete garancia a magas informális státusra.

A rabtársak közötti szolidaritást a többség erénynek tartja (69,3 százalék), 14 százalék azonban kifejezetten elutasítja. A szolidaritást elutasítók aránya a felnőttekéhez viszonyítva rendkívül magas, ennek oka, hogy a fiatalok körében az együttműködés, a szolidaritás az egyéni versengés ellenpólusaként fogalmazódik meg, s mint ilyen választás, a gyengeség és gyávaság üzenetét hordozza, e szerint dekódolódik a legszélsőségesebb erőkultusz hívek számára.

A mások fölötti hatalomgyakorlást, a gyengébbek elnyomását csaknem negyedük (23 százalék) nyíltan értékeli, s kifejezetten mindössze 8 százalékuk utasítja el.

A felügyelettel való kapcsolat megítélésében, úgy tűnik, nincs egységesen elfogadott vagy elutasított hozzáállás a fiatalok elítéltek körében, de a felügyelettel szembeni ellenséges viszonyulás helyességét vallják valamivel többen (55 százalék), mint ahányan a felügyeletnek való megfelelést (45 százalék).

Homofób érzéseknek ad hangot, és a homoszexualitás iránti viszolygást a fiatalok több mint fele értéknek tartja (51,5 százalék).

***

Összevetve a csoportokat, szembevetve az az értékkülönbség, ami a férfiak, fiatalok és nők csoportjain belül mutatkozik. Egyértelműen látszik egy a nők és férfiak gender és szocializációs háttere miatti különbség, amely a társadalomban éppilyen élesen megmutatkozik. Ha a hierarchikus elrendeződést vizsgáljuk, éppígy látványos, hogy a férfiak esetében mennyire élesen kirajzolódik az öt szint, míg a nők esetében csak egy nagyon enyhe alá-fölé rendelődség figyelhető meg.

Ha a férfiakat, nőket és fiatalokat egymás mellé állítjuk, feltűnik, hogy a számukra kifejezetten fontos, meghatározó témákban nemcsak a témákhoz való viszonyulásban és az elfogadott viselkedésben van szembevetendő különbség, hanem abban is, hogy az egyes témák milyen jelentőséggel bírnak. A férfiaknál például a szexuális beállítódás sokkal hangsúlyosabb kérdés, mint a nőknél, ahol viszont a jó társas viszonyra való törekvés az, ami minden mást megelőz. A vizsgált attitűddimenziók tehát eltérő súllyal vannak jelen a három vizsgált alcsoportban.

A férfi fogvatartottak számára az a legfontosabb, hogy a maskulin vonások kifejeződjenek: a heteroszexuális orientáció, az erő, a dominancia, a tekintély. A női fogvatartottak számára a leglényegesebb, hogy jó társas viszonyt alakítsanak ki, és erre törekszenek. Minden, ami az érzelmekkel, a kötődéssel, a törődéssel és gondoskodással kapcsolatos, illetve ezt fejezi ki, az számukra elsődlegesen fontos. Így a homoszexuális kapcsolatok magyarázata a kötődés és szeretet iránti

vágy, ez pedig felülírja az elutasítást; a megtörtség nem gyengeségként értelmeződik, hanem mint az érzékenység mutatója; a felügyelettel való jó viszony ápolása pedig egyáltalán nem ütközik ellenállásba, hanem teljes mértékben elfogadott. A fiatalkorú fogvatartottak legerőteljesebb vonása és megjeleníteni kívánt jellegzetessége a csalódottság, keserűség, ez azonban nem depresszív visszavonulásba, hanem bosszúvágygal teli ellenállásba taszítja őket.

Ha megvizsgáljuk például a gyermekek elleni bűncselekmények elkövetői iránti gyűlöletet és megtorlás iránti vágyat, azt láthatjuk, hogy mindhárom csoportban kifejezetten magas (még a nők körében is, bár a férfiakhoz és fiatalokhoz képest itt a legalacsonyabb) a bosszút szomjazók aránya, és mindhárom csoportban bőszen hangot is adnak indulataiknak.

Nagy különbség van viszont a háttérben megbúvó indulat eredőjében. A férfiak itt a nyílt agressziót és a morális fölényt összekapcsolva saját megítélésük alapján tekintélyre tesznek szert, az elismerés utáni szükségletüket kielégítve ezáltal. A nők gyűlöletének háttérében az anyaszereppel való azonosulás, az anyai szeretet és gondoskodás mint érték kifejeződése áll, itt a szeretet szükséglete fedezhető fel. A fiatalok (fiatal férfiak) esetében a gyűlölet és a bosszúvágy a legnagyobb arányú és legerőteljesebb. Számukra a férfiakéhoz hasonlóan elsősorban a frusztráció generálta agresszió és a düh „legitim” kiélése a jutalmazó.

Összegzés

A legélesebb különbségeket kiemelve azt mondhatjuk, hogy a nőkre jellemző a békés konfliktusmegoldás választása, a börtönön belüli szexuális élet, az egymű párok kialakulása, valamint a felügyelet iránti konformitás és lojalitás. A mások elnyomására irányuló magatartás nem tiszteletet vált ki, sokkal inkább megvetést.

A fiatalkorú elítéltekre az erőszak és a testi erő kultusza jellemző. Konfliktusok esetében egyértelműen erőszakos módszereket használnak a békés eszközök alkalmazásával szemben. Az elnyomás és megtorlás gyakran előfordul, a „csicskáztatás”, a gyengék „rabszolgává” kényszerítése a legnagyobb mértékben a fiatalok körében számít tekintélyt parancsolónak. A megtörtség, csalódottság és kiábrándultság kifejezése azonban nem csorbítja az önképüket, nyíltan vállalják a lelki megtörtségüket amellet is, hogy az erőkultusz dominál.

A férfiak a felügyelettel szemben ellenállók: bizalmatlanok, elzárkózók és elleneségek, s a legtöbb bűnvádi eljárás is a felnőtt férfiak körében indul. A kialakuló szexuális kapcsolatok aránya itt a legalacsonyabb, a homofóbia azonban

kifejezetten népszerű nézet. Nem jellemző a családottság, kiábrándultság kifejezése, sokkal inkább a megtörtség tagadása.

Az attitűdökben és jellemző magatartásformákban megnyilvánuló különbségeket látva felvetődik a kérdés, hogy vajon a csoportok közel azonos feltételek melletti fogva tartása, a gyakorlatban alkalmazott szabályok és bánásmód valóban megfelelnek-e a büntetés-végrehajtás céljainak, s a nők, férfiak és fiatalok fogva tartási körülményeinek kialakításakor nem kellene-e nagyobb mértékben figyelembe venni a vizsgált csoportok különbözőségét.

Irodalom

- Adams, K.:** Adjusting to Prison Life. *Crime and Justice*, vol. 16, 1992
- Bottoms, A. E.:** Interpersonal Violence and Social Order in Prisons. *Crime and Justice*, vol. 26, 1999
- Bourdieu, P.:** *A társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődése* Gondolat Kiadó, Budapest, 1978
- Clemmer, D.:** *The Prison Community*. Rinehart, New York, 1940
- Cohen, A. K.:** *Delinquent boys: The culture of the gang*. The Free Press, New York, 1955
- Cohen, A. K.:** Fiatalkorú bűnözők. A bűnöző szubkultúra. In: **Andorka R. – Buda B. – Cseh-Szombathy L. (szerk.):** *A deviáns viselkedés szociológiája*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1974, 164–178. o.
- Cressey, D. R.:** *Theft of the Nation: The Structure and Operations of Organized Crime in America*. Harper & Row, New York, 1969
- Fiáth T.:** Jógyerekek a börtönben. *Café Babel*, 2009/58.
- Fine, G. A. – Kleinman, S.:** Rethinking Subculture: An Interactionist Analysis. *The American Journal of Sociology*, vol. 1, 1979
- Forsyth, C. J. – Evans, R. D.:** Reconsidering the Pseudo-Family/Gang Gender Distinction in Prison Research. *Journal of Police and Criminal Psychology*, vol. 18, no. 1, 2003
- Földvári M.:** *Vallásosság és értékek együttjárása a magyar társadalom generációiban*. PhD-értekezés, Budapest, 2004. http://www.lib.uni-corvinus.hu/phd/foldvari_monika.pdf (letöltve: 2011. 09. 16.)
- Goffman, E.:** Szereptávoztatás. In: **Goffman, E.:** *A hétköznapi élet szociálpszichológiája*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1961
- Gover, A. R. – Pérez, D. M. – Jennings, Wesley G.:** Gender Differences in Factors Contributing to Institutional Misconduct. *The Prison Journal*, vol. 88, 2008

- Hartnagel, T. F. – Gillan, M. E.:** Female Prisoners and the Inmate Code. *The Pacific Sociological Review*, vol. 23, no. 1, 1980
- Hsu, H.-F.:** The Patterns of Masculinity in Prison Sociology: A Case Study in One Taiwanese Prison. *Critical Criminology*, vol. 13, 2005
- Huszár L.:** Alkalmazkodás. Hosszúidős elítéltek börtönadaptációja. *Börtönügyi Szemle*, 1995/2.
- Huszár L.:** A hosszúidős elítéltek börtön-adaptációja. A büntetés-végrehajtás néhány problémája a kutatások tükrében. Büntetés-végrehajtási Szakkönyvtár, 1997/2.
- Jensen, G. F. – Jones, D.:** Perspectives on Inmate Culture: A Study of Women in Prison. *Social Force*, vol. 54, no. 3, 1976
- Kövér Á.:** Az elítéltek és a börtönszemélyzet viszonya. In: **Pusztai L. (szerk.):** *Kriminológiai és Kriminálisztikai évkönyv*. IKVA, Budapest, 1993, 191–235. o.
- Kruttschnitt, C. – Gartner, R.:** Women's Imprisonment. *Crime and Justice*, vol. 30, 2003
- Magura, S.:** Is There a Subculture of Violence? *American Sociological Review*, vol. 40, no. 6, 1975
- Masten, A. S. – Wright, M. O'D.:** Cumulative risk and protection models of child maltreatment. In: **Rossmann, B. B. R. – Rosenberg, M. S. (eds.):** *Multiple victimization of children: Conceptual, developmental, research and treatment issues*. The Haworth Press Inc., New York–London, 1998
- Morvai K.:** *Terror a családban. A feleségbántalmazás és a jog*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1998
- Ranschburg J.:** *Félelem, harag, agresszió*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1979
- Ruiz, J. I.:** Síntomas psicológicos, clima economical, cultura y factores psicosociales en el medio penitenciario. *Revista Latinoamericana de Psicología*, vol. 39, no. 3, 2007
- Solt Á.:** *Peremen billegő fiatalok*. BMK Füzetek 19. Budapest, 2007
- Solt Á.:** Az életfogytig tartó szabadságvesztés empirikus vizsgálata. *Börtönügyi Szemle*, 2009/2.
- Sykes, G. M.:** *The Society of Captives*. Princeton University Press, Princeton, 1958
- Szabó E.:** A mai magyar börtönszlang és szótára. Debrecen, 1999
http://nevarchivum.klte.hu/szlang/hallgato/szabo_ed.doc (letöltve: 2011. 06. 23.)
- Thomas, C. W. – Foster, S. C.:** Prisonization in the Inmate Contraculture. *Social Problems*, vol. 20, 1972
- Váriné Szilágyi I.:** *Az ember, a világ és az értékek világa*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1987. <http://www.tankonyvtar.hu/szociologia/szocialpszichologia-080906-50>
- Wheeler, S.:** Socialization in Correctional Communities. *American Sociological Review*, vol. 26, 1961

Summaries

Ferenc Irk
**Green Criminology: attitudes,
 hot spots and trends**

Representatives of the increasingly symbiotic political and economic interests look for short term benefits, when they are available, and so the damage that will occur in the medium to long term is often overlooked.

Their approach is usually characterised by earlier reflexes and decisions that are based on outdated knowledge. In many places – including Hungary – this attitude is helped by public indifference over environmental damage and the weak protection of environmental interests. For decades, foreign researchers have been dealing with damage to the natural environment. Academics working in the field of environmental criminology developed the principles of a green, environmental and ecoglobal approach. The study outlines the main principles. It compares environmental crimes with two other types of offences (street crimes and traffic offences), and it presents a few of their same, similar or different characteristics. Finally, the author proposes a definition of green criminology, which can be considered as synonymous with environmental or ecoglobal criminology.

Eszter Sárík
**Criminological theories
 interpreting religion**

The aim of the current study is to interpret the significance of religion/religious attitude as a sociological, social and psychological phenomenon in the context of criminology. Religiosity is a complex phe-

nomenon, although in postmodern societies it has lost most of its functions. Religion kept its last bastions in the field of psychology, and it proves to be extremely important when it concerns giving meaning to life. Although it has lost its ability to give a consistent explanation to the World, and has been unable to keep its hegemony at the institutional level, it is unique in terms of providing the lone individual, otherwise left on their own, with a meaningful aim in life. This study – in the light of the aforementioned – attempts to find the role of spirituality and religion in the framework of criminology, and presents research findings on religion as an effective factor in crime prevention.

József Kó
**ENYÜBS (official crime statistics)
 from a criminological aspect**

The study examines the particularities of ERÜBS-ENYÜBS crime statistics system. Within the framework of research, in addition to the problems already known, it could be ascertained that the data contained

in the ENYÜBS have a time lag, which causes a change in the data compared with the actual values. Crime statistics have a 1-2 year delay in reacting to changing trends. If there is no change of course, the change in the statistical data and the calculated values better reflect the actual situation to within a few percent, but the rate of the changes during the deviation may exceed 15%, which is already considered a significant difference. The difference is expected to be shown in the trend analysis. Changing patterns that can be seen in the statistics really reflect the situation 1-2 years ago. The final conclusion of this analysis is that ENYÜBS data are not simply a reflection of the criminal situation or show changes in it, but they also reflect the activities of the investigating authorities.

Orsolya Bolyky
**Judicial evaluation of defendants'
 pleas in homicide cases**

Homicide has one of the highest detection rates among criminal acts. Homicide offenders are usually caught and arrested a short time after the crime, and so the main focus of the investigation is not on dis-

covering the perpetrator of the homicide but to identify the motives for and background to it